

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา:
ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค

กฤติน จันทร์สนธิมา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
นิติศาสตรมหาบัณฑิต
คณะนิติศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2557

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา:
ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค
กฤติน จันทร์สนธิมา
คณะนิติศาสตร์

ศาสตราจารย์
(ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

ศาสตราจารย์
(ดร.สุนทร มณีสวัสดิ์)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์
(พระมหา, ดร.มฆวินทร์ ปุริสุตโตโม)

ศาสตราจารย์
(ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ)

ศาสตราจารย์
(ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ)

มกราคม 2558

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค
ชื่อผู้เขียน	นายกฤติน จันทน์สนธิมา
ชื่อปริญญา	นิติศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2557

วัดในพระพุทธศาสนาเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหาผลกำไร มีเงินหมุนเวียนอยู่ในระบบจำนวนมาก โดยมีเงินหมุนเวียนในรูปแบบของรายได้และรายจ่ายของระบบวัดอยู่ประมาณ 100,000-120,000 ล้านบาทต่อปี จากวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์รวมทั้งสิ้น 37,075 วัด (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2553) รายรับรวมโดยเฉลี่ยของวัดเท่ากับ 3,235,692 บาทต่อปี ส่วนมากจะมาจากเงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น งานซ่อมแซม โบสถ์หรือศาสนสถานอื่นๆ อีกทั้งวัดทั้งในกรุงเทพมหานครและวัดในภูมิภาคจะมีแหล่งรายรับสำคัญที่มาจาก การบริจาคทำบุญมากที่สุด ดังนั้น เงินบริจาคจึงเป็นรายรับสำคัญของพระศาสนาที่มีรายรับหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาและมีจำนวนมากมายมหาศาลที่จะต้องบริหารจัดการให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของพระศาสนาโดยแท้ แต่ปรากฏว่า ปัญหาเรื่องเงินบริจาคของวัดรั่วไหล พระสงฆ์ทำการทุจริตยกยอกเงินวัดยังปรากฏให้เห็นทางสื่อต่างๆ อยู่เสมอ ทำให้ประชาชนเกิดความเคลือบแคลงและหวาดหวั่นเป็นอย่างยิ่ง จึงเป็นปัญหาที่สมควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการที่ดียิ่งขึ้นและมั่นคงยั่งยืนต่อไป

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาต่างๆ ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ โดยการนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนาระบบและหลักเกณฑ์การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในศาสนาพุทธที่มีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ทั้งนี้ เพื่อให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้มากยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่า ทั้งศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามมีหลักเกณฑ์การบริหารจัดการเงินบริจาคของคริสตจักรท้องถิ่นหรือโบสถ์และมัสยิดอย่างเป็นระบบ มีการแบ่งส่วนงานชัดเจนและมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการที่ประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่าย ศาสนาคริสต์จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการบริหารจัดการที่โปร่งใส โดยมีการรายงานสถานะทางการเงินให้ประชาชนทั่วไปรับทราบเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง แต่ในขณะที่อำนาจหน้าที่โดยทั่วไปในการบริหารจัดการของศาสนาพุทธมักขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส โดยมีกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) กำหนดรายละเอียดในการบริหารจัดการไว้อย่างกว้างๆ เท่านั้น

ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม หลักโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วมและหลักความรับผิดชอบ จึงเห็นควรเสนอให้มีการพัฒนาระบบและหลักเกณฑ์การบริหารจัดการโดยใช้มาตรฐานทางกฎหมาย กล่าวคือ การปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ในเรื่องของการปรับปรุงโครงสร้างและจำนวนของคณะกรรมการ คุณสมบัติและลักษณะต้องห้าม อำนาจหน้าที่

(4)

การแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่ง วาระการดำรงตำแหน่ง วาระการประชุมของคณะกรรมการวัด และแก้ไขเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในเรื่องการติดตามตรวจสอบ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเงินของวัดไว้ในกฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 และเสนอมาตรการเชิงนโยบายเพื่อให้การปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวบรรลุผลดียิ่งขึ้น โดยให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้ความรู้และแนะนำหลักเกณฑ์การบริหารและจัดทำบัญชีการเงินแก่วัดและให้วัดทุกแห่งปฏิบัติตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) โดยรายงานข้อมูลทางการเงินวัดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สาธารณชนและเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ ตามลำดับชั้นทราบเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

ABSTRACT

Title of Thesis	Administration of Religious Property of the Buddhist Temple: Study on Financial Donation
Author	Mr. Kittin Junsontima
Degree	Master of Laws
Year	2014

The Buddhist temple is a non-profit establishment, having a number of its yearly current earnings and expenditure in approximate amount of 100-120 billion Baht. There are total 37,075 Buddhist temples nationwide in Thailand. The average revenue of each Buddhist temple is 3,235,692 Baht per year, as most of financial donation aim at specific objectives such as repair of Buddhist sanctuary or others and the donation for making a merit is mostly origin of the revenue. Accordingly, these uninterrupted and massive revenue deserves a good administration to be virtually beneficial to the Buddhism. But such financial donation has leakage and been embezzled by Buddhist monks as appeared frequently in various public media that causes people extremely gloomy and dispirited. At last it should be urgently solved for better administration and sustainability in the long run.

The thesis aims to analyze an administration of financial donation granted to the religions i.e. Christianity, Islam and Buddhism for finding a guideline on a system and rule development of the administration of financial donation in line with good governance and for more transparency and accountability. Finding is both Christianity and Islam provide systemically rules on the administration of financial donation of local church and mosques, definite division of works and formation of a multi-sector committee to administer it. Christianity emphasizes particularly on the transparent administration by reporting financial status continually to the public. But the administration of Buddhist temple depends on the abbot and the ministerial regulation No. 2 B.E.2511 which provides merely its broad scope.

(6)

To follow rule of law, principles of transparency, participation and responsibility, the researcher suggests a system and rule development of the administration by, amendment to the ministerial regulation No. 2 B.E.2511 that covers restructuring, number of the committee members, meeting period of Buddhist temple committee etc, an amendment to the ministerial regulation on division of government office of the Office of National Buddhism (ONAB) B.E.2545 concerning authority and duty of the ONAB in respect of monitoring and advising on financial issues to Buddhist temple, a policy measure, adding duty of the ONAB to disseminate and advice about the administration rule and the accounting of Buddhist temple, a supervision of implementation to the ministerial regulation by regulating all Buddhist temples to submit the financial report regularly and continuously to the ONAB, the public and the Lord Abbot of a Buddhist monastery in hierarchy.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งสำเร็จลุล่วงได้เนื่องจากความกรุณาจากคณาจารย์หลายท่านที่ได้ให้คำแนะนำที่ดีและเป็นประโยชน์เพื่อประกอบการจัดทำวิทยานิพนธ์ให้ลุล่วงไปด้วยดี

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้สละเวลาให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางและให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ในทุกขั้นตอน ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.สุนทร มณีสวัสดิ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาชี้แนะแนวทางและข้อคิดเห็นต่างๆ ซึ่งมีประโยชน์ต่อผู้เขียน และขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. มหวิินทร์ ปุริสุตโตม กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ต่อผู้เขียน ตั้งแต่การทำสารนิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาหลายปีด้วยความเต็มใจและเต็มທີ່เสมอมา ทั้งยังทำหน้าที่ประสานงาน ติดต่อในการสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และให้แนวคิดต่างๆ ที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่ช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณห้องสมุดทุกแห่งที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลและเอื้อเฟื้อสถานที่ต่อผู้เขียน ขอขอบพระคุณครูบาอาจารย์ที่เคยอบรมสั่งสอนผู้เขียนทุกคนเป็นอย่างสูง ท้ายที่สุดความสำเร็จในครั้งนี้คงไม่มีทางเกิดขึ้นได้สำเร็จหากขาดความช่วยเหลือและกำลังใจจากบิดามารดาที่มีให้แก่ผู้เขียนเป็นอย่างดีเสมอมา

กฤติน จันท์สนธิมา
มกราคม 2558

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	5
1.3 ขอบเขตการศึกษา	5
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 แนวความคิดว่าด้วยการบริหารศาสนาคริสต์ อิสลาม และพระพุทธศาสนา	7
2.1 แนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร	7
2.1.1 แนวความคิดในการแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร	8
2.1.2 แนวความคิดที่เห็นว่าศาสนจักรและอาณาจักรมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน	11
2.2 หลักการบริหารของศาสนาต่างๆ	14
2.2.1 การบริหารของศาสนาคริสต์	14
2.2.2 การบริหารของศาสนาอิสลาม	22
2.2.3 การบริหารของพระพุทธศาสนา	26
บทที่ 3 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาต่างๆ และการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนา	36
3.1 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาต่างๆ	37
3.1.1 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาคริสต์	37
3.1.2 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาอิสลาม	45
3.1.3 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนา	50
3.2 การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนา	58
3.2.1 สถานะของศาสนสมบัติ	61
3.2.2 สถานะของเงินบริจาค	67

3.2.3 ระบบการควบคุมดูแลเงินบริจาค	75
3.3 กรณีศึกษา	86
3.3.1 ส่วนที่หนึ่ง เป็นการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและ/หรือพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการดูแลเงินบริจาคของวัดและ/หรือไวยาวัจกร	86
3.3.2 ส่วนที่สอง เป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม	96
บทที่ 4 วิเคราะห์การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด	99
4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์ อิสลาม และพระพุทธศาสนา	99
4.2 ปัญหาการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด	103
4.2.1 ปัญหาอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด	103
4.2.2 ปัญหารูปแบบการดูแลรักษาเงินบริจาคของวัด	105
4.2.3 ปัญหาการรับเงินบริจาค	107
4.2.4 ปัญหาการนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาค	108
4.2.5 ปัญหาการเก็บรักษาเงินบริจาค	111
4.2.6 ปัญหาการรายงานทางการเงินของวัด	112
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	115
5.1 บทสรุป	115
5.1.1 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาต่างๆ	115
5.1.2 การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในศาสนาพุทธ	116
5.1.3 ระบบและหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด	117
5.2 ข้อเสนอแนะ	117
5.2.1 ข้อเสนอแนะด้านกฎหมาย	117
5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	121
5.2.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	122
บรรณานุกรม	123
ภาคผนวก	130
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	131
ภาคผนวก ข หนังสือขอข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์	141
ประวัติผู้เขียน	148

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพระพุทธศาสนากับประชาชนชาวไทยมีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันตลอดมา เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย โดยวัดกับพระสงฆ์เป็นตัวสื่อกลาง วัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสถาบันศาสนา เป็นที่พำนักอาศัยของพระสงฆ์ สามเณร เป็นศูนย์รวมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นสถานที่อบรมสั่งสอนและให้ความรู้วิชาการต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ไทยต่างให้ความคุ้มครอง ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกทุกพระองค์ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน อีกทั้งวัด พระสงฆ์กับประชาชนมีความเกี่ยวเนื่องระหว่างกันตลอดมา จาริตประเพณีและวัฒนธรรมไทยส่วนใหญ่ ล้วนเกิดขึ้นบนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทยจวบจนปัจจุบัน

วัดถูกสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่พำนักอาศัยของพระสงฆ์ สามเณร จึงต้องมีสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ประกอบด้วยมากมาย อาทิเช่น อาคาร ศาลาการเปรียญ โบสถ์ กุฏิ ที่ดินที่ตั้งวัด เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138 บัญญัติไว้ เนื่องจากอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งของพระศาสนาและของวัด ไม่ว่าจะเป็นอย่างสังฆาริทธิหรือสังฆาริทธิทรัพย์สินต่างเรียกว่า ศาสนสมบัติ ทั้งสิ้น ซึ่งแบ่งแยกได้เป็นสองประเภท ได้แก่ ศาสนสมบัติกลางและศาสนสมบัติวัด ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนามิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง เช่น ที่ดินและอาคาร รวมทั้งดอกผลที่เกิดขึ้นได้มาสองทาง คือ การบริจาคของผู้มีศรัทธา เช่น ที่ดินตลาดเฉลิมโลก ตลาดน้อย และที่อื่นๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ที่ดินวัดร้างทั่วประเทศที่ทางราชการประกาศยุบเลิกวัด รวมทั้งรายได้ที่เกิดจากการให้เช่าที่ดินดังกล่าวถือว่าเป็นเงินรายได้ที่เป็นศาสนสมบัติกลางด้วย ศาสนสมบัติของวัดได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง หมายถึง ทรัพย์สินทุกชนิดรวมถึงปูชนียสถานที่ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด เช่น พระปฐมเจดีย์ พระธาตุพนม พระธาตุคุดอสุเทพ เป็นต้น¹

การจัดตั้งวัดมีวัตถุประสงค์เพื่อกิจการของพระศาสนาและใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งประชาชนยังสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัดเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา เช่น

¹ ปลื้ม โชติชูธยากร, คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 161-162.

ทำบุญตักบาตร เข้าวัดฟังธรรม ศึกษาหลักธรรม ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น เวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา ตักบาตรเทโว บำเพ็ญกุศลศพ หรือประกอบพิธีตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น ประเพณีชนทวายเข้าวัด เป็นต้น นอกจากนี้วัดบางแห่งยังจัดสถานที่วัดบางส่วนให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชนทั่วไปด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 37 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน. . .” ประกอบกับมาตรา 34 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทาง. . .” ดังนั้น ประชาชนทุกชาติศาสนาจึงมีเสรีภาพที่จะเดินทางไปยังวัดได้โดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นเพียงพุทธศาสนิกชนเท่านั้น สภาพความเป็นวัดจึงมีลักษณะเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์โดยแท้ ประกอบกับวัดถูกจัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 32 ซึ่งบัญญัติว่าการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัดและการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ดังนั้นวัดจึงมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยมีฐานะเป็นนิติบุคคลมหาชน² กล่าวคือ วัดไทยมีลักษณะเป็นนิติบุคคลมหาชน โดยครบถ้วน เนื่องจาก ประการแรก การจัดตั้งวัดนั้นรัฐได้เข้าไปดูแลการจัดตั้งเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนโดยส่วนรวม แม้ว่าจะเป็นการริเริ่มจากปัจเจกชนได้ก็ตาม ประการที่สอง การดำเนินงานของวัดมิใช่เป็นการดำเนินงานโดยมีฐานะเท่าเทียมกันในการปฏิบัติภารกิจของวัด ปรากฏว่าวัดมีอำนาจมหาชนในการดำเนินงานสามารถกำหนดหน้าที่แก่ผู้อื่นฝ่ายเดียวได้ ประการที่สาม ความสัมพันธ์กับนิติบุคคลอื่น การดำเนินงานของวัดมิใช่เป็นการดำเนินงานโดยอิสระ แต่วัดยังต้องอยู่ในการควบคุมขององค์กรอื่น ในขณะเดียวกันวัดก็ได้รับการอุปถัมภ์โดยได้สิทธิพิเศษบางประการด้วย และในประการสุดท้าย วัดอุทิศสงฆ์โดยทั่วไปของวัดเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ มิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้ก่อตั้งโดยแท้ดังเช่นนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนเลย³ เพราะฉะนั้นศาสนสมบัติทั้งสองประเภทได้แก่ ศาสนสมบัติกลางและศาสนสมบัติของวัด ซึ่งเป็นทรัพย์สินของพระศาสนาจึงมีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ของแผ่นดินและมีสถานะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 (3) ผลตามกฎหมายคือห้ามมิให้บุคคลโดยกายุความขึ้นต่อสู้อับวัดหรือกรมการศาสนา (สำนักงานพระพุทธศาสนา) ในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์หรือที่ศาสนสมบัติกลางและเป็นทรัพย์สินที่ไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี ทั้งนี้ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 34 วรรคท้ายและมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 อีกทั้งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1306 และมาตรา 1307 บัญญัติห้ามมิให้ยกอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้กับแผ่นดินในเรื่อง ทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินและห้ามมิให้ยึดทรัพย์สินของแผ่นดิน

² ประยูร กาญจนดุล, คำบรรยายกฎหมายปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 139.

³ สุนทร มณีสวัสดิ์, สถานะทางกฎหมายของวัดไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 104.

ศาสนสมบัติของวัดมีหลายประเภท เงินตราเป็นศาสนสมบัติประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการเป็นทุนค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่างๆ ภายในวัด เช่น ค่าใช้จ่ายในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม ค่าน้ำ ค่าไฟ เป็นต้น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แบ่งประเภทของเงินวัดออกเป็นสองประเภท คือ เงินผลประโยชน์ ได้แก่ เงินที่ได้มาจากการจัดประโยชน์ของวัด เช่น เงินค่าเช่า ค่าผาติกรรม ดอกเบี้ย ส่วนลด เงินบำรุง เงินค่าขายสิ่งของ เงินค่าชดเชยและเงินค่าปรับ และเงินใดๆ ที่เป็นส่วนที่อภยเจษขึ้นจากศาสนสมบัติของวัดกับการกุศลหรือเงินบริจาค ได้แก่ เงินที่ผู้บริจาคเจาะจงการกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น บริจาคเป็นค่าภัตตาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าก่อสร้างถาวรของเจ้าภาพ เงินบำรุงพระอาพาธและเงินอื่นๆ ในลักษณะเช่นนี้⁴ และเป็นแหล่งที่มาของรายรับสำคัญของวัดทั้งในกรุงเทพมหานครและวัดในภูมิภาคจะมีแหล่งรายรับสำคัญจากการบริจาคทำบุญมากที่สุด⁵ รายรับรวมโดยเฉลี่ยของวัดเฉลี่ยเท่ากับ 3,235,692 บาทต่อปี ส่วนมากจะมาจากเงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น งานซ่อมแซม โบสถ์ หรือศาสนสถานอื่นๆ⁶

องค์กรพุทธศาสนาเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหาผลกำไร มีเงินหมุนเวียนอยู่ในระบบจำนวนมาก โดยมีเงินหมุนเวียนในรูปแบบของรายได้และรายจ่ายของระบบวัดอยู่ประมาณ 100,000-120,000 ล้านบาทต่อปี⁷ เงินบริจาคเป็นรายรับหลักของพระศาสนาที่มีรายรับหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาและมีจำนวนมาก ดังนั้น วัดจึงควรมีการบริหารจัดการเงินบริจาคให้เป็นไปโดยสุจริตและโปร่งใส เพื่อนำเงินบริจาคไปใช้ประโยชน์ในกิจการพระศาสนาตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค การบริหารจัดการเงินบริจาคให้เป็นไปโดยสุจริตและโปร่งใส จะทำให้ผู้บริจาคเกิดความสบายใจและมั่นใจว่าเงินที่ได้บริจาคไปนั้นได้นำไปใช้เพื่อประโยชน์ในกิจการพระศาสนาอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ทั้งขึ้นโดยขึ้นอยู่กับอำนาจการบริหารจัดการของผู้บริหารวัด

ผู้บริหารวัดประกอบด้วย เจ้าอาวาส ไวยาวัจกรและหรือคณะกรรมการวัด มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าอาวาสแต่งตั้งโดยเฉพาะตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญในการปกครองและการบริหารจัดการกิจการต่างๆ ภายในวัดและเปรียบเสมือนประมุขของฝ่ายบริหารของวัด มีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37 บัญญัติว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้ บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งมหาเถรสมาคม เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

⁴ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือไวยาวัจกร**, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554), หน้า 130.

⁵ ภิรมย์ จันถาวร, **รายงานการวิจัย เรื่องยุทธศาสตร์การจัดการการเงินของวัด** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 112.

⁶ ฝนดา จันทร์สม, **รายงานฉบับสมบูรณ์การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2555), หน้า 81.

⁷ **เรื่องเดียวกัน**, หน้า บทคัดย่อ 3.

มาตรา 38 ระบุว่าเจ้าอาวาสมีอำนาจห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาส เข้าไปอยู่อาศัยในวัด สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยภายในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งสั่งโดยชอบด้วย พระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ดังนั้นกิจการ ต่างๆ ของวัดจะดำเนินไปด้วยดีเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสแทบทั้งสิ้น

เช่นเดียวกับศาสนาคริสต์และอิสลามที่มีรายรับส่วนใหญ่มักได้มาจากเงินบริจาคทั้งทางตรง และทางอ้อมซึ่งจัดว่าเป็นแหล่งรายรับที่สำคัญที่สุดเช่นเดียวกับเงินบริจาคในพุทธศาสนา ดังนั้น เงินบริจาคจึงเป็นเงินที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการบริหารจัดการให้เป็นไปโดยโปร่งใสและ ถูกต้องมากที่สุด เนื่องจากเงินบริจาคเป็นเงินที่ได้รับมาจากความศรัทธาของศาสนิกชนบริจาคให้กับ องค์การศาสนาที่ตนนับถือ เงินเหล่านั้นถือว่าเป็นเงินของศาสนาที่จะต้องบริหารจัดการให้เป็นไปตาม วัตถุประสงค์ของผู้บริจาค

การบริหารจัดการเงินบริจาคในโบสถ์และมัสยิดมีความคล้ายคลึงตรงที่ต่างให้ความสำคัญ กับผู้นำสูงสุดในองค์กรโดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานในคณะกรรมการบริหารการเงิน อันได้แก่ คณะกรรมการของศาสนาคริสต์และคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในศาสนาอิสลาม คณะกรรมการที่ถูกตั้งขึ้นเหล่านี้ประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่ายและถูกแต่งตั้งขึ้นภายใต้กฎหมาย แบ่งเป็นหลายระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคและระดับชาติ ทั้งนี้ เพื่อให้การบริหารจัดการ การเงินภายในองค์กรเป็นไปอย่างราบรื่นและโปร่งใส อันเป็นลักษณะเฉพาะของทั้งสองศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาของทุกศาสนาเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องดำเนินการให้เป็นไปโดยถูกต้องและโปร่งใสมากที่สุด

แต่จากงานวิจัย เรื่อง กู๊วกฤตคณะสงฆ์ไทย ได้ทำการวิเคราะห์และรวบรวมข่าวที่ปรากฏใน หน้าหนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2540-2544 สรุปได้ว่า ความเศร้าหมองของพระภิกษุสงฆ์ ที่เป็นข่าวมากที่สุดอันดับที่ 2 คือ ปัญหาด้านการเงินและธุรกิจ มีจำนวน 344 ข่าว (ร้อยละ 6.31) และความเศร้าหมองของวัดหรือสถานที่สงฆ์ที่เป็นข่าวมากที่สุด อันดับแรก คือ ปัญหาการเงินและ ธุรกิจ มีจำนวน 195 ข่าว (ร้อยละ 3.58)⁸ และรายงานข่าวเรื่องดีเอสไอตรวจสอบบัญชีธนาคาร ของเนรค่าต้องสงสัยมากถึง 41 บัญชีจากหลายธนาคาร และทรัพย์สินอีกเป็นจำนวนมาก⁹ ทั้งข่าวเมื่อ วันที่ 17 มีนาคม 2557 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลนางัว อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี พร้อมชาวบ้าน ร่วม 100 คน บุก สก.น้ำโสม แจ้งความจับเจ้าอาวาสวัดตั้ง ข้อหาฉ้อโกงประชาชนและยกยอกทรัพย์สิน เหตุไม่นำเงินทำบุญเข้าบัญชีวัด¹⁰ จากข้อมูลดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกเศร้าหมองและสะเทือนจิตใจ พุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเงินบริจาคของวัดในปัจจุบันยังมีปัญหาและ

⁸ พระวรพงษ์ โชติธมโม, กู๊วกฤตคณะสงฆ์ไทย (กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์ (2541), 2549), หน้า 15-16.

⁹ “ข่าวรายวัน,” มติชนรายวัน (7 กรกฎาคม 2556): 19.

¹⁰ “ข่าวรายวัน,” ผู้จัดการออนไลน์, ค้นวันที่ 17 มีนาคม 2557 จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=957000030422>

ช่องโหว่เกิดขึ้น ทำให้มีเงินรั่วไหลเงินเป็นจำนวนมาก แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) จะเป็นกฎหมายที่กำหนดให้วัดต้องจัดการการเงินให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดก็ตาม แต่ปัญหาการรั่วไหลของเงินวัดยังมีปรากฏให้เห็นอยู่อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาอีกแง่มุมหนึ่งว่ากฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการการเงินของวัดอาจยังมีข้อบกพร่องที่ควรทำการปรับปรุงแก้ไขให้มีความโปร่งใสและรัดกุมยิ่งขึ้น

ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 วรรคสอง บัญญัติว่า “ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล” เจ้าอาวาสซึ่งถือเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย จึงมีหน้าที่เปิดเผยรายได้ต่างๆ ของวัดให้ประชาชนได้รับรู้ด้วยความโปร่งใส เช่นเดียวกับหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ต้องเปิดเผยบัญชีและแสดงรายการของรายได้ รายจ่ายให้ภาครัฐได้รับทราบ เช่นเดียวกัน โดยคำนึงหลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ ภายใต้กรอบของหลักธรรมาภิบาล ผู้เขียนจึงเห็นควรทำการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการบริหารจัดการการเงินบริจาคของวัดในส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดให้มีความโปร่งใสและรัดกุมมากยิ่งขึ้น โดยผ่านกระบวนการทางกฎหมายและหลักธรรมาภิบาล

1.2 วัดอุปประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาต่างๆ และการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ระบบและหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด
- 3) เพื่อเสนอแนะระบบและหลักเกณฑ์การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในทางกฎหมายที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากพระไตรปิฎกในส่วนของพระวินัยปิฎก กฎหมายที่เกี่ยวข้องได้แก่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรหลักธรรมาภิบาล พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 และศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะวัดกลุ่มตัวอย่างที่มีชื่อเสียง จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดไร่ขิง วัดกลางบางพระ และวัดอาวุธวิกสิตาราม เท่านั้น

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

การควบคุมดูแลเงินบริจาค หมายถึง กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่บัญญัติขึ้นเพื่อควบคุมเงินบริจาคของวัด

เงินบริจาค หมายถึง เงินที่มีใช้ได้มาโดยการจัดผลประโยชน์หรือการให้บริการของวัด แต่เป็นเงินที่มีผู้บริจาคเพื่อการกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง

วัดในพระพุทธศาสนา หมายถึง วัดในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทของไทยเฉพาะที่มีพระภิกษุอาศัยอยู่เท่านั้น

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระวินัยปิฎกใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของพระสงฆ์รวมทั้งโทษทางพระวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร พระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 หนังสือ ตำรา บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เกี่ยวข้องในวัดกลุ่มเป้าหมาย อันได้แก่ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ที่มีหน้าที่ดูแลรักษาเงินบริจาค คณะกรรมการวัดหรือไวยาวัจกร ผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัด นครปฐม ผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาแห่งชาติเท่านั้น โดยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาประกอบการวิเคราะห์และนำเสนอต่อไปในเชิงพรรณนา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้ทราบการบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาต่างๆ และการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนา
- 2) ทำให้ทราบระบบและหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด
- 3) ทำให้ทราบแนวทางในการพัฒนาระบบและหลักเกณฑ์การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในทางกฎหมายที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

บทที่ 2

แนวความคิดว่าด้วยการบริหารศาสนาคริสต์ อิสลาม และพระพุทธศาสนา

2.1 แนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร

ศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับกระบวนการทางสังคม ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงและปรับตัวจนกลายเป็นกระแสอารยธรรมหลักของชาติ เป็นแม่แบบหรืออุดมคติในสังคมจนหยั่งรากลึกในใจ กลายเป็นจิตสำนึกทางศาสนาซึ่งแสดงออกมาในรูปของการกระทำและอุดมคติของประชาชนหรือกลุ่มคน ศาสนาจึงเป็นเสมือนสายใจเชื่อมโยงให้มนุษย์กับสังคมสัมพันธ์กันเป็นความจำเป็นสำหรับมนุษย์ เพราะเป็นสถาบันเบื้องต้นในการส่งเสริมอุดมการณ์ทางจริยธรรม ดำรงรักษาการสืบเนื่องของสังคม ศาสนาจะดำรงอยู่ได้ต้องเป็นหลักให้มนุษย์ยึดถือปฏิบัติ มนุษย์จะดำเนินชีวิตราบรื่นก็ต้องมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ฉะนั้นการดำรงอยู่หรือการเสื่อมสูญของศาสนา ย่อมขึ้นอยู่กับหลักการว่าศาสนานั้นสามารถสร้างศรัทธา เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้มนุษย์ได้เพียงใด ศาสนาจึงเป็นจุดรวมของศรัทธาและกลายเป็นสถาบันหลักของสังคม¹¹

แต่อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบของแต่ละศาสนาประกอบไปด้วยเงื่อนไขหลายประการ ได้แก่ ศาสดา ต้องมีศาสดาซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งศาสนา ศาสนธรรม คือ คำสอนหลักของศาสนา โดยมีคัมภีร์เป็นที่รวบรวมคำสอน เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์ไบเบิล หรือคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น ศาสนพิธี ต้องมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากคำสอนของศาสนา พิธีอุปสมบทของศาสนาพุทธ พิธีล้างบาปของศาสนา ยิวและศาสนาคริสต์และพิธีฮัจญ์ของศาสนาอิสลาม เป็นต้น ศาสนบุคคล โดยมีคณะบุคคลสืบทอดและเผยแพร่คำสอนของศาสนา เช่น พระ นักบวช นักพรต ในศาสนาต่างๆ ศาสนสถาน อันเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและศาสนพิธีต่างๆ ศาสนิกชน ต้องมีศาสนิกชนผู้นับถือ เลื่อมใสศรัทธาในศาสนา นั้นๆ เช่น พุทธศาสนิกชน คริสต์ศาสนิกชน อิสลามิกชนหรือมุสลิม เป็นต้น และการกวดขันเรื่องความภักดี ซึ่งจะทำให้ศาสนาแยกออกจากลัทธิได้ เพราะถ้าเป็นลัทธิบุคคลหนึ่งอาจจะนับถือหลายๆ ลัทธิในเวลาเดียวกันได้ แต่สำหรับศาสนาจะนับถือได้เพียงศาสนาเดียว จะไม่นับถือหลายศาสนาในเวลาเดียวกัน เช่นพระพุทธศาสนากวดขันเรื่องไตรสรณาคมน์ ศาสนาคริสต์กวดขันเรื่องการไปสวดมนต์ที่โบสถ์ในวันอาทิตย์ ศาสนาอิสลามกวดขันเรื่องหลักปฏิบัติหรือหน้าที่ในศาสนา เป็นต้น

การที่มีศาสนาต้องมีองค์ประกอบเหล่านี้แสดงให้เห็นได้ว่าศาสนาทุกศาสนาล้วนมีเรื่องของบุคคล วัตถุ สถานที่และทรัพย์สิน เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการ

¹¹ นพดล ปัญญา, **โครงสร้างการบริหารขององค์กรศาสนาหลักในประเทศไทย กรณีศึกษา: ศาสนาพุทธ อิสลาม และคริสต์** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), หน้า 1.

สิ่งต่างๆ เหล่านี้ภายในศาสนจักร (อำนาจปกครองทางศาสนา)¹² ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย โดยความเป็นศาสนจักรนั้นหากเทียบเคียงกับองค์ประกอบของอาณาจักร (อำนาจปกครองทางบ้านเมือง)¹³ แล้ว จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกัน¹⁴ เนื่องจาก 1. ต้องมีประชาชนเป็นของตน คือ ศาสนิกชนในศาสนานั้นๆ 2. มีอาณาเขตหรือดินแดนที่เป็นหลักแหล่งและแน่นอน 3. มีรัฐบาลหรือ คณะผู้ปกครอง หมายถึง องค์การซึ่งทำหน้าที่ปกครองและบริหารกิจการภายในศาสนจักรเพื่อจัดระเบียบและดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของศาสนิกชนเป็นผู้กำหนดนโยบายและวางแผนทางให้กับศาสนจักร รวมทั้งเป็นตัวแทนของศาสนจักรในการติดต่อกับศาสนจักรอื่นๆ 4. อำนาจอธิปไตย หมายถึง อำนาจในการปกครองและการบริหารศาสนจักรอันชอบด้วยกฎ ข้อบังคับทางศาสนา แสดงออกในรูปของการบังคับบัญชาผู้ที่อยู่อาศัยภายในศาสนจักรนั้นๆ โดยใช้กฎ ข้อบังคับทางศาสนาเป็นเครื่องมือ อำนาจในการปกครองมีความสำคัญต่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของศาสนจักรและอาณาจักรนั้นๆ ทั้งศาสนจักรและอาณาจักร ต่างมีรูปแบบการปกครองที่มีเอกลักษณ์ มีกฎระเบียบ แบบแผนเป็นของตนเองเพื่อปกครองภายในเขตแดนของตนและต่างเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งในสังคมมนุษย์ ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรนั้นตามประวัติศาสตร์ มีทั้งสนับสนุน ส่งเสริมและขัดแย้งกัน แตกต่างกันไปตามแต่ละบริบทของสังคม พื้นที่และระยะเวลา โดยมีแนวคิดที่แบ่งแยกกันอย่างชัดเจน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนจักรที่แบ่งแยกกันอย่างเด็ดขาดกับความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 แนวความคิดในการแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร

แนวคิดนี้มีมาตั้งแต่อดีต สังเกตได้จากยุโรปสมัยกลางที่อำนาจของฝ่ายศาสนจักรมีมากมาย สถาบันพระสันตะปาปาสามารถแต่งตั้งกษัตริย์ปกครองแผ่นดินได้ สถาบันทางศาสนามีอำนาจและอิทธิพลเข้าแทรกแซงกิจการของรัฐ มีอำนาจสูงสุดทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักร ซึ่งถูกเรียกว่าเป็นยุคมืด มีการคุกคามเสรีภาพของประชาชนจนเกิดขบวนการแยกศาสนาออกจากรัฐ เกิดการปฏิรูปศาสนาในที่สุด โดยสรุปได้ดังนี้

ปีแอร์ ดูบัวส์ เสนอทฤษฎีศาสนา การเมือง เพื่อสนับสนุนอำนาจของกษัตริย์ฝรั่งเศสที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกว่าสันตะปาปาในฐานะประมุขของยุโรปตะวันตกดูบัวส์ยืนยันถึงความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นจากการที่สันตะปาปาหันมาฝึกใฝ่บุญวายกับอำนาจทางโลก

วิลเลียม โอ๊คคัม มีความคิดที่เน้นถึงการแบ่งแยกอำนาจโดยเด็ดขาดระหว่างสถาบันการเมืองและสถาบันศาสนา โดยที่สถาบันศาสนายกเลิกอำนาจทางโลกทั้งหมดและให้ความสนใจแค่พัฒนาการ

¹² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2531), หน้า 504.

¹³ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 45.

¹⁴ นวลรัชต์ อมรรัตนบงกช, ศาสนากับการเมืองใหม่ในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554), หน้า 35.

ทางธรรมเท่านั้น จักรพรรดิเองก็ต้องยอมรับในความจริงข้อนี้ และไม่พยายามที่จะยุ่งเกี่ยวในเรื่องของศาสนา การอ้างสิทธิต่างๆ ของสันตะปาปาเหนือประมุขการเมืองเป็นเรื่องเหลวไหลทั้งสิ้น

มาร์ซิลิโอ แห่งปาตั่ว แสดงความคิดเห็นอย่างเด่นชัดในส่วนของที่เกี่ยวกับรัฐและสถาบันศาสนานี้ว่า สถาบันศาสนาเป็นเพียงหน่วยงานหนึ่งของรัฐเป็นผู้กำหนดขึ้นไม่ใช่สถาบันที่ได้รับอำนาจเหนือธรรมชาติดังที่แอบอ้าง ด้วยเหตุนี้จึงไม่อาจมีอำนาจการเมืองหรืออิทธิฤทธิ์ใดๆ เหนือพลเมืองของรัฐได้

กาลิกิโอส์ ดังเต เห็นว่า เมื่อศาสนาและการเมืองแยกออกจากกันย่อมเป็นการยืนยันว่าศาสนาไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการเมือง ย่อมไม่อาจมีอำนาจเหนือการเมืองได้และอำนาจของประมุขทางการเมืองย่อมไม่ได้มาจากพระสันตะปาปา สถาบันทั้งสองในสายตาของดังเตได้รับอำนาจมาจากพระเป็นเจ้าโดยตรง มีฐานะเท่าเทียมกัน หากมีความขัดแย้งพระเป็นเจ้าเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสิน ปัจเจกบุคคลพึงตระหนักเพียงว่าเจตจำนงสองระดับของตนมีความหมายเพียงใดและไม่พึงยอมรับอำนาจศาสนาในเรื่องการเมืองหรือในทางตรงกันข้ามคือ ไม่รับอำนาจการเมืองในเรื่องศาสนา

จนกระทั่งมาถึงยุคเสรีนิยมหรือยุคแห่งการรู้แจ้ง มีนักคิดคนสำคัญ ได้แก่ จอห์น ล็อค มีความเห็นว่า รัฐเป็นเรื่องของส่วนรวมในขณะที่ศาสนาเป็นเรื่องส่วนบุคคล ดังนั้น กิจกรรมทางศาสนาควรแยกออกจากการเมือง เหตุผลที่สนับสนุนความคิดนี้ คือ รัฐมีอำนาจตามกฎหมายที่จะกำหนดวิธีปฏิบัติของประชาชน โดยความเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ในขณะที่ยังคงเคารพทางศาสนา กระทำได้แต่เพียงการเรียกร้อง ตักเตือน หรือนำประชาชนเท่านั้น ส่วนการลงโทษอาจกระทำได้เพียงการตัดออกจากการเป็นสมาชิกซึ่งไม่มีผลสืบเนื่องต่อการเมืองแต่อย่างใด สาเหตุสำคัญที่ยังคงเคารพทางศาสนาไม่มีอำนาจทางการเมือง เพราะองค์กรทางศาสนาหนึ่งๆ จะประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับประชาชนแล้วมีจำนวนน้อย สมาชิกเหล่านี้จึงไม่สามารถนำสิทธิตามธรรมชาติที่มีอยู่ไปมอบให้กับองค์กรทางศาสนานั้นได้ องค์กรทางศาสนาจึงไม่อาจจะใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือปฏิบัติการต่างๆ ตามที่รัฐได้ห้ามปรามไว้ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงควรปล่อยศาสนาเป็นเรื่องส่วนบุคคล ยกเว้นศาสนานั้นจะใช้สมาชิกเป็นเครื่องมือดำเนินการทางการเมืองและรัฐไม่มีอำนาจในการบังคับให้ประชาชนนับถือศาสนาใดๆ หรือนิกายของศาสนาใด หรือให้เข้าร่วมกลุ่มศาสนาใด¹⁵ หรืออีกนัยหนึ่ง ล็อค เห็นว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นเรื่องความเชื่อของปัจเจกชน เป็นความศรัทธาส่วนตัวและเกิดจากความสมัครใจ จึงไม่ใช่หน้าที่ของรัฐบาลที่จะเข้าไปก้าวก่ายเรื่องศาสนาของประชาชน¹⁶ ส่วนฮอบส์มีแนวคิดที่ว่าอาณาจักรควรมีอำนาจเหนือศาสนจักร¹⁷ แนวความคิดของกลุ่มเสรีนิยมได้พัฒนาต่อมาภายใต้อิทธิพลความคิดของฮอบส์และล็อค แม้ว่าฮอบส์และล็อคจะมองธรรมชาติของมนุษย์ในมุมที่ตรงข้ามกันก็ตาม แต่ทั้งฮอบส์และล็อคต่างเห็นว่ามนุษย์โดยธรรมชาติมีความเสมอภาคกัน แต่ในเรื่องเสรีภาพของปรัชญาพื้นฐานของประชาธิปไตยอาจได้รับอิทธิพลจากทั้งความคิดของล็อคและรูสโซ โดยเฉพาะรูสโซได้เน้นความสำคัญในเรื่องเสรีภาพของมนุษย์เป็นอย่างมาก

¹⁵ สมบัติ อารังธัญวงศ์, การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 17 (กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม, 2551), หน้า 167-168.

¹⁶ พิชพันธ์ พสุธารชาติ, รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักรและเสรีภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2549), หน้า 119.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

โดยถือวามนุษย์จะเป็นมนุษย์ก็เมื่อมีเสรีภาพเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่าปรัชญาของระบอบประชาธิปไตย มีรากฐานทางความคิดที่พัฒนาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอิทธิพลจากความคิดเสรีนิยมในยุคปรัชญาการเมืองสมัยใหม่เป็นการผสมผสานหลักการเสรีนิยมเข้าด้วยกันอย่างสมเหตุสมผล¹⁸ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องศาสนาเป็นสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลผู้ใดจะละเมิดมิได้ บุคคลใดจะนิยมศรัทธา ลัทธิศาสนาใดย่อมเป็นสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล¹⁹

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของนักรัฐศาสตร์หลายคน มีความเห็นว่า ศาสนกิจควรแยกออกจากรัฐ หมายความว่า ศาสนาไม่ควรไปแทรกแซงกิจกรรมทางการเมือง ไม่ว่าโดยรูปแบบใดๆ ในขณะเดียวกัน รัฐก็ไม่ควรเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมทางศาสนาโดยการจำกัดเสรีภาพของประชาชนในการนับถือและ ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนาของตนในทางปฏิบัติ ซึ่งบางประเทศสามารถดำเนินนโยบาย กิจการภายในได้ในลักษณะนี้ แต่มีอีกหลายประเทศที่นำเอาองค์และหลักคำสอนทางศาสนามาใช้ ในทางการเมืองอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ย่อมขึ้นกับเหตุปัจจัยและความเหมาะสมของแต่ละประเทศ²⁰ อย่างไรก็ตาม ในยุคแห่งการรู้แจ้งประเทศอังกฤษได้กลายมาเป็นประเทศที่ให้เสรีภาพแก่ประชาชนของตนมากที่สุด ในยุโรป แต่ความคิดของลัทธิในเรื่องการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างรัฐบาลกับศาสนจักร กลับได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังขึ้นไปอีกในประเทศสหรัฐอเมริกา ในบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิ (Bill of Right) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกิดขึ้นจากการแก้ไขรัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1787 โดยได้มีการบัญญัติบทบัญญัติว่าด้วยการห้ามสนับสนุนศาสนา (Anti-Establishment Clause) ไว้ใน รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาห้ามสนับสนุนศาสนา โดยยึดหลักเรื่องความเสมอภาค ห้ามรัฐมิให้สนับสนุน ศาสนาใดศาสนาหนึ่งขึ้นมาเป็นพิเศษยิ่งกว่าศาสนาอื่น สะท้อนแนวคิดของคณะผู้ร่างรัฐธรรมนูญ อย่างชัดเจนว่าต้องการให้รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาเกี่ยวข้องกับเรื่องในทางโลกเท่านั้น ศาสนาเป็นเรื่องส่วนตัวของเอกชนแต่ละรายซึ่งรัฐจะต้องเคารพ และไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเป็นอันขาด หากรัฐเข้าไปขัดขวางก็ดีหรือสนับสนุนการนับถือศาสนาก็ดี ย่อมถือว่ารัฐกำลังคุกคามเสรีภาพในการ แสดงออกของประชาชน ดังที่โธมัส เจฟเฟอร์สัน หนึ่งในสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญได้แสดงความเห็น ของตนในเรื่องนี้ชัดเจนว่า “ต้องมีกำแพงแบ่งระหว่างรัฐกับศาสนา” “The Wall of Separation Between Church and State”²¹ จึงมีการแก้ไขบทที่ 1 ที่สภาครองเกรสพิจารณา เพื่อเป็นการค้ำ ประกันเสรีภาพทางศาสนาของประชาชนรวมทั้งการแบ่งแยกหน้าที่โดยเด็ดขาดระหว่างรัฐบาลกับ ศาสนจักรโดยใช้คำว่า สิทธิที่จะมีความเชื่อเรื่องถูกผิดได้อย่างเสรี (Right of Conscience)²² เหตุที่ รัฐธรรมนูญห้ามรัฐมิให้สนับสนุนการตั้งศาสนาประจำชาตินั้น มูลเหตุทางประวัติศาสตร์คือ ความกังวลเรื่องการกดขี่คุกคามประชาชนที่ไม่ได้นับถือศาสนา ดังกล่าว ประเทศอเมริกาเมื่อแรกก่อตั้ง มีประชากรจำนวนมากอพยพหนีการคุกคามเรื่องศาสนาจากยุโรปซึ่งในขณะนั้นมีศาสนา

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 248-249.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 266.

²⁰ นพดล ปัญญา, เรื่องเดิม, หน้า 15.

²¹ เครือข่ายกฎหมายมหาชนไทย, กฎหมายมหาชน, ค้นวันที่ 22 มิถุนายน 2557

จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1770>

²² พิพัฒน์ พสุธารชาติ, เรื่องเดิม, หน้า 120-121.

ประจำชาติใครไม่ได้นับถือศาสนาเกี่ยวกับทางการแล้วถูกคุกคาม บรรดาชนเหล่านั้นจึงอพยพมายังโลกใหม่ซึ่งให้เสรีภาพแก่พวกตนมากกว่า ชุมชนแต่ละแห่งมีอิสระในการนับถือศาสนาต่างๆ ที่ตนพอใจโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกันและกันและรัฐก็เคารพเสรีภาพตรงนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้แนวคิดเรื่องเสรีภาพในศาสนาจึงตกลอดจากบรรพบุรุษมาจนถึงผู้ร่างรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ปัจจุบันนี้มีคำอธิบายอีกประการในเรื่องห้ามตั้งศาสนาประจำรัฐ นั่นคือ เพื่อห้ามรัฐรับรองศาสนาใดศาสนาหนึ่งว่าถูกต้องที่สุด ซึ่งเป็นการรับรองสถานะของคนเพียงบางกลุ่ม²³ ผลที่เกิดขึ้นคือสมาชิกในสังคมบางส่วนย่อมรู้สึกไม่เท่าเทียมกัน และสังคมนั้นจะหาความสงบสุขได้ยาก (The Non-Endorsement Principle) ขอบเขตของรัฐบาลในความคิดของลอร์ด ทำให้รัฐต้องปล่อยให้ประชาชนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งนับเป็นจุดแรกของความคิดด้านเสรีนิยม (Liberal) เพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่า อำนาจของรัฐบาลจะต้องอยู่ในขอบเขตที่จำกัด รัฐบาลไม่มีหน้าที่ในการเผยแพร่ศาสนาควรปล่อยให้เป็นที่ของศาสนาโดยเฉพาะ²⁴

2.1.2 แนวความคิดที่เห็นว่าศาสนจักรและอาณาจักรมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าทั้งศาสนจักรและอาณาจักรต่างก็เป็นอำนาจในการปกครอง โดยศาสนจักรคืออำนาจการปกครองทางศาสนา และอาณาจักรคืออำนาจการปกครองทางบ้านเมือง ด้านองค์ประกอบมีทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกัน กล่าวคือ ศาสนาเป็นที่เคารพสูงสุดของศาสนา พระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดี เป็นต้น เป็นที่เคารพสูงสุดของบ้านเมือง ศาสนธรรมคือหลักคำสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม กฎหมายคือกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ประชาชนต้องประพฤติปฏิบัติตาม ศาสนพิธีคือพิธีกรรม พิธีการต่างๆ ที่เนื่องด้วยศาสนา ทางบ้านเมืองก็มีพิธีกรรม และพิธีการต่างๆ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต เป็นต้น ที่เนื่องด้วยบ้านเมือง ศาสนบุคคลคือผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา เช่น นักบวช ทางบ้านเมืองจะมีรัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ผู้ว่าราชการ เป็นต้น คือผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกาทางบ้านเมือง ศาสนสถานคือสถานที่ประกอบศาสนกิจ สถานที่ราชการ เป็นต้น เป็นที่ประกอบกิจการบ้านเมือง ศาสนิกชนคือผู้เลื่อมใสศรัทธาในศาสนา ประชากรคือผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านเมืองนั้น สำหรับศาสนิกชนของศาสนจักรกับประชาชนของอาณาจักรนี้ อาจเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มเดียวกันหรือไม่ก็ได้ เพราะประชาชนในอาณาจักรนั้นอาจมีฐานะเป็นศาสนิกชนของศาสนาด้วย ในขณะที่ศาสนิกชนของศาสนาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นประชาชนของอาณาจักรนั้นก็ได้ ตัวอย่างเช่น ศาสนาบางศาสนาอาจมีอำนาจเหนืออาณาจักร มีผลต่อการปกครองทางอาณาจักรด้วย เช่น ศาสนาคริสต์ เมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่า หลายๆ ครั้งที่อำนาจของพระสันตปาปาซึ่งเป็นผู้ปกครองสูงสุดของศาสนาคริสต์ สามารถสั่งทางอาณาจักร คือกษัตริย์ ให้ออกไปทำสงครามเพื่อศาสนาได้ เช่น สงครามครูเสด หรือศาสนาอิสลามซึ่งบทบัญญัติทางศาสนาคือกฎหมายของประชาชนซึ่งจะเห็นได้ชัดจากอิสลามประเทศ ในขณะที่ศาสนิกชนของศาสนาหนึ่งศาสนาใดอาจไม่จำเป็นต้องเป็นประชาชนของดินแดนที่เป็นต้นกำเนิด ที่ตั้งมั่น หรือศูนย์กลางของศาสนานั้นก็ได้ เช่น พุทธศาสนิกชนซึ่งมีอยู่ทั่วโลก โดยคนเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ที่อินเดียซึ่งเป็นต้นกำเนิดของศาสนา

²³ เครือข่ายกฎหมายมหาชนไทย, *เรื่องเดิม*.

²⁴ พิพัฒน์ พสุธารชาติ, *เรื่องเดิม*, หน้า 124.

พุทธ ไม่จำเป็นต้องอยู่ที่ทวีปเอเชียหรือประเทศไทยซึ่งเป็นที่ตั้งมั่นและศูนย์กลางของศาสนาพุทธ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรไม่เพียงการเปรียบเทียบด้านอำนาจและองค์ประกอบเท่านั้น เมื่อมองจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนจักรกับอาณาจักรก็เป็นอีกจุดหนึ่งซึ่งต้องกล่าวถึง นั่นคือ จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาคือการพัฒนาด้านจิตใจไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์หรือนิพพาน โดยเน้นที่จิตใจเป็นสำคัญ ส่วนจุดมุ่งหมายของอาณาจักรคือความอยู่ดีกินดีของประชาชนในบ้านเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเน้นที่การพัฒนาด้านร่างกายและวัตถุ มีปัจจัย 4 เป็นต้น เมื่อทั้งด้านร่างกายและจิตใจต่างก็อยู่ในตัวมนุษย์ ดังนั้น ศาสนจักรและอาณาจักรย่อมมีความสัมพันธ์กันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั่นเอง

ศาสนามีความสำคัญทั้งสำหรับดำเนินชีวิตส่วนตัวและการดำเนินชีวิตในสังคม กล่าวคือ ในทางส่วนตัวศาสนาช่วยให้บุคคลมีจิตใจสงบมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคในชีวิตและมีชีวิตอยู่ต่อไป ทำให้สามารถนำพาชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ในทางสังคม ศาสนาทำให้สังคมมีความมั่นคงและเป็นเอกภาพ กล่าวคือ คนมีความเชื่อในเรื่องเดียวกันหรือคนที่นับถือศาสนาเดียวกัน ย่อมทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีและร่วมมือกัน ทำให้เกิดค่านิยมในทางเดียวกัน ทำให้คนในสังคมรู้สึกมีเอกลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งทำให้มีลักษณะเด่นชัดแตกต่างไปจากสังคมอื่น ศาสนาได้ช่วยให้สังคมดำรงอยู่อย่างมั่นคง ชีวิตของปัจเจกชนในสังคมจึงมีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างแยกไม่ออก ดังนั้น ศาสนาจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคม ทั้งในด้านควบคุมและปรับสภาพสังคมให้ประสานสอดคล้องและในขณะเดียวกันก็อาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับอิทธิพลแนวความเชื่อที่มีต่อคำสอนของศาสนานั้นๆ กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างมีรูปแบบการปกครองที่มีเอกลักษณ์ มีกฎ ระเบียบแบบแผนเป็นของตนเอง ซึ่งสถาบันเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ด้วยกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมคนละหน้าที่²⁵ นิโคล มาคิอาเวลลี ได้กล่าวว่า รัฐใดที่ได้คำจูนอยู่ด้วยระเบียบแบบแผนทางศาสนาและปกครองโดยผู้ปกครองทางศาสนา บรรดาผู้ปกครองเหล่านี้ จะปกครองได้อย่างปลอดภัยและเป็นสุข จะเห็นได้ว่าศาสนากับการเมืองมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน จึงกล่าวได้ว่าทั้งในสังคมตะวันตกและตะวันออกหลักคิดทางศาสนาหรือหลักธรรมมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแนวคิดหลักของสังคมและการเมือง ศาสนาทำหน้าที่กำหนดคุณค่าและเป้าหมายที่รัฐหรือผู้ปกครองควรบรรลุ ตลอดจนหลักเกณฑ์และกรอบการปฏิบัติตัวของผู้ปกครอง อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมืองเป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญา กล่าวคือปรัชญาของศาสนาเป็นฐานความคิดที่สำคัญของปรัชญาการเมือง สิ่งที่แยกศาสนาออกจากการเมืองจึงเป็นเรื่องรูปแบบการเมืองและกระบวนการทางการเมืองซึ่งอาศัยกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ

²⁵ พระมหาณัฐวุฒิ ธีรธมโม (รอดวงศ์ตา), **ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 127-132.

ดังนั้น อิทธิพลของศาสนาต่อการเมืองจึงเป็นอิทธิพลในแง่ความคิดมากกว่าการปฏิบัติ²⁶ จึงเห็นได้ว่า ทั้งอาณาจักรและศาสนจักรล้วนมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน ทั้งในลักษณะสนับสนุนส่งเสริม โดยสามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้การบริหารการปกครองของอาณาจักรเป็นไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ คือการนำสันติสุขมาสู่สังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิต อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปัจจุบัน ยังคงมีหลายประเทศที่ประกาศอย่างชัดเจนว่าเป็นรัฐศาสนา โดยการนำหลักศาสนาที่คนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือมาใช้อย่างเคร่งครัดภายในรัฐ ได้แก่ ศาสนาคริสต์ เช่น นครรัฐวาติกัน การบริหารศาสนจักรเป็นหน้าที่ของ The Roman Curia หรือสำนักงานบริหารศาสนจักรส่วนกลาง ซึ่งมักเรียกในภาษาอังกฤษว่า Holy See หรือ Apostolic See มีหน่วยงานหลักคือ สำนักเลขาธิการแห่งรัฐ (Secretariat of State) รับผิดชอบการบริหารประเทศ โดยมีพระคาร์ดินัลผู้ดำรงตำแหน่ง เลขาธิการแห่งรัฐ (Secretary of State) เป็นหัวหน้า (เทียบเท่านายกรัฐมนตรี) มีหน้าที่รับผิดชอบกิจการด้านการเมืองและการทูตของนครรัฐวาติกัน โดยมีพระสันตะปาปาเป็นประมุขสูงสุด ประชากรภายในนครรัฐนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกทั้งหมด²⁷ รัฐอิสลาม เช่น อัฟกานิสถาน อิหร่าน ปากีสถาน มีจำนวนประชากรนับถือศาสนาอิสลาม มากกว่าร้อยละ 90 ใช้หลักศาสนาอิสลามในการปกครองประเทศอย่างเคร่งครัด²⁸ จากแนวคิดความสัมพันธ์ของศาสนากับอาณาจักรดังกล่าว จะพบว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ศาสนายังคงมีความสำคัญต่อสังคมและการเมืองเสมอมา ศาสนาไม่อาจปลีกตัวเองออกจากขอบข่ายทางการเมืองได้อย่างเด็ดขาดเพราะชนชั้นปกครองนอกจากจะเป็นกลุ่มชนที่มีอำนาจควบคุมระบบการเมืองแล้ว ยังมีอิทธิพลเหนือสถาบันอื่นด้วย ประกอบกับระบบการเมืองดั้งเดิม ส่วนใหญ่เป็นระบบ “ศาสนาและการเมือง” พร้อมๆ กันไป กล่าวได้ว่าศาสนาเป็นอุดมการณ์รูปแบบเดียวของสังคมโบราณ ความคิดทางศาสนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการธำรงรักษาความชอบธรรมของระบบการเมืองให้มีเสถียรภาพมากขึ้น กล่าวได้ว่าบางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรมีลักษณะสนับสนุน ส่งเสริมกัน อาจเกิดขึ้นโดยการแบ่งหน้าที่กันทำ เพื่อวัตถุประสงค์เดียวกันคือ การสร้างความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นภายในสังคม เช่น พระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีหน้าที่เป็นผู้นำในการป้องกันประเทศ ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพตามความเหมาะสม เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นภายในอาณาจักร ส่วนศาสนจักรทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม จริยธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเพื่อเป็นการสร้างประชาชนให้เป็นคนดี มีคุณภาพ มีจิตสำนึกหน้าที่พลเมืองที่ดีของอาณาจักร และบางครั้งมีความสัมพันธ์ในลักษณะขัดแย้งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกันหรือขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างพยายามช่วงชิงอำนาจกันแย่งกันเป็นแกนนำสังคม หรือทำลักษณะครอบงำซึ่งกันและกัน แสดงให้เห็นว่า หากประเทศใดพระมหากษัตริย์หรือผู้นำสูงสุดให้ความสำคัญกับศาสนาอย่างเคร่งครัดหรือต้องการอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายศาสนจักรหรือเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่

²⁶ นवलรัชต์ อมรัตน์บงกช, *เรื่องเดิม*, หน้า 301-302.

²⁷ กระทรวงการต่างประเทศ, *ประวัติศาสตร์*, ค้นวันที่ 24 มิถุนายน 2557

จาก <http://www.mfa.go.th/main/th/world>

²⁸ สารานุกรมเสรี, *ศาสนาประจำชาติ*, ค้นวันที่ 24 มิถุนายน 2557 จาก th.wikipedia.org/wiki/ศาสนาประจำชาติ

นับถือแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างกันมักจะเป็นไปในรูปแบบส่งเสริมเกื้อกูลกันโดยแยกจากกันไม่ออก อาจถึงขั้นประกาศให้กลายเป็นรัฐศาสนา ในทางกลับกันหากประเทศใดมีการแย่งชิงอำนาจระหว่าง ศาสนจักรกับอาณาจักรเพื่อเป็นการลดบทบาทของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือต้องการให้เสรีภาพแก่ ประชาชนในการเลือกนับถือศาสนาอย่างมากแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร มักเป็นไปในรูปแบบของการแบ่งแยกอำนาจระหว่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลทางประวัติศาสตร์และ บริบทที่เปลี่ยนแปลงไปของแต่ละประเทศ

2.2 หลักการบริหารของศาสนาต่างๆ

2.2.1 การบริหารของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาเอกเทวนิยม (Monotheism) เกิดจากการปฏิรูปลัทธิยิวพระคัมภีร์ เก่า (Old Testament) ของลัทธิยิวเป็นเหตุให้เกิดพระคัมภีร์ใหม่ (New Testament) และ พระคัมภีร์ทั้งสองนี้รวมเป็นพระคัมภีร์เล่มหนึ่ง เรียกว่า Bible หรือ Holy Bible ศาสนาคริสต์ มีคำจำกัดความโดยย่อว่า "ศาสนาแห่งความรักของพระเจ้า ศาสนาแห่งความรักของมนุษย์อันพระเยซู ทรงเป็นผู้นำมาเผยแผ่แก่โลก"²⁹ ศาสนาคริสต์เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายเนื่องจากคำสอนของศาสนาที่ สอนให้คนทำความดี มีเมตตา มีความรัก ทุกคนมีความเสมอภาคในสายตาของพระเจ้า ทำให้คน ยากจนและบรรดาทาสมีกำลังใจ มีความหวัง และมีศรัทธา มุ่งทำความดีเพื่อความสุขในโลกหน้าจะได้ มีชีวิตอยู่ร่วมกับพระเจ้า รวมถึงการบริงานของศาสนาที่มีระเบียบวินัย มีประสิทธิภาพ มีเป้าหมาย แน่นนอน สถาบันศาสนา (Christian Church) ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างพระเจ้า กับมนุษย์³⁰

การแพร่ขยายตัวของคริสต์ศาสนาระยะแรกโรมันได้ออกกฎหมายห้ามนับถือคริสต์ศาสนา คริสต์ศาสนาจึงใช้วิธีเผยแพร่คำสอนแบบใต้ดินตลอดระยะเวลาที่สามศตวรรษ ทำให้ในจักรวรรดิ โรมันมีจำนวนชาวคริสต์ประมาณ 1 ใน 3 ของพลเมืองทั้งหมด จนกระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ 4 คริสต์ศาสนาได้รับการอุปถัมภ์และสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ จึงทำให้คริสต์ศาสนาเป็นที่นิยมกัน อย่างแพร่หลายทั่วยุโรป โดยมีเหตุการณ์สำคัญ ดังต่อไปนี้³¹

ใน ค.ศ. 3113 จักรพรรดิคอนสแตนติน (Constantine, ค.ศ. 306-337) ทรงเห็นว่าการจะ คุมอำนาจในจักรวรรดิโรมันได้อย่างมั่นคง จะต้องได้รับการสนับสนุนจากชาวคริสต์ จึงให้เสรีภาพใน การนับถือคริสต์ศาสนาแก่ประชาชน

ใน ค.ศ. 395 จักรพรรดิธีโอดอซิอุส (Theodosius, ค.ศ. 379-395) ได้ประกาศให้ศาสนา คริสต์เป็นศาสนาประจำชาติโรม

²⁹ เสถียร พันธรังสี, *ศาสนาเปรียบเทียบ*, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 327.

³⁰ มยุรี เจริญ, *ประวัติศาสตร์ยุโรป 1* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552), หน้า 95-96.

³¹ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 98-101.

ในคริสต์ศตวรรษที่ 5 จักรวรรดิโรมันตะวันตกเสื่อมสลาย บ้านเมืองระส่ำระสายไร้ผู้ปกครอง พวกอนารยชนเข้ามารุกรานหลายครั้ง นับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้สถาบันศาสนาและพระสันตะปาปามีบทบาทในการดูแลทุกข์สุขของประชาชนในด้านการเมืองการปกครองอาณาจักรเพิ่มขึ้น ใน ค.ศ. 452 พระสันตะปาปาเลโอที่ 1 (Pope Leo I) ทรงเกลี้ยกล่อมแม่ทัพฮันไมให้เข้าโจมตีกรุงโรมได้สำเร็จ เวลาต่อมาใน ค.ศ. 476 จักรพรรดิโรมิวรุส ออگุสตุส (Romulus Augustus) ซึ่งเป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายของจักรวรรดิโรมันตะวันตก ถูกพวกวิสิกอธ (Visigoths) ปลดออกจากตำแหน่งกรุงโรมไร้ผู้ปกครอง พระสันตะปาปาจึงได้แสดงบทบาทเป็นผู้นำกรุงโรมได้อย่างเต็มที่

ใน ค.ศ. 496 พระมหากษัตริย์โคลวิส (Clovis, ค.ศ. 481-511) แห่งราชวงศ์เมโรวิงเจียนของอาณาจักรแฟรงก์ได้เปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาตามมเหสี พระสันตะปาปาจึงตอบแทนด้วยการรับรองการเป็นพระมหากษัตริย์ของโคลวิส

ใน ค.ศ. 751 เปแปงสถาปนาตนเองเป็นพระมหากษัตริย์ของอาณาจักรแฟรงก์ เป็นการเริ่มต้นราชวงศ์คาโรลิงเจียน และได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระมหากษัตริย์ตามพิธีทางศาสนา โดยพระสันตะปาปาซาคาเรียส (Pope Zacharias, ค.ศ. 741-752) นับได้ว่าเป็นพระมหากษัตริย์แฟรงก์องค์แรกที่ได้รับแต่งตั้งจากพระสันตะปาปา ทำให้พระมหากษัตริย์เปแปงมีฐานะเป็น The King by The Grace of God and The Lord Anointed

ใน ค.ศ. 772 พระสันตะปาปาเอเดรียมที่ 1 (Pope Adrian I, ค.ศ. 772-795) มีเจตนาที่จะเน้นอำนาจหน้าที่แท้จริงของพระสันตะปาปา ในฐานะประมุขของศาสนจักร ด้วยการประกาศให้ปีสมัยของพระสันตะปาปาเอเดรียมที่ 1 ใน ค.ศ. 772 เป็นปีสมัยในเอกสารต่างๆ แทนที่จะใช้ปีสมัยของจักรวรรดิโรมันตะวันออก ดังที่เคยใช้กันมา

ใน ค.ศ. 800 พระสันตะปาปาเลโอที่ 3 (Pope Leo III, ค.ศ. 795-816) ได้ถวายมงกุฎให้กับพระเจ้าชาร์ลเลอมาญ ในขณะที่พระองค์คุกเข่าสวดมนต์อยู่ในโบสถ์เซนต์ปีเตอร์ที่กรุงโรมในวันคริสต์มาส นอกจากนี้ พระสันตะปาปาได้ทำพิธีราชาภิเษกทางศาสนาที่เคยทำให้จักรวรรดิโรมันในอดีตจากเหตุการณ์ในครั้งนี้จึงเกิดปัญหาในภายหลังว่า ใครจะใหญ่กว่ากันระหว่างพระสันตะปาปา กับจักรพรรดิ เสมือนว่าตำแหน่งจักรพรรดิของพระเจ้าชาร์ลเลอมาญได้มาจากพระสันตะปาปา การทำเช่นนี้ยังคงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติตลอดมาในเวลาที่พระมหากษัตริย์รับตำแหน่งของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ นับได้ว่าเป็นก้าวแรกของทฤษฎีการเมือง ที่เรียกว่า ทฤษฎีดาบ 2 เล่ม (The Two Swords Theory) คือ ดาบเล่มหนึ่งเป็นของศาสนจักรที่มีอำนาจทางด้านจิตใจ ส่วนดาบอีกเล่มหนึ่งเป็นของอาณาจักรที่มีอำนาจทางร่างกาย

หลังจากเหตุการณ์ ค.ศ. 800 แล้ว พระเจ้าชาร์ลเลอมาญพยายามลดอำนาจของพระสันตะปาปา เช่น ใน ค.ศ. 813 พระเจ้าชาร์ลเลอมาญทรงแต่งตั้งพระโอรส คือ พระเจ้าหลุยส์ที่ 1 (Louis I) ให้เป็นจักรพรรดิร่วม โดยการสวมมงกุฎจักรพรรดิให้ด้วยพระองค์เองเพื่อไม่ให้อำนาจการแต่งตั้งจักรพรรดิ แต่ทายาทของพระเจ้าชาร์ลเลอมาญไม่เข้าใจจุดประสงค์นี้ ใน ค.ศ. 850 พระเจ้าหลุยส์ที่ 1 จึงได้เดินทางไปยังวิหารเซนต์ปีเตอร์ที่กรุงโรมเพื่อขอให้พระสันตะปาปาสวมมงกุฎให้อีก

สำหรับความสำคัญและความมั่งคั่งของวัดและพระในคริสต์ศาสนาในประวัติศาสตร์ยุโรป ยุคกลางวัดเป็นศูนย์กลางสำคัญทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา วัดมีอิทธิพล

ครอบงำวิถีชีวิตของประชาชน พระจึงมีอิทธิพลและบทบาทสำคัญต่อทัศนคติของคนในยุคกลาง ที่มักจะคิดหรือทำสิ่งต่างๆอยู่ในกรอบของศาสนาตามคำสั่งสอนของพระ³² ดังนี้

เนื่องจากมีผู้บริจาคที่ดินให้แก่วัดจำนวนมาก วัดจึงมีธรณีสงฆ์ (Papal State) เป็นจำนวนมาก ซึ่งในธรณีสงฆ์เหล่านี้ วัดจะมีอำนาจทุกประการในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจรวมถึงการเก็บภาษี อารักจากบุคคลที่อาศัยอยู่ในที่ดิน บุคคลที่อยู่ในธรณีสงฆ์จะเป็นคนของพระและอยู่ใต้กฎหมายพระ ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับคนของพระในที่ธรณีสงฆ์เป็นไปตามระบบฟิวดัล ด้วยเหตุนี้วัดใน คริสต์ศาสนาจึงมีมั่งคั่ง ร่ำรวย

พระในคริสต์ศาสนา มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับชีวิตฆราวาสตั้งแต่เกิดจนตายผู้ที่ถูกพระ ลงโทษคว่ำบาตรไม่ทำพิธีเหล่านี้ให้ถือว่า เป็นการอภัยสวดและอภัยมลตลอดทั้งวงศ์ตระกูล ดังนั้น คริสต์ศาสนิกชนตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงคนสามัญจึงเกรงกลัวจะถูกพระคว่ำบาตรมากกว่า ถูกบ้านเมืองลงโทษ

รัฐบาลโรมันให้อำนาจพระพิพากษาคดีพิพาทหรือลงโทษพระด้วยตัวเอง ต่อมาเมื่อ คริสต์ศาสนาแผ่ขยายไปยังเมืองอื่นๆ อำนาจของพระในการพิพากษาคดีจึงมีตลอดไป ซึ่งก่อให้เกิด ความยุ่งยากหลายครั้ง ระหว่างศาลของพระกับศาลของบ้านเมือง

นอกจากนี้คริสต์ศาสนามีหลักสำคัญอยู่ที่การเชื่อพระเจ้า เมื่อพระเป็นผู้แทนของพระเจ้า ดังนั้น พระจึงมีอำนาจและอิทธิพลเหนือหัวใจของคนมากกว่าพระมหากษัตริย์ยิ่งในยุคกลาง พระมีพลังถึงกับยุให้พลเมืองเป็นกบฏได้ง่าย ถ้านครรัฐใดเป็นศัตรูกับพระนครรัฐอื่นๆที่เป็นศัตรู จะยกขึ้นเป็นเหตุในการร่วมมือกันรบกับรัฐนั้น ฉะนั้นพระมหากษัตริย์ทั้งหลายจะไม่กล้าวิวาทกับพระ จำต้องยอมพระและอยู่ในคำสั่งของพระ

ฉะนั้น ยุคกลางจึงได้ชื่อว่าเป็นยุคแห่งศรัทธา (Age of Faith) เพราะประชาชนมีความเชื่อใน คำสั่งสอนของพระอย่างไม่มีข้อสงสัยหรือโต้แย้งใดๆ ถ้าผู้ใดคัดค้านหรือมีความคิดก้าวหน้าเกินกว่า ยุคสมัยจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง ด้วยวิธีขับพาศนียกรรม (Excommunicate) คือ การขับบุคคลออกจาก ศาสนา ด้วยการห้ามประกอบพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา ถูกตัดขาดจากสังคมและเป็นที่รังเกียจ ของศาสนิกชนทั้งหลาย หรือด้วยวิธีอินเทอดิค (Interdict) คือ การขับกลุ่มบุคคลหรือประเทศออกจาก ศาสนาไม่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ ในเขตนั้น ห้ามประเทศอื่นๆ ติดต่อกัน มีสัมพันธ์ไมตรีด้วย

บทบาทและความสำคัญของพระสันตะปาปา ซึ่งเป็นพระสังฆราชและเป็นประมุขของ ศาสนจักรมีดังต่อไปนี้³³ พระสันตะปาปา (Pope) เป็นประมุขสูงสุดทางคริสต์ศาสนา ทรงประทับที่ โบสถ์เซนต์ปีเตอร์ ณ กรุงวาติกัน ประเทศอิตาลี พระสันตะปาปามีความศักดิ์สิทธิ์มาก เปรียบเสมือน ตัวแทนของพระเจ้า แต่เดิมในสมัยอาณาจักรโรมันโบราณ พระสันตะปาปาไม่เคยก้าวล่วงอำนาจของ โรมัน เพราะต้องพึ่งอำนาจทางโลกของอาณาจักรในการเผยแผ่คริสต์ศาสนา เมื่อสมัยพระเจ้า คอนสแตนตินแห่งกรุงคอนสแตนติโนเปิล ยังทรงพระชนม์อยู่ การจะแต่งตั้งสังฆราชจะต้องได้รับการ อนุมัติจากพระมหากษัตริย์จึงจะเป็นสังฆราชได้ แต่หลังจากพระเจ้าคอนสแตนตินสิ้นพระชนม์

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 101-105.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105-107.

พระมหากษัตริย์องค์ต่อๆมาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นอย่างมาก และได้ออกคำสั่งกับสังฆราช ทำให้สังฆราชไม่พอใจ ด้วยเหตุนี้จุดมุ่งหมายเบื้องต้นของสังฆราช คือพยายามทำให้วัดหลุดพ้นจากอำนาจของพระมหากษัตริย์

ในคริสต์ศตวรรษที่ 5 เมื่ออาณาจักรโรมันล่มสลาย ไม่มีรัฐบาลกลางที่จะให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ องค์การคริสต์ศาสนาซึ่งมีพระสันตะปาปาเป็นประมุขจึงได้เข้ารับภาระคุ้มครองดูแลประชาชนที่ต้องการที่พึ่ง ดังนั้น ในแง่ของการเมืองการปกครอง องค์การคริสต์ศาสนาจึงเป็นเพียงอำนาจเดียวที่มีบทบาทสำคัญเป็นปีกแผ่นกว้างขวางในดินแดนโรมันยุคนั้น

นอกจากนี้อำนาจของพระสันตะปาปายังเพิ่มมากขึ้น เมื่อพระมหากษัตริย์แฟรงค์ต้องการเพิ่มพูนอำนาจและเกียรติยศด้วยการเป็นจักรพรรดิโรมันด้วย จึงสนับสนุนอำนาจพระสันตะปาปาให้เป็นอิสระและมีอำนาจมั่นคงยิ่งใหญ่ เพื่อแยกตัวออกจากอาณาจักรโรมันตะวันออก ดังนั้น อำนาจของพระสันตะปาปาจึงยิ่งเด่นชัดมากขึ้น เมื่อได้ทำพิธีสวมมงกุฎให้พระมหากษัตริย์แฟรงค์ นับได้ว่าเป็นการได้ประโยชน์พึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างพระมหากษัตริย์แฟรงค์กับพระสันตะปาปา หลังจากนั้นในยุโรปยุคกลางตอนกลางและตอนปลายได้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระสันตะปาปากับพระมหากษัตริย์ขึ้นอีกหลายครั้ง ด้วยสาเหตุด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมและความต้องการแสวงหาอำนาจ เช่นในยุคของพระสันตะปาปาเกรกอรีที่ 7 พระสันตะปาปาอเล็กซานเดอร์ที่ 3 พระสันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ 3 และในยุคของพระสันตะปาปาบอนนิเฟสที่ 8 ถูกพระเจ้าฟิลิปที่ 4 จับไปขังไว้จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ ซึ่งถือว่าเป็นความขัดแย้งครั้งสุดท้ายระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ทำให้ประมุขฝ่ายศาสนจักรอ่อนแอลงและตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระมหากษัตริย์ฝรั่งเศส³⁴ จากประวัติศาสตร์ของคริสต์ศาสนาจะเห็นได้ว่าข้อพิพาทระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรเกิดขึ้นภายหลังจากที่ฝ่ายศาสนจักรเสนอแนวคิดในการสถาปนาอาณาจักรคริสเตียนสากล ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นเพราะสังคมคริสต์เท่ากับถูกปกครองด้วยรัฐบาลสองรัฐบาล คือ รัฐบาลฝ่ายศาสนากับรัฐบาลของรัฐ โดยทั้งสองฝ่ายต่างมุ่งที่จะปกครองสังคมแห่งมนุษยชาติเหมือนกัน ต่างมีจุดประสงค์ที่จะมีอำนาจและอิทธิพลเหนือประชาชนมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง การที่ฝ่ายศาสนาเข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับเรื่องทางโลกมากขึ้นเป็นเพราะผลแห่งระบบศักดินา (Feudalism) ซึ่งทำให้ฝ่ายพระเข้ามายุ่งเกี่ยวกับทางโลกในฐานะเป็นเจ้าของที่ดินหรือผู้ถือศักดินา แนวความคิดที่สนับสนุนอำนาจของฝ่ายศาสนจักรให้เหนือกว่าฝ่ายอาณาจักรมาจากอำนาจของพระสันตะปาปาเกรกอรีที่ 7 (Gregory VII) ซึ่งถือว่า พระเจ้ามอบอำนาจการปกครองทั้งทางโลกและทางธรรมผ่านพระสันตะปาปา แต่พระสันตะปาปาไม่ต้องการใช้อำนาจทางโลกจึงมอบต่อให้พระมหากษัตริย์ เพราะฉะนั้น การที่ผู้ปกครองจะอ้างอำนาจที่พระเจ้าให้ได้ต้องหมายความว่า ผู้ปกครองนั้นยอมรับคริสต์ศาสนา โดยเฉพาะยอมรับพระสันตะปาปา บรรดานักบวชคริสต์ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าฝ่ายศาสนาเป็นฝ่ายที่รู้ซึ่งถึงกฎหมายธรรมชาติอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นฝ่ายที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการชำระล้างบาปของดวงวิญญาณ ตลอดจนการเปิดประตูแห่งสวรรค์ให้แก่มนุษย์โลก รวมทั้งองค์จักรพรรดิด้วย

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

ดังนั้น จึงควรมีอำนาจเหนือกว่าควรจะสามารถควบคุมสถาบันทางโลกมีอำนาจถอดถอนหรือแต่งตั้งผู้ปกครองฝ่ายฆราวาส³⁵

อิทธิพลของคริสต์ศาสนาในยุโรปสมัยกลางและความคิดทางการเมือง พระคัมภีร์ใหม่ถือเป็นหลักการเชิงการเมืองของคริสต์ศาสนา คือ การยอมรับกฎหมายธรรมชาติ ความเสมอภาคและความเชื่อว่ารัฐและรัฐบาลเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้าง ดังที่เซนต์ปอล เขียนไว้ในจดหมายเหตุว่า

“กฎหมายธรรมชาติถูกลิขิตไว้ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจะค้นหาพบได้ด้วยเหตุผล เป็นกฎหมายที่แตกต่างจากกฎหมายของรัฐ กฎหมายเป็นเช่นเดียวกับกฎแห่งศีลธรรม สิ่งใดผิดหรือถูกสามารถรู้ได้ผ่านกฎหมายนี้ โดยมโนสำนึกจะคอยเตือนว่าสิ่งใดควรหรือสิ่งใดไม่ควร นอกจากนี้พระคัมภีร์ใหม่ยังอ้างว่าบรรดารัฐบาลและสถาบันการปกครองต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นและกำหนดให้เป็นไปทั้งสิ้น ทักษะเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองที่ปรากฏในพระคัมภีร์ใหม่จึงเป็นรากฐานของลัทธิเทวสิทธิ์ (Divine Right) อำนาจของผู้ปกครองมีความชอบธรรมเพราะผู้ปกครองได้รับอำนาจที่มอบหมายมาจากพระเจ้า ผู้ปกครองไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อประชาชน ประชาชนไม่มีสิทธิต่อต้านหรือไม่ยอมรับผู้ปกครองเพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นการปฏิเสธพระเจ้าและอำนาจของพระมหากษัตริย์สืบต่อด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ เนื่องจากพระเจ้าเลือกพระมหากษัตริย์โดยยึดหลักสายโลหิต ทั้งนี้ พฤติกรรมต่างๆ ของพระมหากษัตริย์พระเจ้าจะเป็นผู้ตัดสินว่าดีหรือไม่ดี ประชาชนหรือองค์การอื่นๆ ไม่มีสิทธิวินิจฉัย”³⁶

และเซนต์ ออกัสติน (St. Augustine) กล่าวว่า

“ระยะเริ่มแรกสมัยที่มนุษย์อาศัยอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกัน โดยมีกฎหมายธรรมชาติเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ต่อมาสภาพธรรมชาติของคนถูกทำลายลงด้วยบาป แต่ละคนหันไปแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน ความเสมอภาคจึงหมดสิ้นลง บาปจึงเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษย์ในสังคม จึงจำเป็นต้องมีผู้ปกครอง มีกฎหมายเพื่อจัดระเบียบ ดังนั้น รัฐบาลหรือสถาบันการปกครองจึงเกิดขึ้นเพราะผลแห่งบาปที่มนุษย์สร้างขึ้น บรรดาผู้ปกครองทุกคนคือผู้แทนจากพระเจ้าบนพื้นพิภพ หน้าที่สำคัญของรัฐ คือ รักษาสันติสุขของมวลชน”³⁷

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

³⁶ สุขุม นวลสกุล และโกศล โรจนพันธุ์, *ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548), หน้า 77.

³⁷ นวลรัชต์ อมรัตน์บงกช, *เรื่องเดิม*, หน้า 56.

เซนต์ออกัสตินให้ความสำคัญกับคริสต์ศาสนาและมีแนวคิดที่สนับสนุนลัทธิเทวสิทธิ์ โดยเน้นเฉพาะพระมหากษัตริย์ที่เป็นคริสต์ศาสนิกชนและยอมรับพระเจ้าเท่านั้นที่จะเป็นผู้ได้รับมอบหมายจากสวรรค์ให้เป็นผู้ปกครอง และเชื่อว่าสถาบันศาสนามีความสำคัญมากกว่าสถาบันทางปกครอง³⁸ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวปรากฏมีบทบาทและอิทธิพลทางความคิดของประชาชนในยุคนั้นเป็นอย่างมาก ทำให้การเมืองการปกครองในยุคนั้นอยู่ภายใต้อิทธิพลของคริสต์ศาสนา

อิทธิพลของคริสตจักรที่มีเหนืออาณาจักร เมื่อจักรวรรดิโรมันเริ่มเสื่อมดินแดนในยุโรปมีแต่ความปั่นป่วน คริสต์ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำในทางจิตวิญญาณของชาวยุโรป ในระยะแห่งความสับสนวุ่นวายนี้ บารมีของคริสต์ศาสนาเริ่มมีมากขึ้นเพราะมีสิ่งจูงใจดึงดูดคนจำนวนมาก ซึ่งกำลังท้อแท้ต่อสภาวะความแตกแยกและเสื่อมโทรมของสังคมและการเมือง Monrall กล่าวไว้ว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่สังคมมีความพยายามที่จะสร้างโครงสร้างการเมืองขึ้นบนรากฐานในกรอบแห่งศาสนา

เมื่อจักรวรรดิโรมันล่มสลายไป สถาบันคริสตศาสนากลับมีความแข็งแกร่งมากขึ้น จึงมีอิทธิพลครอบงำยุโรปสมัยกลางทั้งด้านสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเป็นอย่างมาก ดังนี้³⁹

1. บทบาททางสังคม

คริสต์ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมยุโรป เพราะสังคมมีแต่ความวุ่นวายและความเสื่อม ผู้คนได้พบว่าคริสต์ศาสนาสามารถให้ความรู้สึกที่มั่นคงทางจิตใจได้ คริสต์ศาสนาจึงแผ่อิทธิพลไปทั่วยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 12 และ 13 ศาสนจักรมีอำนาจสูงสุดเหนือสถาบันใด ชาวยุโรปในสมัยกลางจึงมีความเชื่อฝังแน่นอยู่กับความเชื่อทางศาสนาและปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด ถ้าผู้ใดหรือชนกลุ่มใดมีความเห็นขัดแย้งกับศาสนจักรจะต้องถูกศาสนาจักรไต่สวนและลงโทษ

2. บทบาททางการเมือง

ศาสนาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการเมืองของยุโรปทั้งในระบบกษัตริย์และระบบฟีวตัลรวมทั้งระบบศาล ในระบบกษัตริย์ ศาสนจักรได้อำนาจเหนือพระมหากษัตริย์และขุนนางในฐานะของผู้สถาปนากษัตริย์ ในระบบฟีวตัล ศาสนจักรได้เข้ามามีบทบาทในการยุติสงครามการแย่งที่ดินระหว่างเจ้านายที่ดินต่างๆ และการที่ศาสนจักรมีที่ดินจำนวนมากทำให้ศาสนจักรต้องไปเกี่ยวข้องกับเจ้าของที่ดินในระบบการศาล ศาสนจักรได้จัดระบบการพิจารณาศาลจึงอ้างในสิทธิที่จะพิจารณาคดีทั้งศาสนาและทางโลก

3. บทบาททางด้านกฎหมาย

ในยุคกลางก็ได้มีการใช้การอนุญาโตตุลาการเพื่อระงับข้อพิพาทในประเทศต่างๆ ของทวีปยุโรปทั้งข้อพิพาทภายในประเทศของแต่ละประเทศในระหว่างเอกชนและข้อพิพาทระหว่างประเทศใน

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

³⁹ มยรี เจริญ, เรื่องเดิม, หน้า 115-116.

ระหว่างรัฐและพระสันตะปาปาก็ได้ทำหน้าที่อนุญาโตตุลาการในการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐต่างๆ ของยุโรปเป็นจำนวนหลายครั้ง⁴⁰

4. บทบาททางเศรษฐกิจ

ศาสนจักรเป็นแหล่งรวมความมั่งคั่งเนื่องจากศาสนจักรได้เก็บเงินภาษีจากประชาชนและบรรณาการที่ดินที่ชนชั้นปกครองมอบให้ศาสนจักร มีการวางระบบการจัดการอำนาจแบบรวมศูนย์ที่มีประสิทธิภาพ คริสตจักรได้วางรูปแบบการบริหารเลียนแบบการบริหารของจักรวรรดิโรมันทำให้คริสตจักรเป็นสถาบันที่มีกฎระเบียบและมีเป้าหมายชัดเจนโดยมีพระสันตะปาปา (Pope) เป็นประมุขสูงสุด และมีคาร์ดินัล (Cardinal) เป็นที่ปรึกษา ในส่วนภูมิภาคแบ่งเป็นมณฑล มีอาร์ชบิชอป (Archbishop) เป็นผู้ปกครอง ถัดจากระดับมณฑล คือระดับแขวง ภายใต้การปกครองของบิชอป (Bishop) ส่วนหน่วยระดับล่างสุด คือ ระดับตำบล มีพระหรือบาทหลวง (Priests) เป็นผู้ปกครอง

ต่อมาเมื่อคริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholic) เจริญรุ่งเรืองขึ้นในตอนต้นสมัยกลาง (Middle Ages) ศาสนจักรเรื่องอำนาจมากเหนืออาณาจักรทั้งปวงในยุโรปและมีการอ้างอิงว่า กฎหมายธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกฎของพระเจ้าโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ธรรมชาติ” (Nature) ที่ว่านั่น คือ พระเจ้า (God) นั่นเอง ลัทธิอำนาจสูงสุดของพระเจ้าเริ่มเป็นที่กล่าวอ้างกันทั่วไปอย่างกว้างขวางจากแนวคิดของนักบวชคริสต์ การต่อสู้ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรรุนแรงขึ้นจนกระทั่งเกิดสงครามกลางเมืองในโรม (อิตาลี) เป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษที่อิตาลีเกิดความเสียหายจากสงครามกลางเมือง (Civil War) ระหว่างผู้สนับสนุนพระสันตะปาปากับผู้สนับสนุนอาณาจักรพรดิเยอร์มันที่มีอำนาจอยู่เหนือโรม ท้ายที่สุดศาสนจักรมีชัยต่ออาณาจักรฝ่ายสนับสนุนพระสันตะปาปา เป็นฝ่ายชนะได้ควบคุมและครอบครองเมืองฟลอเรนซ์ ในระยะที่อาณาจักรและศาสนจักรในโรมได้เกิดขัดแย้งกันอย่างรุนแรงด้วยการแย่งอำนาจการปกครองว่าฝ่ายใดควรจะเป็นผู้ปกครองอาณาจักร ฝ่ายศาสนจักรได้อ้างว่ามีอำนาจปกครองอาณาจักร ฝ่ายอาณาจักรจึงอ้างว่าศาสนจักรจะต้องเป็นรองอาณาจักรศาสนจักรควรจะทำหน้าที่เพียงนำประชาชนพลเมืองให้ประสบสุขทางใจ (Spiritual)

สงครามครูเสด

เกิดจากการสู้รบกันระหว่างชาวคริสต์กับมุสลิมเพื่อแย่งชิงเมืองเยรูซาเลม ซึ่งกินระยะเวลายาวนานถึง 200 ปี ปรากฏว่าชาวคริสต์ไม่สามารถชนะมุสลิมได้ ทำให้คนจำนวนมากต้องเสียชีวิตและทรัพย์สิน เหตุการณ์ดังกล่าวจึงทำให้ชาวยุโรปเริ่มคลายความเชื่อเรื่องศาสนาและพระเจ้าและมีการสนับสนุนอำนาจของพระมหากษัตริย์มากขึ้น อำนาจของฝ่ายศาสนจักรจึงลดน้อยลงตามลำดับ⁴¹

สรุปได้ว่ายุโรปในสมัยกลาง รัฐมีความสำคัญน้อยกว่าศาสนา ฝ่ายศาสนจักรมีอิทธิพลในทางอาณาจักร เช่น การสถาปนาพระมหากษัตริย์และการถอดถอนประมุขของรัฐ รวมทั้งการกำหนดนโยบายต่างๆ ของประเทศ บทบาทของคริสต์ศาสนาเริ่มขึ้นเมื่อจักรวรรดิโรมันเกิดความเสื่อมดินแดนในยุโรปมีแต่ความปั่นป่วน คริสต์ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำในทางจิตวิญญาณของ

⁴⁰ ดิเรก ชัยนาม, **ประวัติความเกี่ยวพันระหว่างประเทศ** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2495), หน้า 14.

⁴¹ นวลรัตน์ อมรัตน์บงกช, **เรื่องเดิม**, หน้า 61.

ชาวยุโรป ในระยะแห่งความสับสนวุ่นวายนี้บารมีของคริสต์ศาสนาจึงเพิ่มมากขึ้นเพราะมีสิ่งดึงดูดใจคนจำนวนมากซึ่งกำลังท้อแท้ต่อความแตกแยกและเสื่อมโทรมของสังคมการเมืองและเมื่อจักรวรรดิโรมันล่มสลายลง สถาบันคริสต์ศาสนาจึงมีความแข็งแกร่งมากขึ้น มีอิทธิพลครอบงำยุโรปสมัยกลางในด้านสังคมผู้คนได้พบว่า คริสต์ศาสนาสามารถให้ความรู้สึกที่มั่นคงทางจิตใจได้ชาวยุโรปในสมัยกลางจึงมีความเชื่อฝังแน่นอยู่กับความเชื่อทางศาสนาและปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด จนกระทั่งว่าผู้ใดหรือชนกลุ่มใดมีความเห็นขัดแย้งกับศาสนาจักรจะต้องถูกศาสนจักรไต่สวนและลงโทษ ด้านบทบาททางการเมืองศาสนจักรมีส่วนร่วมในระบบการเมืองของยุโรป ในระบบกษัตริย์ ศาสนจักรได้อำนาจเหนือพระมหากษัตริย์และขุนนางในฐานะของผู้สถาปนาพระมหากษัตริย์ในระบบพิวตัล ศาสนจักรมีที่ดินจำนวนมากทำให้ศาสนจักรมีความมั่งคั่งและมีอำนาจรวมถึงในระบบศาล ศาสนจักรเป็นผู้จัดระบบการพิจารณาศาล จึงอ้างในสิทธิที่จะพิจารณาคดีทั้งทางศาสนาและทางโลก ด้านบทบาททางเศรษฐกิจ ศาสนจักรเป็นแหล่งรวมความมั่งคั่งทั้งจากภาษีและบรรณาการที่ดินเป็นจำนวนมาก เมื่อศาสนจักรเรื่องอำนาจเหนืออาณาจักรทั้งปวงในยุโรปได้มีการอ้างว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกฎหมายของพระเจ้า ลัทธิอำนาจสูงสุดของพระเจ้าจากแนวคิดของนักบวชคริสต์เริ่มเป็นที่กล่าวอ้างกันทั่วไป การต่อสู้ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรรุนแรงขึ้นจนกระทั่งเกิดสงครามกลางเมืองในโรม (อิตาลี) ระหว่างผู้สนับสนุนพระสันตะปาปากับผู้สนับสนุนอำนาจจักรพรรดิเยอรมันที่มีอำนาจอยู่เหนือโรม ท้ายที่สุดฝ่ายศาสนจักรมีชัยต่อฝ่ายอาณาจักร ฝ่ายสนับสนุนพระสันตะปาปาเป็นฝ่ายชนะได้ครอบครองเมืองฟลอเรนซ์ หลังจากผ่านช่วงแห่งความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรเป็นระยะเวลากว่าครึ่งศตวรรษ ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงจึงเกิดแนวคิดให้สร้างดุลยภาพของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร โดยนักคิดดังเต เป็นผู้เสนอแนวคิดให้ทั้งอาณาจักรและศาสนจักรสามัคคีปรองดองกัน ดังเตเป็นผู้ประสานจนสามารถทำให้อาณาจักรและศาสนจักรสามัคคีปรองดองกันได้ นักคิดสำคัญในยุคนั้น คือนิโคโลมาคิอาเวลลี ได้เสนอแนวคิดแยกการเมืองออกจากศาสนา โดยถือเอาเอกภาพของชาติ ความมั่นคงของรัฐและผลประโยชน์ของประเทศอยู่เหนือความเคารพเชื่อถือพระสันตะปาปาและลัทธิศาสนาโดยให้อาณาจักรและศาสนจักรทำหน้าที่ของตน ต่างไม่แทรกแซงกัน โดยมาคิอาเวลลี ได้สร้างทฤษฎีทางการเมืองให้เป็นอิสระจากศาสนจักร แนวคิดของมาคิอาเวลลีได้สร้างรัฐชาติปดัยขึ้นมาใหม่คือ ทฤษฎีอำนาจอธิปไตย

นักบวชมาร์ตินลูเธอร์ ได้ประกาศแยกตัวออกจากคริสต์ศาสนา โดยการตั้งเป็นนิกายโปรเตสแตนต์ ไม่ขึ้นกับพระสันตะปาปา เนื่องจากลูเธอร์ได้เห็นสภาพความเสื่อมของพระสันตะปาปา และความไม่เหมาะสมในด้านต่างๆ ของศาสนจักร จึงคัดค้านอำนาจของพระสันตะปาปา และกล่าวว่าในพระคัมภีร์ไม่ได้สอนให้พระสันตะปาปาเป็นผู้ปกครองทั้งศาสนจักรและอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็พระสันตะปาปา บาทหลวงหรือชีจะต้องเคารพเชื่อฟังกฎหมายของบ้านเมืองและจะต้องถูกลงโทษเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาหากได้กระทำผิด อำนาจในอาณาจักรเป็นอำนาจที่พระเจ้าได้ประทานมาให้เพื่อลงโทษผู้ที่ทำบาปทำชั่ว รัฐเป็นฝ่ายป้องกันความชั่วร้ายทั้งหลายไม่ให้เกิดขึ้น ฉะนั้นรัฐจึงลงโทษผู้ทำชั่วทำบาปได้ทุกคน ลูเธอร์ได้กั้นรัฐออกจากอำนาจของศาสนจักร และสนับสนุนพระราชอำนาจอันสมบูรณ์ของรัฐที่ปกครองโดยพระมหากษัตริย์ให้สูงขึ้นกว่าอำนาจของศาสนจักร

หลังจากผ่านบทเรียนของความสัมพันธ์ที่เป็นการแก่งแย่งอำนาจกันระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร ยุโรปได้เข้าสู่ยุคฟื้นฟู (Renaissance Ages) มีการนำความคิดของปราชญ์กรีกและโรมันมาเป็นแนวคิดในการฟื้นฟู ก่อปรักได้เกิดรัฐชาติ (National State) ขึ้นในยุโรปตะวันตกและรัฐเหล่านี้ไม่ยอมรับอำนาจของพระสันตะปาปาและศาสนจักร รวมทั้งจักรวรรดิแห่งโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Empire) อีกต่อไป จึงได้มีการปฏิรูป (Reformation) ครั้งสำคัญ โดยให้ศาสนจักรอยู่ภายใต้การคุ้มครองและควบคุมของพระมหากษัตริย์เป็นการสร้างดุลยภาพใหม่ระหว่างอำนาจของฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร

ฉะนั้นในยุโรปสมัยกลาง คริสตจักรมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรสอดคล้องกับแนวคิดความสัมพันธ์ของศาสนจักรกับอาณาจักรที่มีรูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะขัดแย้ง (Conflict) เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกันหรือขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างพยายามช่วงชิงอำนาจกัน แย่งกันเป็นแกนนำสังคม หรือทำลักษณะครอบงำซึ่งกันและกันโดยที่คริสตจักรมีอำนาจและอิทธิพลเหนืออาณาจักรเป็นอย่างมากและเป็นระยะเวลายาวนาน จนกระทั่งเข้าสู่ยุคฟื้นฟูจึงได้มีการปรับดุลยภาพของความสัมพันธ์ใหม่ให้เป็นลักษณะที่สมดุลกัน โดยให้มีการแยกศาสนาออกจากการเมืองเพื่อเป็นการลดบทบาทและอำนาจของศาสนจักรนั่นเอง⁴²

2.2.2 การบริหารของศาสนาอิสลาม

อิสลาม เป็นภาษาอาหรับ แปลว่า สันติ มีความหมายทางศาสนาว่า การถวายตัวต่อพระเจ้า หรือการถวายตัวต่อหน้าพระทัยของพระเจ้าเพื่อสันติ ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า มุสลิม แปลว่า ผู้รักสันติ มีความหมายทางศาสนาว่า ผู้มอบกายถวายชีวิตต่อพระเจ้าเพื่อสันติ โดยมีพระนบีมุฮัมมัด เป็นผู้ประกาศศาสนา ได้เริ่มประกาศศาสนาที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย⁴³ แบ่งเป็นนิกายใหญ่ๆ ได้แก่ นิกายชีอะฮ์ นิกายสุหนี่ นิกายโสฟีส หลังจากศาสดาสิ้นชีพ บรรดาสาวกได้ทำการเผยแพร่ศาสนาโดยใช้สงครามและนำทัพไปทางตะวันออกเข้าเปอร์เซียจนถึงยุโรป แอฟริกา และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อินเดีย อัฟกานิสถาน ปากีสถาน จนมาถึงทางใต้ของไทย

ศาสนาอิสลามเป็นสิ่งที่สามารถเชื่อมโยงรัฐอาหรับต่างๆ ในตะวันออกกลางที่กระจัดกระจายให้มาร่วมกันได้โดยมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้จะมีหลายนิกายและหลายแนวคิดก็ตาม เนื่องจากอิสลามไม่ใช่เป็นแต่เพียงศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นวิถีทางดำเนินชีวิตด้วย คือ มุ่งประสงค์ที่จะกำหนดแนวทางการดำรงชีวิตของมุสลิมและเป็นไปในเชิงบังคับ⁴⁴ ศาสนาอิสลามมิได้มองจุดมุ่งหมายเพียงข้อบัญญัติทางศีลธรรมเพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถกำหนดสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยคือ สถาบันต่างๆ กฎ ข้อบังคับ กำหนดหน้าที่ของชาวมุสลิมที่จะต้องปฏิบัติภารกิจทางศาสนา กฎหมายเกี่ยวกับการสมรส หย่าร้าง ทรัพย์สิน การสืบทอดมรดก กฎเกณฑ์การทำสงคราม การรักษาสันติภาพ และ

⁴² มยรี เจริญ, *เรื่องเดิม*, หน้า 66

⁴³ เสถียร พันธรังสี, *เรื่องเดิม*, หน้า 421.

⁴⁴ นवलรัชต์ อมรัตน์บงกช, *เรื่องเดิม*, หน้า 80.

สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ความเป็นพี่เป็นน้องกัน ซึ่งมีบทบาทอย่างมากในทางการเมือง⁴⁵ ชาวมุสลิมส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อำนาจแห่งพระผู้เป็นเจ้าของคือ พระคัมภีร์อัลกุรอาน บรรดาผู้ที่ยอมรับอิสลามได้จัดตั้งชุมชนขึ้นมา พระคัมภีร์สอนว่าผู้ที่กระทำความดีและปฏิเสธสิ่งที่ต้องห้ามเป็นผู้ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของ บุรุษและสตรีจึงต้องสร้างความสัมพันธ์อันถูกต้องมีใช้กับพระผู้เป็นเจ้าของเท่านั้น แต่ต้องสร้างความสัมพันธ์ต่อกันและกันด้วย ดังที่ศาสดากล่าวไว้ว่า จงรู้เถิดว่ามุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน การรักษาสัจธรรมที่ส่งผ่านโดยตรงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งนั้น เป็นความสำคัญทางวัฒนธรรมอิสลาม สำหรับระบบการเมืองของอิสลามจะถูกกำหนดด้วยหลัก 3 ประการ ดังนี้ 1. เอกภาพของพระเจ้า 2. ความเป็นศาสดาของมุฮัมมัด 3. ระบบคาลิฟะฮ์⁴⁶

หลักเอกภาพของพระเจ้า หมายถึง ความเชื่อที่ว่า พระเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้นที่เป็นผู้ทรงสร้างเป็นผู้อภิบาล และเป็นเจ้าของทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล พระองค์เท่านั้นเป็นผู้ที่มีอธิปไตยสูงสุด พระเจ้าเท่านั้นที่มีสิทธิในการบัญชาและสั่งห้าม ดังนั้นมนุษย์จึงไม่มีสิทธิอันใดที่จะกำหนดหน้าที่บนแผ่นดินให้แก่ตนเอง หรือให้ผู้อื่นกำหนด สิทธิทั้งหมดเป็นของพระเจ้า หลักการนี้ครอบคลุมถึงแนวคิดเกี่ยวกับอธิปไตยทางการเมืองและกฎหมายของมนุษย์เช่นกัน พระเจ้าเท่านั้นที่เป็นผู้ปกครองและพระบัญชาของพระองค์เท่านั้นที่เป็นกฎหมาย

หลักความเป็นศาสดาของมุฮัมมัด ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางของพระเจ้ายกกับมวลมนุษย์ ชาวมุสลิมได้รับสองสิ่งเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม นั่นคือ 1. พระคัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่พระเจ้าได้บัญญัติกฎหมายของพระองค์ไว้อย่างสมบูรณ์ และ 2. อำนาจหน้าที่ของศาสดามุฮัมมัดในการตีความพระคัมภีร์อัล-กุรอาน กล่าวคือ หลักการใหญ่ๆทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องระบบชีวิตนั้นพระคัมภีร์อัล-กุรอานได้กำหนดไว้ ส่วนรายละเอียดของการปฏิบัติศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้ชี้แจงและแสดงให้ดู ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้รวมกันเรียกตามภาษาของอิสลามว่า “ซารีอะฮ์” หรือกฎหมายอิสลาม

ระบบคาลิฟะฮ์ หมายถึง ระบบ “การเป็นตัวแทน” ในอิสลาม มนุษย์มีฐานะเป็นตัวแทนของพระเจ้าบนพื้นแผ่นดิน ตัวแทนในที่นี้หมายถึง ตัวแทนแห่งคุณธรรมและอำนาจของพระองค์ ซึ่งมีสิทธิที่จะใช้อำนาจหน้าที่ของพระเจ้าบนพื้นแผ่นดินนี้ภายใต้ขอบเขตที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ เมื่ออิสลามกล่าวว่า “มนุษย์คือตัวแทน (คาลิฟะฮ์) ของพระเจ้าบนพื้นพิภพ” รัฐที่ตั้งขึ้นตามหลักการนี้ จึงถือว่าเป็นรัฐคาลิฟะฮ์ ภายใต้อธิปไตยของพระเจ้าจะต้องปฏิบัติตามวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของพระเจ้าให้ลุล่วงไปโดยการทำงานบนพื้นพิภพนี้ภายใต้ขอบเขตที่พระองค์ได้ทรงกำหนดไว้ในธรรมนูญของอิสลาม⁴⁷

⁴⁵ สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และคนอื่นๆ, การเมืองระหว่างประเทศในตะวันออกกลาง (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), หน้า 12.

⁴⁶ อัลเบิร์ต เฮารานี และมาลีส์ รุทเวน, ประวัติศาสตร์ของชนชาติอาหรับ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 216.

⁴⁷ บรรจง บินกาซัน, อิหร่านจากบัลลังก์กษัตริย์สู่รัฐอิสลาม (กรุงเทพมหานคร: วุฒิชัย, 2522), หน้า 165-168.

การปฏิวัติอิหร่าน

การปฏิวัติอิสลามครั้งใหญ่ในประเทศอิหร่านเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ของศาสนาอิสลามที่แสดงให้เห็นถึงพลังของศาสนาว่ามีอิทธิพลมากเพียงใด การปฏิวัติครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากฝ่ายศาสนามีเจตนาธรรมที่จะสถาปนาอิหร่านให้เป็นรัฐอิสลามทำให้ประเทศอิหร่านต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบที่มีกษัตริย์เป็นประมุขเป็นสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน เหตุการณ์ปฏิวัติอิสลามครั้งนี้ฝ่ายศาสนาสามารถนำมวลชนเข้าต่อต้านสถาบันกษัตริย์จนได้รับชัยชนะเป็นการแสดงให้เห็นว่าพลังทางศาสนามีอิทธิพลมากจนถึงกับสามารถโค่นบัลลังก์กษัตริย์ชาห์ที่มีกองทัพและอาวุธอันเกรียงไกรลงได้อย่างเด็ดขาด โดยมีอะยาตุลลอฮ์ คอเมย์นี เป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง⁴⁸

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรอิสลามและรัฐอิสลาม⁴⁹

การปฏิวัติอิสลามสำเร็จได้เพราะสิ่งที่ประชาชนอิหร่านต้องการมิใช่แต่การจะล้มระบบกษัตริย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังต้องการสถาปนารัฐอิสลามด้วย ความสำคัญของอิสลาม คืออิสลามมิใช่เป็นเพียงศาสนา แต่ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของอิสลาม อิสลามเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตสำหรับมนุษยทุกย่างก้าว เป็นทั้งกฎระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งครอบคลุมถึงเรื่องเศรษฐกิจ การปกครอง กฎหมาย วัฒนธรรม จริยธรรม วิทยาการต่างๆ ตลอดจนถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในทุกแขนงสาขาโดยมีพระคัมภีร์ อัล-กุรอาน และแบบอย่างคำสอนของศาสดามุฮัมมัดเป็นธรรมนุญสูงสุด อิสลามเป็นระบบของสังคมที่ไม่ได้แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร กล่าวคือมิได้แยกกิจการทางศาสนาออกจากกิจการทางโลก การปฏิบัติเป็นไปตามพระบัญชาของพระเจ้าไม่ว่าจะในด้านการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม และอื่นๆ ถือเป็นการแสดงความภักดี หรือการเคารพสักการะต่อพระเจ้าเหมือนกับที่มุสลิมต้องปฏิบัติศาสนกิจภายในมัสยิดเช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ อิสลามจึงไม่ปฏิเสธอำนาจรัฐตรงกันข้ามกลับถือว่า อำนาจรัฐเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการมีอำนาจรัฐเป็นสิ่งที่ทำให้สามารถนำกฎหมายอิสลามมาบังคับใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติเพื่อที่จะนำมนุษย์ไปสู่เป้าหมายแห่งการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนในสังคม และรัฐต่อรัฐตามที่อิสลามกำหนดไว้ ศาสดามุฮัมมัดมิได้ปฏิเสธอำนาจรัฐแต่อย่างใด จะเห็นได้ว่าภายหลังจากที่ได้สถาปนาอำนาจรัฐและปกครองด้วยกฎหมายอิสลามโดยมีพระคัมภีร์อัล-กุรอานและคำสอนของศาสดาเป็นบรรทัดฐานในการปกครอง อาณาจักรอิสลามมีการประกาศใช้พระคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นธรรมนุญสูงสุดในขณะที่ศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรอิสลามที่ได้ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำทางฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักรไปพร้อมกันในยามที่บ้านเมืองสงบจะออกเผยแผ่ศาสนาอิสลาม เป็นผู้นำในการน้อมสการในยามศึกจะออกรบกับศัตรูผู้มารุกรานเยี่ยงทหารอื่น ในยามเมื่อสิ้นสุดการศึกษาจะกลับมาทำหน้าที่เป็นผู้บริหารบ้านเมือง ทำหน้าที่เป็นพ่อของลูก เป็นสามีที่ดีของภรรยา ตลอดจนทำงานทุกอย่างแม้กระทั่งรีดนมแพะและปะชุนเสื้อผ้า นอกจากนี้ในวัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม ก็มีประเพณีอันยาวนานของการเจรจาไกล่เกลี่ย โดยคนกลาง ในประเพณีของสังคมชนบทในตะวันออกกลาง ปัญหาต่างๆ จะได้รับการแก้ไขโดยที่ประชุมผู้สูงอายุ ที่ซึ่งผู้เกี่ยวข้องจะ

⁴⁸ นवलร์ซัด อมรรัตน์บงกช, *เรื่องเดิม*, หน้า 84.

⁴⁹ มยรี เจริญ, *เรื่องเดิม*, หน้า 86.

ได้รับการปรึกษาหารือต่อรอง อภิปรายอย่างรอบคอบรวมถึงการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ประเด็นความขัดแย้งหรือข้อกล่าวหาในคนเฝ้าเดี่ยวกันหรือต่างเฝ้าพันธู์ กรณีในเมือง ประเพณีท้องถิ่นกลายมาเป็นกฎหมายเรียกว่า กฎหมายชารี (Shari's Law) ซึ่งมีคนกลางเฉพาะเรียกว่า คออดิส (Quadis) เป็นผู้รักษากฎหมายและกำกับเจ้าหน้าที่ จะไม่ใช่เพียงแต่ตัดสินแต่ยังมีบทบาทเป็นการไกล่เกลี่ยด้วย⁵⁰

ทั้งหมดที่ศาสนาอิสลามปฏิบัติได้ปฏิบัติไปแล้วเป็นสิ่งทีอิสลามได้วางแนวทางไว้ให้แก่มนุษยชาติปฏิบัติทั้งสิ้น อิสลามไม่มีเส้นขีดชั้นระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร โดยทั้งสองส่วนจะต้องผนึกกรรมเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างมีเอกภาพตั้งแต่ในส่วนบุคคล ในสังคม ตลอดจนรัฐ อิสลามจึงไม่มีสถาบันสงฆ์ ไม่มีนิกบวช ไม่มีพระหรือพรവാส แต่ในบุคคลเดียวกันจะต้องปฏิบัติไปพร้อมๆกันทั้งสองอย่าง อิสลามถือว่าการเมืองเป็นเรื่องจำเป็น “รัฐ” กับ “การเมือง” เป็นเรื่องทีแยกขาดจากกันไม่ได้ แต่ต้องรวมกันเช่นเดียวกับมนุษย์ทีจะต้องประกอบด้วยส่วนทีเป็นร่างกายและจิตวิญญาณทีบริสุทธิ์สามารถทำให่มนุษย์ดีได้ฉันทิ การเมืองทีดีจะทำให้อรัฐดีด้วยฉันทิ⁵¹

สรุปได้ว่าศาสนาอิสลามมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการรวมชาติอาหรับทีกระจัดกระจายในดินแดนอาระเบียให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ ทีก่อตั้งศาสนา คือ พระนบีมุฮัมมัด ศาสนาอิสลามรุ่งเรืองด้วยการขยายอำนาจไปยังดินแดนอิรัก เปรอร์เซีย อียิปต์ แอฟริกาภาคเหนือ และในที่สุดเข้ายึดครองสเปนได้ ในการขยายอำนาจและเผยแผ่ศาสนาไปนอกดินแดนอาระเบียฉันทิ มูลเหตุทางเศรษฐกิจและทางการเมืองสำคัญมาก เนื่องจากการอาศัยต้องการจะเข้าไปครอบครองดินแดนซึ่งอุดมสมบูรณ์มากกว่าดินแดนอาระเบียทีดินดารแห้งแล้งและประกอบกับในขณะฉันทิบรรดาประเทศเพื่อนบ้านกำลังอ่อนแอ จึงเป็นโอกาสให้อาหรับเข้าครอบครองได้โดยง่าย ประชาชาติต่างๆ ในตะวันออกกลางเป็นผู้ทีเลื่อมใสในศาสนาและรักท้องถิ่นของตน โดยมีทีพึ่งทางใจ คือ ศาสนาอิสลาม และทีพึ่งทางกาย คือ หมู่บ้าน ชุมชน ฉันทิ การอบรมสั่งสอนลูกหลานจึงเน้นในเรื่องความรักศาสนาและถิ่นทีอยู่ ฉันทิ ทีมาแห่งลัทธิชาตินิยมทีพร้อมจะอุทิศตน เพื่อสร้างสมอำนาจเกียรติยศและความเจริญให้อบ้านเมือง ในช่วงแห่งการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจยุโรปก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ลัทธิชาตินิยมขยายตัวอย่างรวดเร็วจากตุรกีผ่านเข้าไปในบรรดารัฐอาหรับ ทำให้มีการตื่นตัวอย่างมากภายในรัฐอาหรับเพื่อต้องการปลดแอกจากอังกฤษและฝรั่งเศส ศาสนาอิสลามเป็นสิ่งที่เชื่อมรัฐอาหรับต่างๆ ในตะวันออกกลางให้มีความมั่นคงร่วมกัน และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ถึงแม้จะมีนิกายและแนวคิดหลายแนวคิด เพราะเหตุทีว่าอิสลามไม่ใช่เป็นแต่เพียงศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นวิถีทางดำเนินชีวิตอีกด้วย คือมุ่งประสงค์ทีจะกำหนดแนวทางการดำรงชีวิตของมุสลิมตลอดไป และเป็นไปในเชิงบังคับ ศาสนาอิสลามมิได้กำหนดแต่เพียงข้อบัญญัติทางศีลธรรม คือทางจิตใจแต่เพียงอย่างเดียว แต่ได้กำหนดสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วย คือ สถาบันต่าง กฎข้อบังคับ (Institutions and Laws) กำหนดหน้าที่ของมุสลิมทีจะต้องปฏิบัติภารกิจทางศาสนา กฎหมายเกี่ยวกับการสมรส หย่าร้าง ทรัพย์สิน การสืบทอดมรดก กฎเกณฑ์ในการ

⁵⁰ ชลากร เทียนส่องใจ, การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางในพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณีความขัดแย้งกันเองของพระภิกษุชาวโกสัมพี (สารนิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 16-17.

⁵¹ บรรจง บินกาซัน, เรื่องเดิม, หน้า 159-165.

ทำสงคราม การรักษาสันติภาพ และที่สำคัญที่สุด คือ ความเป็นพี่น้องกัน (Brotherhood) มีบทบาทเป็นอย่างมากในทางการเมือง ฉะนั้น อิสลามจึงมีลักษณะเป็นการเมือง อิสลามเป็นกฎข้อบังคับ เช่นเดียวกับกฎหมาย ซึ่งใช้บังคับแก่มุสลิมเป็นเสมือนองค์การทางนิติบัญญัติทางสังคมและทางครอบครัว ซึ่งมีที่มาจากพระคัมภีร์อัล-กุรอาน อิสลามมีบทบาททางสังคม เช่น การกำหนดให้มุสลิมทุกคนทำบุญให้ทาน จนกระทั่งแบ่งปันทรัพย์สินเงินทองจากผู้ที่มีน้คงไปสู่ผู้ยากไร้ ซึ่งถือกันว่าเป็นที่มาของสังคมนิยมแบบอิสลาม ด้านบทบาททางการเมือง หลักคำสอนของศาสดามุฮัมมัด คือ หลักความเสมอภาค (Equality) มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันต่อพระพักตร์พระอัลลอฮ์ยึดหลักภราดรภาพ (Fraternity) และหลักเสรีภาพ (Liberty) ในการปกครองด้วย ในสมัยที่ประเทศต่างๆ ในตะวันออกกลางพยายามปลดแอกตัวเองให้พ้นจากชาวต่างชาติผู้นำมุสลิมหลายคนได้อาศัยความรู้สึกและความสำนึกที่มีต่ออิสลามเป็นจุดปลุกเร้าให้คนมุสลิมลุกขึ้นต่อต้านชาวตะวันตก โดยให้เหตุผลว่าเป็นการต่อสู้เพื่อปกป้องอิสลามพร้อมทั้งเรียกร้องให้มุสลิมต่อสู้ ซึ่งได้ผลเป็นส่วนใหญ่ เพราะประชาชนเข้าใจว่าตนกำลังอยู่ในสงครามกับพวกนอกศาสนา ประชาชนจึงสนับสนุนและพร้อมใจเข้าร่วมต่อสู้ เปรียบเสมือนการใช้อิสลามเป็นเครื่องกระตุ้นให้ประชาชนผนึกกำลังกันต่อสู้กับปรปักษ์ที่เข้ามารุกราน ตัวอย่างของศาสนจักรอิสลามที่มีอำนาจเหนืออาณาจักรอย่างเด่นชัดที่สุด คือ การปฏิวัติอิสลาม ซึ่งประสบความสำเร็จได้เพราะสิ่งที่ประชาชนอิหร่านต้องการนั้น มิใช่แต่การจะล้มระบบกษัตริย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังต้องการให้สถาปนารัฐอิสลามขึ้นด้วย จากแนวคิดที่ว่าอิสลามมิใช่เป็นเพียงแค่ศาสนา แต่ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของอิสลาม อีกทั้งอิสลามยังเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตสำหรับมนุษย์ทุกย่างก้าว ตลอดจนเป็นทั้งกฎระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคมการเมือง โดยมีพระคัมภีร์อัล-กุรอาน และคำสอนของศาสดามุฮัมมัดเป็นธรรมนูญสูงสุด ทั้งธรรมนูญชีวิตและธรรมนูญการเมือง

จะเห็นได้ถึงถึงความสำคัญของศาสนจักรในรัฐอิสลาม โดยที่ความสัมพันธ์ของศาสนจักรกับอาณาจักร มีความชัดเจนในลักษณะที่ศาสนจักรมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรอิสลามในทุกด้าน ความสัมพันธ์ของศาสนจักรอิสลามกับอาณาจักรสอดคล้องกับแนวคิดความสัมพันธ์ของศาสนจักรกับอาณาจักรที่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะขัดแย้ง (Conflict) เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกันหรือขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างพยายามช่วงชิงอำนาจกันหรือทำลักษณะครอบงำซึ่งกันและกัน และในท้ายที่สุดความสัมพันธ์ได้แปรเปลี่ยนเป็นลักษณะที่ไม่มีเส้นขีดชั้นระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร แต่ทั้งสองจะผนึกรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างมีเอกภาพนับตั้งแต่ในส่วนบุคคล ในสังคม ตลอดจนรัฐ เพราะอิสลามถือว่าการเมืองเป็นเรื่องที่จำเป็น “รัฐ” กับ “การเมือง” เป็นเรื่องที่แยกขาดจากกันไม่ได้แต่จะต้องรวมกัน ดังนั้น อิสลามจึงเป็นระบบของสังคมที่ไม่แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร กล่าวคือ มิได้แยกกิจการทางศาสนาออกจากกิจการทางโลก ทุกสิ่งที่ปฏิบัตินั้นไปตามพระบัญชาของพระเจ้าไม่ว่าจะในด้านการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จริยธรรมและอื่นๆ

2.2.3 การบริหารของพระพุทธศาสนา

แม้ว่าคณะสงฆ์จะเป็นสังคมซึ่งรวมผู้คนไว้มากมายและมีความหลากหลาย เนื่องจากสมาชิกมาจากคนทุกชนชั้นวรรณะเช่นเดียวกับสังคมโดยทั่วไป แต่มีความแตกต่างจากสังคมโดยทั่วไปก็คือ

สมาชิกทั้งหมดล้วนเป็นบรรพชิตหรือนักบวช ซึ่งผู้ที่ให้กำเนิดคณะสงฆ์ขึ้นมาคือพระพุทธเจ้า คณะสงฆ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นหลังจากพระองค์ทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแล้วมีผู้ตรัสรู้ตามหรือมีความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนนั้นแล้วออกบวชเป็นบรรพชิต จากเดิมซึ่งจำนวนสมาชิกของคณะสงฆ์ยังมีจำนวนน้อย แต่ภายหลังเมื่อหลักธรรมคำสอนของพระองค์ได้รับการเผยแผ่ออกไปอย่างกว้างขวาง จำนวนสมาชิกของคณะสงฆ์ก็ค่อยๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ เพราะฉะนั้น คณะสงฆ์จึงไม่แตกต่างจากสังคมโดยทั่วไปซึ่งเกิดรูปแบบการปกครองขึ้น ซึ่งเดิมทีรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ก็เป็นแบบตามธรรมชาติเหมือนพ่อแม่ปกครองลูก เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดาผู้ทรงให้กำเนิดสาวกที่เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ภายหลังรูปแบบการปกครองจึงค่อยๆ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาการไปตามลำดับตามจำนวนของพระสงฆ์สาวกซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้น ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และตามช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การปกครองของคณะสงฆ์ในช่วงต้นพุทธกาล มีลักษณะการปกครองแบบธรรมชาติเหมือนพ่อแม่ปกครองดูแลลูก เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดาผู้ทรงให้กำเนิดสาวกผู้เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ แม้จะมีพระสงฆ์สาวกซึ่งเป็นพระอรหันต์จาริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่างๆ ในชมพูทวีปแล้ว แต่เมื่อมีกิจกรรมอันจำเป็นหรือมีปัญหาสำคัญใดๆ เกิดขึ้นและอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม คณะสงฆ์หรือพระสงฆ์สาวกเองในสถานที่ที่จาริกไปนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลเพียงใดก็ตาม พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นก็จะต้องเดินทางกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อกราบทูลให้ทรงทราบถึงปัญหาและให้ทรงตัดสินพระทัยเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แม้บางสถานที่จะมีพระสงฆ์สาวกผู้ใหญ่คอยดูแลตัดสินใจอยู่แล้ว แต่การตัดสินใจในเรื่องสำคัญก็ยังคงขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้าอยู่นั่นเอง⁵² จึงกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางการปกครองและมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ตลอดจนการชี้แนะแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างของคณะสงฆ์⁵³ อย่างไรก็ตาม ช่วงต้นพุทธกาลในแง่ของการใช้อำนาจทางการปกครอง พระพุทธเจ้าก็ยังมิได้วางระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ใดๆ สำหรับคณะสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์สาวกในช่วงต้นพุทธกาลล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น จึงดำรงอยู่ร่วมกันเป็นสังคมด้วยสำนึกแห่งธรรมล้วนๆ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงให้กำเนิดสังคมสงฆ์ขึ้นมาแล้ว ในเบื้องต้นทรงใช้อำนาจทางการบริหารโดยการส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่างๆ ตามสมควรเท่านั้น ในช่วงต้นพุทธกาล เรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางการปกครองของพระพุทธเจ้าได้อย่างชัดเจน เมื่อมีกุลบุตรผู้มีความศรัทธาต้องการจะออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกไปเผยแผ่ธรรมยังสถานที่ต่างๆ ก็จะต้องพากุลบุตรผู้มีความศรัทธาเหล่านั้นกลับมาบรรพชาอุปสมบทกับ

⁵² เสถียร โปธินันทะ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 25-26.

⁵³ อธิเทพ ผาธา, “กำเนิดและพัฒนาการรูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล,” *บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์* 4, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2551): 59-61.

พระพุทธองค์ ไม่ว่าจะพระองค์จะประทับอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม⁵⁴ โดยจะทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยพระองค์เอง หากบุคคลใดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วก็จะตรัสประทานอุปสมบทให้ว่า "เธอจงเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด"⁵⁵ แต่หากบุคคลใดยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ก็จะตรัสว่า "เธอจงเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด"⁵⁶ ซึ่งชาวพุทธในสังคมไทยเรียกวิธีการอุปสมบทนี้ว่า "เอหิภิกขุอุปสัมปทา" ซึ่งเป็นการบวชที่สำเร็จด้วยอำนาจของบุคคลคือพระศาสดา⁵⁷ เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุเรียบร้อยแล้ว ก็จะทรงให้จาริกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังสถานที่ต่างๆ ต่อไป

ในช่วงต้นพุทธกาล สมาชิกของสังคมสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอรหันต์ จึงไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่เหมาะสม ต่อมาเมื่อพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากขึ้น แต่บุคคลซึ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์นี้มีความหลากหลาย เนื่องจากมาจากคนซึ่งมีพื้นฐานทางด้านฐานะ การศึกษา อาชีพ ชาติตระกูล และวรรณะ ตลอดจนความเชื่อแตกต่างกัน การเข้ามาอยู่รวมกันเป็นสังคมสงฆ์ แม้จะไม่มีแบ่งชนชั้นวรรณะแล้วเพราะทุกคนเป็นสมณศากยบุตรเสมอเหมือนกันหมด⁵⁸ แต่ระดับความคิดจิตใจและความประพฤติยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ เพราะฉะนั้น จึงมักจะปรากฏว่ามีพระภิกษุบางรูปหรือจำนวนหนึ่งที่มีพฤติกรรมซึ่งสังคมสมัยนั้นติเตียนและไม่ก่อให้เกิดความศรัทธาแก่คนทั่วไป เมื่อมีเรื่องร้องเรียนมายังพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อสอบสวนเรื่องราวต่างๆ เหมือนกับการใช้อำนาจตุลาการในสังคมทางการเมือง เมื่อสอบสวนแล้วทรงเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวไม่เหมาะสมกับพระภิกษุผู้เป็นสมณศากยบุตร จึงจะทรงบัญญัติพระวินัยซึ่งเรียกว่า "สิกขาบท" ขึ้นท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ แล้วสงฆ์ก็จะนำไปศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามความเหมาะสมกันต่อไป เพราะฉะนั้น พระวินัยจึงเสมือนกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญสำหรับสังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นกรอบหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นดังกล่าว แม้ว่าจะดูเหมือนกับการใช้อำนาจทางนิติบัญญัติในสังคมทางการเมือง แต่ต่างกันตรงที่พระวินัยนั้นไม่ใช่กฎหมาย แต่เป็นเพียงข้อตกลงซึ่งยอมรับร่วมกันสำหรับใช้เป็นกรอบหรือแนวทางในการฝึกฝนอบรมตนเองในสังคมสงฆ์ และพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ล่วงหน้าโดยพลการ เนื่องจากทรงรับฟังความเห็นจากทุกๆ ฝ่ายในที่ประชุมสงฆ์ก่อนแล้วจึงจะทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นอีกทั้งในการบัญญัติพระวินัยหรือการวางระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ทุกครั้งพระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติ

⁵⁴ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 4** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 42.

⁵⁵ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 36.

⁵⁶ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 25.

⁵⁷ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 39 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 3.

⁵⁸ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต เล่ม 23** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 250.

ขึ้นภายหลังจากมีผู้กระทำความผิดหรือกระทำสิ่งที่สังคมติเตียน เมื่อพิจารณาสอบสวนท่ามกลางสงฆ์ แล้วและเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นไม่เหมาะสม จึงบัญญัติพระวินัยขึ้นตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากกรณีต่างๆ เช่น ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งประพฤติหรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้วเกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ เมื่อมีผู้ร้องเรียนมาหรือพระพุทเจ้าทรงทราบเรื่องราวนั้น ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์และทรงพิจารณาสอบสวนจากทุกๆ ฝ่ายแล้ว เมื่อทรงเห็นว่าพฤติกรรมพระภิกษุนั้นไม่เหมาะสมกับสมณะศากยบุตรจริงๆ เพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุทั้งหลายประพฤติหรือกระทำเช่นนั้นอีก จึงทรงบัญญัติวินัยขึ้น โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ ดังนี้

1. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
2. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
3. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
4. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
5. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
6. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
7. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
8. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว
9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม
10. เพื่อเอื้อเพื่อวินัย⁵⁹

โดยสรุปการบัญญัติพระวินัยนี้ก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันได้ดีมีความสุข เพื่อให้สงฆ์พ้นจากมลทินกิเลสต่างๆ เพื่อทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่บุคคลหรือประชาชนโดยทั่วไป และเพื่อส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติธรรมอันเป็นการดำรงพระศาสนาไว้ให้ยั่งยืนนาน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าการบัญญัติพระวินัยขึ้นนี้ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์ส่วนรวมและมีเป้าหมายที่ดีงาม มิได้บัญญัติพระวินัยเพื่อประโยชน์ส่วนพระองค์แต่อย่างใดเลย ต่อมาหากมีพระภิกษุรูปใดละเมิดพระวินัยหรือสิกขาบทซึ่งทรงบัญญัติไว้แล้ว เมื่อทรงเรียกประชุมสงฆ์และสอบสวนแล้วเห็นว่าภิกษุรูปนั้นกระทำความผิดจริง ก็จะทรงลงโทษด้วยการปรับอาบัติแก่พระภิกษุรูปนั้น ตามความผิดอันเกิดจากการละเมิดสิกขาบทแต่ละข้อซึ่งทรงทรงบัญญัติไว้แล้ว โดยโทษมี 3 สถานคือ อย่างหนักคือขาดจากความเป็นภิกษุ อย่างกลางคือให้ภิกษุนั้นอยู่กรรมคือประพฤติวัตรอย่างหนึ่ง เพื่อทรมานตน และอย่างเบาคือ ให้ประจានตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน⁶⁰

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในการพิจารณาสอบสวนความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของภิกษุและการบัญญัติพระวินัย แม้จะเป็นอำนาจและสิทธิ์ขาดของพระพุทธเจ้าแต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้นก็จริง แต่ก็ทรงรับฟังความคิดเห็นจากทุกๆ ฝ่ายในที่ประชุมสงฆ์ ทั้งจากผู้ร้องเรียนและผู้ประพฤติตนไม่เหมาะสม โดยการสอบสวนอย่างโปร่งใสและเปิดเผย และในที่ประชุมสงฆ์นั้น ในบางกรณีก็ไม่ได้มีเฉพาะแต่ฝ่ายพระภิกษุเท่านั้น แต่ยังมีฝ่ายฆราวาสอีกด้วย ซึ่งขึ้นอยู่กับกรณีต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นแตกต่างกัน

⁵⁹ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 1** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 28-29.

⁶⁰ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *เรื่องเดิม*, หน้า 11.

กันไปในแต่ละครั้ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น จึงเป็นที่ยอมรับจากทั้งพระสงฆ์สาวกและฆราวาสโดยทั่วไป ดังนั้น ในการปกครองของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบัญญัติหรือแก้ไขเพิ่มเติมพระวินัย แต่พระสงฆ์สาวกต่างๆ ไม่มีอำนาจเช่นนั้น เป็นเพียงผู้จะต้องนำพระวินัยซึ่งบัญญัติขึ้นโดยพระพุทธเจ้านั้นไปศึกษาฝึกอบรมตนเอง โดยการประพฤติปฏิบัติตามให้ถูกต้องในข้อที่ทรงอนุญาตและละเว้นในข้อที่ทรงห้ามไว้ด้วยเหตุดังกล่าว พระวินัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของพระพุทธเจ้าในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมสงฆ์ เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และนำไปสู่เป้าหมายอันดีงามในพระพุทธศาสนาซึ่งทรงแสดงไว้แล้ว ในขณะเดียวกัน ยังเป็นการสร้างรูปแบบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะหรือเป็นสงฆ์ อีกทั้งลักษณะดังกล่าวก็ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางการปกครองของพระพุทธเจ้าด้วย

นอกจากนี้ การบริหารจัดการคณะสงฆ์ในช่วงต้นพุทธกาล พระสงฆ์สาวกยังมีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่ก็เป็นพระอรหันต์ซึ่งจาริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่างๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงดำเนินการบริหารจัดการคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ทั้งเรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ การถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนต่างๆ การส่งพระสงฆ์สาวกให้จาริกออกไปเผยแผ่ยังสถานที่ต่างๆ และการแต่งตั้งให้พระสงฆ์สาวกสำคัญ มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะในฐานะพระอัครสาวกเบื้องขวาและซ้าย เป็นต้น ให้ทำหน้าที่ต่างๆ แม้จะทรงแต่งตั้งพระสาวกสำคัญมาช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็นแล้ว แต่โดยส่วนใหญ่อำนาจสิทธิ์ขาดและการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ก็ยังคงอยู่ที่พระพุทธเจ้าเป็นหลัก เนื่องจากยังทรงไม่ได้กระจายอำนาจออกไปยังพระสงฆ์สาวก จากการที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นศูนย์กลางของการปกครองดังกล่าว พระองค์จึงทรงเป็นผู้ปกครองเช่นเดียวกับพระราชที่ปกครองประชาชนในสังคมทางการเมือง แต่ทรงเป็นผู้ปกครองในสังคมสงฆ์เท่านั้น ในฐานะที่ทรงเป็นผู้ค้นพบและเผยแผ่พระสัทธรรมออกไปจนมีพระสงฆ์สาวกจำนวนมากมาย จึงทรงสามารถตัดสินใจพระทัยในการปกครองการบริหารคณะสงฆ์ การสอบสวนลงโทษภิกษุผู้กระทำความผิด และการบัญญัติสิกขาบทหรือการกำหนดวางระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้พระสงฆ์สาวกปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อประโยชน์และความสงบสุขของสังคมสงฆ์ โดยอาศัยอำนาจแห่งธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบนั่นเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายและเป็นหลักในการดำเนินนโยบายหรือตัดสินใจพระทัยในเรื่องต่างๆ ในการเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง พระพุทธเจ้าจึงทรงเป็นธรรมราชา คือเป็นพระราชโดยธรรม หรือเป็นพระราชแห่งธรรม⁶¹ ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เองของพระพุทธเจ้า จึงไม่มีปัญหาหรือเกิดความขัดแย้งในเรื่องของการใช้อำนาจดังเช่นในสังคมทางการเมือง

จากการที่พระสงฆ์สาวกจำนวนหนึ่งซึ่งพระพุทธเจ้าทรงส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมแล้ว ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ ทำให้กุลบุตรจากสถานที่ต่างๆ มีความศรัทธาประสงค์จะออกบวชเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกแต่ละท่านจึงพากุลบุตรเหล่านั้นเดินทางจากสถานที่ต่างๆ มาด้วยความลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสถานที่ที่ห่างไกลและทุรกันดาร เพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ และพระพุทธเจ้าทรงเห็นความยากลำบากในการเดินทางของพระสงฆ์สาวก

⁶¹ พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2526), หน้า 42.

และกษัตริย์ผู้มีความประสงค์จะออกบวชซึ่งอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลและทุรกันดารเหล่านั้น จึงประทานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นทำหน้าที่บวชกษัตริย์ผู้อยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลและ ทุรกันดารได้ด้วยการให้บรรพชาอุปสมบทโดยการให้ไตรสรณคมน์ คือการถึงพระรัตนตรัยเป็น สรณะ⁶² ซึ่งชาวพุทธในสังคมไทยเรียกการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ว่า “ติสรณคมนุปสัมปทา” ซึ่งเป็นการ บวชที่สำเร็จด้วยอำนาจของบุคคลคือพระสาวก⁶³ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นที่มาของรูปแบบการ ปกครองซึ่งมีพระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง รองลงมาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์ เอง จากเดิมที่พระองค์ทรงเป็นศูนย์กลาง อำนาจในการตัดสินใจทุกเรื่อง ซึ่งรวมถึงเรื่องการรับบุคคล เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ด้วย แต่การกระจายอำนาจไปให้พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกออกไปเผยแผ่ พระสัทธรรม ให้มีอำนาจตัดสินใจบวชให้แก่กษัตริย์ผู้มีความศรัทธาจะออกบวชได้แทนพระองค์ ทำให้พระสงฆ์สาวกเหล่านี้เป็นผู้ปกครองซึ่งมีความชัดเจนมากขึ้น ในฐานะเป็นผู้ให้การอุปสมบท แก่กษัตริย์ผู้มีความศรัทธาในการออกบวช เมื่อบวชให้แล้วก็ต้องเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลกษัตริย์ที่เข้ามา เป็นสมาชิกใหม่ของสังคมสงฆ์ได้โดยตรงและยังเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระให้พระพุทธเจ้าด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้พระภิกษุบางส่วนจะได้รับการบวชมาจากพระสงฆ์สาวกซึ่งพระพุทธเจ้า ทรงส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรม แต่พระภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ได้ตัดขาดจากพระพุทธเจ้าอย่างสิ้นเชิง เพราะอย่างยิ่งคงอยู่ภายใต้การปกครองของพระพุทธเจ้าด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากพระภิกษุที่พระสงฆ์ สาวกต่างๆ บวชให้ นั้น ก็ยังอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยอันเดียวกันของพระพุทธเจ้า จึงมีความเป็น พระภิกษุเสมอเหมือนกับพระภิกษุที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ทุกประการ และพระพุทธเจ้าก็ยังคงเป็น ศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมที่สำคัญต่างๆ ดังเดิม ดังนั้น แม้ว่าพระสงฆ์สาวกจะมีบทบาทในการ ปกครองแล้ว แต่ก็มีบทบาทในบางเรื่องเท่านั้น คือสามารถบวชให้กษัตริย์ได้และคอยปกครองดูแลให้ ดำรงตนอยู่ได้ภายใต้พระธรรมวินัยอันเดียวกัน

จากที่กล่าวมา การที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสด้วยการประทานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวก ต่างๆ เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยสามารถตัดสินใจรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิก ของสังคมสงฆ์ได้ตามที่เห็นสมควรดังกล่าว จึงสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงพร้อมที่จะ เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ไปตามความเหมาะสมของเวลาและสภาพการณ์ต่างๆ โดยมีได้ดำรงผูกขาดอำนาจทุกประการไว้แต่เพียงพระองค์เดียว แต่กลับทรงผ่อนคลายเป็นไปตามเวลา และสภาพการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกและความคล่องตัวในการเผยแผ่ พระสัทธรรมออกไปให้ได้อย่างกว้างขวาง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คนจำนวนมากตาม วัตถุประสงค์ซึ่งทรงวางไว้ เพราะฉะนั้น พระสงฆ์สาวกที่ออกไปเผยแผ่ยังสถานที่ต่างๆ จึงเป็นกำลัง สำคัญทั้งในด้านการเผยแผ่พระสัทธรรมและการปกครองดูแลหมู่คณะให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

นอกจากนี้ยังมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นผู้ปกครอง คำว่า “สงฆ์” หรือ “สังฆะ” เป็นคำที่มีอยู่ แล้วก่อนพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเผยแผ่พระสัทธรรมออกไปจนทรงสามารถตั้งกลุ่มคน เพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับผู้ประพฤตินิยมขึ้นได้ จึงทรงนำคำว่า “สงฆ์” มาใช้เรียกกลุ่มคนดังกล่าว คำว่า “สงฆ์” นี้แปลว่า หมู่หรือชุมชน หมู่หรือชุมชนที่จะเป็นสงฆ์ ก็คือหมู่หรือชุมชนที่มีการจัดตั้งวาง

⁶² มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 4**, หน้า 42-43.

⁶³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เรื่องเดิม**, หน้า 3.

ระบบระเบียบเป็นอย่างดีมีอุดมคติ มีจุดมุ่งหมายว่าจะอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ เพื่อประพฤติปฏิบัติ กระทำสิ่งที่ดีงามอย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาก็คือชุมชนที่อยู่ร่วมกันเพื่อเจริญไตรสิกขาเพื่อจะได้ ผีกฝนตนให้เจริญองงามขึ้นในศีล สมาธิ ปัญญา⁶⁴

หากพิจารณาคำว่า “สงฆ์” ในพระพุทธศาสนาในความหมายซึ่งเข้าใจกันโดยทั่วไปก็หมายถึง กลุ่มผู้สมัครเข้ามาประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศชายเรียกว่าภิกษุสงฆ์ ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศหญิงก็เรียกว่าภิกษุณีสงฆ์⁶⁵ อย่างไรก็ตาม คำว่า “สงฆ์” ยังมีความหมายกว้าง ออกไปอีก กล่าวคือ คำว่า “สงฆ์” หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกว่าสาวกสงฆ์ ดังคำสวด ในสังฆคุณ ประกอบด้วยคูปุรุช 4 คู่ หรืออริยบุคคล 8 เริ่มตั้งแต่พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผลคู่ 1 สงฆ์เหล่านี้รวมเรียกว่า “อริยสงฆ์” หรือ “ทักษิณียบุคคล” คือบุคคล ผู้ควรแก่ทักษิณา และปรากฏว่า “อริยสงฆ์” เหล่านี้มีทั้งบุคคลผู้เป็นบรรพชิตและเป็นคฤหัสถ์ และต่างจาก “สงฆ์” อีกประเภทหนึ่งคือ “ภิกษุสงฆ์” คือหมู่แห่งภิกษุหรือชุมชนภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ 4 รูป ขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมต่างๆ ได้ตามกำหนดทางพระวินัย เรียกว่า “สมมติสงฆ์” จากความหมายดังกล่าว การให้สงฆ์เป็นผู้ปกครองจึงไม่ได้หมายถึงการให้อริยสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ หรือ ภิกษุณีสงฆ์เพียงรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้ปกครอง แต่การให้สงฆ์เป็นผู้ปกครองนั้น หมายถึง การให้กลุ่ม บุคคลผู้เป็นบรรพชิตคือภิกษุสงฆ์หรือภิกษุณีสงฆ์จำนวนตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งอยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นคณะในสถานที่ต่างๆ มีวัดและอารามเป็นต้น เพื่อดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้านั้น ได้ช่วยกันดำเนินการกิจกรรมอันสำคัญต่างๆ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้ สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี เนื่องจากทรงประสงค์จะทรงมอบการปกครองคณะไว้แก่สงฆ์ ไม่ทรงประสงค์ ปล่อยให้อยู่กันอย่างเป็นอิสระ จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเนื่องด้วย การปกครองคณะ มีการบวชให้กุลบุตรเป็นต้น⁶⁶ หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่แล้ว เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในภายหลังก็ไม่ทรงแทรกแซงอำนาจของสงฆ์ เพราะท่านนอกจากจะทรงเคารพ ธรรมแล้ว ยังทรงเคารพในสงฆ์ด้วยดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่เราทราบการ เชื่อเชิญของพรหมและสักการะ เคารพอาศัยธรรมที่เราตรัสรู้แล้วนั้นแลอยู่ เป็นการสมควรแก่เรา แต่เมื่อใดสงฆ์ประกอบด้วยความเป็นใหญ่เมื่อนั้นเราก็มีความเคารพในสงฆ์”⁶⁷ เพราะฉะนั้น จากพระดำรัสนี้ จึงสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับอำนาจของสงฆ์ และอำนาจของสงฆ์นั้นก็

⁶⁴ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **จัดระเบียบสังคม ตามคตินิยมแห่งสังฆะ**, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2545), หน้า 3.

⁶⁵ สมิตินิล เนตรนิมิต, **ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและบทบาทของ พระสงฆ์** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 39.

⁶⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เรื่องเดิม**, หน้า 214.

⁶⁷ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระสูตรตันตปิฎก อังคุดตนิคาย จตุกกนิบาต เล่ม 21** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 34.

มาจากธรรมเนียมที่พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง เพื่อให้สงฆ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

รูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่นี้ค่อยๆ พัฒนาการขึ้นมาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากของพระสงฆ์สาวกผู้อยู่ในที่ห่างไกลทูลกันดาร และความจำเป็นที่จะต้องมีการบัญญัติพระวินัย เนื่องจากมีภิกษุบางรูปประพฤติตนไม่เหมาะสมจนสังคมติเตียนซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของพระพุทธศาสนานั้นเองซึ่งทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องให้พระสงฆ์สาวกดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันซึ่งเรียกว่า “สังฆกรรม” เนื่องจากพระพุทธองค์มิได้เสด็จอยู่ในเวลานั้นและอาจเป็นความจำเป็น ซึ่งทรงเล็งเห็นถึงอนาคตของพระศาสนาเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วด้วยก็เป็นได้⁶⁸ ดังนั้น การมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ถือได้ว่าเป็นการมอบภาระหน้าที่ให้ช่วยกันดูแลปกครองกันเองและยังต้องช่วยกันกลั่นกรองบุคคลผู้จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุแล้วอยู่ร่วมกันในสังฆมณฑลแทนพระพุทธเจ้าด้วย สังฆกรรมคือกรรมที่สงฆ์พึงทำหรือกิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์มี 4 อย่าง คือ⁶⁹

1. อปโลกนกรรม กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น การแจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ
2. ญัตติกรรม กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น อุโบสถและปวารณา
3. ญัตติทุติยกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่ง เช่น สมมติสีมาให้ผ้ากฐิน
4. ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา 3 หน เช่น อุปสมบทให้ปริวาสให้มานัต

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำสังฆกรรมแต่ละอย่างดังที่กล่าวมาได้นั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงกำหนดจำนวนภิกษุที่จะรวมกันเป็นสงฆ์แตกต่างกันไป คือ

1. ภิกษุจำนวน 4 รูปขึ้นไป ทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ยกเว้นปวารณา ให้ผ้ากฐินอุปสมบทและอัพภาน เรียกว่า สงฆ์จตุรวรรค
2. ภิกษุจำนวน 5 รูปขึ้นไปทำปวารณา ให้ผ้ากฐิน และอุปสมบทในปัจฉิมชนบทได้ เรียกว่า สงฆ์ปัญจวรรค
3. ภิกษุจำนวน 10 รูปขึ้นไป ให้อุปสมบทในมัธยมชนบทได้ เรียกว่า สงฆ์ทศวรรค
4. ภิกษุจำนวน 20 รูป ทำอัพภานได้ เรียกว่า สงฆ์วิสตวรรค
5. ภิกษุเกินกว่า 20 รูปขึ้นไป ใช้ทำสังฆกรรมได้ทุกชนิด เรียกว่า สงฆ์อติเรกวิสตวรรค

การทำสังฆกรรมทุกอย่าง สงฆ์จะต้องดำเนินการในเขตแดนที่เป็นสถานที่สำหรับใช้ประชุมซึ่งเรียกว่า “สีมา” ซึ่งต้องไม่เล็กเกินไปจนไม่อาจให้ภิกษุ 21 รูปนั่งได้และไม่ใหญ่เกิน 3 โยชน์⁷⁰

⁶⁸ ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา** (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 98.

⁶⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม 3**, พิมพ์ครั้งที่ 25 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 4.

⁷⁰ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 12-13.

นอกจากนี้ ในการทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องอาศัยมติในที่ประชุมสงฆ์ซึ่งจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ คือไม่มีเสียงคัดค้านจากภิกษุใดเลย หากมีภิกษุแม้รูปหนึ่งคัดค้านขึ้น สังฆกรรมนั้นถือว่าไม่สำเร็จ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภิกษุผู้เข้าประชุมทุกรูปมีสิทธิแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นทางการเป็นอิสระจะคัดค้านหรือเห็นด้วยก็ได้ ถ้าไม่เห็นด้วยก็ให้แสดงอาการคัดค้านขึ้น แต่ถ้าเห็นด้วยจะใช้วิธีการนั่งนิ่ง ในกรณีที่มีผู้คัดค้านก็ต้องทำความเข้าใจกันจนกว่าจะยอมเห็นด้วย ถ้าผู้คัดค้านยังคงยืนกรานไม่เห็นด้วย สังฆกรรมนั้นย่อมไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้น มติของที่ประชุมจะต้องเป็นมติเอกฉันท์ คือเห็นสอดคล้องพร้อมเพรียงกันทุกรูป จากลักษณะดังกล่าวจึงมองกันว่าการปกครองของสงฆ์นี้มีพัฒนาการมาจากรูปแบบการปกครองของรัฐต่างๆ ที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมอันมีศูนย์กลาง การปกครองอยู่ที่การประชุมของเจ้าต่างๆ ในสังฆาตราช ซึ่งไม่มีบุคคลใดเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาด แต่เพียงผู้เดียว แต่ให้ยอมรับผลจากการลงมติของที่ประชุมและเป็นรูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงค้นเคยจึงทรงนำมาใช้ในการปกครองของสงฆ์⁷¹

นอกจากนี้ การปกครองของคณะสงฆ์มองได้ว่าเข้ากันได้หรือสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากลักษณะหลายประการด้วยกัน ของการปกครองของคณะสงฆ์ดังที่กล่าวมาคือ ความเป็นใหญ่ของสงฆ์ มีการประชุมและลงมติดัดสนใจร่วมกันในสีมาเหมือนกับสภา มีสิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจ มีความเท่าเทียมกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในการปกครองของคณะสงฆ์ในครั้งพุทธกาล แม้ที่ประชุมจะมีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมสำคัญต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี แต่ที่ประชุมสงฆ์ต่างจากการปกครองด้วยรูปแบบสามัคคีธรรมและประชาธิปไตยตรงที่ไม่สามารถตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางความเป็นไปต่างๆ ของสังคมสงฆ์หรือออกนโยบายซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมสงฆ์ได้ เช่น การบัญญัติหรือการแก้ไขเพิ่มเติมพระวินัย เนื่องจากอำนาจดังกล่าวยังคงอยู่ที่พระพุทธเจ้า และคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการให้กิจกรรมต่างๆ ซึ่งบัญญัติไว้โดยพระพุทธเจ้าให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งวินัยบัญญัตินั้น อีกทั้งการประชุมและลงมติดัดสนใจร่วมกัน ก็ต้องลงมตอย่างเป็นเอกฉันท์คือไม่มีบุคคลใดคัดค้านเลย ไม่ได้ถือเอาเสียงส่วนใหญ่ตามแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย⁷² สำหรับการประชุมสงฆ์นี้ แม้ว่าในเวลาประชุมสงฆ์ พระภิกษุทุกรูปมีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นทางการจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ได้ดังที่กล่าวมา แต่ก็ต้องมีผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมเพื่อดำเนินการประชุมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยนั่นก็คือผู้มีอายุพรรษามากที่สุด เนื่องจากในสังคมสงฆ์โดยทั่วไป การแสดงความอ่อนน้อมต่อกันเป็นธรรมเนียมอันดีงามของคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานอนุญาตให้แสดงความเคารพกันตามพรรษา ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายไว้ดังนี้ “อนึ่ง กิริยาแสดงความอ่อนน้อมแก่กัน เป็นความดีงามของหมู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี (คือประณมมือไหว้) การทำสามมีจิกรม

⁷¹ ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 40.

⁷² ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, หน้า 91-102.

(คือความอ่อนน้อมอย่างอื่น อันเป็นความดีงาม) ให้ทำตามลำดับผู้แก่พรรษากว่ากัน อาสนะและข้าวน้ำที่ดีกว่า ก็ทรงพระอนุญาตให้ได้รับตามลำดับผู้แก่พรรษาเหมือนกัน”⁷³

รูปแบบการปกครองซึ่งมีสงฆ์เป็นผู้ปกครองดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าเกิดจากระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ คือพระวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้สงฆ์มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมสำคัญต่างๆ แทนพระองค์ ซึ่งเป็นที่มาของการทำสังฆกรรมที่หลากหลาย และแต่ละสังฆกรรมซึ่งดำเนินการโดยสงฆ์นั้นจะต้องอาศัยความเห็นที่สอดคล้องร่วมกันของสมาชิกในที่ประชุม ซึ่งไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการตัดสินใจ เนื่องจากสังฆกรรมทุกอย่างต้องอาศัยมติในที่ประชุมซึ่งลงมติอย่างเอกฉันท์โดยไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งคัดค้านเลย สังฆกรรมต่างๆ จึงจะสามารถดำเนินการสำเร็จได้ เพราะฉะนั้น รูปแบบการปกครองของสงฆ์จึงสะท้อนให้เห็นถึงการปกครองที่ให้ความสำคัญแก่สมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจนั้นก็ต้องสอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกันกิจกรรมต่างๆ จึงจะสำเร็จได้⁷⁴ ดังนั้น สังฆกรรมต่างๆ จึงเปรียบเสมือนระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แทนพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของหมู่คณะซึ่งเป็นหลักสำคัญที่สามารถขับเคลื่อนสังคมสงฆ์ให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ อันมีลักษณะคล้ายคลึงกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน

⁷³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม 2**, พิมพ์ครั้งที่ 31 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 74-75.

⁷⁴ นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, **รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก** (สารนิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า 49-50.

บทที่ 3

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาต่างๆ และการบริหารจัดการ เงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนา

ในการดำเนินการด้านศาสนาต่างๆ กรมการศาสนาบริหารงานโดยยึดหลักกฎหมายด้วยการหารือองค์กรหลักของแต่ละศาสนาที่ทางราชการให้ความอุปถัมภ์ไว้เป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรหลักของแต่ละศาสนาช่วยควบคุม ดูแลและร่วมรับผิดชอบในแต่ละศาสนา เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยเป็นผลดีต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม กล่าวคือ ทางด้านศาสนาพุทธ มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นหลักในการบริหารงานด้านพระพุทธศาสนา โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสนองงานของคณะสงฆ์และรัฐบาลตามตัวบทกฎหมายที่กำหนดไว้ทั้งด้านบริหารและด้านศาสนูปถัมภ์ ส่วนการบริหารศาสนาอื่นอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย ส่วนกรมการศาสนาให้ความอนุเคราะห์ทางด้านศาสนูปถัมภ์ ภายใต้ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยองค์การศาสนาต่างๆ พ.ศ. 2512 ได้กำหนดขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประสานงานและการอุปถัมภ์บำรุงศาสนาต่างๆ ในประเทศไทย โดยที่กรมการศาสนาจะรับนับถือองค์การใดว่าเป็นองค์การศาสนาในประเทศไทย จะพิจารณาตามหลักการที่สำคัญที่บัญญัติไว้ในข้อ 4 ของระเบียบดังต่อไปนี้

1. หลักธรรมคำสอนมีลักษณะเป็นศาสนาหนึ่งต่างหากจากศาสนาอื่นโดยสมบูรณ์ในทางศาสนศาสตร์
 2. ปรากฏในสำมะโนประชากรว่าพลเมืองนับถือไม่น้อยกว่าห้าพันคน
 3. คำสอนและวิธีการสอนไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญและกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทย
 4. เป็นกิจการทางศาสนาไม่แอบแฝงด้วยลัทธิการเมืองและวัตถุประสงค์อย่างอื่น
- ข้อ 3 ของระเบียบ ได้นิยามความหมายขององค์การศาสนา ไว้ 3 ข้อ ดังนี้

“องค์การทางศาสนา” หมายถึง องค์การบริหารงานเพื่อความดำรงอยู่แห่งศาสนาหนึ่งๆ ภายในประเทศไทยอันศาสนานั้นๆ จะขาดเสียมิได้

“องค์การทางศาสนา” หมายถึง หน่วยงานที่องค์การศาสนาได้จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือในการปกครองดูแลศาสนิกชนในศาสนานั้นโดยทั่วไปและมีความสำคัญรองลงมาขององค์การศาสนา หรือเป็นหน่วยปกครองศาสนิกชนแห่งนิกายหนึ่งต่างหากอันไม่อาจร่วมกับนิกายอื่น

“องค์การทางศาสนา” หมายถึง หน่วยงานซึ่งเป็นสาขาขององค์การใหญ่หรือเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะกลุ่มคนเฉพาะกิจการหรือเฉพาะท้องถิ่นหนึ่งๆ

“องค์การพิเศษทางศาสนา” หมายถึง หน่วยงานซึ่งมีลักษณะพิเศษอันมีวัตถุประสงค์ในทางศาสนาระหว่างประเทศ ระหว่างศาสนาต่างๆ และหรือมีวัตถุประสงค์ไม่เกี่ยวกับศาสนาในประเทศไทยโดยตรง

เมื่ออธิบดีกรมการศาสนาอนุมัติให้รับรองการศาสนานั้นแล้ว กรมการศาสนาจะประกาศรับไว้เป็นหลักฐาน

จะเห็นได้ว่าทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลามต่างได้รับการรับรองให้เป็นองค์การศาสนาอย่างสมบูรณ์ในประเทศไทยโดยกรมการศาสนา ตามหลักเกณฑ์ศาสนูปถัมภ์ ภายใต้ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยองค์การศาสนาต่างๆ พ.ศ. 2512 เช่นเดียวกัน แต่ความเป็นองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่แสวงหากำไรหรือไม่แสวงหากำไรรวมถึงองค์การทางศาสนา หากจะให้มีความสมบูรณ์ มันคงแต่ละองค์กรต้องมีวิธีการบริหารจัดการที่ดีเช่นเดียวกัน องค์การศาสนาเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร และเป็นองค์กรหนึ่งจากที่ได้จำแนกไว้ทั้งหมด 7 ประเภท ได้แก่ 1. บริการสังคมสงเคราะห์ 2. สมาคม ฌาปนกิจสงเคราะห์ 3. สมาคมการค้า หอการค้า 4. สมาคมนายจ้าง สหภาพแรงงาน 5. องค์การศาสนา 6. พรรคการเมือง และ 7. องค์การเอกชนต่างประเทศ ตามฐานข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2550 องค์กรไม่แสวงหากำไรในประเทศไทย มีสัดส่วนขององค์การศาสนาเป็นจำนวนสูงสุด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 63.2 ของจำนวนองค์กรไม่แสวงหากำไรทั้งหมด⁷⁵ แสดงให้เห็นว่าในประเทศไทยองค์การศาสนาเป็นองค์กรมีขนาดใหญ่และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งแม้แต่ละองค์กรทางศาสนาทั้ง 3 ศาสนาจะมีความเชื่อที่แตกต่างกันแต่ทุกศาสนาต่างก็เป็นองค์การทางศาสนาเช่นเดียวกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการภายในองค์กรในรูปแบบเฉพาะของตนดังที่จะกล่าวต่อไป

3.1 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาต่างๆ

3.1.1 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาคริสต์

มีประเด็นที่จะทำการศึกษาทั้งหมด 3 ประเด็น ดังนี้

1. ความเป็นมาของการจัดตั้งสภาคริสตจักรในประเทศไทย ประกอบด้วยเรื่องที่มาของสภาคริสตจักรในประเทศไทย วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งของสภาคริสตจักรในประเทศไทย
2. การบริหารงานของสภาคริสตจักรในประเทศไทย
3. การบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์ ประกอบด้วยเรื่องแนวความคิดในการเงินของศาสนาคริสต์ วัตถุประสงค์ในการรับบริจาคของศาสนาคริสต์และรูปแบบในการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์

3.1.1.1 ความเป็นมาของการจัดตั้งสภาคริสตจักรในประเทศไทย

1) ที่มาของสภาคริสตจักรในประเทศไทย

ที่มาของสภาคริสตจักรในประเทศไทย ได้เริ่มจากการที่มีคณะคริสตชนนิกายโปรเตสแตนต์ เริ่มเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ประมาณปี พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการบุกเบิกการประกาศศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในสังคมไทยในการเข้ามาเผยแพร่ของนิกายโปรเตสแตนต์นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง กล่าวคือ

⁷⁵ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจองค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร พ.ศ. 2550** (กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น, 2551), หน้า 4.

ช่วงที่ 1 ยุคบุกเบิก พ.ศ. 2371-2421 (ค.ศ. 1828-1878) เป็นช่วงเวลาที่เริ่มจากการเข้ามาของคณะธรรมการชุดแรก จนถึงปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศพระบรมราชโองการให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา

ช่วงที่ 2 ยุคใหม่ พ.ศ. 2421-2477 (ค.ศ. 1878-1934) เป็นช่วงเวลาที่ระหว่างปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศพระบรมราชโองการให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งทำให้เผยแพร่ศาสนาก้าวหน้าขึ้นอย่างมากมาย เพราะมีคณะธรรมการต่างๆ เข้ามาทำงานในประเทศไทยมากขึ้น จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2477 (ค.ศ. 1934) จึงมีการก่อตั้งองค์กรศาสนาอย่างเป็นทางการของกลุ่มคริสตชนนิกายโปรเตสแตนต์ที่ขึ้น คือ “คริสตจักรในสยาม” ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สภาคริสตจักรในประเทศไทย” (The Church of Christ in Thailand) เมื่อปี พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943)

ในยุคนี้เองคณะธรรมการต่างๆ ได้เข้าทำงานเผยแพร่ศาสนา จึงมีการตั้งโรงเรียน โรงพยาบาล สถานรักษาคคนโรคเรื้อน โบสถ์ มีการบุกเบิกการทำงานออกไปในชนบททุกภาค และยังมีการทำงานกับชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวเขา ชาวกะเหรี่ยง คนจีน เป็นต้น

ช่วงที่ 3 ยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2477-2532 (ค.ศ. 1934-1989) เป็นช่วงเวลาที่เริ่มต้น้องการบริหารงานโดยคนไทยทั้งหมดในยุคนี้ และมีการก่อตั้งองค์กรทางการของนิกายโปรเตสแตนต์อีก 4 องค์กร ได้แก่

1. สภาคริสตจักรในประเทศไทย (The Church of Christ in Thailand)
2. สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย (The Evangelical Fellowship of Thailand)
3. มุลนิธิคริสตจักรคณะแบ็บติสต์ (Foreign Mission Board)
4. มุลนิธิคริสตจักรวันเสาร์แห่งประเทศไทย (Seventh-Day Adventist Church of Thailand)⁷⁶

สภาคริสตจักรในประเทศไทยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 19 ภาค มีคริสตจักร หมวด ศาลาธรรม จุดประกาศรวมทั้งหมดมากกว่า 844 แห่ง สภาคริสตจักรและคณะกรรมการพันธกิจต่างๆ 6 กรรมการและอีกมากมายที่รับใช้พระเจ้าร่วมกันในสภาคริสตจักร

สภาคริสตจักรเป็นสมาชิกของสภาคริสเตียนแห่งเอเชีย (CCA: Christian Conference of Asia) สภาคริสตจักรสากลปฏิรูป (WARC: The World of Reformed Churches) และสภาคริสตจักรสากล (WCC: Council of Churches)⁷⁷

ที่ผ่านมาสภาคริสตจักรไทยได้มีธรรมนูญที่ใช้เป็นหลักในการปกครองรวมทั้งหมด 6 ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ 1 คริสตธรรมนูญและกฎปกครองแห่งคริสตจักรในสยาม ค.ศ. 1934

⁷⁶ ทองศรี กำภู ณ อยุธยา, การระดมทุน: กรณีศึกษาองค์การศาสนาคริสต์ในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2544), หน้า 7-9.

⁷⁷ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, หนังสือข้อมูลสภาคริสตจักรฯ (กรุงเทพมหานคร: หน่วยงานพัฒนาบุคลากรแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย, 2547), หน้า 4.

ฉบับที่ 2 คริสตธรรมนุญ และกฎปกครองแห่งคริสตจักรในประเทศไทย ค.ศ. 1934 และแก้ไขปี ค.ศ. 1941 ฉบับที่ 3 ธรรมนุญ และกฎปกครองแห่งคริสตจักรในประเทศไทย ค.ศ. 1952 ฉบับที่ 4 ธรรมนุญ กฎปกครอง บทวินัย และข้อบังคับการประชุมแห่งคริสตจักรในประเทศไทย ค.ศ. 1970 ฉบับที่ 5 ธรรมนุญแห่งคริสตจักรในประเทศไทย ค.ศ. 1974

ในปัจจุบันสภาคริสตจักรในประเทศไทย ได้ประกาศใช้ธรรมนุญที่ใช้เป็นหลักในการปกครองของสภาคริสตจักรในประเทศไทย ชื่อธรรมนุญแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย คริสตศักราช 1998 เป็นฉบับปัจจุบัน

2) วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งของสภาคริสตจักรในประเทศไทย มีดังนี้

(1) เพื่อรวบรวมบรรดาคริสตชนทั้งหลายในประเทศไทยเข้าด้วยกัน
(2) เพื่อให้ความสัมพันธ์ในการเผยแพร่พระกิตติคุณและรับใช้พระเจ้าและชุมชนตามน้ำพระทัยของพระเจ้าด้วยวิธีการเลี้ยงตนเอง ปกครองตนเองและสร้างเสริมกิจกรรมที่ปวงให้เจริญเติบโตมั่นคงยิ่งขึ้น

(3) เพื่อการกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

สภาคริสตจักรในประเทศไทยมีธรรมนุญการปกครองคริสตจักรอย่างมีระเบียบเรียบร้อยและธรรมนุญนี้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินงานและปกครองสภาคริสตจักรในประเทศไทย มีอำนาจที่จะตราข้อบังคับและระเบียบการเพื่อดำเนินงานในคริสตจักร คริสตจักรทุกแห่งที่อยู่ในสภาคริสตจักรในประเทศไทยจะปฏิบัติตามขั้นตอนและระเบียบข้อบังคับของธรรมนุญฯ และถือปฏิบัติตามแนวนโยบายของสภาคริสตจักรที่กำหนดไว้

3.1.1.2 การบริหารงานของสภาคริสตจักรในประเทศไทย

การบริหารงานของสภาคริสตจักรในประเทศไทยได้กำหนดรูปแบบการบริหารงานของสภาคริสตจักรเป็นรูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการแต่ละส่วนในการดำเนินงานของสภาคริสตจักรในการบริหารงาน โดยได้แบ่งการบริหารงานเป็นรูปแบบคณะกรรมการ คือ สมัชชาสภาคริสตจักรในประเทศไทย คณะกรรมการอำนวยการสภาคริสตจักรในประเทศไทย คณะกรรมการดำเนินงานสภาคริสตจักรในประเทศไทย คณะผู้บริหารสภาคริสตจักรในประเทศไทย คณะผู้บริหารมูลนิธิ สภาคริสตจักรในประเทศไทย ระดับคริสตจักรภาคและระดับคริสตจักรท้องถิ่น มีรายละเอียด ดังนี้

1) สมัชชาสภาคริสตจักรในประเทศไทย

สมัชชาสภาคริสตจักรเป็นที่ประชุมสูงสุดของสภาคริสตจักรในประเทศไทย จะมีการประชุมสามัญทุก 2 ปีและทุก 4 ปีจะมีการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของสภาคริสตจักรฯ เพื่อทำหน้าที่บริหารเจ้าหน้าที่ของสภาคริสตจักรฯ มี 4 ตำแหน่ง คือ 1. ประธาน 2. รองประธาน 3. เลขาธิการ 4. เภรัณยูภิก ที่ประชุมใหญ่สามัญจะทำหน้าที่กำหนดนโยบายสำคัญให้คริสตจักรภาค โรงเรียน โรงพยาบาล กองและหน่วยงานต่างๆ ปฏิบัติและที่ประชุมใหญ่สามัญนี้จะเป็นผู้เลือกคณะบุคคลชั้นชุดหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นกรรมการอำนวยการของสภาคริสตจักรด้วย

สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทยประกอบด้วยกรรมการจากผู้แทนคณะธรรมกิจภาค ภาคละ 2 คน ถ้าภาคใดมีสมาชิกมากกว่า 500 คน เลือกเพิ่มได้อีก 2 คน เจ้าหน้าที่ในด้านการศึกษา การพยาบาล และกองต่างๆ ในสภาแห่งละ 1 คน เป็นกรรมการ

2) กรรมการอำนวยการสภาคริสตจักรในประเทศไทย
กรรมการอำนวยการประกอบด้วยกรรมการจากผู้แทนคริสตจักรภาค ภาคละ 1 คน บุคคลอื่นที่สภาเลือก 3 คนและเจ้าหน้าที่สภา 4 คน

3) กรรมการดำเนินงานสภาคริสตจักรในประเทศไทย
กรรมการดำเนินงานประกอบด้วยกรรมการจากเจ้าหน้าที่สภาจำนวน 4 คน และกรรมการที่เลือกจากกรรมการอำนวยการสภาจำนวน 5 คน

4) กรรมการบริหารสภาคริสตจักรในประเทศไทย
กรรมการดำเนินงานประกอบด้วยกรรมการจากสมัชชาสภาคริสตจักรในประเทศไทย ในตำแหน่งประธาน รองประธาน เลขาธิการ และเหรัญญิกสภาคริสตจักรในประเทศไทย

5) กรรมการมูลนิธิสภาคริสตจักรในประเทศไทย
มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีอำนาจตามกฎหมายและเป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งใน อสังหาริมทรัพย์ สงหากริมทรัพย์ของสภาคริสตจักรในประเทศไทย สถาบันการศึกษา สถาบันการ รักษาพยาบาล และกิจการต่างๆ ของสภาคริสตจักรในประเทศไทย

กรรมการประกอบด้วยประธาน รองประธาน เลขาธิการ เหรัญญิกสภา คริสตจักรในประเทศไทย เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง

6) คริสตจักรภาค

คริสตจักรภาคมีจำนวน 14 ภาคคือ ภาคที่ 1 เชียงใหม่-ลำพูน ภาคที่ 2 เชียงราย ภาคที่ 3 ลำปาง ภาคที่ 4 แพร่ ภาคที่ 5 น่าน ภาคที่ 6 กรุงเทพฯ-พิษณุโลก ภาคที่ 7 ทั่วประเทศ (จีน) ภาคที่ 8 เพชรบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร ภาคที่ 9 นครศรีธรรมราช-ตรัง ภาคที่ 10 เชียงราย ภาคที่ 11 นครปฐม ภาคที่ 12 ทั่วประเทศ (จีน) ภาคที่ 13 อุดรธานี ภาคที่ 14 เชียงใหม่

คริสตจักรแต่ละภาคมีคณะกรรมการประจำภาคบริหารงาน ซึ่งมีกรรมการ ประกอบด้วย ประธานกรรมการของกรรมการต่างๆ ของภาคศาสนาจารย์ ศิษยาภิบาล ผู้แทน คริสตจักรประจำตำบลและเจ้าหน้าที่ภาค

7) คริสตจักรท้องถิ่น

คริสตจักรประจำตำบลประกอบด้วยที่ประชุมสัปบุรุษ มัคทายกและ ผู้ปกครอง⁷⁸

ในการบริหารงานของสภาคริสตจักรของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น ได้แบ่ง โครงสร้างการบริหารงานของสภาคริสตจักรในประเทศไทย โดยเริ่มต้นจากโครงสร้างการบริหารงาน ระดับคริสตจักรท้องถิ่น โครงสร้างบริหารงานระดับคริสตจักรภาค และโครงสร้างบริหารงานสมัชชา สภาคริสตจักรในระดับประเทศไทย ได้แบ่งโครงสร้างการบริหารงานออกเป็น 3 ระดับ (ข้อ 9 แห่ง ธรรมนูญสภาคริสตจักรในประเทศไทย ค.ศ. 1998) ได้แก่

⁷⁸ จีรศักดิ์ โพธิ์ขำ, ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการอสังหาริมทรัพย์ของวัดตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), หน้า 73-75.

(1) ระดับคริสตจักรท้องถิ่น มีโครงสร้างการปกครอง ในรูปแบบการมีคณะกรรมการคริสตจักรท้องถิ่น โดยอยู่ภายใต้สภาคริสตจักรในประเทศไทย

(2) ระดับคริสตจักรภาค มีโครงสร้างการปกครอง ในรูปแบบการมีคณะกรรมการคริสตจักรภาค

(3) ระดับสภาคริสตจักรในประเทศไทย มีโครงสร้างการปกครองในรูปแบบการมีสมัชชาสภาคริสตจักรในประเทศไทย ในสภาคริสตจักรในประเทศไทยในการบริหารงาน ได้กำหนดพันธกิจในการบริหารงาน ประกอบด้วยพันธกิจคริสตจักร พันธกิจเสริมสร้างคริสตจักรและชุมชน พันธกิจด้านพัฒนาบุคลากรและสวัสดิการ พันธกิจการคลังและทรัพย์สิน พันธกิจด้านการศึกษา และพันธกิจการแพทย์ พันธกิจในการบริหารงานแต่ละด้านของสภาคริสตจักรในประเทศไทย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

พันธกิจคริสตจักร ได้แก่ คริสตจักรภาค โดยมีคริสตจักรท้องถิ่น หมวดคริสเตียน และศาลาธรรมเป็นผู้รับใช้ของพระเจ้าด้วยการเป็นพยานขององค์พระเยซูคริสต์

พันธกิจเสริมสร้างคริสตจักรและชุมชน มีหน้าที่หลักในการสนับสนุน ส่งเสริมให้คริสตจักรภาค คริสตจักรท้องถิ่น หมวดคริสเตียน ศาลาธรรมและสถาบัน สามารถกระทำพันธกิจของพระเจ้าได้ด้วยตนเอง

พันธกิจด้านพัฒนาบุคลากรและสวัสดิการ มีหน้าที่หลักในการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร จัดให้มีสวัสดิการต่างๆ สำหรับบุคลากรในสภา รวมทั้งจัดให้มีบุคลากรที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในการรับใช้พระเจ้า

พันธกิจการคลังและทรัพย์สิน มีหน้าที่หลักเกี่ยวกับการบริหารงานทางการเงิน การคลัง การบัญชี งบประมาณและทรัพย์สินทั้งปวงของสภาคริสตจักรในประเทศไทยและมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย

พันธกิจด้านการศึกษา มีหน้าที่ในการพัฒนาเยาวชน คริสเตียนและบุคคลทั่วไปให้ได้รับการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบการศึกษาและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ มีชีวิตที่สมบูรณ์ตามแบบของพระเยซูคริสต์

พันธกิจการแพทย์ มีหน้าที่หลักในการให้การบำบัดรักษาพยาบาลทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณแก่บุคคลทั่วไป รวมทั้งการฟื้นฟูสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันการเจ็บป่วย เพื่อเป็นพยานของพระเยซูคริสต์⁷⁹

ทั้งนี้ ในธรรมนูญแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย คริสตศักราช 1998 ในหมวด 6 ว่าด้วยหมวดคริสตจักรท้องถิ่น ในข้อ 24 ได้กล่าวบัญญัติ “คริสตจักรท้องถิ่น เป็นหน่วยงานของสภาคริสตจักรในประเทศไทย หมายถึง บรรดาผู้เชื่อและวางใจในพระเยซูคริสต์ ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อนนมีสการพระเจ้าและปฏิบัติพันธกิจของพระองค์ในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง โดยได้รับการสถาปนาจากคณะกรรมการคริสตจักรภาคแล้วแจ้งให้สภาคริสตจักรในประเทศไทยทราบ” คริสตจักรท้องถิ่นจึงถือว่าเป็นคริสตจักรที่สำคัญเนื่องจากคริสตจักรท้องถิ่นถือว่าเป็นหน่วยงานที่สำคัญของสภาคริสตจักรในประเทศไทย เนื่องจากคริสตจักรที่คนในท้องถิ่นมีความใกล้ชิด

⁷⁹ ทองศรี กำภู ณ อยุธยา, *เรื่องเดิม*, หน้า 23-24.

ประชาชนมากที่สุดและมีการบริหารงานคล้ายกับวัดพระพุทธศาสนา ดังนั้นคริสตจักรท้องถิ่น จึงเป็นหน่วยที่สำคัญของสภาคริสตจักรในประเทศไทย ที่ต้องให้ความสำคัญและให้การควบคุมดูแลในด้านต่างๆ อย่างใกล้ชิด ทั้งในด้านการบริหารจัดการ การดำเนินงาน การดำเนินกิจกรรมของคริสตจักรท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ พันธกิจการจัดการตั้งของสภาคริสตจักรในประเทศไทย

คริสตจักรท้องถิ่นจะมีการประชุมอย่างน้อย 1 ครั้ง ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประชุมสูงสุดของคริสตจักรท้องถิ่นในการพิจารณาเลือกตั้งผู้ปกครองและมัคนายก แต่งตั้งคณะกรรมการกิจ (มีวาระการดำรงตำแหน่ง) อนุมัติลงมติเกี่ยวกับนโยบายและงบประมาณประจำปีของคริสตจักร การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคริสตจักรท้องถิ่นให้เป็นไปตามมติของคณะกรรมการคริสตจักรภาค⁸⁰

3.1.1.3 การบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์

1) แนวความคิดในการบริจาคเงินของศาสนาคริสต์

การบริจาคเงินของคริสตชน เริ่มจากมาจากปรัชญาพื้นฐานเดียวกัน คือความรัก คริสตชนถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นสมาชิกของครอบครัวแห่งมนุษยชาติ ทุกคนเป็นพี่น้องกัน ตามบทบัญญัติของศาสนาที่ถือว่าสูงสุด คือ “จงรับใช้พระเจ้า และรับใช้เพื่อนมนุษย์” คือ รักพระเจ้า รักมนุษย์ อย่างน้อยเหมือนตนเอง ดังนั้นผู้ด้อยโอกาสจึงเป็นบุคคลที่ได้รับความรัก ความเอื้ออาทร ในฐานะเพื่อนมนุษย์จากผู้ที่มีฐานะและโอกาสดีกว่าตน ตัวอย่างเช่น บาทหลวงไพรัช ศรีประเสริฐ แห่งมูลนิธินักบุญคามิลโลแห่งประเทศไทย ให้สัมภาษณ์ว่า “ในความเชื่อของเขา (คริสตชน) ก็คือว่า ในกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ เขาศรัทธาว่า เพราะพระรักมนุษย์” โดยอาศัยนักบวช โดยอาศัยองค์กร ตรงนี้ที่จะทำให้ยังมีคนสนใจเขาผ่านนักบวช ถ้าพูดจริงๆ แล้ว ก็คือ ความศรัทธา ลึกๆ ของความช่วยเหลืออย่างนี้ก็คือ กิจกรรมนี้เพื่อช่วยคนด้อยโอกาส ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระทำงานผ่านมนุษย์ โดยอาศัยความรักอันนำไปสู่ความศรัทธาและพร้อมที่จะบริจาคเพื่อคนด้อยโอกาสและเพื่อกิจการอื่นๆ ต่อไป จึงถือเป็นภาระหน้าที่ของคริสตชนไม่ว่านิยามโดยอ้อมมีหน้าที่ช่วยเหลือสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ทั้งในด้านคุณภาพชีวิตและการศึกษาเพื่อให้มีชีวิตที่ดีในสังคม นอกจากนี้ยังเป็นหน้าที่ของคริสตชนที่จะต้องช่วยกันสืบทอดเรื่องศาสนาให้มีความต่อเนื่องสืบไป⁸¹

2) วัตถุประสงค์ในการรับบริจาคของศาสนาคริสต์⁸²

ในการรับบริจาคถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญเพื่อให้การรับบริจาคได้ผลตามทีวางแผน และเพื่อความโปร่งใส จึงต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการรับบริจาคของการบริจาคไว้ให้ชัดเจน โดยวัตถุประสงค์จะต้องกำหนดไว้ดังนี้

- (1) เพื่อสร้างโอกาสให้กับผู้ด้อยโอกาส
- (2) เพื่อเผยแผ่ศาสนา
- (3) เพื่อส่งเสริมในเรื่องสังคมสงเคราะห์
- (4) เพื่อให้เกิดการพัฒนาสังคม

⁸⁰ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, *เรื่องเดิม*, หน้า 78-79

⁸¹ ทองศรี กำภู ณ อยุธยา, *เรื่องเดิม*, หน้า 23-24.

⁸² *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 24-28.

3) รูปแบบในการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์

ในการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์ มีรูปแบบในการรับบริจาค นั้นมีสองรูปแบบที่เป็นสาระสำคัญ คือ รูปแบบที่ 1 การรับบริจาคทางตรง รูปแบบที่ 2 การรับบริจาคทางอ้อม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 การรับบริจาคทางตรง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบริจาคด้วยวิธีการ ดังต่อไปนี้ การบริจาคตามศรัทธาโดยประเพณีปฏิบัติและตามข้อกำหนดของศาสนา เช่น โบสถ์ คริสเตียนจะนำเงินที่ได้รับจากการบริจาครวบรวมและแบ่ง 10 เปอร์เซ็นต์ ส่งไปให้สภาคริสตจักร จึงถือว่าเป็นการรับบริจาคโดยตรงของสภาคริสตจักร การรับบริจาคโดยวิธีการตั้งกล่องรับบริจาค เช่น การตั้งกล่องรับบริจาคไว้ภายในร้านหนังสือดวงกมล การรับบริจาคโดยวิธีการส่งจดหมายขอรับบริจาค ซึ่งปัจจุบันได้รับความนิยมเป็นอันมาก การบริจาคโดยวิธีการบริจาคของบุคคลทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ การบริจาคโดยวิธีการบอกบุญปากต่อปากและการบริจาคโดยวิธีการเชิญชวนให้บริจาคโดยตรง เช่น การสร้างตึกโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย เป็นต้น

จากผลการวิจัยยังพบว่า แหล่งรายรับที่สำคัญที่สุดมักได้มาจากการรับบริจาค โดยทั่วไปจากบุคคลภายในประเทศ และการได้รับทุนสนับสนุนจากภายนอกประเทศตามลำดับ⁸³

รูปแบบที่ 2 การรับบริจาคทางอ้อม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบริจาคด้วยวิธีการ ดังต่อไปนี้ การรับบริจาคโดยการเขียนโครงการขอความช่วยเหลือจากแหล่งเงินทุนในประเทศและต่างประเทศ การจัดกิจกรรมรับบริจาค การรับบริจาคจากสมาชิก/มูลนิธิ การพัฒนาเครือข่ายทั้งภายนอกและภายในประเทศ การหากำไรจากเปอร์เซ็นต์ของการค้าขายสินค้าและการจัดเก็บรายได้ จากศาสนสมบัติของศาสนจักร เช่น การให้เช่าที่ดินเพื่อเพาะปลูก การขายที่ดินที่ไม่มีประโยชน์ เพื่อนำเงินมาทำกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น

ในการบริหารจัดการเงินจากการรับบริจาคของศาสนาคริสต์ ไม่ว่าจะเป็นการ บริจาคทางตรงหรือการบริจาคทางอ้อมนั้น ได้กำหนดส่วนของรายจ่ายที่ทางคริสตจักรต้องใช้จ่าย โดยมีการตั้งรายจ่ายที่ต้องจ่ายที่รายจ่ายประจำปีของคริสตจักรไว้ ได้แก่ เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าสวัสดิการค่าใช้จ่ายในการบริหารงานทั่วไป ค่าใช้จ่ายโครงการต่างๆ ที่กิจกรรมของประชาคม คริสตจักรกำหนดในแต่ละปีและค่าใช้จ่ายที่หักเอาไว้เป็นค่าบริการ การรับใช้พระเจ้า เช่น การที่ คริสตจักรท้องถิ่นกำหนดเงินช่วยเหลือคริสตจักรภาค และคริสตจักรกลางแห่งประเทศไทย เช่น ร้อยละ 25 จากรายรับที่ได้⁸⁴

นอกจากนี้แต่ละคริสตจักรยังสามารถบัญญัติธรรมนูญคริสตจักรขึ้นเพื่อใช้ บังคับภายในคริสตจักรในด้านการบริหารจัดการเงินบริจาคมทั้งด้านอื่นๆ ได้และมีผลใช้บังคับทันที เมื่อได้รับมติรับรองจากที่ประชุมใหญ่สมาชิกสมุรณของคริสตจักรด้วยเสียงข้างมากกว่ากึ่งหนึ่งของ ที่ประชุม เช่น คริสตจักรสามัคคีธรรมเชียงใหม่ได้กำหนดธรรมนูญการปกครองขึ้นใช้เกี่ยวกับการ

⁸³ ศุภมาส เศรษฐพงษ์กุล, การสำรวจการระดมทุนขององค์กรทางศาสนา (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2544), หน้า 17.

⁸⁴ ภิรมย์ จันถาวร, *เรื่องเดิม*, หน้า 77-78.

บริหารจัดการเงินบริจาคภายในคริสตจักร โดยกำหนดโครงสร้างการบริหารไว้ในหมวดที่ 5 ข้อ 1 และกำหนดวิธีการดูแลทรัพย์สินไว้ในหมวดที่ 10 เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการบริหารของสภาคริสตจักรนั้นจัดเป็นระบบสอดคล้องกันทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ มีการจัดรูปแบบ การส่งต่อโครงสร้างที่ได้มีการกลั่นกรองมาเป็นลำดับและมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เพราะมีฐานการบริหารบุคคล การเงิน การจัดการ ที่มีที่มาของรายได้แน่นอน และมีโอกาสได้รับความช่วยเหลือด้านการบริหารการเงินจากสภาคริสตจักรในประเทศไทยและจากภายนอกประเทศ ดังนั้น จุดแข็งอยู่ที่การพัฒนาศาสนบุคคล ศาสนพิธี ศาสนวัตถุ และศาสนธรรม อย่างสอดคล้องกัน ทำให้เกิดพลวัตรของความเป็นศาสนาและเป็นที่พึ่งแก่ศาสนิกในด้านวัตถุและโดยเฉพาะด้านจิตวิญญาณสำหรับการดำเนินชีวิต

การบริหารจัดการการเงินของศาสนาคริสต์นั้นได้มีการจัดตั้งองค์กรกลางทำหน้าที่ปกครองดูแลโบสถ์และคริสตจักรทั่วประเทศ เรียกว่าสภาคริสตจักรเข้ามาบริหารจัดการแบ่งการทำงานออกเป็นภาค เรียกว่า คริสตจักรภาค ในแต่ละภาคจะรับผิดชอบโบสถ์และคริสตจักรในภาคของตนเอง เงินทุนของสภาคริสตจักรมาจากเงินรายได้ของโบสถ์และคริสตจักรทั่วประเทศแห่งละร้อยละ 10 ของรายได้ที่โบสถ์และคริสตจักรได้รับนำมาจัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่โบสถ์และคริสตจักรที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเอง นอกจากนี้ยังช่วยประสานงานอำนวยความสะดวกแก่โบสถ์และคริสตจักร

การบริหารจัดการการเงินของโบสถ์และคริสตจักร มีคณะกรรมการได้แก่ประชาชนในพื้นที่ทำหน้าที่เก็บรักษาเงินและสรุยอดเงิน ให้ศิษยาภิบาล (ผู้ปกครอง) ประจำโบสถ์และคริสตจักร ตลอดจน ประชาชนทั่วไปรับทราบทุกวันอาทิตย์ ทุกเดือน ทุกปี เมื่อสิ้นปีจะมีการตรวจสอบการเงินของโบสถ์และคริสตจักรจากสำนักงานตรวจสอบบัญชีเอกชน เงินรายได้ของโบสถ์และคริสตจักรทั่วประเทศมาจากเงินมัสการวันอาทิตย์ ซึ่งประชาชนบริจาคเมื่อเข้าร่วมพิธีทางศาสนาทุกวันอาทิตย์ เงินบริจาคของประชาชนเป็นครั้งคราวตามศรัทธา เงินของโบสถ์และคริสตจักรจะถูกหักออกร้อยละ 10 เพื่อส่งไปยังสำนักงานเพื่อส่งต่อไปยังสภาคริสตจักร เป็นเงินทุนในการบริหารงาน ส่วนโบสถ์และคริสตจักรจัดการกับเงินที่ได้รับมาในด้านต่อไปนี้ กิจกรรมโรงเรียน กิจกรรมโรงพยาบาล กิจกรรมพัฒนาสตรี กิจกรรมพัฒนาเยาวชน กิจกรรมการพัฒนาและบริการสังคม กิจกรรมช่วยเหลือผู้พิการ⁸⁵ การดำเนินการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์ มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบโดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของศาสนาคริสต์ การตัดสินใจในการทำงานโครงการต่างๆ ของนิายโปรเตสแตนท์นั้น หน่วยงานสามารถตัดสินใจได้เอง โดยไม่ต้องรายงานมาที่สภาคริสตจักรในประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นการกระจายอำนาจในการทำงาน ซึ่งต่างจากการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ของนิกายโรมันคาทอลิก ตรงที่การตัดสินใจในการทำงานยังคงอยู่ที่กรุงโรมซึ่งเป็นหน่วยงานบังคับบัญชาเป็นส่วนใหญ่จึงมีลักษณะคล้ายกับการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง แต่ทั้งสองนิกายมีส่วนคล้ายกันในเรื่อง

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78-79.

การให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เมื่อส่วนกลางขอความช่วยเหลือไป หน่วยงานต่างๆ มักจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี⁸⁶

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ มีองค์การศาสนาที่ราชการได้รับรองฐานะถึง 4 องค์การ คือ สภาประมุขแห่งบาทหลวงคาทอลิก สภาคริสตจักรประเทศไทย สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย มูลนิธิคริสตจักรแบปติสต์และมูลนิธิเซเว่นเดย์แอ็ดเวนติสต์ ซึ่งมีรูปแบบการบริหารจัดการเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยมีคณะกรรมการดำเนินการในทุกระดับ ซึ่งอาจจะเป็นกรรมการโดยตำแหน่งหรือโดยการเลือกตั้งจากสมาชิกภายในองค์การ รูปแบบในการบริหารจัดการของศาสนจักรนั้น มีองค์การในการบริหารซึ่งอาศัยอำนาจจากบทบัญญัติของกฎหมายมารองรับอย่างเด่นชัด อาทิเช่น รูปแบบของมูลนิธิและมิสซัง ดังนั้นการบริหารจัดการ จึงสามารถตรวจสอบได้พร้อมทั้งมีบทลงโทษตามกฎหมายรองรับอยู่ในรูปแบบขององค์กรนั้นๆ อยู่แล้ว ซึ่งก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานมากกว่าการบริหารในลักษณะของบุคคลเพียงคนเดียวเป็นผู้แทน

เหตุผลที่นำเสนอถึงการดูแล รักษาและการจัดประโยชน์ในศาสนสมบัติของศาสนาคริสต์ในประเทศไทยนั้น เนื่องมาจากการดูแล รักษาและหาประโยชน์ในศาสนสมบัติของศาสนาคริสต์นั้น ไม่ว่าจะ เป็นนิกายใดก็ตาม ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการจัดประโยชน์ที่ชัดเจน มุ่งเน้นที่การจัดประโยชน์ในอสังหาริมทรัพย์ โดยนารายได้จากการจัดประโยชน์มาเผยแพร่ศาสนา และบำรุงส่งเสริมการศึกษาของคริสตศาสนิกชน รวมถึงบุคคลอื่นๆ ในรูปแบบของการจัดประโยชน์ในศาสนสมบัติ มีองค์กรซึ่งมีสถานภาพตามกฎหมายที่ชัดเจน อาทิเช่น มูลนิธิ สมาคม เป็นผู้บริหาร อีกทั้งการบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาคริสต์นั้น มุ่งเน้นทางการส่งเสริมการศึกษาเป็นหลัก ซึ่งพิจารณาแล้วว่าจะนำรูปแบบการบริหารจัดการดังกล่าวที่เป็นประโยชน์มาปรับใช้กับรูปแบบการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

3.1.2 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาอิสลาม

มีประเด็นที่จะทำการศึกษา ทั้งหมด 3 ประเด็น ดังนี้

1. ประวัติและที่มาของศาสนาอิสลามในประเทศไทย
2. การบริหารงานของมัสยิดในประเทศไทย
3. การบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาอิสลาม

3.1.2.1 ประวัติและที่มาของศาสนาอิสลามในประเทศไทย

ศาสนาอิสลามแพร่เข้ามาในประเทศไทยไม่ปรากฏชัดเจนแน่นอนว่าในปีใด แต่ปรากฏในประวัติศาสตร์ว่าตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้แผ่อำนาจเขตไปถึงแหลมมลายู เช่น เมืองนครศรีธรรมราชในขณะนั้น ก็นับถือศาสนาอิสลาม ตลอดลงไปจนถึงเมืองมะละกา ประกอบกับในหลักศิลาจารึกก็มีภาษาเปอร์เซียปรากฏอยู่ด้วย คือคำว่า “ปสาน” ซึ่งแปลว่า “ตลาด”

⁸⁶ ทองศรี กำภู ณ อยุธยา, *เรื่องเดิม*, หน้า 19.

ย่อมแสดงว่ามีชาวเปอร์เซีย ซึ่งแสดงว่าชาวมุสลิมได้เข้ามาทำการค้าขายติดต่อและตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัย⁸⁷

บทบาทของมุสลิมในประเทศไทยนั้น จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ไทยปรากฏว่าชนชาติอาหรับได้เดินทางมาทำการค้าขายกับเมืองไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏว่ามีมุสลิมรับราชการในราชสำนักไทย นอกจากชาวมุสลิมในท้องถิ่นทางภาคใต้ของเมืองไทย นับแต่เมืองนครศรีธรรมราชลงไปจนจรดปลายแหลมมลายู สิงคโปร์และมะละกา บรรดาเจ้าผู้ครองนครแทบทุกเมืองเป็นชาวมุสลิมที่อยู่มาแต่เดิมทั้งสิ้น สำหรับบทบาทของชาวมุสลิมที่ได้มีโอกาสรับราชการในราชสำนักไทยนั้น คาดว่าเริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2145-2170) เป็นต้นมาจนถึงสมัยปัจจุบัน⁸⁸

3.1.2.2 การบริหารงานของมัสยิดในประเทศไทย

การบริหารงานของมัสยิดในประเทศไทย ในปัจจุบันนั้น ได้มีการบัญญัติกฎหมายในการจัดตั้งองค์กรและการบริหารงานของศาสนาอิสลามในประเทศไทยไว้ใน พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ในการบริหารมัสยิดนั้นมีแนวความคิดในการบริหารมัสยิดกรณีสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่ ให้ความหมายของการบริหารมัสยิดว่า หมายถึง การบริหารชุมชนมุสลิม ซึ่งคณะกรรมการประจำมัสยิดเป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการไปอย่างสอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลามอย่างแท้จริง เพราะกรรมการมัสยิดเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ทางสังคมโดยตรงและใกล้ชิดกับประชาชนระดับท้องถิ่นมากที่สุด ดังนั้นหากได้การพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการมัสยิดจนถึงระดับมาตรฐาน มัสยิดจะสามารถปฏิบัติหน้าที่พัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁸⁹

1) รูปแบบโครงสร้างขององค์กรศาสนาอิสลามในประเทศไทย

รูปแบบโครงสร้างขององค์กรศาสนาอิสลามในประเทศไทยในปัจจุบันนั้น ได้มีการบัญญัติกฎหมายในการจัดตั้งองค์กรและการบริหารงานของศาสนาอิสลามในประเทศไทยไว้ในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ซึ่งเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ เนื่องจากพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. 2490 พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. 2488 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2491 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน สมควรปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

(1) โครงสร้างการบริหารองค์กรอิสลามให้มีจุฬาราชมนตรี เพื่อให้เป็นผู้นำกิจการศาสนาอิสลามในประเทศไทย และกำหนดให้มีองค์กรศาสนาอิสลามไว้ 3 องค์กร คือ

⁸⁷ ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ, **มุสลิมในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: โครงการหอสมุดกลางอิสลาม สายสกุลสุลต่านสุลัยมาน, 2539), หน้า 1-4.

⁸⁸ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 24-25.

⁸⁹ สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่, **การบริหารงานของมัสยิด**, ค้นวันที่ 16 เมษายน 2556 จาก www.ick.or.th/index.php?contents=document

ก. องค์การสูงสุด ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย โดยคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย มีจุฬาราชมนตรีเป็นประธานกรรมการ มีฐานะเป็นนิติบุคคล

ข. องค์การระดับภูมิภาค ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด โดยคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

ค. องค์การระดับท้องถิ่น ได้แก่ มัสยิด โดยคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีฐานะเป็นนิติบุคคล

แต่ที่จริงแล้วองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับศาสนาอิสลามนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น โรงเรียน สมาคม มูลนิธิ ชมรม และกลุ่มต่างๆ มากมาย แต่องค์กรภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 นั้น คือ จุฬาราชมนตรี และองค์กรทั้ง 3 ระดับ ดังที่กล่าวมา

(2) โครงสร้างองค์กรในระดับท้องถิ่น

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะองค์การระดับท้องถิ่นเท่านั้น ซึ่งหมายถึงมัสยิด ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นหน่วยมูลฐานที่สุด มีความใกล้ชิดชาวมุสลิมมากที่สุด ทั้งยังมีอำนาจบริหารจัดการศาสนสมบัติภายในมัสยิดได้เอง

มัสยิดเป็นสถานที่ซึ่งผู้นับถือศาสนาอิสลามใช้ประกอบพิธีกรรมตามลัทธิศาสนาอิสลามในวันศุกร์และมัสยิดเมื่อได้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยแล้วมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยมีคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดทำหน้าที่บริหารงานและวางระเบียบปฏิบัติภายในของมัสยิดภายในมัสยิด มีอิหม่ามเป็นประธานกรรมการ คอเต็บเป็นรองประธานกรรมการ บิหลั่นเป็นรองประธานกรรมการและกรรมการอื่นตามจำนวนที่ที่ประชุมประจำมัสยิดนั้นกำหนดจำนวนไม่น้อยกว่าหกคนแต่ไม่เกินสิบสองคน มีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี ทั้งนี้ ตามที่พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มาตรา 30 และมาตรา 35 กำหนดไว้

3.1.2.3 การบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาอิสลาม

ปัจจุบันศาสนาอิสลามมีประชาชนชาวไทยนับถือมากเป็นอันดับสองรองจากศาสนาพุทธกระจายไปตามภูมิภาคต่างๆ มีจำนวนทั้งสิ้นคิดเป็นร้อยละ 4.9 ของประชากรทั้งหมด⁹⁰ จึงมีการรวมตัวกันในลักษณะของกลุ่มสมาคม มูลนิธิและองค์กรสาธารณประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ จำนวนมาก ฉะนั้นองค์กรต่างๆ เหล่านี้จึงต้องใช้วิธีการหาทุนหรือระดมทุนหรือรับบริจาคจากผู้ที่เกี่ยวข้องในหลักการบริหาร การดำเนินการขององค์กรนั้นๆ เนื่องจากศาสนาอิสลามมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากศาสนาอื่น โดยเป็นศาสนาที่มีบทบัญญัติครอบคลุมถึงวิถีชีวิตของผู้นับถือในทุกๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมุสลิมทั่วโลกจะมีรูปแบบแห่งพฤติกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นไว้เป็นมาตรฐาน โดยเฉพาะมุสลิมทุกคนไม่สามารถแยกอิสลามออกจากวิถีการดำเนินชีวิต ไม่สามารถเลือกเฉพาะบางสิ่งบางประการของหลักศาสนาที่กำหนดไว้ รูปแบบแห่ง

⁹⁰ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **สำมะโนประชากรและเคหะทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2553** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555), หน้า 13.

พฤติกรรมของมุสลิมตั้งแต่ต้นจนหลับ ตั้งแต่เกิดจนตายจึงต้องอยู่ในครรลองของศาสนาอิสลามทั้งหมด⁹¹

ซึ่งในบรรดาหลักการปฏิบัติที่เป็นหัวใจหรือโครงสร้างที่สำคัญของศาสนาอิสลามประการหนึ่งคือ การจ่ายทานบังคับ (ซะกาต) ที่ระบุให้มุสลิมทุกคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจตามศาสนบัญญัติ คือ มีทรัพย์สินเหลือจากปัจจัย 4 และถือครองทรัพย์สินครบรอบ 1 ปี หรือตามช่วงเวลาที่ศาสนากำหนดต้องจ่ายซะกาตตามอัตราที่กำหนดไว้

คำว่า “ซะกาต” หมายถึง การชักฟอก การทำให้สะอาด บริสุทธิ์และการเจริญเติบโต วัตถุประสงค์ที่กำหนดให้มีการจ่ายซะกาตเพื่อเป็นการยืนยันถึงความศรัทธา และเพื่อชักฟอกทรัพย์สินและจิตใจของผู้จ่ายซะกาตให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ รวมทั้งเป็นการกระจายทรัพย์สินให้กับกลุ่มคนที่ยากไร้หรือมีความจำเป็น 8 กลุ่ม ได้แก่ 1. คนอนาถา 2. คนที่อดคัดขัดสน 3. ผู้เข้ารับอิสลามใหม่ 4. ผู้บริหารการจัดเก็บและจ่ายซะกาต 5. ทาสที่ได้รับอนุมัติจากนายให้นำเงินไปไถ่ถอน 6. ผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว 7. คนพลัดถิ่นหลงทาง 8. ผู้ที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ หรือทำการต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งหลักการอิสลาม⁹² ทานบังคับหรือซะกาตที่กล่าวถึง มี 2 ประเภท คือ

1. ซะกาตฟิตเราะฮฺ คือ ซะกาตของมุสลิมที่สามารถจะเลี้ยงตัวได้ ต้องจ่ายให้แก่คนยากจนหรือคนอนาถาในเดือนรอมฎอน อันเป็นเดือนถือศีลอด โดยจ่ายเป็นอาหารหลักที่คนในท้องถิ่นกินกันเป็นประจำ ซึ่งได้แก่ข้าวสารประมาณ 3 ลิตร (หรืออาจให้เป็นเงินที่มีมูลค่าเท่ากับข้าวสารจำนวนดังกล่าว) สำหรับผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวนั้นจะต้องรับผิดชอบการจ่ายซะกาตฟิตเราะฮฺนี้แทนสมาชิกในครอบครัว การจ่ายซะกาตฟิตเราะฮฺมีความสำคัญถึงขนาดที่ว่าหากใครถือศีลอดแล้วไม่จ่ายซะกาตฟิตเราะฮฺ อัลเลาะห์ก็จะยังไม่ได้รับการถือศีลอดของเขา

2. ซะกาตมาล หรือซะกาตทรัพย์สินอันเป็นซะกาตที่จ่ายจากทรัพย์สินที่สะสมไว้หลังจากการใช้จ่ายครบรอบปีแล้วในอัตราที่ต่างกันตามประเภทของทรัพย์สินตั้งแต่ร้อยละ 2.5 ไปจนถึงร้อยละ 20

การจ่ายซะกาตถือเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดที่ต้องปฏิบัติควบคู่กับการละหมาด⁹³ คือ ทุกครั้งที่มีการกล่าวถึงการละหมาดในคัมภีร์อัลกุรอาน จะมีการกล่าวถึงการจ่ายซะกาตทันที โดยชาวมุสลิมถือว่าการทำละหมาดเป็นหลักปฏิบัติเพื่ออัลเลาะห์ ส่วนซะกาตเป็นหลักปฏิบัติสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ เช่น ซาอุดีอาระเบีย คูเวต อียิปต์ อิหร่าน เป็นต้น จะมีการเรียกเก็บซะกาตและนำไปรวบรวมไว้ที่คลังของรัฐอิสลามเพื่อเก็บรวบรวมซะกาตนำไปแจกจ่ายกับผู้ที่มีสิทธิได้รับ ซึ่งคลังของรัฐอิสลามเหล่านี้ได้กลายมาเป็นแหล่งทุนใหญ่ที่แจกจ่ายมายังองค์การเอกชนสาธารณประโยชน์ทั้งในประเทศของตนเองและประเทศอื่นๆ

⁹¹ เสาวนีย์ จิตต์หมวด, **อิสลามกับชาวไทยมุสลิม** (กรุงเทพมหานคร: พิเศษการพิมพ์, 2539), หน้า 5.

⁹² บรรจง บินกาซัน, **อิสลามสำหรับผู้เริ่มสนใจอิสลาม** (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2539), หน้า 39-40.

⁹³ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 11.

ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย⁹⁴ การฝ่าฝืนไม่จ่ายซะกาตต้องถูกลงโทษตามหลักศาสนา ผู้ใดละเลยการบริจาคทานโดยไม่ช่วยเหลือเด็กกำพร้าและคนยากจนขัดสน ผู้นั้นจะประสบความทุกข์โศก จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องจ่ายซะกาต ทำให้เงินรายได้จากการบริจาคซะกาตเป็นแหล่งที่มาที่สำคัญที่สุดของเงินทุนสำคัญของศาสนา สอดคล้องกับผลการวิจัยของศุภมาส เศรษฐพงษ์กุล ที่พบว่าแหล่งเงินทุนที่สำคัญของศาสนาอิสลาม คือ เงินบริจาค (ร้อยละ 27.4) การจัดหากิจกรรมหารายได้ (ร้อยละ 13.1) จากราชการ (ร้อยละ 10.7) ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีรายได้จากเงินบริจาคที่ได้รับจากต่างประเทศ เงินสนับสนุนจากรัฐบาลไทย รวมถึงการจัดงานประจำปีเพื่อหารายได้อีกทางหนึ่ง เช่น มัสยิดกมาลุลอิสลามจัดงานในช่วงวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (4-5 ธันวาคม) เป็นต้น นอกจากนี้มัสยิดบางแห่งยังจัดหารายได้โดยการให้เช่าที่ดินหรือสิ่งปลูกสร้าง ฯลฯ และจากงานวิจัยของสุรสิทธิ์ วชิรขจร พบว่าความสำเร็จที่ได้รับจากบริจาคเงินของมุสลิม ส่วนใหญ่มักมีมูลเหตุจูงใจที่สำคัญจากความเชื่อพื้นฐานทางศาสนาและบารมีของผู้นำในแต่ละองค์กรหรือมัสยิดมากที่สุด นอกจากนี้การเห็นประโยชน์ของกิจกรรมที่แต่ละองค์กรหรือมัสยิดดำเนินการหรือการอาศัยกลยุทธ์และการประชาสัมพันธ์ที่⁹⁵

จากข้อมูลดังกล่าวจึงเห็นได้ว่ารายได้จากการบริจาคเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดที่จำเป็นในการดำเนินกิจกรรมของทุกศาสนารวมถึงศาสนาอิสลาม เนื่องจากองค์กรศาสนาหรือมัสยิดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ จึงไม่สามารถประกอบกิจกรรมที่เป็นการค้าหรือหากำไรได้ ต้องอาศัยรายได้ที่สำคัญจากศาสนิกมาเจือจุน การระดมทุนจึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการนำมาบริหารจัดการศาสนาอิสลามซึ่งส่วนใหญ่มักจัดทำในรูปแบบของคณะกรรมการบริหาร

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับศาสนสมบัติมากเพราะชาวมุสลิมถือว่าศาสนาของเขาเป็นตัวแทนแห่งพระเจ้า ดังนั้นการจัดการศาสนสมบัติของศาสนาอิสลามจะถูกกำหนดด้วยหน้าที่ตามกฎของศาสนาอยู่ในตัว ซึ่งมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด ส่วนศาสนสถานอันเป็นศาสนสมบัติของอิสลามที่สำคัญ คือ มัสยิดหรืออาจจะเรียกชื่ออย่างอื่น เช่น สุเหร่า บาลียะฮะห์ มูซอลลา เป็นต้น ล้วนเป็นสถานที่ใช้ประกอบศาสนกิจ ให้ความรู้ด้านศาสนา เป็นสถานที่ฝึกหัดกวดอาหารและเป็นที่ยุมนของบรรดามุสลิมก่อนจะออกสนาม เป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่อิสลามเป็นสถานที่ทำหน้าที่เก็บและแจกจ่ายและการบริจาคต่างๆ เป็นสถานที่พบปะกันของคนในชุมชน เป็นต้น มัสยิดจึงเป็นสถานที่สำคัญสำหรับมุสลิม มีความผูกพันกับวิถีชีวิตและมีความใกล้ชิดในชีวิตประจำวันอย่างมาก และเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอิสลาม เป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นเอกภาพของอัลเลาะห์⁹⁶

⁹⁴ สุรสิทธิ์ วชิรขจร, การระดมทุน: กรณีศึกษามัสยิด โรงเรียน และมูลนิธิในศาสนาอิสลาม (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2544), หน้า 6.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-11.

⁹⁶ ตายูดีน อูสมาน, รายงานวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2544), หน้า 7.

จึงสรุปได้ว่าการบริหารจัดการทรัพย์สินของมัสยิดในศาสนาอิสลามเป็นดำเนินการบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยมีอิหม่ามเป็นผู้นำ แต่อิหม่ามก็เป็นหนึ่งในคณะกรรมการประจำมัสยิดและกรรมการประจำมัสยิดทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันดูแลมัสยิด และต้องร่วมกันรับผิดชอบทุกคน หากเกิดความผิดพลาดหรือความเสียหายเกิดขึ้น ดังนั้นในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารศาสนสมบัติย่อมมีการถ่วงถ่วงที่ดีกว่าการตัดสินใจบริหารเพียงลำพังและมีการตรวจสอบดูแลอีกชั้นในลำดับต้น คือคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ก่อนที่จะไปถึงคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยกำกับดูแลอีกชั้นหนึ่ง

เหตุผลที่นำการบริหารจัดการทรัพย์สินอันเป็นศาสนสมบัติของศาสนาอิสลามมาเป็นกรณีศึกษาอีกกรณีหนึ่ง เพราะการบริหารงานของคณะกรรมการทุกคนมุ่งเน้นในการพัฒนาศาสนสมบัติโดยแท้จริง เนื่องจากศาสนาอิสลามไม่มีนักบวช แต่ถือว่าอิสลามมีชนทุกคนเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลและเผยแผ่ศาสนาเช่นกัน และคณะกรรมการประจำมัสยิดก็มีหน้าที่นั้น อีกทั้งยังเป็นผู้นำที่สำคัญโดยตำแหน่งในมัสยิดอยู่แล้ว และยังต้องร่วมกันคิดและรับผิดชอบด้วยทุกคน จากที่มาของตำแหน่งนั้นยังมาจากการคัดเลือกที่มีหลักเกณฑ์แน่นอน และคณะกรรมการที่คัดเลือกนั้นก็ยังมีมาจากการคัดเลือกอีกทีหนึ่งด้วย แสดงให้เห็นว่าการดำรงตำแหน่งบริหารงานทางด้านศาสนาของอิสลามนั้นผ่านการถ่วงถ่วงละเอียดอ่อน การบริหารงานด้วยผู้บริหารประเภทนี้จะได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพดี และการทำงานมาจากความเสียสละ จึงเห็นควรนำมาเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำมาปรับใช้ในการบริหารจัดการดูแลทรัพย์สินอันเป็นศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

3.1.3 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนา

มีประเด็นที่จะทำการศึกษา ทั้งหมด 3 ประเด็น ดังนี้

1. ความเป็นมาของการบริหารจัดการศาสนสมบัติในพระพุทธศาสนา
2. องค์การทางศาสนาที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติ
3. ผู้มีอำนาจจัดการศาสนสมบัติของวัด

3.1.3.1 ความเป็นมาของการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา

การบริหารจัดการเงินของวัดเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้คงเนื่องด้วยระบบการเงินเข้ามามีอิทธิพลต่อวัด ประกอบกับเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารจัดการคณะสงฆ์ขึ้น 2 ครั้ง วัดซึ่งต้องอยู่ภายใต้นโยบาย คำสั่งกฎ ระเบียบของกฎหมายคณะสงฆ์ในแต่ละฉบับ จึงเป็นสาเหตุให้การบริหารจัดการเงินของวัดเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ถึงแม้ว่าในยุคแรกที่การเงินเข้ามามีบทบาทกับวัด ได้มีการวางรากฐานการบริหารจัดการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบแล้วก็ตาม แต่ในปัจจุบันวัดที่มีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในกรุงเทพและภูมิภาคทั่วประเทศ มหาเถรสมาคมหรือกรมการศาสนาไม่สามารถที่จะดูแลควบคุมได้อย่างทั่วถึง และที่สำคัญพื้นฐานของการบริหารจัดการการเงินของวัดโดยทั่วไปอาจจะยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ

เนื่องจากการงดความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายทางศาสนาของรัฐในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้วัดขาดรายได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงใช้นโยบายให้นำทรัพย์สินของวัดที่มีอยู่ เช่น ที่ดินมาหาผลประโยชน์เพิ่มพูนรายได้ให้กับวัด และให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปช่วยดูแลการหาเงินรายได้ดังกล่าวได้กระทำสืบต่อกันมาและเป็นแหล่งที่มาของรายได้จนทุกวันนี้ ทรัพย์สิน

ในรูปตัวเงินทำให้วัดมีเงินเพิ่มมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเห็นความจำเป็นในการบริหารจัดการการเงินของวัด เพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหวและจำนวนทรัพย์สินของวัด จึงให้กระทรวงธรรมการเข้าควบคุมการเงินผลประโยชน์ของวัด ด้วยการเก็บรักษาและสั่งจ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด ออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับเกี่ยวกับการเงินของวัดโดยความเห็นชอบของพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้กระทรวงธรรมการจึงได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ตรวจผลประโยชน์และผู้จัดการผลประโยชน์หรือไวยาวัจกรทำหน้าที่เสมือนผู้จัดการเงินผลประโยชน์วัด ตลอดจนให้กรมสังฆการีทำหน้าที่รักษาเงินค่าเช่าและเงินกัลปนาของวัดหลวงที่สำคัญ ต่อมาไวยาวัจกรและเจ้าหน้าที่ของรัฐเริ่มขาดประสิทธิภาพเกิดการทุจริตขึ้น รัชกาลที่ 5 จึงให้กระทรวงธรรมการแต่งตั้งมรรคนายกขึ้นทำหน้าที่จัดการเกี่ยวกับเงินผลประโยชน์แทน โดยการเก็บรักษาและจ่ายเงินผลประโยชน์เฉพาะวัดหลวงที่สำคัญ ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก ดังนั้นการแต่งตั้งมรรคนายกวัดจึงได้ขยายวงกว้างไปยังวัดหลวงอื่นๆ เมื่อเป็นเช่นนี้รัชกาลที่ 5 จึงให้กระทรวงธรรมการออกข้อบังคับสำหรับมรรคนายกเกี่ยวกับเงินกัลปนาขึ้น โดยให้อำนาจมรรคนายกในการจ่ายและเก็บเงินผลประโยชน์วัด เว้นแต่เงินฝากให้ธนาคาร แต่อำนาจของมรรคนายกจะต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสด้วย นอกจากนี้มรรคนายกจะต้องทำหน้าที่ลงบัญชีการเงินของวัดให้รัฐบาลตรวจสอบเสมอ พอสิ้นปีก็ต้องทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายยื่นต่อกระทรวงธรรมการ

เมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป ทำให้การจัดการการเงินของวัดได้รับการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จากเดิมเป็นหน้าที่ของกรมการศาสนา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการการเงินของวัด โดยกรมการศาสนาเป็นผู้ออกกฎกระทรวงควบคุมดูแล แต่มิได้เข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการเหมือนอย่างที่กระทรวงธรรมการเคยปฏิบัติมา เพียงทำหน้าที่ในการกำหนดแบบทะเบียนบัญชีแบบพิมพ์อื่นๆ และให้คำแนะนำแก่วัดในการจัดการการเงิน ตลอดจนการทำบัญชีรายรับ รายจ่ายของวัด ส่วนการบริหารจัดการเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสแต่ละวัด

ปัจจุบันนี้แต่ละองค์กรเล็งเห็นความสำคัญของมนุษย์ว่าเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุด องค์กรจะประสบความสำเร็จได้เพียงใดขึ้นอยู่กับบุคคลในการดำเนินการ การบริหารงานบุคคลเป็นหน้าที่ที่สำคัญในองค์กร ทั้งองค์กรของรัฐหรือหน่วยงานเอกชนล้วนอาศัยแนวคิดสมัยใหม่เพื่อการบริหารงานบุคคลเพราะเป็นเรื่องการแสวงหาบุคคลรักษาไว้ และใช้ทรัพยากรที่เป็นคนให้บริหารทรัพยากรอื่นๆ ให้ได้ประโยชน์ต่อหน่วยสูงสุด⁹⁷ นอกจากนี้ในการบริหารจัดการจะประกอบด้วยเงิน (Money) วัสดุดิบ (Materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (Machine or Equipment) แล้ว แรงงานหรือมนุษย์ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหาร⁹⁸ จึงควรมีกระบวนการบริหารงานบุคคล โดยมีนโยบายเรื่องบุคคลขององค์กรเป็นเงื่อนไขกำกับ กล่าวได้ว่ามนุษย์ในองค์กรจะเป็นที่มาของความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กรเลย เพราะฉะนั้นเมื่อมนุษย์ถือเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการบริหารจัดการแล้ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาถึงบุคคลผู้มีอำนาจจัดการ

⁹⁷ ทิพาวดี เมฆสุวรรณค์, เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารงานบุคคลภาครัฐ (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556), หน้า 17.

⁹⁸ เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง, การบริหารรัฐกิจ (ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์, 2555), หน้า 1.

ศาสนสมบัติของวัดดังที่จะกล่าวต่อไป เนื่องจากบุคคลดังกล่าวมีความสำคัญในกระบวนการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในฐานะที่เป็นผู้ควบคุมทิศทางการบริหารของวัดไว้ทั้งหมด

3.1.3.2 องค์การทางศาสนาที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 40 วรรคสอง บัญญัติว่า “การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย” อำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลางได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมีชื่อของวัดใดวัดหนึ่ง จึงเป็นของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยเฉพาะ โดยที่กฎกระทรวง ว่าด้วยแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ข้อ 1 กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติไว้ว่า

“ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ ค้ำครอง และส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางศาสนา โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการคณะสงฆ์ กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการศึกษาพระพุทธศาสนา รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
2. รับสนองงาน ประสานงาน และถวายการสนับสนุนกิจการและการบริหารการปกครอง คณะสงฆ์
3. เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการค้ำครองพระพุทธศาสนา
4. ส่งเสริม ดูแล รักษาและทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา
5. ดูแลรักษา และจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง
6. พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา
7. ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม
8. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย”

ดังนั้น อำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงเป็นไปตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 40 วรรคสองและกฎกระทรวง ว่าด้วยแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ข้อ 1 (5) กำหนดไว้ แยกต่างหากจากอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของ

วัด ซึ่งมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ให้วัดทำการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดไว้โดยเฉพาะ ตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 40 วรรคท้าย บัญญัติว่า “การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง” ดังนั้น อำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติทั้งสองจึงถูกแบ่งแยกออกจากกันโดยชัดเจน

และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีหน้าที่เพียงกำหนดแบบทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่นๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดเท่านั้น ตามที่กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 8 กำหนดไว้ว่า “ให้กรรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่นๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงนี้”

3.1.3.3 ผู้มีอำนาจจัดการศาสนสมบัติของวัด

ด้วยวัดมีสถานะเป็นนิติบุคคลตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 บัญญัติไว้ จึงไม่อาจแสดงเจตนาและทำนิติกรรมได้ด้วยตนเองได้ จึงมีความจำเป็นต้องมีบุคคลธรรมดาเป็นผู้กระทำการนิติกรรมต่างๆ แทนวัด โดยมีรูปแบบโครงสร้างในการปกครองวัด สรุปได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1. เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารแต่ผู้เดียว โดยเจ้าอาวาสจะเป็นผู้กำหนดหน้าที่ให้กับพระสงฆ์ภายในวัดและสามารถแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือกิจการต่างๆ ภายในวัดได้ตามจำนวนที่เห็นว่าเหมาะสม

2. เจ้าอาวาสอาจแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งหรือสองคณะ ประกอบด้วยพระสงฆ์และฆราวาส เพื่อทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย หากวัดใดมีคณะกรรมการมากกว่าหนึ่งคณะคณะหนึ่งจะเป็นพระภิกษุ เรียกว่าคณะกรรมการสงฆ์ การที่พระสงฆ์จะเป็นกรรมการวัดได้นั้นมี 2 วิธีคือ การตั้งขึ้นโดยตำแหน่งและตามที่เจ้าอาวาสเห็นสมควร กรรมการวัดจะแบ่งเป็นกลุ่มและฝ่าย เพื่อทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย ประกอบด้วยฝ่ายการศึกษา ฝ่ายการเผยแผ่ ฝ่ายก่อสร้าง และฝ่ายบริหาร เป็นต้น บางวัดเจ้าอาวาสไม่ได้แต่งตั้ง แต่อาจมาจากการแต่งตั้งของพระสงฆ์ภายในวัด ส่วนคณะกรรมการอีกคณะหนึ่งจะเป็นฆราวาส ซึ่งแต่งตั้งมาจากบุคคลที่มีความรู้หลายสาขา เพื่อให้คำปรึกษาแก่คณะกรรมการสงฆ์ในการกำหนดนโยบายหรือการบริหารงานต่างๆ เพื่อความสะดวกในการตัดสินใจของคณะกรรมการสงฆ์และเจ้าอาวาสอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งคณะกรรมการที่ดำรงตำแหน่งต่างๆ ภายในวัด ส่วนใหญ่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นและดำรงตำแหน่งตลอดชีวิตมีเพียงส่วนน้อยที่กำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง⁹⁹

อย่างไรก็ตาม ในการบริหารงานของวัดตามโครงสร้างทั้ง 2 รูปแบบดังกล่าว จะแบ่งการบริหารงานออกเป็นฝ่ายต่างๆ ในแต่ละฝ่ายจะแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบงานโดยแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการในแต่ละฝ่ายขึ้นอยู่กับอำนาจดุลยพินิจของเจ้าอาวาส สรุปได้ดังนี้

⁹⁹ ภิรมย์ จันถาวร, *เรื่องเดิม*, หน้า 140-141.

1) เจ้าอาวาส เจ้าอาวาสเป็นผู้กระทำแทนวัด ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 31 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 การกระทำของเจ้าอาวาสจะถือว่าเป็นการกระทำแทนวัด โดยสมบูรณ์ต่อเมื่อเจ้าอาวาสได้กระทำภายในขอบอำนาจหน้าที่ ทั้งจะต้องกระทำภายในขอบวัตถุประสงค์ของวัดด้วย

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการทำสังฆกรรม ทรงให้มีอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบทให้กับกุลบุตร พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นอุปัชฌาย์ผู้ให้นิสสัยแก่ศีลวิหริกและอันเตवासีกก็มีลูกศิษย์เพิ่มมากขึ้น เมื่อมีพระภิกษุอยู่ในปกครองจำนวนมาก อุปัชฌาย์ย่อมกลายเป็นผู้ปกครอง ดูแลไปโดยปริยาย จึงเรียกว่า ภิกษุเจ้าอาวาสหรืออาวาสโกภิกษุเรียกย่อๆ ว่าเจ้าอาวาสหรือสมภาร

(1) ความหมายเจ้าอาวาส กรมการศาสนาให้ความหมายเจ้าอาวาสว่า หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่างๆ ของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาสให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้มีความสมัครสมานสามัคคีปรองดองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของวัดให้เป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงสุดและให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองถาวรมั่นคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม ภาวนาธรรม

สรุป เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บริหารวัดและปกครองพระสงฆ์ภายในวัดเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45 ยังกำหนดให้มีฐานะเป็นเจ้าพนักงานและได้รับความคุ้มครองตามความในประมวลกฎหมายอาญาดังนี้

(2) อำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่ดูแลศาสนสมบัติของวัด คือ เจ้าอาวาส ที่มีบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้บัญญัติอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา 37 และ 38 ดังนี้

หน้าที่ของเจ้าอาวาส

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

อำนาจของเจ้าอาวาส มีดังนี้

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

2. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

3. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารจัดการกิจการต่างๆ ภายในวัด เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37 และ 38 บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่กระทำการกิจการที่สำคัญทุกอย่างภายในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมภายในวัดเกิดความสงบเรียบร้อย จึงต้องมีการกำหนดคุณสมบัติของเจ้าอาวาสโดยมีหลักเกณฑ์และวิธีการตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม และต้องมีคุณสมบัติพิเศษอื่นๆ ที่แสดงออกถึงความ เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่น่าเคารพนับถือแก่พระสงฆ์ภายในวัด ดังนั้น วัดจะพัฒนาได้ดีเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสแทบทั้งสิ้น เนื่องจากเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจสั่งการและบังคับบัญชาสูงสุดภายในวัดแต่เพียงผู้เดียว ตามที่มาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 บัญญัติไว้ ให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป นอกจากนั้นเจ้าอาวาสยังต้องมีคุณธรรมและมีความรู้ความสามารถเพียงพอในการบริหารจัดการวัดเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น

แต่ปัญหาที่มักเกิดขึ้นในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด เจ้าอาวาสในบางวัด ได้แก่ วัดส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด ส่วนใหญ่เจ้าอาวาสจะบริหารจัดการแต่เพียงผู้เดียว ไม่ได้มอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์หรือเวยาวัจกร หรือกรรมการวัดได้เข้าไปช่วยเหลือดูแลทรัพย์สินอันเป็นศาสนสมบัติของวัด และขาดความรู้ความชำนาญในด้านการบริหารจัดการ ผลที่ตามมาคือ เงินของวัดรั่วไหลไปเป็นจำนวนมาก จึงเห็นได้ว่า กิจการต่างๆ ภายในวัดจะราบรื่นเพียงใดขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสแทบทั้งสิ้น ในการกำหนดทิศทางของวัด ดังนั้น หากเจ้าอาวาสมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัดที่ดีเพียงพอแล้ว กิจการต่างๆ ภายในวัดย่อมเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย

เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสอาจแต่งตั้งบุคคลดังต่อไปนี้ช่วยเหลือในการบริหารจัดการการเงินของวัด ได้แก่ คณะกรรมการวัด มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาหารือกิจการต่างๆ ของเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีหน้าที่ช่วยเจ้าอาวาสในกิจการทุกแผนกและช่วยแบ่งเบาภาระตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายโดยเฉพาะและเวยาวัจกร

2) เวยาวัจกร ในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ “ห้ามมิให้พระภิกษุสงฆ์รับเงินและทอง”¹⁰⁰ หากฝ่าฝืนแล้วต้องโทษอาบัติ แต่ถ้าหากมีบุคคลที่เรียกว่าเวยาวัจกร

¹⁰⁰ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก มหาวีถังค์ เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 108.

ซึ่งหมายความว่า “ผู้ทำกิจธุระแทนสงฆ์ ผู้ช่วยขวนขวายทำกิจธุระ ผู้ช่วยเหลือรับใช้พระ¹⁰¹ เป็นผู้จัดการในเรื่องเงินทองรวมทั้งธุรกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินให้พระภิกษุสงฆ์แล้ว พระภิกษุสงฆ์นั้นไม่ต้องอาบัติ¹⁰² ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า “อาตมารับทรัพย์สินเป็นค่าจิวรไม่ได้ รับเฉพาะจิวรที่สมควรตามกาล” เมื่อท่านกล่าวอย่างนั้น ทูตถามว่า “มีใครผู้เป็นไวยาวัจกรของท่านบ้างไหม” ขณะนั้น อุบาสกคนหนึ่งมีธุระไปที่วัด ท่านพระอุปนันทศากยบุตรจึงกล่าวกับทูตว่า “อุบาสกนี้เป็นไวยาวัจกรของภิกษุทั้งหลาย”¹⁰³ เพราะฉะนั้นไวยาวัจกรจึงเป็นผู้ทำหน้าที่สนองงานต่างๆ แก่เจ้าอาวาสและมีบทบาทสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการการเงินของวัดรวมถึงเงินบริจาควัดด้วยเสมอ

(1) ความหมายของไวยาวัจกร

ไวยาวัจกร หมายถึง ผู้ทำกิจธุระแทนสงฆ์ ผู้ช่วยขวนขวายทำกิจธุระ ผู้ช่วยเหลือรับใช้พระหรือตามกฎหมายแพ่งมาตรา 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร ข้อ 4 กำหนดว่า “ไวยาวัจกร หมายถึง คนที่สภผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัตและจะมีหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดได้ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ” ดังนั้นไวยาวัจกรจึงเป็นฆราวาสผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือหรือรับใช้พระในกิจการต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

(2) หลักเกณฑ์ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับไวยาวัจกร

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 23 กำหนดว่าการแต่งตั้ง ถอดถอนไวยาวัจกร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายแพ่งมาตรา 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนไวยาวัจกร ตั้งแต่ข้อ 6 ถึงข้อ 15 โดยกำหนดคุณสมบัติไวยาวัจกรไว้ในข้อ 6 (1) - (10) นอกจากนี้ไวยาวัจกรที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสและได้รับอนุมัติจากเจ้าคณะอำเภอแล้ว มาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กำหนดว่าให้ถือว่าไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้นไวยาวัจกรจึงได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญา หากถูกผู้ใดดูหมิ่นขณะกระทำการตามหน้าที่หรือเพราะได้กระทำการตามหน้าที่ ผู้นั้นมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 136 ในทางกลับกันหากไวยาวัจกรผู้ใดทำการเบียดบังทรัพย์สินที่ตนมีหน้าที่จัดการดูแลไปเพื่อตนเองหรือผู้อื่นโดยทุจริตย่อมได้รับโทษในฐานะเจ้าพนักงานยกยอกทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 147

(3) หน้าที่ของไวยาวัจกร

1. หน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต

¹⁰¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 289.

¹⁰² ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, *รายงานวิจัยเรื่องพระสงฆ์กับทรัพย์สินส่วนตัว* (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 58.

¹⁰³ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระวินัยปิฎก มหาวีถังค์ เล่ม 2*, หน้า 63.

2. หน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย เป็นหนังสือ

ทั้งนี้ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 3 บัญญัติว่า “ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัด ประโยชน์ของวัดทำทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัยไว้ให้ถูกต้อง” และ ข้อ 6 บัญญัติว่า “ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำ บัญชีรับจ่ายเงินของวัดและเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจ ตรา ดูแล เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง”

ไวยาวัจกรจะมีอำนาจตามข้อ 2. เพียงใดขึ้นอยู่กับมีการมอบหมายเป็น หนังสือจากเจ้าอาวาสหรือไม่ หากเจ้าอาวาสไม่ได้มอบหมายเป็นหนังสือแล้ว ไวยาวัจกรย่อมไม่มี อำนาจดำเนินการตามข้อ 2 ได้โดยถูกต้อง และถือว่าเป็นการกระทำไปโดยนอกเหนือจากอำนาจ หน้าที่หรือมีขอบข่ายอำนาจหน้าที่ หากเกิดข้อบกพร่องหรือความเสียหายขึ้น ไวยาวัจกรจะต้อง รับผิดชอบตามกฎหมาย

(4) อำนาจของไวยาวัจกร

ไวยาวัจกรวัดหนึ่งอาจมีคนเดียวหรือหลายคนก็ตามความเหมาะสม ซึ่งเจ้าอาวาสจะมอบหมายหน้าที่แก่ไวยาวัจกรแต่ละคนเป็นหนังสือและระบุหน้าที่ของไวยาวัจกร อย่างชัดเจน และอาจมีเงื่อนไขในกรณีใดบ้างที่ต้องขออนุญาตเจ้าอาวาสก่อนจึงจะสามารถกระทำ ได้โดยชอบ ดังนั้นไวยาวัจกรจะมีอำนาจจัดการกิจการต่างๆ แทนเจ้าอาวาสได้ต่อเมื่อได้รับมอบหมาย เป็นหนังสือจากเจ้าอาวาสเท่านั้น ไวยาวัจกรเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญในการจัดการกิจการของวัด เป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าอาวาสเช่นเดียวกับพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส จึงมีอำนาจ หน้าที่จำกัดภายในขอบเขตที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น นอกจากการนั้นเมื่อพ้นจากตำแหน่งแล้ว จะต้อง รับผิดชอบจนกว่าจะได้ส่งมอบงานในตำแหน่งหน้าที่ที่เรียบร้อย ซึ่งจะต้องกระทำภายในระยะเวลา 30 วัน นับจากวันที่พ้นจากหน้าที่ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายอาญา มาตรา 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วย การแต่งตั้งและถอดถอนไวยาวัจกร ข้อที่ 14 อีกทั้งในการลาออกจะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจาก เจ้าอาวาส นอกจากนั้นเจ้าอาวาสสามารถถอดถอนไวยาวัจกรได้ หากปรากฏว่าไวยาวัจกรหย่อน ความสามารถหรือปฏิบัติหน้าที่บกพร่อง

ไวยาวัจกรจึงเป็นบุคคลที่เป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในกิจการต่างๆ ของ วัด จะมีอำนาจหน้าที่ต่อเมื่อได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสเท่านั้น จึงมีฐานะเป็นตัวแทนของวัดใน การจัดการทรัพย์สินของวัดเพื่อมิให้เกิดความเสียหาย และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรต้องอยู่ ภายใต้อำนาจควบคุมดูแลของเจ้าอาวาสทั้งสิ้น หากถูกเจ้าอาวาสถอดถอนเมื่อใด ความเป็นไวยาวัจกร ย่อมสิ้นสุดลงทันที

จึงเห็นได้ว่าการบริหารจัดการกิจการของวัดในทุกๆ ด้าน ต้องอาศัย ความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่ายภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด หรือไวยาวัจกร ประกอบกัน เนื่องจากวัดมีองค์ประกอบต่างๆ มากมายที่จะต้องบริหารจัดการ การบริหารจัดการโดย เจ้าอาวาสเพียงฝ่ายเดียวอาจทำได้ไม่ทั่วถึงและล่าช้า ประกอบกับแม้เจ้าอาวาสจะเป็นผู้มีอำนาจ หน้าที่บริหารจัดการกิจการภายในวัดเป็นหลักแล้วก็ตาม แต่อาจยังไม่มีความถนัดในการบริหาร

จัดการเท่ากับฆราวาสที่มีความรู้ทางโลกที่หลากหลาย เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยคณะกรรมการวัดหรือ ไวยาวัจกรที่เป็นฆราวาสทำหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในด้านต่างๆ เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความราบรื่นมากขึ้น แต่การที่เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด ไวยาวัจกรกระทำการแทนวัดจะมีผลผูกพันตามกฎหมายเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับว่าได้กระทำภายในอำนาจหน้าที่และขอบวัตถุประสงค์ของวัดหรือไม่ หากทำภายในอำนาจหน้าที่และขอบวัตถุประสงค์ของวัดแล้ว การกระทำนั้นย่อมชอบด้วยกฎหมายและมีผลผูกพันวัด แต่ถ้าหากเป็นการกระทำนอกอำนาจหน้าที่และขอบวัตถุประสงค์ของวัด เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด และไวยาวัจกรจะต้องรับผิดชอบในการกระทำของตน ทั้งทางแพ่งและทางอาญา โดยเฉพาะเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรอาจต้องรับผิดชอบตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๓๐๖ ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการอีกส่วนหนึ่ง เนื่องจากทั้งเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรต่างมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

3) คณะกรรมการวัด มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาหารือกิจการต่างๆ ของเจ้าอาวาส ถ้าเห็นว่ายังเป็นปัญหาที่ควรได้รับการพิจารณาก็จะนำปัญหาเหล่านี้มาประชุมปรึกษากันภายในคณะกรรมการวัดเพื่อลงมติและเจ้าอาวาสก็จะดำเนินการต่อไป ถ้ากิจการใดที่เจ้าอาวาสเห็นว่ากรรมการใดสามารถดำเนินการได้ ก็ให้กรรมการรูปร่างนั้นรับไปดำเนินการ เช่น การจ่ายนิยัตย์แก่ครูบาสิ นักรธรรม การบูรณะวัด การควบคุมดูแลคนงานวัดให้ทำความสะอาดและอบรมสั่งสอนพระสงฆ์ สามเณร เป็นต้น¹⁰⁴

สรุปได้ว่า จากการศึกษาการบริหารจัดการทรัพย์สินของทั้งศาสนาพุทธ คริสต์และอิสลามเปรียบเทียบกันแล้วเห็นได้ว่ารายได้ส่วนใหญ่ของแต่ละศาสนาใช้ในการบริหารกิจการของศาสนา นั้น ล้วนเกิดขึ้นจากเงินบริจาคของศาสนิกชนของตนแทบทั้งสิ้น ซึ่งเงินบริจาคมานั้นมักเกิดขึ้นจากความศรัทธาและความเชื่อที่ว่า การบริจาคทานเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งที่สามารถนำพาให้ตนพบกับความสุขนิรันดร์ได้ในภายภาคหน้า ประกอบกับการทำบุญด้วยการบริจาคเงินสามารถทำได้ง่ายและสะดวก เนื่องประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เพราะฉะนั้นเมื่อทรัพย์สินประเภทเงินบริจาคมูลงไหลเข้ามาเป็นจำนวนมหาศาล จึงต้องมีระบบการจัดเก็บที่ดีเพียงพอเพื่อให้ได้เงินบริจาคเป็นจำนวนเต็มเม็ดเต็มหน่วย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่แต่ละองค์กรศาสนาต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการเงินบริจาคมที่ดีและมีประสิทธิภาพเพียงพอ

3.2 การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนา

สำหรับประเทศไทยพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวไทยอย่างใกล้ชิดเสมอมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา จำนวนวัดและพระสงฆ์ในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2554 พบว่ามีวัดที่มีพระสงฆ์ทั่วประเทศไทยมีจำนวนทั้งสิ้น

¹⁰⁴ ภิรมย์ จันถาวร, *เรื่องเดิม*, หน้า 141.

38,984 วัด¹⁰⁵ และพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 289,131 รูป¹⁰⁶ ค่าใช้จ่ายในการสร้างวัด การปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและศาสนวัตถุต่างๆ รวมทั้งค่าใช้จ่ายภายในวัดจึงมีมากขึ้นตามไปด้วย ค่าใช้จ่ายเหล่านั้นต้องอาศัยการระดมทุนจากหลายแห่งโดยเฉพาะจากประชาชนซึ่งมีความใกล้ชิดกับวัดมากที่สุด รายรับของวัดส่วนมากจะมาจากเงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น งานซ่อมแซม โบสถ์หรือศาสนสถานอื่นๆ และเพื่อวัตถุประสงค์อื่น¹⁰⁷ และถือว่ารายได้จากการบริจาคทำบุญเป็นรายได้อันดับหนึ่งของวัดในประเทศไทย¹⁰⁸ ยกตัวอย่างเช่น วัดพระธาตุแช่แห้ง พบว่ามีรายรับมาจากเงินบริจาคมามากที่สุดถึงร้อยละ 60 ของรายรับ¹⁰⁹ อีกทั้งองค์การศาสนามีสัดส่วนของรายรับต่อองค์การเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2545 สูงที่สุดคือ ร้อยละ 45.1¹¹⁰ รายรับที่วัดได้รับมาจึงมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะเดียวกัน รายรับขององค์การทั่วประเทศมีจำนวนทั้งสิ้น 136,921.6 ล้านบาทต่อองค์การหรือเฉลี่ย 2.1 ล้านบาทต่อองค์การ ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการบริจาคและเงินสนับสนุนถึงร้อยละ 66.3 เพราะฉะนั้นหากรวมรายรับที่มาจากเงินบริจาคของวัดทั้งหมดทั่วประเทศแล้วอาจมีจำนวนมหาศาล ดังนั้น การศึกษารายรับของวัดเฉพาะในส่วนที่เป็นเงินบริจาคจึงเป็นการศึกษาในส่วนที่เป็นหัวใจสำคัญทางการเงินของวัดที่นำศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้แหล่งรายรับของวัดยังมีที่มาจากอีกหลายทาง ได้แก่

1. จากงบประมาณอุดหนุนจากรัฐ แต่เดิมรัฐได้ใช้จ่ายเงินอุดหนุนวัดในอัตราที่สูงมาก และลดลงในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ปัจจุบันรัฐยังคงตั้งงบประมาณสนับสนุนอยู่ตลอดมา โดยจัดสรรเพื่อบูรณะวัดบ้าง อุดหนุนวัดที่ประสพวินาศภัย วัดในท้องถิ่นกัณฑ์การและวัดในเขตกัณฑ์การ เป็นต้น
2. จากงบประมาณศาสนสมบัติกลาง
3. จากการบริหารทรัพย์สินของวัด เช่น การให้เช่าที่ดิน อาคารต่างๆ ของวัด เพื่อทำประโยชน์ เช่น เช่าเพื่ออยู่อาศัย เช่าทำนา ทำสวน อาคารห้างร้านต่างๆ
4. จากการให้บริการบางอย่างของวัดที่อาจมีรายได้เป็นค่าตอบแทน เช่น การจัดงานศพ หรือการจัดพิธีอุปสมบท เป็นต้น
5. รายได้จากการจัดกิจกรรมอื่นๆ ของวัด เช่น รายได้จากการจัดงานวัด การจัดให้มีมหรสพ
6. รายได้จากการเรียไร

¹⁰⁵ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปี 57, ค้นวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.onab.go.th/eBookData/2557.pdf>

¹⁰⁶ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, จำนวนพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศ ประจำปี 2556, ค้นวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.onab.go.th/DataMonk/Monk56.pdf>

¹⁰⁷ ณาต จันทรสม, *เรื่องเดิม*, หน้า 81.

¹⁰⁸ ภิรมย์ จันถาวร, *เรื่องเดิม*, หน้า 82.

¹⁰⁹ ฐิติพร สละสม, *ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 68.

¹¹⁰ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *รายงานสถิติรายปี 2555 ประเทศไทย* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555), หน้า คำนำ 3.

7. รายได้อื่นๆ นอกจากที่กล่าวมา เช่น เงินค่าผาติกรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการสร้างเครื่องบูชา เช่น พระพุทธรูป พระเครื่อง วัตถุบูชา มูลนิธิของวัด การขายของวัด เปิดค่ายธรรมะ สำนักงานพระพุทธศาสนาจัดให้¹¹¹

รายจ่ายของวัด แม้วัดจะเป็นองค์กรที่มีค่าใช้จ่ายในการบริหารงานต่ำ แต่ก็ยังมีความจำเป็นต้องมีรายจ่าย ดังนั้นวัดก็จำเป็นต้องมีรายได้เพื่อนำมาใช้ในการบริหารงานและค่าใช้จ่ายที่จำเป็น เช่น การก่อสร้าง ซ่อมแซมถาวรวัตถุ ค่าสาธารณูปโภค รวมตลอดถึงค่าใช้จ่ายอย่างอื่น แต่เนื่องจากวัดมีสถานะต่างจากนิติบุคคลประเภทอื่นทั้งที่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนและนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนในแง่ของการได้มาซึ่งรายได้และระบบการเงินการคลัง ทั้งนี้เพราะวัดเป็นองค์กรกุศลประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่อาจหารายได้จากการทำธุรกิจดังเช่น ห้างหุ้นส่วน บริษัท ทั่วๆ ไป ในขณะที่เดียวกันก็ไม่อาจมีรายได้จากกิจการที่ทำเสมอไป

ในด้านรายจ่ายของวัด ส่วนใหญ่จะเป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง ซ่อมแซม อาคารเสนาสนะ ศาลาการเปรียญ โบสถ์ วิหารและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ¹¹² ค่าซ่อมแซมบำรุงรักษาสถานที่และอุปกรณ์ภายในวัด ค่าสาธารณูปโภค เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า โทรศัพท์ ค่าน้ำมันยานพาหนะ ค่าจ้างคนที่ทำงานประจำให้กับวัด ค่าใช้ด้านปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร ยารักษาโรคและอัฐบริวารอื่นๆ ค่าใช้จ่ายสำหรับพระเณรเรียนหนังสือ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าสร้างวัดถุมงคล เป็นต้น¹¹³

จากรายงานฉบับสมบูรณ์การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทยเปิดเผยข้อมูลว่ามีเงินหมุนเวียนในรูปแบบของรายได้และรายจ่ายของระบบวัดอยู่ประมาณ 100,000-120,000 ล้านบาทต่อปี¹¹⁴ จากข้อมูลดังกล่าวจึงเห็นได้ว่ามีเงินหมุนเวียนอยู่ในระบบของวัดอยู่เป็นจำนวนมากมายมหาศาลที่จะต้องดูแลรักษา โดยที่แต่ละวัดจะต้องมีการบริหารจัดการการเงินทั้งรายได้และรายจ่ายที่มีอย่างต่อเนื่องเพื่อความคล่องตัวไม่ต่างจากองค์กรภาครัฐหรือเอกชนที่ต้องมีการบริหารจัดการการเงินภายในองค์กรเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นแต่ละวัดควรต้องปรับตัวในการบริหารจัดการการเงินรวมทั้งเงินบริจาคที่จัดเก็บได้มาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้มีความสอดคล้องกันระหว่างรายได้ที่รับมาและรายจ่ายที่ต้องเสียไป

สรุปได้ว่า แม้วัดจะมีลักษณะคล้ายกับองค์กรกุศลที่ตั้งขึ้นมาโดยมีของค์การแสวงหากำไรก็ตาม แต่ก็ยังคงมีรายจ่ายเกิดขึ้นภายในวัดตลอดเวลา ไม่แตกต่างไปจากนิติบุคคลอื่นทั้งเอกชนและมหาชน เนื่องจากภายในวัดประกอบไปด้วยพระสงฆ์ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุต่างๆ ที่ต้องทำการดูแลและทำนุบำรุงมากมาย เพราะฉะนั้นในปัจจุบันเงินตราจึงเป็นปัจจัยที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่วัดจะนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น

¹¹¹ วนดา จันท์สม, *เรื่องเดิม*, หน้า 82.

¹¹² สุนทร มณีสวัสดิ์, *เรื่องเดิม*, หน้า 176-178.

¹¹³ วนดา จันท์สม, *เรื่องเดิม*, หน้า 82.

¹¹⁴ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า บทคัดย่อ 3.

3.2.1 สถานะของศาสนสมบัติ

แม้จะไม่มีข้อกำหนดเรื่องของทรัพย์สินเป็นองค์ประกอบหนึ่งในความเป็นรัฐด้วยก็ตาม แต่การที่รัฐจะมีความมั่นคงถาวรได้เพียงใดนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องมีทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนให้รัฐมีความมั่นคงมากขึ้นในทำนองเดียวกันมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยศาสนสมบัติเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนเพื่อให้ศาสนวัตถุและศาสนสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นศาสนามีความมั่นคงถาวรมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกัน ดังนั้นศาสนสมบัติจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ศาสนาจะขาดเสียมิได้ ศาสนสมบัติจึงเป็นเครื่องสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาได้เป็นอย่างดีที่จะต้องมีการระบบการบริหารจัดการที่ดี ไม่น้อยไปกว่าการต้องบริหารจัดการทรัพย์สินซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของรัฐ เนื่องจากศาสนสมบัติกับสาธารณสมบัติของรัฐต่างมีฐานะเป็นทรัพย์สินส่วนรวมเช่นเดียวกัน

3.2.1.1 ความหมายศาสนสมบัติ

“ศาสนสมบัติ” คือ ทรัพย์สินส่วนรวมของพระศาสนา พุทธศาสนิกชน ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์มีส่วนเป็นเจ้าของ รวมความก็คือศาสนสมบัติของวัดเป็นศาสนสมบัติของสังคมส่วนรวมของพุทธศาสนิกชนที่ร่วมกันอาศัยใช้ประโยชน์ และพอแยกทรัพย์สินของวัดออกได้เป็นประเภทดังนี้ ประเภทที่ดิน สำหรับเป็นที่ตั้งวัด ที่ธรณีสงฆ์ใช้เป็นที่สาธารณประโยชน์อื่นๆ ประเภทอาคารเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เป็นที่ประกอบศาสนกิจและจัดหาประโยชน์ ประเภทเงินทอง สำหรับใช้เป็นทุน และใช้จ่าย ประเภททรัพย์สิน ศาสนวัตถุและสิ่งใช้สอยต่างๆ¹¹⁵

ศาสนสมบัติ คือ ทรัพย์สินของพระศาสนา มีทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์จำนวนมากได้มาโดยการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้กิจการพระศาสนามั่นคงถาวร มีการบัญญัติให้ความคุ้มครองคุ้มครองไว้เป็นพิเศษ¹¹⁶

3.2.1.2 ประเภทของศาสนสมบัติ

ตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 40 บัญญัติว่า ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1. ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง 2. ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง สามารถพิจารณาประเภทของลักษณะศาสนสมบัติ โดยละเอียด ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง ศาสนสมบัติกลางส่วนใหญ่ ได้แก่ ที่ดินและอาคาร รวมทั้งดอกผลที่เกิดขึ้นได้มา 2 ทาง คือ การบริจาคของผู้มีศรัทธา เช่น ที่ดินตลาดเฉลิมโลก ตลาดน้อย และที่อื่นๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด รวมทั้งที่ดินวัดร้างทั่วประเทศที่ทางการประกาศยุบเลิกวัด ที่ดินนั้นก็จะต้องตกกลายเป็นศาสนสมบัติกลาง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นราคาหลายร้อยล้านบาท¹¹⁷ รวมทั้งรายได้ที่เกิดขึ้นจากการให้เช่าที่ดินดังกล่าวถือว่าเป็นเงินรายได้ที่เป็นศาสนสมบัติกลางด้วย อนึ่ง การดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติกลางให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงาน

¹¹⁵ รุติพร สะสม, *เรื่องเดิม*, หน้า 71.

¹¹⁶ ปลื้ม โชติชูรู้อย่างกูร, *เรื่องเดิม*, หน้า 161.

¹¹⁷ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 161.

พระพุทธศาสนาแห่งชาติเพื่อการนี้ให้ถือว่าสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย ตามที่ระบุในมาตรา 40 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ประเภทที่สอง ศาสนสมบัติของวัด หมายถึง ทรัพย์สินของวัดทุกชนิด รวมถึงปูชนียสถานที่ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด เช่น พระปฐมเจดีย์ พระธาตุพนม¹¹⁸ พระธาตุคุดอยสุเทพ เป็นต้น ในปัจจุบันวัดที่มีพระสงฆ์ทั่วประเทศไทยมีจำนวนทั้งสิ้น 38,984 วัด¹¹⁹ เมื่อวัดมีจำนวนมากมายเช่นนี้ ศาสนสมบัติของวัดย่อมมีมากขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้ ศาสนสมบัติของวัด สามารถแยกได้อีก 2 ประเภท คือ ศาสนสมบัติที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ และศาสนสมบัติที่เป็นสังหาริมทรัพย์ ได้แก่

1) ศาสนสมบัติที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ ได้แก่

(1) ที่ดิน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 33 บัญญัติว่า ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้ 1. ที่วัด คือ ที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น 2. ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด 3. ที่กัลปนา คือ ที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา ดังนั้นที่ดินของวัดใดวัดหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นศาสนสมบัติของวัด มีอยู่ 3 ประเภท คือ ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนามีเพียงเฉพาะที่วัดและที่ธรณีสงฆ์เท่านั้นที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ส่วนที่กัลปนาจะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางทะเบียนมาเป็นทรัพย์สินของวัดเรียบร้อยแล้ว จึงจะถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน เมื่อที่ดินของวัดเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินแล้ว วัดในฐานะเจ้าของกรรมสิทธิ์ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายในอันที่จะใช้สิทธิใช้ประโยชน์ติดตาม เอาคืนและขัดขวางมิให้บุคคลใดสอดเข้าเกี่ยวข้องกับที่ดินของวัดโดยมิชอบ ตามที่มาตรา 1306 และมาตรา 1307 บัญญัติห้ามมิให้ยกอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้กับแผ่นดินในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินและห้ามมิให้ยึดทรัพย์สินของแผ่นดิน นอกจากนั้นที่ดินของวัดยังมีสภาพเป็นทรัพย์สินนอกพาณิชย์ (Things Outside of Commerce) เนื่องจากเป็นทรัพย์สินที่ไม่สามารถถือเอาได้และทรัพย์สินที่โอนแก่กันมิได้โดยชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 143) เว้นแต่จะกระทำโดยอาศัยอำนาจแห่งบทกฎหมายเฉพาะหรือพระราชกฤษฎีกา (มาตรา 1305) และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 34 บัญญัติว่าการโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่จะเป็นการโอนให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผัดกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา วรรคสาม ห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดหรือกรมการศาสนาแล้วแต่กรณีในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง และมาตรา 35 บัญญัติว่า ที่วัดที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี นอกจากที่ดินแล้วพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ให้นำที่ดินของวัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยการสร้างอาคารตึกแถวให้เอกชนเช่า ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับวัดอย่างมหาศาล และการ

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

¹¹⁹ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปี 57.

นำที่ธรณีสงฆ์มาหาผลประโยชน์ด้วยการสร้างตึกแถวจะทำให้วัดได้ผลประโยชน์ บ้านเมืองก็จะสวยงามไปด้วย ทำให้วัดมีขอบเขตที่แน่นอนสามารถป้องกันการรุกรานกรรมสิทธิ์วัดได้มากขึ้น¹²⁰

(2) อาคาร เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์และเป็นที่ประกอบศาสนกิจ ตลอดจนจัดหาประโยชน์ การขยายตัวของจำนวนวัดและการที่มีผู้นิยมทำบุญโดยการถวายที่ดินแก่วัด มีผลทำให้ที่ดินวัดมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น วัดจึงกลายเป็นผู้ครอบครองที่ดินเป็นจำนวนแต่ที่ดินของวัดจะทำการซื้อขายหรือโอนกรรมสิทธิ์ไม่ได้โดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เกิดผลเสียต่อการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่และไม่เกิดประโยชน์ใดๆ ในทางรายได้ต่อวัด จากการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่อวัดของรัฐในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาทำให้ที่ดินของวัดถูกนำมาใช้ประโยชน์ให้แก่วัดอย่างกว้างขวาง เช่น การให้เช่าที่ดินเพื่อทำกิน เช่าเพื่อสร้างตึกแถว อาคารพาณิชย์ การก่อสร้างอาคาร ตึกแถวของวัดในรุ่นแรกๆ นั้นมักจะสร้างแบบง่าย เนื่องจากค่าก่อสร้างต้องใช้ทุนสูง วัดแรกที่เริ่มสร้างคือ วัดบวรนิเวศ ซึ่งจะสร้างอาคารที่ริมถนนสิบสามห้าง โดยการสนับสนุนของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) และก็เริ่มเป็นที่นิยม แต่ยังไม่แพร่หลายมากนัก ทั้งนี้เพราะวัดส่วนใหญ่ยังไม่มีเงินลงทุน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีวัดจำนวนมากที่มีการสร้างอาคาร ตึกแถวให้เช่าเพื่อหาผลประโยชน์และเป็นที่นิยมเรื่อยมา วัดใดที่มีที่ธรณีสงฆ์แต่ไม่มีเงินลงทุนก็จะกู้จากแหล่งเงินทุน เมื่อสร้างเสร็จเก็บค่าเช่าได้ก็นำมาผ่อนชำระคืน ความนิยมสร้างอาคารตึกแถวมีเรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 โดยเฉพาะวัดที่อยู่ริมถนนมักจะสร้างตึกแถวเก็บผลประโยชน์หารายได้เข้าวัดมากขึ้น

2) ศาสนสมบัติที่เป็นสังหาริมทรัพย์ เช่น เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ภายในวัด ที่มีได้มีลักษณะเช่นเดียวกับอสังหาริมทรัพย์ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 140 ให้ความหมายของสังหาริมทรัพย์ ว่าหมายถึง ทรัพย์สิ้นประเภทอื่นนอกจากอสังหาริมทรัพย์ ประมวล สุวรรณศร อธิบายว่า สังหาริมทรัพย์เป็นทรัพย์อันอาจเคลื่อนที่จากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่ง¹²¹ จึงอาจพิจารณาถึงความสามารถในการเคลื่อนย้ายของทรัพย์นั้นว่าสามารถเคลื่อนย้ายได้โดยง่ายหรือไม่ หากไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้โดยสะดวกหรือการเคลื่อนย้ายอาจทำให้ทรัพย์เสียรูปทรงไปทั้งหมดหรือบางส่วน ทรัพย์ดังกล่าวอาจจะเป็นสังหาริมทรัพย์แต่เป็นอสังหาริมทรัพย์ ดังนั้นทรัพย์สิ้นต่างๆ ภายในวัดที่มีชื่อสังหาริมทรัพย์จัดว่าเป็นทรัพย์สิ้นประเภทสังหาริมทรัพย์ทั้งสิ้น

(1) เงินทอง มีวัตถุประสงค์ในการใช้เพื่อเป็นทุนตลอดจนค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่างๆ ภายในวัด เนื่องจากระบบเงินตราทั้งหลายทำให้วัดเห็นความสำคัญของเงิน และเริ่มต้องการเงินมากขึ้นเพราะความจำเป็นที่ต้องบูรณปฏิสังขรณ์วัดในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมทำให้รัฐเริ่มลดรายจ่ายในการอุปถัมภ์พระศาสนา และวัดต่างๆ ต้องปรับตัวด้วยการช่วยเหลือตนเองโดยการหารายได้เองเพิ่มขึ้น ซึ่งกลายเป็นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐและการหารายได้ของวัดรูปแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม

¹²⁰ ภิรมย์ จันถาวร, *เรื่องเดิม*, หน้า 30-31.

¹²¹ ประมวล สุวรรณศร, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1,4 ว่าด้วยทรัพย์* (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2525), หน้า 34.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามหาทางช่วยเหลือวัดโดยใช้นโยบายกว้างๆ 2 ประการ คือ

ก. บริจาคทรัพย์ ช่วยอุดหนุนวัดหลวงที่สำคัญ โดยการตั้งเป็นงบประมาณประจำปีหรือให้เงินช่วยเหลือพิเศษเป็นครั้งคราว

ข. หาทางให้วัดมีผลประโยชน์และดำเนินวิธีการหาประโยชน์มาบำรุงวัดได้เองโดยอาศัยทรัพย์สินที่มีอยู่ เช่น ที่ดินนำมาจัดประโยชน์และตั้งฆราวาสเข้าไปช่วยดูแลและจัดการหาผลประโยชน์เพิ่มพูนให้แก่วัด นอกจากนี้ยังให้คำแนะนำในการจัดการการเงินของวัดให้เป็นระบบยิ่งขึ้น

(2) เครื่องใช้ต่างๆ ในอดีตพระภิกษุสงฆ์ยังไม่มีทรัพย์สินใดๆ มีแต่เพียงบริวารเพียงเท่าที่จำเป็นแก่สมณะเท่านั้นยังไม่มีสิ่งของใดที่จะถือเอาเป็นสมบัติของสงฆ์ได้ บริหารปัจจัยที่ได้มาก็บริโภคใช้สอยไปวันๆ ไม่มีภาระยุ่งยากกับบริวารปัจจัยแต่อย่างใด จะไปไหนมาไหนก็ไม่มี ความกังวลเพราะไม่มีอะไรมาเป็นภาระยุ่งยาก มีเพียงแค่บริวารกับปัจจัยติดตัวเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งและบิณฑบาตอาหารจากชาวบ้านพอยังชีวิตไปวันๆ จวบจนกระทั่งปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้พระภิกษุสงฆ์มีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายและสิ่งของในการดำรงชีวิตมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น บาตร จีวร ต่างๆ ที่มีผู้ถวายให้เป็นของส่วนรวม เป็นต้น

สรุปได้ว่า ทรัพย์สินทุกประเภททั้งอสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวมจัดว่าเป็นศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น โดยเป็นกรรมสิทธิ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาหรือวัดที่จะบริหารจัดการได้เองตามเหมาะสมเพื่อให้กิจการของพระศาสนานั้นคงสืบไปภายใต้หลักเกณฑ์ตามพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง

คำว่า ศาสนสมบัติ จึงมีความหมายกว้างขวางรวมถึงทรัพย์สินทุกประเภทของพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นของวัดและมีชื่อของวัด ทรัพย์สินดังกล่าวทุกประเภทจึงเป็นทรัพย์สินสมบัติส่วนรวมของพระพุทธศาสนา ในทางวิชาการ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายคำว่าทรัพย์สินไว้ว่า วัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ เช่น บ้าน ที่ดิน เป็นวัตถุที่มีรูปร่าง ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138 บัญญัติว่า ทรัพย์สิน หมายความว่ารวมทั้งทรัพย์สินและวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ ดังนั้นศาสนสมบัติจึงเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่งที่มีสถานะถูกต้องตามที่กฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองไว้

นอกจากนั้นทรัพย์สินของสงฆ์แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ทรัพย์สินส่วนบุคคลและทรัพย์สินส่วนรวม¹²²

1. ทรัพย์สินส่วนบุคคล คือ ของที่ทายกถวายแก่ภิกษุเป็นส่วนตัวหรือภิกษุแสวงหามาได้แล้วถือเอาเป็นส่วนตัว แม้แต่ของที่สงฆ์แจกให้ตกเป็นสิทธิแก่ภิกษุแล้ว ซื่อว่าเป็นของบุคคล

¹²² พระครูมงคลประสิทธิ์ (อริยวิโส), **ศึกษาการบริหารทรัพย์สินของสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 32.

เหมือนกัน ภิกษุผู้เป็นเจ้าของมีสิทธิในอันที่จะสละหรือแจกได้ตามชอบใจ มีข้อที่จะพึงระวางแต่เพียงไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไปเสียเปล่า¹²³

ทรัพย์สินส่วนบุคคล คือ ของใช้ส่วนตัว หมายถึงบริวารบางอย่างซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของพระภิกษุสามเณร¹²⁴

2. ทรัพย์สินส่วนรวม คือ ทรัพย์สินสมบัติส่วนกลางของวัด หมายถึงสิ่งของทั้งปวงอันเป็นกรรมสิทธิ์ พระสงฆ์ในวัดนั้นใช้สอยร่วมกันได้ หากสิ่งของเหล่านั้นสิ้นเปลืองหรือแตกหักไปตามกาละไม่มีโทษ แต่ถ้าทำให้เสียด้วยความจงใจหรือทำด้วยความมั่งงาย หรือถือเอาด้วยเจตนาปิดบังก็มีความผิดตามชั้นของเจตนา

ทรัพย์สินส่วนรวม คือ ของที่เป็นของวัดและของที่สงฆ์ในวัดใช้ร่วมกัน

ทรัพย์สินส่วนรวม ได้แก่ สมบัติของวัดทุกอย่างที่เป็นของส่วนกลาง ถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวม ภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปมีสิทธิใช้สอยร่วมกันได้ เช่น อาคาร สถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ส่วนกลาง

ทรัพย์สินส่วนรวมเป็นของสามเณรทุกรูปในวัดต้องช่วยกันดูแลรักษา นำไปใช้แล้วต้องเก็บงำ หากนำไปใช้เป็นส่วนตัวแบบถาวรต้องขออนุญาตสงฆ์ก่อน เมื่อชำรุดเสียหายต้องซ่อมแซมเมื่อสูญหายต้องชดใช้ หากนำไปใช้แล้วปล่อยปละละเลยไม่ดูแลให้ดีย่อมเป็นอาบัติ ทรัพย์สินส่วนรวมที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ เช่น ที่ดิน ที่ธรณีสงฆ์ ทานห้ามซื้อขาย กฎหมายว่าจะโอนกรรมสิทธิ์ได้ก็โดยพระราชบัญญัติเท่านั้น¹²⁵

ทรัพย์สินตามพระวินัย ทรัพย์สินตามพระวินัยซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทรัพย์สินของสงฆ์ ทรัพย์สินของเจตีย์ และทรัพย์สินของบุคคล มีรายละเอียดดังนี้

ทรัพย์สินของสงฆ์ ได้แก่ ทรัพย์สินที่เขาถวายเป็นสาธารณะแก่หมู่ภิกษุ ไม่เฉพาะตัวหรือทรัพย์สินใดที่ภิกษุรับไว้หรือหวงห้ามไว้ด้วย ความเป็นของสาธารณะแก่หมู่ภิกษุก็จัดเป็นของสงฆ์เช่นกัน แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ลหุภิกษุหรือของเบา เช่น บาตร จีวร ปิณฑบาต เกสัช ที่เขาถวายเป็นของสงฆ์ ทรัพย์สินประเภทนี้ส่วนใหญ่พอจะเทียบกับสังหาริมทรัพย์ตามกฎหมาย ครุภิกษุหรือของหนัก ส่วนใหญ่เทียบได้กับอสังหาริมทรัพย์ตามกฎหมายบ้านเมือง ได้แก่ ที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง เสนาสนะ เช่น เติง ตัง พุก หมอน ภาชนะโลหะ เช่น หม้อโลหะ กระทะโลหะ กระถางโลหะ เครื่องมือ เช่น มีด ขวาน จอบ เสียม เครื่องสัมภาระ เช่น ไม้ไผ่ทำเสา หล้ามุงหลังคาและหวาย

ทรัพย์สินของเจตีย์ ได้แก่ ของที่ทายถวายเพื่อบูชาเจตีย์ เช่น ของที่เขาถวายพระแก้วมรกตหรือพระพุทธรูปชินราช เป็นต้น ส่วนประเภทของสิ่งของหรือทรัพย์สินนั้นแยกได้เป็นลหุภิกษุและครุภิกษุ

ทรัพย์สินของบุคคล ได้แก่ ของที่ทายถวายแก่ภิกษุเป็นส่วนตัวหรือภิกษุแสวงหามาได้และถือเอาเป็นส่วนตัวแม้ของสงฆ์แจกให้ตกเป็นสิทธิแก่ภิกษุแล้วถือว่าเป็นของบุคคลเหมือนกัน

¹²³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม 2**, หน้า 148.

¹²⁴ ปิ่น มุกกันต์, **ประมวลศัพท์ศาสนา** (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2527), หน้า 50.

¹²⁵ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551), หน้า 95.

ภิกษุผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ย่อมมีอำนาจคุ้มครองป้องกันทรัพย์สินส่วนตัว มีสิทธิจำหน่าย จ่ายแจกได้ เพียงแต่ไม่ควรทำให้ศรัทธาไทยให้ตกไป คือ อย่าให้คนที่เขาถวายเป็นว่าจำหน่ายจ่ายแจกไปในทาง หรือลักษณะที่ไม่สมควร

กล่าวได้ว่า พระภิกษุสามารถจะมีกรรมสิทธิ์ในสิ่งของที่เรียกว่า บริหารได้ทุกอย่างไม่เฉพาะที่พระพุทธรูปเจ้าทรงห้ามโดยเฉพาะเจาะจง เช่น เครื่องประหารทั้งปวงและสิ่งอื่นอีก เช่น ไร่นา ที่ดิน ข้าทาส สัตว์พาหนะ ได้แก่ ช้าง ม้า โค กระบือ และปศุสัตว์ คือ แพะ แกะ ไก่ สุกรและ ข้าวเปลือก¹²⁶

ดังนั้น จากการจำแนกประเภทของทรัพย์สินดังกล่าวข้างต้นจะทำให้สามารถวิเคราะห์ภาพรวมได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นของสงฆ์หรือของบุคคล นอกจากนั้นในส่วนของลหุภัณฑ์ยังหมายความรวมถึงเงินบริจาคและเงินผลประโยชน์ของวัดด้วย ซึ่งเป็นสังฆาภิบาลทรัพย์สินประเภทหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนด ในปัจจุบันนี้การที่จะพิสูจน์ว่าเงินใดเป็นเงินบริจาคให้เป็นของสงฆ์หรือของบุคคลนั้นเป็นการยากพอสมควร จึงอาจถือตามเจตนาของผู้บริจาคเท่านั้นว่าประสงค์จะบริจาคให้เป็นของสงฆ์หรือเป็นของบุคคล การจำแนกว่าทรัพย์สินใดเป็นของสงฆ์หรือของบุคคลนั้นถือว่ามีความจำเป็นเนื่องจากในทางพระธรรมวินัยนั้นเงินแต่ละประเภทมีข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติในการถือครองที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงควรทำการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับประเภทของเงินบริจาคต่อไป

เมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวัดจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกิจการของพระศาสนาและใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งประชาชนยังสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัดเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา เช่น ทำบุญตักบาตร เข้าวัดฟังธรรม ศึกษาหลักธรรม ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น เวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา ตักบาตรเทโว บำเพ็ญกุศลศพ หรือประกอบพิธีตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น ประเพณีชันทรายเข้าวัด เป็นต้น นอกจากนี้วัดบางแห่งยังจัดสถานที่วัดบางส่วนให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชนทั่วไปด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 37 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน. . .” ประกอบกับมาตรา 34 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทาง. . .” ดังนั้น ประชาชนทุกคนจึงมีเสรีภาพที่จะเดินทางไปยังวัดได้โดยไม่จำกัดอยู่เพียงพุทธศาสนิกชนเท่านั้น สภาพความเป็นวัดจึงมีลักษณะเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์โดยแท้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 วรรคสอง ยังได้บัญญัติว่า “ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล” จึงสรุปได้ว่าวัดมีลักษณะเป็นทรัพย์สินใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ของแผ่นดิน ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1304 (3) และมีสถานะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

¹²⁶ ประสาร ทองภักดี, *กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 45-48.

3.2.2 สถานะของเงินบริจาค

3.2.2.1 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับเงินบริจาค

การบริจาคเงินเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีความคุ้นเคยกับชีวิตประจำวันของคนไทยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากลักษณะนิสัยส่วนใหญ่ของคนไทยเป็นคนใจบุญ มีน้ำใจชอบให้ความช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก ประกอบกับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่ปลูกฝังให้คนไทยนิยมทำบุญกับสรรพสัตว์ การทำบุญด้วยการบริจาคทานจึงเป็นวัฒนธรรมที่คุ้นชินสำหรับคนไทย

“บุญ” หมายถึง เครื่องขำระสิ่งที่ทำให้สะอาด หรือคุณสมบัติที่ทำให้บริสุทธิ์ หรือคุณสมบัติที่ทำให้เกิดภาวะที่น่าบูชาคือ ควรยกย่อง นับถือ¹²⁷ การทำบุญ หมายถึง การกระทำความดีสิ่งหนึ่งโดยแสดงออกทางพฤติกรรมภายใต้จิตสำนึกของบุคคลนั้นๆ ซึ่งมีความเชื่อมั่นว่าเป็นความดีตามหลักศาสนา เช่น การให้ทานบริจาคเงินหรือสิ่งของ การนั่งสมาธิ การสวดมนต์ เป็นต้น¹²⁸ การทำบุญเปรียบเสมือนการหว่านพืชลงในดินเนื้อดี เมื่อเมล็ดพืชดีหว่านลงในเนื้อดินดี และได้ น้ำหล่อเลี้ยงตามสมควร พืชย่อมเจริญงอกงามกว่าพืชที่หว่านลงในเนื้อดินเลวหรือดินจืด ดังนั้น การทำบุญต่อผู้มีศีลธรรมย่อมมีผลมากกว่าการทำแก่ผู้ไร้คุณธรรม จากหลักการนี้จึงทำให้คนทั้งหลายจึงนิยมทำบุญกับพระภิกษุสามเณร โดยเชื่อว่าท่านเป็นผู้มีศีลธรรมสูงกว่าคนสามัญ¹²⁹ รวมทั้งการทำบุญจะทำให้ได้ผลตามมาคือความสุขทางใจและความเชื่อทางศาสนามีอิทธิพลทำให้พุทธศาสนิกชนบริจาคเงินให้วัด¹³⁰

การดำเนินกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะต้องมีการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นไปนั้น นอกจากจะใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินหรือทรัพยากรของตนเองที่มีอยู่แล้ว ยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการระดมทุนจากแหล่งรายได้ต่างๆ เพื่อนำมาใช้จ่ายจ่ายต่างๆ เช่น การสร้างถาวรวัตถุต่างๆ หรือการดำเนินกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่ต้องมีการใช้เงินมหาศาล เนื่องจากหากไม่มีการหาเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ ทรัพย์สินหรือทรัพยากรที่มีอยู่เดิมนับวันยิ่งแต่จะหมดลงไป การแสวงหาทุนจากแหล่งต่างๆ จึงเป็นหน้าที่อีกอย่างหนึ่งที่ทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็้องค์กรเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์หรือองค์กรทางศาสนาก็ตาม จะต้องดำเนินการเพื่อพัฒนาขีดความสามารถให้มากยิ่งขึ้น การที่องค์กรใดมีขีดความสามารถมากขึ้น ย่อมหมายถึงองค์กรนั้นมีความมั่นคงมากขึ้นตามไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น วัดปากน้ำโดยมูลนิธิหลวงพ่อดาวดึงส์วัดปากน้ำมีรายรับจากเงินบริจาคของประชาชนหลายทาง ได้แก่ การนำวิชาธรรมกายที่หลวงพ่อดาวดึงส์วัดปากน้ำค้นพบไปเผยแพร่

¹²⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **กรณีธรรมกาย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่)**

(กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2543), หน้า 293.

¹²⁸ พระเกียรติพงษ์ มณีวรรณ, **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริจาคเงินทำบุญ ในวัดบ้านมอญ (ตันโพธิ์แฝด) ตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่** (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), หน้า 4.

¹²⁹ วศิน อินทสระ, **สิ่งที่ควรทำความเข้าใจกันใหม่เพื่อความถูกต้อง** (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพัฒนา, 2544), หน้า 175.

¹³⁰ ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริจาคเงินของพุทธศาสนิกชน วัดปากน้ำในกรุงเทพมหานคร** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 230.

การเก็บศพของหลวงพ่อดำน้ำไว้ให้พุทธศาสนิกชนสักการะ การสร้างพระผงของขวัญและเหรียญต่างๆ ให้บูชา และการมีโรงครัวเพื่อเลี้ยงภัตตาหารพระภิกษุ สามเณร ตามเจตจำนงของหลวงพ่อดำน้ำ¹³¹ ดังนั้นแต่ละวัดจึงมีวิธีการบริหารจัดการเงินบริจาคด้วยวิธีการแตกต่างกันไป จากการวิจัยของเรื่องฤทธิ์ ประสันรักษ์ ทำการวิจัยเกี่ยวกับการรายรับ รายจ่ายของวัดในกรุงเทพมหานครว่า “แหล่งรายได้ของวัดนั้น ส่วนใหญ่มาจากการรับบริจาคทั่วไป เช่น การทำบุญเพื่อการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์”¹³² ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ารายรับต่างๆ ของแต่ละวัดมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงและความสามารถของแต่ละวัดในการจัดเก็บ หากวัดใดมีรายรับมีมากกว่ารายจ่าย รายรับส่วนที่เกินนั้นจะกลายเป็นเงินสะสมและสามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการวัดต่อไปในภายภาคหน้า

3.2.2.2 ความหมายของเงินบริจาค

เนื่องจากวัดมิได้มีสถานะเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อแสวงหากำไร แต่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดทำบริการสาธารณะหรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวม วัดจึงไม่สามารถแสวงหารายได้เช่นเดียวกับห้างหุ้นส่วนบริษัทต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อแสวงหากำไรโดยเฉพาะ ดังนั้นรายรับต่างๆ ที่ใช้ในการบริหารจัดการภายในวัด จึงมักได้มาจากเงินบริจาคประเภทต่างๆ ของประชาชน เงินบริจาคจึงเป็นรายได้หลักที่วัดมักจะนำมาใช้ในการบริหารจัดการกิจการภายในวัด

เงินบริจาค หมายถึง เงินหรือทรัพย์สินซึ่งมีผู้บริจาคให้ใช้ได้ตามที่ผู้บริจาคมกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ในกรณีที่ผู้บริจาคมได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ให้ใช้เพื่อการหนึ่งการใดโดยเฉพาะให้ส่วนราชการนั้นกำหนดวัตถุประสงค์และเงื่อนไขในการใช้¹³³

การบริจาคเงิน หมายถึง การสละทรัพย์สินเงินทองรวมถึงวัตถุสิ่งของต่างๆ ให้แก่วัด เช่น การซื้อดอกไม้ธูปเทียนของวัด การใส่บาตรพระประจำวัน การหยอดตู้บริจาค การถวายสังฆทาน การถวายภัตตาหาร การถวายข้าวสาร การถวายช้อน ช่อม ใต๊ะ แก้ว อื่นๆ จนถึงแรงงานที่เสียสละเพื่อวัดด้วย¹³⁴

การบริจาคเงินให้วัด หมายถึง การบริจาคเงินของพุทธศาสนิกชนให้วัด ซึ่งรวมทั้งการบริจาคเงินส่วนรวมในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่าและการบริจาคเงินเฉพาะตัว เช่น การบริจาคเงินให้มูลนิธิ การทำบุญวันเกิด การบริจาคเงินเป็นค่าภัตตาหาร ค่าน้ำประปาและไฟฟ้า ค่าไถ่ชีวิตโคและกระบือ เป็นต้น¹³⁵

ระเบียบการจ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด พ.ศ. 2498 ข้อ 4 กำหนดว่า “เงินผลประโยชน์ของวัดหมายถึง เงินรายได้จากการจัดประโยชน์ศาสนสมบัติของวัดที่กรมการศาสนาหรือจังหวัดหรืออำเภอจัดอยู่หรือเงินที่วัดได้มาโดยวิธีอื่นนอกจากเงินการกุศล” นอกจากนี้สำนักงาน

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

¹³² เรื่องฤทธิ์ ประสันรักษ์, รายรับ รายจ่ายของวัดในกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 33.

¹³³ จิตติ วราพุช, การพัฒนาระบบสารสนเทศเงินบริจาคและกองทุนแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), หน้า จ.

¹³⁴ พระเกียรติพงษ์ มณีวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 4.

¹³⁵ ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, เรื่องเดิม, หน้า 46.

พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดให้การเงินของวัดมี 2 ประเภท คือ เงินผลประโยชน์ ได้แก่ เงินที่ได้มาจากการจัดประโยชน์ของวัด เช่น เงินค่าเช่า ค่าผาติกรรม ดอกเบี้ย ส่วนลด เงินบำรุงเงินค่าขายสิ่งของ เงินค่าชดเชยและเงินค่าปรับและเงินใดๆ ที่เป็นส่วนที่ออกเงยขึ้นจากศาสนสมบัติของวัด และ เงินการกุศล ได้แก่ เงินที่ผู้บริจาคเจาะจงการกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น บริจาคเป็นค่าภัตตาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าก่อสร้างถาวรของเจ้าภาพ เงินบำรุงพระอาพาธและเงินอื่นๆ ในลักษณะเช่นนี้

ส่วนเงินบไต่ที่มีผู้บริจาคให้แก่วัด เพื่อให้ตนได้มาซึ่งสิทธิในการแสวงหาประโยชน์จากวัดจะโดยตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ต้องนับว่าเป็นเงินผลประโยชน์ของวัดทั้งสิ้นและผู้ใดจะอ้างเอาจำนวนเงินที่ตนบริจาคทำบุญกับวัดมาเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนหรือเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแลกเปลี่ยนเพื่อให้ตนได้มาซึ่งสิทธิในการแสวงหาผลประโยชน์จากวัดหาได้ไม่ เช่น การขอลดค่าเช่า ค่าบำรุงจากการเช่าที่วัดเพราะอ้างว่าผู้นั้นเคยทำบุญกับวัดมานาน เป็นต้น¹³⁶

ดังนั้น การพิจารณาว่าเป็นเงินบริจาคหรือไม่ นอกจากจะคำนึงถึงว่าเป็นเงินการกุศลหรือไม่แล้วยังต้องพิจารณาจากเจตนาของผู้บริจาคเป็นสำคัญว่ามีเจตนาให้เงินดังกล่าวเป็นเงินบริจาคหรือไม่ หากต้องให้เป็นเงินบริจาค เงินนั้นต้องไม่ใช่เงินที่ให้เป็นการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแทน หรือสามารถคิดคำนวณสิ่งที่แลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน เช่น เงินค่าศาลาเฝ้าศพ เงินค่าเช่าที่ดินวัด เป็นต้น หากทราบว่าเป็นเงินผลประโยชน์หรือเงินบริจาคแล้ว จะทำให้ทราบว่าต้องจัดการดูแล รักษาเงินนั้นอย่างไร เนื่องจากเงินแต่ละประเภทจะมีวิธีการจัดทำบัญชีแตกต่างกัน ตามที่กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 5 กำหนดให้ การเก็บรักษาเงินของวัดส่วนที่เกิน 3,000 บาทขึ้นไป ให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา (ปัจจุบันสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) จังหวัด อำเภอหรือธนาคารหรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัด วรรคสอง กำหนดให้ การดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค เพราะฉะนั้นการจัดเก็บเงินของวัดแต่ละประเภทจึงอาจมีวิธีการที่ต่างกันไปหรือไม่ก็ได้ เนื่องจากข้อ 5 วรรคสอง กำหนดไว้อย่างกว้างๆ ว่าการดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค โดยไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าเงินการกุศลจะต้องดูแลรักษาและจัดการให้เป็นไปตามวิธีการตามวรรคแรกหรือไม่ อย่างไร ประกอบกับสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดเงื่อนไขในการดูแลรักษาเงินการกุศลหรือเงินบริจาคมว่าให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาคไว้อย่างชัดเจน จะให้เก็บรักษาไว้ที่ไหน อย่างไร วัดก็อาจปฏิบัติเช่นเดียวกับการเก็บรักษาเงินผลประโยชน์โดยอนุโลม¹³⁷ นั้นหมายความว่าเงินผลประโยชน์มีวิธีการดูแลรักษาเป็นไปตามวรรคแรก ส่วนเงินบริจาคจะมีวิธีการดูแลรักษาเป็นไปตามวรรคแรกหรือไม่ก็ได้ เพราะฉะนั้นวัดจึงสามารถบริหารจัดการเงินบริจาคที่ได้มาโดยวิธีการอย่างไรก็ได้โดยไม่จำเป็นต้องถูกผูกมัดให้เป็นไปตามวิธีการตามวรรคแรก ซึ่งถือเป็นช่องว่างของกฎหมายอย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสให้วัดสามารถบริหารจัดการเงินบริจาคได้โดยอิสระเกินไป ทำให้เกิดความยากลำบากในการตรวจสอบหรือรับรู้จากประชาชนและเงินอาจรั่วไหลได้ง่าย ดังนั้นจึงควรทำ

¹³⁶ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือไวยาวัจกร*, หน้า 130.

¹³⁷ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 131.

การปรับปรุงแก้ไขกฎกระทรวงดังกล่าวให้การดูแลรักษาเงินบริจาคของวัดเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการดูแลรักษาเงินผลประโยชน์ของวัดตามวรรคแรก

สรุปได้ว่า เงินบริจาคมีความแตกต่างจากเงินผลประโยชน์อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ เงินผลประโยชน์เป็นเงินที่อภยเจตนาขึ้นจากการจัดหาประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัด ซึ่งเกิดขึ้นจากการบริหารจัดการภายในวัด ส่วนเงินบริจาคหรือเงินการกุศลเป็นเงินที่เกิดขึ้นจากผู้มีจิตศรัทธาถวายให้แก่วัดหรือแก่พระภิกษุสงฆ์โดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน โดยอาจมอบผ่านทางวัด โดยตรงหรือผ่านพระภิกษุสงฆ์หรือตัวแทนหรือผ่านทางมูลนิธิต่างๆ ของวัด หรือผู้บริจาค เป็นต้น นอกจากนี้เงินบริจาคมักสะท้อนให้เห็นว่าเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ในการแสดงออกถึงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อวัด และพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นเครื่องส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรได้อีกทางหนึ่งเช่นกัน

3.2.2.3 สถานะของเงินบริจาค

เงินบริจาคเป็นเงินรายได้ประเภทหนึ่งของวัดที่ผู้บริจาคมักบริจาคให้โดยเสน่หาหรือด้วยใจสมัครโดยมีมูลเหตุจูงใจที่แตกต่างกัน เงินบริจาคจัดเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่งตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137 และมาตรา 138 บัญญัติว่า ทรัพย์สิน หมายความว่า วัด ฤกษ์มีรูปร่างและทรัพย์สิน หมายความว่ารวมทั้งทรัพย์สินและวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ และยังมีสถานะเป็นทรัพย์สินด้วยอีกประการหนึ่ง มานิตย์ จุมปา เห็นว่า ทรัพย์สินหมายถึงสิ่งที่ไม่มีรูปร่างเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่อาจมีราคาและถือเอาได้ เช่นนี้ สิ่งใดเป็นทรัพย์สิน จึงไม่จำเป็นต้องเป็นทรัพย์สินเสมอไป โดยทรัพย์สินใดมีรูปร่างเฉยๆ แต่ไม่อาจมีราคาและถือเอาได้ก็ไม่เป็นทรัพย์สิน เช่น พระจันทร์ ดวงอาทิตย์ เป็นต้น ส่วนหากทรัพย์สินใดมีรูปร่างและยังอาจมีราคาและถือเอาได้แล้ว ทรัพย์สินนั้นย่อมเป็นทรัพย์สินด้วย¹³⁸

เงินบริจาคมักเป็นเงินตราประเภทหนึ่ง ที่ได้มาตามเจตนาของผู้นามของผู้บริจาค ส่วนมากรวมการบริจาคมักจะให้เป็นการช่วยเหลือให้กับองค์กรการกุศลต่างๆ ที่มีได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อแสวงหากำไร รวมถึงองค์กรทางศาสนา อันได้แก่ วัด โบสถ์ และมัสยิด เงินบริจาคจึงเป็นการให้โดยมีวัตถุประสงค์ในทางมหาชนหรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนั้นเอง ในทางพระพุทธศาสนานั้น เงินตรา คือ วัตถุที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนที่รัฐกำหนดขึ้นให้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 มาตรา 6 บัญญัติว่า เงินตราได้แก่เหรียญกษาปณ์และธนบัตร ดังนั้น เงินตราจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต เนื่องจากสามารถนำไปใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนกับสิ่งต่างๆ ได้ตามที่ต้องการ ในฐานะเป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมให้การยอมรับถูกต้องตรงกันว่าสามารถชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

ตามพระราชบัญญัติเงินตรา ให้ความหมายของคำว่าเงินตรา ว่าหมายถึง วัตถุกลางที่ใช้ชำระหนี้เงินกันได้ เหตุผลที่กฎหมายต้องให้ความคุ้มครองผู้ได้เงินตราโดยสุจริตเพราะลักษณะของเงินตราที่ถูกใช้เป็นวัตถุกลางในการแลกเปลี่ยน โดยทั่วไปมีรูปร่างเหมือนกันไม่อาจระบุได้ชัดว่าเงินตราใดเป็นของใคร เมื่อรวมกันอยู่ ใครครอบครองจึงควรเป็นของคนนั้น นอกจากนี้ การให้เจ้าของ

¹³⁸ มานิตย์ จุมปา, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน, พิมพ์ครั้งที่ 6

(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 5.

ติดตามเอาคืนได้เสมอไปย่อมจะทำให้เกิดความระส่ำระสายในทางธุรกิจได้ ผู้ได้เงินตรามาโดยสุจริต จึงควรได้รับความคุ้มครอง¹³⁹ ดังนั้น วัดซึ่งได้รับเงินบริจาคย่อมเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในเงินบริจาค ซึ่งเป็นเงินตราประเภทหนึ่ง และมีอำนาจในฐานะเจ้าของกรรมสิทธิ์ในอันที่จะใช้สอย จำหน่าย ได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น ตลอดจนติดตามเอาคืนจากผู้ไม่มีสิทธิยึดถือไว้ และขัดขวางมิให้ผู้ใด เข้ามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

ทั้งนี้ตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 บัญญัติรับรองไว้ สิทธิดังกล่าว ย่อมเกิดขึ้นตั้งแต่ผู้บริจาคส่งมอบเงินบริจาค่นั้นให้กับวัด แต่ถ้าวัตถุประสงค์ของผู้บริจาคมิได้ต้องการบริจาคมิได้เพื่อใช้ในกิจการของวัด แต่เป็นการให้พระภิกษุสงฆ์ในนามส่วนบุคคล เช่น ให้เพื่อเป็นค่าโอสถหรือค่าเดินทางไปเพื่อรักษาอาการอาพาธ หรือค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอย่างอื่นส่วนบุคคลแล้วเงินดังกล่าวถือว่าเป็นเงินส่วนบุคคล พระภิกษุสงฆ์นั้นย่อมเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในเงินดังกล่าวโดยมิถือว่าเป็นเงินของวัด แต่ถือเป็นสมบัติส่วนบุคคลของพระภิกษุนั้น และมีสิทธิในฐานะที่เป็นเจ้าของในอันที่จะใช้สอย รักษาหรือจัดการอย่างไรก็ได้โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย เนื่องจากเข้าข้อยกเว้นตามมาตรา 1623 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่บัญญัติว่า ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม

ดังนั้น เงินบริจาคจึงสามารถแยกประเภทได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1. เงินบริจาคที่ผู้บริจาคส่งมอบให้กับวัด 2. เงินบริจาคที่ผู้บริจาคส่งมอบให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในนามส่วนบุคคล

ลักษณะที่หนึ่ง เงินบริจาคที่ผู้บริจาคส่งมอบให้กับวัด

เงินบริจาคที่ผู้บริจาคส่งมอบให้กับวัดมีสถานะเป็นเงินของวัดเป็นเงินบริจาคในนามของวัดเป็นเงินส่วนรวมที่ใช้ในกิจการพระพุทธศาสนาและถือว่าเป็นรายได้ของวัดอย่างหนึ่ง กฎหมายจึงให้ความคุ้มครองมากกว่าเงินส่วนบุคคลทั่วไป แม้ว่าโดยสภาพเงินตราจะไม่ใช้ทรัพย์สินของแผ่นดิน เนื่องจากเป็นทรัพย์สินที่สามารถเปลี่ยนมือได้ง่ายและไม่มีความมั่นคงแน่นอนในการพิสูจน์ความเป็นเจ้าของ แต่เมื่อวัดเป็นสถาบันที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสอน เงินบริจาคของวัดมิได้เพื่อเป็นปัจจัยในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงถูกจัดเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินอย่างหนึ่งประเภทสังหาริมทรัพย์ เทียบเคียงได้กับ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3320/2550 ที่วินิจฉัยว่า เงินค่าภาษีโรงเรือนและที่ดินที่ชำระให้องค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดิน พ.ศ. 2475 มาตรา 39 เป็นเงินทรัพย์สินของแผ่นดินจึงต้องห้ามมิให้ยึดตามมาตรา 1307 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เมื่อเงินค่าภาษิดังกล่าวเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน เนื่องจากมิได้เพื่อใช้เพื่อบำรุงท้องถิ่น จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ ส่วนเงินบริจาคในนามของวัดมิได้เพื่อใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะเช่นเดียวกัน จึงเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินเช่นเดียวกัน แตกต่างจากเงินส่วนบุคคลของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีฐานะเปรียบเสมือนเงินของเอกชนทั่วไปที่เปลี่ยนมือได้โดยง่ายและมีไว้ใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว จึงไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่ากับเงินบริจาคของวัด

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

นอกจากนั้นเงินบริจาคของวัดถือว่าเป็นศาสนสมบัติประเภทศาสนสมบัติกลางหรือศาสนสมบัติของวัดแล้วแต่กรณีอีกด้วย ตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 40 บัญญัติไว้เช่นเดียวกันกับที่วัดที่ธรณีสงฆ์หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ซึ่งมีลักษณะสำคัญและได้รับความคุ้มครองทำนองเดียวกันกับสาธารณสมบัติของแผ่นดินคือ หากมีการโอนกันก็ต้องจัดทำโดยพระราชบัญญัติ และห้ามมิให้ยกอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้วัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ อีกทั้งไม่ต้องอยู่ในอำนาจแห่งการบังคับคดี¹⁴⁰

ลักษณะที่สอง เงินบริจาคที่ผู้บริจาคส่งมอบให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในนามส่วนบุคคลที่มาของเงินบริจาคที่ผู้บริจาคส่งมอบให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในนามส่วนบุคคล ซึ่งมีสถานะเป็นเงินส่วนตัวนั้น ในสมัยพุทธกาลพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์จำเป็นต้องมีทรัพย์สินบางอย่างเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีพอย่างเรียบง่ายและสมถะตามแบบสมณะในพระพุทธศาสนา อันได้แก่บาตร จีวรและปัจจัย 4 เป็นหลัก จากสมัยพุทธกาลจวบจนกระทั่งปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตไปตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงในเรื่องทรัพย์สินของพระภิกษุสงฆ์นั้นมีความเกี่ยวข้องมาตลอดในสังคมไทย จะเห็นได้จากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปฏิรูปบ้านเมืองในยุคนั้นซึ่งยอมส่งผลต่อสถาบันสงฆ์โดยเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ การปฏิรูปดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่ออย่างใหญ่หลวงต่อเศรษฐกิจวัดจากที่เคยพึ่งพาแต่รัฐมาเป็นการพึ่งพาตนเองมากขึ้น การเลิกระบบทาสและไพร่ การให้วัดเข้ารับภาระการศึกษาของชาติและการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการอุปถัมภ์วัด เช่น การยกเลิกการถวายเงินกัลปนาแก้ววัดรวมทั้งการลดงบประมาณค่าใช้จ่ายในการอุปถัมภ์แก้ววัดหลวงในกรุงเทพมหานคร ทำให้วัดต่างๆ ต้องสูญเสียผลประโยชน์ครั้งใหญ่ทั้งในรูปแบบแรงงานและผลประโยชน์ตัวเงิน ทำให้พระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับบรยายได้และการจัดการทรัพย์สิน หลังจากนั้นวัดจึงต้องหาทางพึ่งพาตนเองมากขึ้นโดยการนำทรัพย์สินมาใช้ประโยชน์และโดยการอุปถัมภ์จากรัฐอีกทางหนึ่ง¹⁴¹ ซึ่งปรากฏว่ารายได้ที่วัดและพระภิกษุสงฆ์จัดเก็บได้มีหลายประเภท ได้แก่ เงินรายได้จากค่าเช่าที่ดินและการขายที่ดิน เงินรายได้จากค่าเช่าอาคารและตึกแถวของวัด เงินรายได้จากการจัดงานเทศกาลประจำปี และเทศกาลอื่นๆ ของวัด เงินรายได้จากการจัดฌาปนกิจศพในวัด เงินรายได้จากการให้เงินกู้และดอกเบี้ยจากธนาคาร เงินรายได้จากการบริจาคเพื่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดหรือเพื่ออุทิศวัดในรูปแบบอื่นๆ¹⁴² ส่วนรายได้ส่วนตัวของพระภิกษุสงฆ์จากอดีตจนกระทั่งปัจจุบันมีหลายประเภท ได้แก่ เงินนิตยภัต ตามตำแหน่งและสมณศักดิ์ เช่น ตำแหน่งเจ้าอาวาส เจ้าคุณ ฯลฯ เงินค่าสอน กรณีที่เป็นพระอาจารย์สอนหนังสือ

¹⁴⁰ กิตติศักดิ์ ปรกติ, เอกสารประกอบการบรรยายหลักกฎหมายปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองตามมาตรฐานที่ ก.ศป.รับรองรุ่นที่ 4 เรื่อง หลักกฎหมายว่าด้วยบุคคลและนิติบุคคลในกฎหมายมหาชน (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางปกครองและวิทยาลัยการยุติธรรมทางปกครอง, 2556), หน้า 17.

¹⁴¹ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, *เรื่องเดิม*, หน้า 73-74.

¹⁴² อุทิศ จินนิพนธ์สกุล, *วิวัฒนาการเศรษฐกิจวัดไทย* (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528), หน้า 259.

ตามสำนักเรียนต่างๆ เช่น สำนักเรียนบาลี นักธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ ฯลฯ เงินจากกัจจิมณฑลทั่วไป เช่น งานศพ งานทำบุญบ้าน ฯลฯ เงินจากกิจกรรมพิเศษทางศาสนา เช่น ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน¹⁴³ ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากรายได้ดังกล่าวซึ่งมีทั้งที่เป็นรายได้ของวัดและรายได้ส่วนตัวของพระภิกษุสงฆ์ จึงเป็นการยากที่จะแยกแยะได้ว่าเงินใดเป็นของวัดหรือของส่วนตัว นอกเหนือจากเงินที่มีการบริจาคให้โดยระบุว่าเงินเป็นส่วนตัวโดยชัดแจ้ง

3.2.2.4 ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ

วิธีการการจัดเก็บรักษาเงินบริจาคให้ถูกต้องเป็นไปตามวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) จึงต้องพิจารณาว่าเป็นเงินบริจาคในนามของวัดหรือในนามของบุคคล เนื่องจากมีรายละเอียดและวิธีการจัดเก็บที่แตกต่างกัน แต่ปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินของพระภิกษุและทรัพย์สินของวัด ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น พิสูจน์ได้ยากว่าการมอบให้พระภิกษุนั้นเป็นการมอบให้เป็นการส่วนตัวหรือบริจาคให้วัดเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา กรณีเรื่องสิทธิในทรัพย์สินของพระภิกษุนั้นไม่มีกฎหมายกำหนดยกเว้นไว้โดยเฉพาะ จึงถือได้ตามหลักกฎหมายทั่วไปเช่นเดียวกับสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลธรรมดาทั่วไป เนื่องจากความเป็นพระภิกษุสงฆ์ได้กำหนดให้พระภิกษุสงฆ์มีสถานะทางเพศที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไปตรงที่พระภิกษุสงฆ์ดำรงเพศบรรพชิต ส่วนบุคคลธรรมดาทั่วไปถือเพศฆราวาส ทั้งนี้ เพียงเพื่อแยกแยะความแตกต่างให้เห็นกันอย่างชัดเจนระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับฆราวาสในมิติทางศาสนาเท่านั้น ส่วนมิติทางกฎหมายนั้น ประมวลแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 บัญญัติว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย” ดังนั้นเมื่อพระภิกษุสงฆ์มีสภาพบุคคลตามกฎหมาย จึงสามารถมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินได้ไม่ต่างจากกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคลธรรมดา เพียงแต่อาจถูกจำกัดสิทธิในทรัพย์สินบางประการ ดังนี้

การได้ทรัพย์สินมาในระหว่างอยู่ในสมณเพศของพระภิกษุนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ใน มาตรา 1623 “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่ มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนา นั้น เว้นแต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม” ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ หมายความว่า ทรัพย์สินเหล่านั้นไม่ว่าพระภิกษุได้มาโดยประการใด เช่น มีผู้ถวายให้ด้วยความศรัทธาหรือมาโดยทางมรดกหรือได้มาโดยประการอื่น และไม่ว่าพระภิกษุจะนำทรัพย์สินเหล่านั้นมาไว้ที่วัดที่จำพรรษาอยู่หรือไม่ก็ตาม เมื่อพระภิกษุนั้นมรณภาพ ทรัพย์สินเหล่านั้นตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ กรณีที่พระภิกษุจำหน่ายทรัพย์สินของวัดให้บุคคลอื่น หากทรัพย์สินดังกล่าวมิใช่ของส่วนตัวของพระภิกษุ การจำหน่ายทรัพย์สินดังกล่าวเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ย่อมเป็นโมฆะ เพราะเมื่อพระภิกษุไม่ใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ก็ไม่มีอำนาจที่จะจำหน่ายทรัพย์สินของผู้อื่น นอกจากจะทำแทนวัดในหน้าที่ที่ต้องกระทำเท่านั้น และเช่นเดียวกันในกรณีพระภิกษุทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินของวัดให้ผู้อื่นก็จะกระทำมิได้ จะทำได้ก็แต่เฉพาะทรัพย์สินที่เป็นของส่วนตัวของผู้กระทำเท่านั้น ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ของการร่างกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคให้

¹⁴³ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, *เรื่องเดิม*, หน้า 83.

พระภิกษุ นั้นไม่ใช่ให้เป็นที่ทรัพย์สินส่วนตัวของพระภิกษุ แต่ให้แก่พระพุทธศาสนา เนื่องจากพระพุทธศาสนาไม่มีสภาพบุคคล กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่บริจจาค์ควรตกแก่วัดที่พระภิกษุรูปนั้นมีภูมิลำเนา ซึ่งถูกต้องแล้วแต่ไม่ควรมิช้อยกเว้นไว้ในตอนท้ายของมาตรา 1623 นี้ เพราะ เมื่อมีการบัญญัติเช่นนี้ อาจเกิดช่องว่างตามกฎหมายในการยกย้ายถ่ายเททรัพย์สินไปให้บุคคลภายนอกแทนที่จะให้ทรัพย์สินตกเป็นของวัดและเป็นปัญหาแก่การพิสูจน์ให้ทรัพย์สินกลับมาเป็นศาสนสมบัติของวัดได้ และปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญมากปัญหาหนึ่ง เพราะจะทำให้วัดไม่ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคมให้เพื่อใช้ในการทำนุบำรุงศาสนา เพราะพระภิกษุกระทำการโดยอาศัยช้อยกเว้นตามกฎหมายดังกล่าวนั่นเอง¹⁴⁴ เพื่อให้สามารถจำแนกได้ว่าทรัพย์สินประเภทใดเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของพระภิกษุหรือเป็นทรัพย์สินของวัด มีเกณฑ์ในการพิจารณาโดยภาพกว้างๆ ดังต่อไปนี้

1) พระภิกษุในฐานะที่เป็นทายาท เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายว่าบุคคลเมื่อบวชแล้วขาดจากความเป็นทายาทของเจ้ามรดก ดังนั้น พระภิกษุจึงยังคงมีฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรม (ผู้สืบสันดาน, บิดา เป็นต้น) ของเจ้ามรดกและสามารถที่จะรับมรดกโดยการรับพินัยกรรมได้ ดังนั้นพระภิกษุจึงมีฐานะ 2 อย่าง คือ

(1) พระภิกษุในฐานะทายาทโดยธรรม กล่าวคือ ขณะที่อยู่ในสมณเพศภิกษุจะไม่สามารถเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะที่เป็นทายาท หากพระภิกษุนั้นอยากได้มรดกก็ต้องสีกจากสมณเพศไปเรียกร้องเอาตามความในมาตรา 1622

(2) พระภิกษุในฐานะที่เป็นผู้รับพินัยกรรม เพราะตามมาตรา 1622 วรรคท้าย บัญญัติว่า พระภิกษุนั้นอาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ ฉะนั้นแม้กฎหมายห้ามพระภิกษุเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดก แต่กฎหมายก็อนุญาตให้พระภิกษุเป็นผู้รับพินัยกรรมได้

2) พระภิกษุในฐานะที่เป็นเจ้ามรดก ทรัพย์สินของพระภิกษุจำแนกได้เป็น 2 ประการคือ

(1) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท คือทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนบุคคลนั้นเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินในส่วนนี้ เมื่อพระภิกษุมรณภาพลง ทรัพย์สินของพระภิกษุนั้นจะตกแก่ทายาทของพระภิกษุนั้นไม่ตกทอดแก่วัดที่พระภิกษุมีภูมิลำเนาอยู่

(2) ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ คือทรัพย์สินที่เกิดขึ้นหลังจากได้อุปสมบทเข้ามาเป็นพระภิกษุแล้ว ทรัพย์สินส่วนนี้ภิกษุสามารถจำหน่ายหรือทำพินัยกรรมยกให้แก่บุคคลใดก็ได้ แต่เมื่อพระภิกษุมรณภาพลง ทรัพย์สินส่วนที่ยังไม่ได้จำหน่ายจะตกทอดได้แก่วัดที่พระภิกษุนั้นมีภูมิลำเนาตามความในมาตรา 1623¹⁴⁵

จึงสรุปได้ว่า ทรัพย์สินใดที่พระภิกษุสงฆ์มีอยู่ก่อนอุปสมบท ทรัพย์สินดังกล่าวก็ยังมีฐานะเป็นกรรมสิทธิ์ของพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นอยู่และมีสิทธิตามกฎหมายในการที่จะจำหน่ายจ่ายโอนให้กับบุคคล

¹⁴⁴ อำนวย กระต่ายทอง, **หน้าที่ของไวยาวัจกรในการดูแลจัดการทรัพย์สินศาสนสมบัติของวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535** (การศึกษาอิสระปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549), หน้า 131-134.

¹⁴⁵ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 80.

ใดก็ได้ ส่วนทรัพย์สินใดที่พระภิกษุสงฆ์ได้มาหลังจากที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ หากมรณภาพลงให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุสงฆ์รูปนั้น ยกเว้นจะมีการจำหน่ายจ่ายโอนไปยังบุคคลภายนอกก่อนที่จะมรณภาพ กรณีดังกล่าวทรัพย์สินนั้นจะไม่ตกทอดไปยังวัดที่เป็นภุมิลาเนา แต่จะตกทอดแก่บุคคลภายนอกที่รับมรดกแทน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจึงเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าทรัพย์สินรวมทั้งเงินบริจาคใดเป็นทรัพย์สินของวัดหรือของส่วนตัว หากทราบได้ชัดเจนแล้วจะทำให้เกิดความสะดวกในการบริหารจัดการเงินบริจาดดังกล่าวภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค กล่าวคือ หากเป็นการบริจาคในนามของวัดแล้ว เงินบริจาดนั้นย่อมมีสถานะเป็นทรัพย์สินของวัด ต้องจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค หากมีการแสวงหาเพื่อประโยชน์ส่วนตัวแล้ว ย่อมมีความผิดตามกฎหมาย

3.2.3 ระบบการควบคุมดูแลเงินบริจาค

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางระบบบริหารจัดการการเงินของวัดไว้โดยให้กระทรวงธรรมการทำหน้าที่คอยดูแลและจัดการเงินผลประโยชน์ของวัด ต่อมาเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับการเงินขึ้น จึงได้ตั้งไวยาวัจกรขึ้นเพื่อทำหน้าที่คอยช่วยเหลือ และย้ายหน่วยงานมาอยู่ที่กรมสังฆการี ซึ่งปรากฏว่ามีปัญหาเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งมรรคนายกขึ้น ซึ่งมีอำนาจหน้าที่คล้ายกับไวยาวัจกร แต่มีอำนาจมากกว่าขึ้นคอยกำกับดูแลและควบคุมไวยาวัจกรและจัดการการเงินและผลประโยชน์ของวัดหลวงทั้งหมด ทำให้ปัญหาต่างๆ ทางการเงินทุเลาลงและระบบการเงินของวัดดีขึ้น

คำว่า ทรัพย์สิน ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2511 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หมายถึงที่ดิน อาคาร เงินทอง และวัตถุสิ่งของอันมีค่าทุกสิ่งทุกอย่างที่วัดได้มาเป็นสมบัติของวัด แต่โดยที่สิ่งของบางอย่างเป็นของเบ็ดเตล็ดเล็กน้อยเกินไป การพิจารณาว่าควรจะกำหนดสิ่งใดเป็นศาสนสมบัติของวัดควรอาศัยพระวินัยเป็นหลักด้วย ทรัพย์สินประเภทที่เป็นศาสนสมบัติของวัดดังกล่าวนี้ตรงกับที่เรียกว่า “ของสงฆ์” นั้นเอง แต่ก็มีข้อควรกำหนดลงไปเพื่อมิให้เกิดข้อผิดพลาดดังนี้ 1. เงินต้องลงบัญชีทุกบาททุกสตางค์ 2. ที่ดินต้องลงบัญชีทุกส่วนของเนื้อที่ 3. อาคารถาวรต้องลงบัญชีทุกหลัง 4. สิ่งของมีค่าต้องลงบัญชีทุกอย่าง 5. สิ่งของเบ็ดเตล็ดเล็กน้อยหรือของใช้ชั่วคราว เจ้าอาวาสพิจารณาตามสมควร¹⁴⁶

3.2.3.1 การดูแลจัดการทรัพย์สินและเงินตราของพระสงฆ์

สำหรับการดูแลจัดการทรัพย์สินและเงินตราของพระสงฆ์ แยกเป็นประเด็นพิจารณา ดังนี้

1) การจัดหาเงิน แยกออกมาจากการจัดหาเงินในนามวัด หรือการจัดหาเงินในนามพระสงฆ์

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

การจัดการเงินวัด รายได้ของวัดส่วนใหญ่ได้มาจากการให้เช่าที่ดินและอาคาร ตึกแถว การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการพาณิชย์ การใช้ที่วัดทำลานจอดรถ ตลอดจนการได้รับเงินบริจาคทำบุญจากประชาชนทั้งในเทศกาลทำบุญและยามปกติ

การจัดการเงินของพระสงฆ์ มักมีรายรับจากการบริจาคทำบุญของประชาชน โดยเฉพาะเมื่อไปประกอบพิธีทางศาสนา เช่น งานวันเกิด งานสมรส งานศพ เป็นต้น ไม่นับรวมถึงการประกอบกิจการประเภทซึ่งมิได้ถือว่าเป็นพิธีทางศาสนา เพียงแต่ผู้นิมนต์ต้องการให้พระสงฆ์ไปร่วมงานเพื่อเป็นมงคลเท่านั้น ได้แก่ การเจิมป้ายห้างร้าน บริษัท เป็นต้น รวมถึงเงินนิตยภัตที่กำหนดมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสมณศักดิ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่ดำรงอยู่

2) การเก็บรักษาเงิน โดยแยกการเก็บรักษาเงินของวัด และการเก็บรักษาเงินของพระสงฆ์ ดังนี้

การเก็บรักษาเงินของวัด ส่วนมากมักฝากเงินไว้ในธนาคารพาณิชย์ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับธนาคารพาณิชย์จึงมีอยู่ในระดับสูง เพราะต่างฝ่ายต่างต้องพึ่งพาประโยชน์ซึ่งกันและกัน สำหรับวัดที่ต้องการความมั่นคงทางการเงิน จะตั้งมูลนิธิเพื่อคงเงินก้อนใหญ่ไว้ นำแต่ดอกผลมาใช้จ่ายหรือวัดบางวัดก็แบ่งเงินก้อนใหญ่ฝากไว้กับสำนักงานพระพุทธศาสนา เมื่อต้องการใช้ซ่อมแซมบูรณะวัด สร้างเสนาสนะและอื่นๆ ก็เบิกมาใช้ ซึ่งกรณีหลังนี้มักไม่ค่อยมีวัดที่นิยมทำกันมากนัก เพราะทำให้เงินวัดที่มีอยู่ร่อยหรอลงไป โดยทั่วไปแล้ววัดนิยมหาเงินก้อนใหม่ด้วยการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนบริจาคทำบุญเพื่อสร้างทรัพย์สินให้กับศาสนา และมักประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เนื่องจากประชาชนมีความเชื่อว่าการทำบุญโดยการสร้างหรือบูรณะวัดนั้นเป็นการสร้างบุญกุศลที่สูงสุด

การเก็บรักษาเงินของพระสงฆ์ ตามหลักพระวินัยนั้น พระสงฆ์ต้องไม่เก็บรักษาเงิน ไม่สะสมทรัพย์ หากในสภาพปัจจุบันความต้องการใช้เงินของพระสงฆ์มีมากขึ้น ถ้าหากยึดตามหลักพระวินัยโดยเคร่งครัด อาจทำให้พระสงฆ์เกิดความยากลำบาก ฉะนั้นพระสงฆ์ทั่วไปจึงมีการเก็บสะสมทรัพย์ไว้ในความครอบครองอยู่บ้างเพื่อให้เพียงพอต่อการใช้จ่าย การเก็บรักษาเงินของพระสงฆ์ จึงกล่าวได้ว่าเป็นไปเช่นเดียวกับปุถุชนทั่วไป เนื่องจากเป็นเรื่องสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

3) การใช้จ่าย โดยแยกการใช้จ่ายเงินของวัด และการใช้จ่ายเงินของพระสงฆ์ ดังนี้

การใช้จ่ายเงินวัด การใช้จ่ายของวัดมีอยู่ด้วยกันหลายทาง จากอดีตจนถึงปัจจุบันวัดส่วนใหญ่จะใช้จ่ายเงินเพื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ วิหาร กุฏิ เจดีย์ และถาวรวัตถุต่างๆ มาในระยะหลังเมื่อบทบาทของพระสงฆ์เริ่มเข้าสู่การเป็นนักพัฒนาโดยเฉพาะตามท้องถิ่นทุรกันดาร ค่าใช้จ่ายของวัดจึงใช้ไปในโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น การสร้างสาธารณสมบัติและสิ่งสาธารณูปโภค เป็นต้น

นอกจากนั้น วัดยังมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ภายในวัดด้วยเช่น การจ้างคนงานดูแลรักษาวัดและบริเวณวัด ซื้องานของที่จำเป็นภายในวัด ตลอดจนค่าสาธารณูปโภค ได้แก่ ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ซึ่งบางวัดถือว่าเป็นภาระที่วัดต้องรับผิดชอบ ขณะที่บางวัดให้พระสงฆ์เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายเอง

การใช้จ่ายเงินพระสงฆ์ โดยทั่วไปพระสงฆ์มักถูกมองว่าไม่มีภาระค่าใช้จ่ายมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับฆราวาส เนื่องจากไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายเรื่องอาหาร เพราะได้จากการบิณฑบาต เครื่องนุ่งห่มก็ได้จากสังฆทานที่มีผู้ถวายให้ ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายเรื่องที่อยู่อาศัย เนื่องจากสามารถอาศัยวัดเป็นที่พักอาศัยได้ แต่ในความเป็นจริงอาจไม่เป็นเช่นนั้นทั้งหมด เนื่องจากบางคราวหากบิณฑบาต พระบางรูปอาจได้อาหารมากบ้างน้อยบ้าง ทำให้จำเป็นต้องซื้อหาอาหารมาฉันเอง เครื่องนุ่งห่มก็เช่นกัน อาจต้องมีค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อหามาเองบ้างเพื่อให้เพียงพอกับฤดูกาล ในบางคราวอาจมีค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อยาหรือรักษาพยาบาล เมื่อไม่มีญาติหรือโยมอุปฐากให้ความช่วยเหลือ ในด้านที่พักอาศัยอาจไม่ต้องเสียเงินค่าเช่า แต่อาจต้องเสียค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้าและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกภายในกุฏิเอง นอกจากนี้ยังมีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งล้วนแต่มีความจำเป็นสำหรับพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันทั้งสิ้น

4) ผู้บริหารจัดการเงินของวัด กฎหมายกำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดูแลรักษาและจัดการให้เป็นไปด้วยดี โดยให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ทั้งนี้เนื่องมาจากวัดมีฐานะตามกฎหมายเป็นนิติบุคคลมหาชน วัดจึงไม่อาจดำเนินงานได้โดยเอกเทศ หากต้องอยู่ภายใต้ความเห็นชอบและการควบคุมจากรัฐด้วย อนึ่งในการดูแลจัดการเงินของวัดเจ้าอาวาสมักแต่งตั้งไวยาวัจกรขึ้นทำหน้าที่ดูแลจัดการตามคำสั่งของเจ้าอาวาส เนื่องจากพิจารณาเห็นว่าสภาพความเป็นสมณเพศไม่เหมาะสมที่จะเข้าไปจัดการเรื่องการเงินโดยตรง จึงมักให้ไวยาวัจกรจัดการแทน¹⁴⁷

5) การดูแลรักษา โดยแยกวัดการดูแลรักษาเงินของวัดและการดูแลรักษาเงินโดยพระสงฆ์ ดังนี้

วัด สำหรับการเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไปให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา (สำนักพระพุทธศาสนา) จังหวัด อำเภอ หรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่สำนักพระพุทธศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัด ส่วนเงินการกุศลที่มีผู้บริจาคให้ดูแลรักษาและจัดการให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค ทั้งนี้เป็นไปตามที่กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 5 กำหนดไว้

พระสงฆ์ สำหรับเงินบริจาคให้แก่พระภิกษุสงฆ์รูปใดโดยเฉพาะ ย่อมไม่อยู่ในอาการดูแลรักษาโดยวัด เนื่องจากไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ว่าต้องดูแลรักษาโดยวิธีการใด ในทางปฏิบัติ จึงมักทำการดูแลรักษาโดยพระภิกษุสงฆ์รูปนั่นเอง

3.2.3.2 การจัดทำบัญชีเงินรับจ่ายของวัด

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 31 และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 บัญญัติว่า ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้น กิจการและทรัพย์สินของนิติบุคคล ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการปกครองดูแล คือ เจ้าอาวาส จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎกระทรวง ฉบับที่ 2

¹⁴⁷ วไลวัลย์ เวชุนุเคราะห์, ระบบการเงินของสงฆ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 62-66.

(พ.ศ. 2511) ข้อ 6 “ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัดและเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับ-จ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง” และข้อ 8 “ให้กรมศาสนากำหนดแบบทะเบียนบัญชี แบบสัญญาและแบบพิมพ์อื่นๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวง กรมการศาสนาได้กำหนดแบบพิมพ์ต่างๆ ขึ้นเพื่อให้วัดใช้ ดังนี้

1) รายการในแบบพิมพ์ในการทำบัญชีรับจ่ายของวัด ตามกฎกระทรวง ได้แก่ 1. ทะเบียนทรัพย์สินของวัด 2. ทะเบียนทรัพย์สินจัดประโยชน์ 3. ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัย 4. แบบสัญญาต่างๆ 5. บัญชีรับจ่ายเงิน 6. บัญชีงบประมาณ 7. ใบเสร็จรับเงิน 8. กระดาษเขียนแผนผังวัด 9. สมุดเงินสด 10. บัญชีแยกประเภท

2) การจัดทำบัญชีวัด

(1) วัดจะต้องแยกเงินของวัดออกเป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เงินผลประโยชน์ ได้แก่ เงินที่ได้มาจากการจัดประโยชน์ของวัด เช่น เงินค่าเช่า ค่าผาติกรรม ดอกเบี้ย ส่วนลด เงินค่าบำรุง เงินค่าขายสิ่งของ เงินค่าชดเชย และเงินค่าปรับ และเงินใดๆ ที่เป็นส่วนที่ออกเงยขึ้นจากศาสนสมบัติของวัด

ประเภทที่ 2 เงินการกุศล ได้แก่ เงินที่มีผู้บริจาคเจาะจงการกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น บริจาคเป็นค่าภัตตาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าก่อสร้างถาวรของเจ้าภาพ เงินบำรุงพระอาพาธและเงินอื่นๆ ในลักษณะนี้

การรับเงินผลประโยชน์และเงินการกุศลวัดจะต้องออกใบเสร็จรับเงินทุกครั้ง ทุกรายการ เมื่อออกใบเสร็จรับเงินให้แก่ผู้ชำระเงินแล้ว วัดจะออกใบอนุโมทนาอีกต่างหากหรือไม่แล้วแต่ทางวัดจะเห็นสมควร ใบเสร็จรับเงินให้แบบของกรมการศาสนา

(2) เงินผลประโยชน์ของวัด ให้วัดเก็บไว้ได้ 3,000 บาท เป็นอย่างมาก ส่วนที่เกินจาก 3,000 บาท ไปเท่าไร ให้นำฝากไว้กับหน่วยราชการ ดังต่อไปนี้ คือ 1. กรมการศาสนา (ปัจจุบัน คือ สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) 2. อำเภอที่จังหวัดนั้นตั้งอยู่ 3. จังหวัดที่วัดนั้นตั้งอยู่ หรือ 4. ธนาคาร

ในกรณี หากการนำฝากหน่วยงานดังกล่าวไม่สะดวก จะนำฝากไว้กับนิติบุคคลก็ได้แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากการกรมการศาสนา ก่อนจึงนำฝาก

วิธีเสนอขอรับความเห็นชอบ ให้วัดทำหนังสือระบุชื่อนิติบุคคลที่วัดประสงค์จะนำเงินฝากระบุจำนวนเงินที่จะนำฝาก ระบุจำนวนดอกผลที่วัดจะพึงได้จากการนำฝากและให้ส่งตราสารของนิติบุคคลนั้นไปด้วย ซึ่งการขอรับความเห็นชอบจากกรมการศาสนาดังกล่าวหมายถึงการเปิดบัญชีครั้งแรกเท่านั้นเมื่อวัดจะนำฝากเพิ่มเติมไม่ต้องขอความเห็นชอบอีก

ในการเปิดบัญชีเงินฝาก ในการทำใบนำส่งเงินฝากแต่ละคราวก็ให้ระบุชื่อบัญชีว่า “เงินของวัด. . .” ห้ามฝากในนามบุคคลหรือระบุชื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นเจ้าของเงิน

ในกรณีฝากเงินไว้กับธนาคาร ให้ระบุชื่อผู้มีอำนาจถอนเงินไว้อย่างน้อย 3 คน คือ 1. เจ้าอาวาส 2. ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ที่เจ้าอาวาสแต่งตั้ง 3. ผู้ที่เจ้าอาวาสเห็นสมควร

แต่การส่งจ่ายให้ลงนามในเช็คส่งจ่ายพร้อมกัน โดยมีเจ้าอาวาสลงนามด้วยทุกครั้ง จึงถอนเงินได้

(3) เงินการกุศล การดูแลรักษาตลอดจนใช้จ่ายเงิน ให้เป็นไปตามความประสงค์ไว้อย่างชัดเจน จะให้เก็บรักษาที่ไหน อย่างไร วัดก็อาจปฏิบัติเช่นเดียวกันกับการเก็บรักษาเงินผลประโยชน์โดยอนุโลม

(4) การจัดทำบัญชีวัด จะต้องปฏิบัติดังนี้

ก. การทำบัญชี จะต้องเป็นรอบระยะเวลา 1 ปีปฏิทิน โดยเริ่มจากวันที่ 1 มกราคม ถึงวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี

ข. บัญชีวัดที่ให้จัดทำนั้น มีสมุดเงินสดและบัญชีแยกประเภทเพียง 2 เล่ม

ค. สมุดเงินสดจะใช้บัญชี 3 ช่อง โดยมีช่องรายรับ รายจ่าย และคงเหลือ วัดจะต้องยกยอดเงินสด ณ วันที่ 31 ธันวาคม ของปีที่แล้ว ยกมาเป็นเงินสดคงเหลือยกมา ณ วันที่ 1 มกราคม ของปีที่ทำบัญชี และการลงบัญชีเงินสดจะต้องลงทุกวัน ในวันที่มีการรับจ่ายเงินจนถึงสิ้นเดือนแต่ละเดือนก็ให้รวมยอดทุกสิ้นเดือนและบวกเลขรวมยอดทุกเดือนในช่องรวมแต่ต้นปี การที่ลงบัญชีสมุดเงินสด เพื่อให้ทราบว่ามีเงินสดคงเหลือเท่าไร

ง. หลังจากลงบัญชีในสมุดเงินสดแล้ว จะต้องทำรายการรับและจ่ายทุกรายการ ไปลงบัญชีบัญชีแยกประเภท โดยแยกประเภทของเงินที่รับและเงินที่จ่ายไปด้วยว่ามีรายรับรายจ่ายแต่ละประเภทจำนวนเท่าใด และรวมยอดแต่ละเดือนของรายรับและรายจ่ายแต่ละประเภทว่ามีเท่าไร และให้รวมยอดแต่ละเดือนเป็นยอดรวมแต่ต้นปี เพื่อประโยชน์ลงการจัดทำรายงานบัญชีรับจ่ายในทุกเดือนเดือนละ 1 ครั้ง และรายงานงบบปีแสดงรายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือสำหรับปี โดยรายงานปีละ 1 ครั้ง

จ. เมื่อจัดทำบัญชีโดยสมุดบัญชีเงินสด บัญชีแยกประเภทให้เป็นปัจจุบันแล้ว ให้วัดเก็บรักษาไว้ที่วัด เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบในการขอเครื่องราชอิสริยาภรณ์ขอให้เป็นวัดพัฒนาและเมื่อมีชาวบ้านมาร้องเรียนเรื่องการเงินของวัด

ฉ. เมื่อจัดทำบัญชีวัดทั้ง 2 เล่มแล้ว ให้วัดนำตัวเลขรายละเอียดของรายรับแต่ละประเภทรายจ่ายแต่ละประเภท ในแต่ละเดือน จัดทำรายงานบัญชีรายรับ รายจ่ายของวัด เพื่อส่งเจ้าคณะอำเภอในทุก 1 เดือน และจัดทำงบบปีแสดงรายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือสำหรับปี โดยรายงานปีละ 1 ครั้ง โดยส่งรายงานไปยังเจ้าคณะอำเภอ

ช. หน้าบัญชีในสมุดเงินสดให้ใช้หน้าบัญชีในบัญชีแยกประเภท เช่น รายรับเงินบริจาคที่ใส่สมุดเงินสดหน้า 1 ก็ให้ใส่ด้วยย่อในหน้าบัญชี ย.1 ในสมุดเงินสดและในบัญชีแยกประเภท หน้าบัญชีให้ใส่ ง.ส. 1 คือ ออกมาจากสมุดเงินสดหน้า 1

ซ. การลงบัญชีในสมุดเงินสด และบัญชีแยกประเภท จะต้องนำใบเสร็จเงินจ่ายเงินมาลงบัญชีทุกครั้ง

เมื่อเจ้าอาวาสมอบหมายไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดทำบัญชีแล้ว ความรับผิดชอบของเจ้าอาวาสยังไม่สิ้นสุด เจ้าอาวาสจะต้องตรวจตราดูแลการปฏิบัติงานผู้ทำบัญชีด้วยว่าได้ปฏิบัติโดยเรียบร้อยและถูกต้องหรือไม่ ถ้าไม่ถูกต้องให้สั่งแก้ไขให้ถูกต้อง ระยะเวลาที่เจ้าอาวาสจะตรวจ ควรตรวจทุกเดือน ไม่ควรทิ้งระยะเวลาให้นานเกินไป นอกจากนี้ยังตรวจได้เสมอในเมื่อมีความประสงค์จะตรวจ เมื่อเจ้าอาวาสได้ตรวจบัญชีถึงหน้าใดแล้ว ก็ให้ลงบัญชีไว้มุมใดมุมหนึ่งของหน้าบัญชีนั่นว่า “ตรวจแล้ว” พร้อมกับลงนาม และวันที่ตรวจกำกับไว้ด้วย ในการตรวจตามดูแลบัญชีเจ้าอาวาสอาจมอบหมายให้พระภิกษุรูปอื่นที่มีความรู้ทางบัญชีทำการตรวจแทนได้

3.2.3.3 การตรวจบัญชี

การตรวจบัญชีนั่น จะต้องตรวจสอบหลักฐานในการลงบัญชี เช่น เสรีจรับเงิน โดยเอาเลขที่ของใบเสรีจรับเงินมาลงด้วย แต่บางครั้งวัดจะจ่ายเงินค่าจ้างคนงานซึ่งยากที่จะเรียกได้ วัดจะต้องทำหลักฐานให้เซ็น หรือใช้ใบสำคัญรับเงินก็ได้บางครั้ง เช่น วัดจ่ายค่าเช่ารถยนต์ หรือค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด ซึ่งไม่สามารถเรียกใบเสรีจรับเงินได้ ก็ต้องใช้ใบสำคัญรับเงินแทน¹⁴⁸ ในการดำเนินการจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัดนั้น ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กำหนดให้ทุกวัดต้องลงทะเบียนทรัพย์สินของวัด ทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัด และมีระบบตรวจสอบและสรุปรายงานรายรับ-รายจ่ายทรัพย์สินที่มีอยู่ทุก 6 เดือน หรือเมื่อผู้แทนวัดพ้นตำแหน่ง แต่ปรากฏว่ามีวัดอื่นจำนวนมากมิได้นำทรัพย์สินที่มีอยู่หรือได้มาลงทะเบียนไว้และจัดทำบัญชีรับจ่ายไว้แต่อย่างใด อาจเป็นเพราะว่าเจ้าอาวาส ไวยาวัจกรหรือคณะกรรมการวัดขาดความรู้ความสามารถในการจัดการอย่างถูกต้องหรือไม่มีระบบการควบคุมในการปฏิบัติตามหน้าที่หรือเป็นเพราะขาดความศรัทธาในตัวเจ้าอาวาสจึงไม่มีผู้ใดกล้าเสนอคำแนะนำให้มีการดำเนินการจัดการทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัดตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงและแบบพิมพ์ที่กรมการศาสนากำหนด คงปล่อยให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สิน ส่งผลให้ทรัพย์สินที่วัดได้มานั้นแยกไม่ออกกว่าเป็นทรัพย์สินของวัดหรือเป็นของส่วนตัวของเจ้าอาวาส ทั้งนี้เนื่องมาจากไม่ได้ลงทะเบียนทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างถูกต้อง¹⁴⁹

การจัดการการเงินและผลประโยชน์ของวัดทั้งในกรุงเทพฯและภูมิภาคที่ได้เคยให้กรมการศาสนาจัดการ ปัจจุบันวัดได้โอนมาจัดการเองเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีบ้างเป็นบางวัดที่ยังให้สำนักพระพุทธศาสนาดูแลเกี่ยวกับผลประโยชน์ของวัดอยู่ ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับการเงินวัดนั้น วัดจะนำมาจัดการเอง วัดใดที่ให้กรมการศาสนาดูแลผลประโยชน์ให้ หากค่าใช้จ่ายการบูรณวัดไม่เพียงพอวัดจะทำโครงการเสนอขออนุมัตินำเงินผลประโยชน์ของวัดที่กรมการศาสนาดูแลอยู่มาใช้จ่าย ซึ่งแล้วแต่ว่าจะอนุมัติมาจำนวนเท่าใด ส่วนวิธีการจัดการการเงินจะแตกต่างกันบ้าง พอสรุปได้ดังนี้

¹⁴⁸ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือไวยาวัจกร, หน้า 129-132.

¹⁴⁹ กนก แสนประเสริฐ และคนอื่นๆ, การจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2545), หน้า 122.

1. ตั้งคณะกรรมการการเงินของวัด มีเจ้าอาวาสเป็นประธาน เจ้าอาวาสจะแต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการ ประกอบด้วย พระภิกษุภายในวัดและฆราวาสคือ ไวยาวัจกร หรือฆราวาสที่เป็นผู้อุปถัมภ์วัดหรือผู้ที่เจ้าอาวาสเห็นสมควรหรือบางวัดคณะกรรมการจะประกอบด้วย เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส

2. ตั้งเป็นมูลนิธิวัดดำเนินการในรูปของคณะกรรมการบริหาร เจ้าอาวาสเป็นผู้เลือก ไวยาวัจกร โดยเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มูลนิธิวัด จะมีเงินทุนสำรองและสินกุศลที่มีผู้บริจาค ในการบำรุงการกุศล

3. จัดการโดยเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร ซึ่งวัดในภูมิภาคส่วนใหญ่จะบริหารการเงินโดยเจ้าอาวาสและเจ้าอาวาสจะแต่งตั้งไวยาวัจกรจัดการการเงินของวัด การจัดการในรูปแบบนี้ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ลงบัญชีและดูแลด้านการเงินและผลประโยชน์วัด

การดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการจะเป็นตำแหน่งตลอดชีวิต มีบางวัดที่กำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการไว้ว่าจะจะเป็น 3-4 ปี แล้วแต่กรณี ส่วนจำนวนคณะกรรมการนั้นแล้วแต่ว่าวัดใดจะกำหนดจำนวนเท่าใด

การจัดตั้งคณะกรรมการหรือมูลนิธิหรือไวยาวัจกรขึ้นเพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการผลประโยชน์และการเงินของวัด ดังนี้

1. นำเงินที่ได้รับเข้าบัญชีเงินฝากในนามของวัด หากต้องการที่จะเบิกมาใช้จ่าย ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหรือเจ้าอาวาสก่อน

2. ลงบัญชีรายรับ-รายจ่ายของวัดที่มีผู้บริจาคหรือบัญชีสิ้นปี ส่วนใหญ่วัดหรือเจ้าอาวาสหรือผู้มีหน้าที่ไม่ค่อยเคร่งครัดในการจัดทำทะเบียนบัญชีเท่าใดนัก โดยเฉพาะในภูมิภาคหรือในกรุงเทพฯบางวัด จึงทำให้เกิดปัญหาความไม่โปร่งใส หรือเพราะผู้มีหน้าที่ขาดความชำนาญ ขาดความรู้ในการจัดทำบัญชีและการจัดการทางการเงิน หรืออาจไม่ค่อยมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายหรือเป็นการปล่อยปละละเลย¹⁵⁰

3.2.3.4 ขั้นตอนและระบบควบคุมการบริหารเงินศาสนสมบัติในส่วนภูมิภาค

ด้วยคณะกรรมการจัดวางระบบการควบคุมเงินศาสนสมบัติในส่วนภูมิภาค โดยมีรองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประธานคณะกรรมการได้กำหนดขั้นตอนและจัดวางระบบควบคุมการบริหารเงินศาสนสมบัติในส่วนภูมิภาค เพื่อให้การปฏิบัติงานระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาคถูกต้องตามระเบียบของทางราชการและมติมหาเถรสมาคม รวมทั้งให้เกิดความคล่องตัว รวดเร็ว และเกิดประโยชน์ต่องานพระพุทธศาสนา โดยมีระเบียบและขั้นตอน ดังนี้

1) ระเบียบ คำสั่งและมติที่เกี่ยวกับการจัดประโยชน์และการรับจ่ายเงินศาสนสมบัติ

(1) ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด พ.ศ. 2514

(2) คำสั่งมอบอำนาจจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดดำเนินการในภูมิภาค

(3) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

¹⁵⁰ ภิรมย์ จันถาวร, *เรื่องเดิม*, หน้า 143-144.

(4) ระเบียบการจ่ายเงินผลประโยชน์แทนวัด พ.ศ. 2498

(5) มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 26/2543 ว่าด้วยหลักเกณฑ์การฝากและ
สั่งจ่ายเงินค่าผาติกรรม

2) ขั้นตอนและระบบควบคุมการบริหารเงินศาสนสมบัติในส่วนภูมิภาค
การรับเงินผลประโยชน์ศาสนสมบัติ มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

(1) การเบิกใบเสร็จรับเงิน ให้ใช้ใบเสร็จรับเงินตามแบบที่สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดพิมพ์ โดยให้แต่ละสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ขอเบิกใบเสร็จรับเงิน
ไปใช้งานได้ที่ฝ่ายกองทุนศาสนสมบัติ สำนักงานศาสนสมบัติ ตามจำนวนที่ต้องการ

(2) การใช้ใบเสร็จรับเงิน ให้ใช้เรียงหมายเลขเล่มให้ต่อเนื่องกันจากเลข
น้อยไปหามาก และมีการทำทะเบียนคุมยอดการเบิกไปใช้ไว้เป็นหลักฐาน ให้ใช้ได้ในปีงบประมาณ
ศาสนสมบัติกลาง เมื่อสิ้นปีงบประมาณศาสนสมบัติกลาง ให้ปรุและขึ้นเล่มใหม่สำหรับปีงบประมาณ
ใหม่ พร้อมทั้งให้รายงานให้ส่วนกลางทราบว่ามิใบเสร็จรับเงินคงเหลืออยู่ในความรับผิดชอบจำนวน
เท่าใด เลขที่ใด จำนวนกี่เล่ม

(3) ใบเสร็จรับเงินแต่ละฉบับจะมีสำเนาอยู่ 2 ชุด เมื่อมีการรับเงินให้ฉีก
ใบเสร็จรับเงินฉบับแรกสีเหลืองมอบให้ผู้ชำระเงินไว้เป็นหลักฐาน ส่วนสำเนาใบเสร็จรับเงินฉบับแรก
สีฟ้าให้ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดฉีกและใช้แนบบรายงานการจ่ายเงินประจำเดือนตาม
แบบ บข.ศส.1- ส่งส่วนกลาง สำหรับสำเนาใบเสร็จรับเงินฉบับที่ 2 ขาวให้ทางสำนักงาน
พระพุทธศาสนาจังหวัด เก็บไว้กับเล่มใบเสร็จรับเงินเพื่อเป็นหลักฐานการรับเงินของสำนักงาน
พระพุทธศาสนาจังหวัด พร้อมใช้ประกอบการลงบัญชีและการตรวจสอบในภายหลัง

3) การรับเงินศาสนสมบัติกลางและศาสนสมบัติวัดให้แยกใบเสร็จรับเงิน
คนละเล่ม เพื่อสะดวกในการลงบัญชีและตรวจสอบ

4) ใบเสร็จรับเงินที่ใช้หมดแล้วทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดต้อง
เก็บรักษาไว้ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. 2526 ฉบับแก้ไข
พ.ศ. 2539 และเมื่อหมดเวลาเก็บรักษาแล้ว ก็ให้ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการทำลายหลักฐาน
ตามระเบียบนี้เช่นกัน

5) การรับเงินค่าเช่า ค่าภาษี กรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนเงินจากเดิม
ให้ทางเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหมายเหตุไว้ในหลังสำเนาใบเสร็จสีฟ้าด้วยว่า
เกิดจากการปรับค่าเช่า หรือเปลี่ยนแปลงค่าเช่าอย่างไรบ้าง ถ้าเป็นสัญญาเช่าระยะยาวขอให้ระบุด้วย
เป็นการเก็บค่าเช่าในระยะปีที่เท่าไร ในกรณีที่มีการโอนเปลี่ยนแปลงผู้เช่าให้สำนักงาน
พระพุทธศาสนาจังหวัดหมายเหตุว่ารับโอนจากใคร

3.2.3.5 การเก็บรักษาเงินและการนำเงินส่งคลัง

ให้ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดดำเนินการเก็บรักษาเงินและนำเงินส่งคลัง
เป็นไปตามระเบียบการเก็บรักษาเงินและการนำเงินส่งคลังของส่วนราชการ พ.ศ. 2520 หมวด 3
โดยอนุโลม ยกเว้นไม่ต้องนำเงินส่งคลังจังหวัด แต่ให้นำเงินที่มีอยู่ฝากธนาคารกรุงไทย จำกัด
ส่วนกลางกำหนด

วิธีการนำเงินฝากธนาคาร

เนื่องจากเงินศาสนสมบัติไม่ต้องนำฝากคลังดังเช่นเงินรายได้แผ่นดินหรือเงินนอกงบประมาณอื่นๆ ดังนั้น เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดได้รับเงินผลประโยชน์ศาสนสมบัติกลางหรือศาสนสมบัติวัด แล้วให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดดำเนินการ ดังนี้

1) ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดดำเนินการขอเปิดบัญชีเงินฝากธนาคารกรุงไทย จำกัด ประเภทออมทรัพย์ จำนวน 3 บัญชี แยกเป็นศาสนสมบัติกลาง เงินศาสนสมบัติวัด และเงินประกันการเช่า ชื่อบัญชีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้มีอาชงนามในบัญชีนี้ ประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หัวหน้ากลุ่มผู้อำนวยการและประสานงาน และเจ้าหน้าที่การเงิน โดยให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลงนามร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องอีก 1 คน รวม 2 คน จึงจะเบิกจ่ายเงินจากบัญชีเงินฝากธนาคารได้

2) ให้ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนำเงินที่รับและเก็บรักษาไว้ นำฝากธนาคารดังกล่าวภายในวันทำการถัดไป แต่อย่างช้าต้องไม่เกิน 3 วัน (ตามระเบียบการเก็บรักษาเงินและการนำเงินส่งคลังของส่วนราชการ พ.ศ. 2520 หมวด 4) ยกเว้นมีวันหยุดราชการหลายวันให้นำฝากในวันรุ่งขึ้นที่สำนักงานและธนาคารเปิดทำการ ห้ามทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเก็บรักษาเงินไว้ที่สำนักงานเกินกว่า 3 วันทำการ ทั้งนี้ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของเงิน ศบก. และศบว. ให้ได้มากที่สุด และเป็นไปตามระบบการควบคุมภายในที่ดี

3) เมื่อสิ้นปีงบประมาณ ศบก. ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดตรวจสอบยอดเงิน ศบว. ในบัญชีของแต่ละวัดว่ามีจำนวนเท่าใด แล้วมีหนังสือแจ้งให้ทางวัดต่างๆ ทราบ หากวัดใดประสงค์จะนำเงินในบัญชีที่มีอยู่ฝากธนาคารใหม่ในนามของวัดนั้นๆ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดดำเนินการถอนเงินจากบัญชีเงินฝากธนาคารที่มีอยู่ นำฝากธนาคารตามความประสงค์ของวัด หากทางวัดไม่แจ้งความประสงค์กลับมาก็ให้ฝากในบัญชีเดิมไปก่อน ดอกผลที่เกิดขึ้นจากการนำฝากธนาคารในแต่ละปี ให้รวมเป็นเงินผลประโยชน์ของแต่ละวัด และให้จัดทำทะเบียนรายตัวผู้เช่าที่ดินและอาคารของแต่ละวัดไว้ด้วย

4) ยอดเงินฝากธนาคารที่เป็นเงินศาสนสมบัติกลางให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดดำเนินการตัดโอนเงินทั้งหมดที่มีอยู่ไปยังส่วนกลางทุกๆ เดือน

5) ดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารของเงินฝาก ศบว. เมื่อครบกำหนดรับดอกเบี้ย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด จะต้องนำสมุดคู่ฝากธนาคารไปปรับดอกเบี้ยให้ตรงตามวันครบกำหนด เพื่อรักษาผลประโยชน์ของเงิน ศบว. ให้ได้มากที่สุด¹⁵¹

3.2.3.6 กรณีตัวอย่าง วัดพระธาตุแช่แห้ง

ซึ่งเป็นวัดที่มีชื่อเสียงวัดหนึ่งของประเทศไทยและมีระบบการบริหารจัดการเงินของวัดที่น่าสนใจ พบว่าระบบการบริหารการเงิน การบัญชี วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน มีดังนี้

¹⁵¹ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ขั้นตอนและระบบควบคุมการบริหารเงินศาสนสมบัติในส่วนภูมิภาค, คำนวณวันที่ 24 เมษายน 2556 จาก www.npt.onab.go.th/menu/sasna.pdf

1) วิธีการทำบัญชีการเงินของวัดพระธาตุแช่แห้ง

การทำบัญชีการเงินของวัดแตกต่างกับการทำบัญชีสากลอยู่บ้างเล็กน้อย ซึ่งวัดพระธาตุแช่แห้งได้จัดทำระบบบัญชี ดังนี้

การทำบัญชีการเงินของวัด มีบัญชีที่เป็นหลักใหญ่ๆ ดังนี้ บัญชีรายรับ-รายจ่าย บัญชีแยกประเภท บัญชีงบประมาณ บัญชีงบปี แสดงรายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือ ซึ่งรายได้ของวัดเมื่อเทียบเป็นสัดส่วนแล้ว ดังนี้ รับบริจาค ร้อยละ 60 สนับสนุนจากส่วนราชการ ร้อยละ 20 รายได้ค่าเช่า ร้อยละ 15 อื่น ร้อยละ 5 ส่วนค่าใช้จ่ายนั้น เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนแล้ว มีดังนี้ บูรณเสนาสนะ ร้อยละ 50 ค่าตอบแทน-จ้างเหมา ร้อยละ 5 วัสดุอุปกรณ์ ร้อยละ 15 สาธารณูปโภค ร้อยละ 20 อื่นๆ ร้อยละ 10

วัดพระธาตุแช่แห้งได้มีการเก็บรักษาเงินของวัด ดังนี้คือ ได้จัดทำบัญชีตามแบบของกรมการศาสนาให้ถูกต้องเป็นปัจจุบัน นำเงินฝากไว้กับธนาคารในนาม “วัดพระธาตุแช่แห้ง” แล้วทำการฝากเงินไว้กับธนาคาร ได้ระบุผู้มีอำนาจถอนไว้อย่างน้อย 3 คน การดูแลรักษาเงินการกุศลเป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาคมีหลักฐานในการรับจ่ายทุกครั้ง และการส่งจ่ายถอนเงินจากธนาคารมีการลงนามจ่ายพร้อมกัน 2 คน และเจ้าอาวาสลงนามในการส่งถอนทุกครั้ง

2) การรับเงิน การรับบริจาคเงินวัดพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งเป็นรายได้หลักของวัด แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) การรับบริจาคจากผู้รับบริจาค การเปิดนับเงินจากผู้บริจาคของวัดพระธาตุแช่แห้งนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผู้บริจากรายวัน และผู้บริจากรายเดือนซึ่งการเปิดนับผู้บริจากรายวัน มีหลักการดังนี้ คือ ต้องมีคณะกรรมการเปิดตั้งแต่ 5 คนขึ้นไปนับเงินบริจาคในแต่ละประเภท แยกบันทึกลงในสมุด หลังจากนับเสร็จให้ลงชื่อรับทราบทุกคนแล้วนำเงินที่นับได้นำเงินฝากเข้าบัญชีตามวัตถุประสงค์

(2) การรับบริจาคเงินตามวัตถุประสงค์ การรับบริจาคตามวัตถุประสงค์นั้นคือการที่ผู้บริจาคมีความประสงค์เฉพาะเจาะจงที่จะร่วมในการสทบทุนก่อสร้างเสนาสนะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งได้มีหลักการในการรับบริจาคเงินส่วนนี้คือ ผู้บริจาคแจ้งความประสงค์ในการบริจาค ผู้รับบริจาคออกใบอนุโมทนาบัตรให้ผู้บริจาคทุกครั้ง จัดส่งเงินที่ได้รับบริจาคแก่เจ้าหน้าที่ศาสนการฝ่ายการเงิน

ส่วนการการเบิกจ่ายเงินของวัดพระธาตุแช่แห้ง เจ้าหน้าที่ศาสนการฝ่ายการเงินรวบรวมรายการจ่ายเสนอต่อไวยาวัจกรฝ่ายการเงิน ไวยาวัจกรนำเสนอต่อเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสจะนำใบตั้งเบิกพร้อมแนบหลักฐานรายการจ่ายเสนอคณะกรรมการ มีขั้นตอนในการเบิกจ่าย ดังนี้

1. หลักฐานการจ่ายเงิน นอกจากใบสำคัญการจ่ายแล้ว ให้มีใบเสร็จรับเงินชนิดหักภาษีหรือใช้สำเนาบัตรประจำตัวประชาชนแนบด้วยทุกครั้งที่ทำกรเบิกเงิน

2. ใบสำคัญคู่จ่ายที่เป็นใบเสร็จรับเงิน ซึ่งผู้รับเงินออกให้อย่างน้อย จะต้องมียุทธการชื่อ สถานที่อยู่ หรือที่ทำการของผู้รับเงิน วัน เดือน ปี ที่รับเงิน รายการแสดงการรับเงิน ระบุว่าเป็นค่าอะไร จำนวนเงินทั้งตัวเลขและตัวอักษร ลายมือชื่อของผู้รับเงิน

3. ผู้จ่ายเงินต้องลงลายมือรับรองการจ่ายพร้อมทั้งมีชื่อ ด้วยตัวบรรจงกำกับไว้เป็นหลักฐานการจ่ายเงินให้แก่ผู้รับเงิน เจ้าหนี้หรือผู้รับเงิน

4. การจ่ายเงิน ผู้มีสิทธิรับเงินไม่สามารถรับเงินด้วยตนเองได้ จะมอบฉันทะให้ผู้อื่นเป็นผู้รับเงินแทน ต้องใช้บัตรประจำตัวประชาชนแนบด้วยและต้องระบุด้วยว่ารับเงินแทน

5. การจ่ายเงินรายใด ซึ่งตามลักษณะไม่อาจเรียกใบเสร็จรับเงินจากผู้ชำระเงินได้ ให้ใช้ใบสำคัญคู่จ่ายแนบกับบัตรประจำตัวประชาชน

6. การจ่ายเงิน จะต้องมียุทธศาสตร์การจ่ายไว้เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบอนุมัติจ่ายเงิน ผู้อนุมัติจะลงลายมือชื่ออนุมัติในใบหน้าหลักฐานการจ่ายหรือใบสำคัญคู่จ่ายก็ได้

7. การจ่ายเงินให้แก่ผู้รับเงินทุกรายการ จะต้องมีการบันทึกการจ่ายเงินทุกรายการจ่ายเงินนั้นในบัญชีเงินสดหรือบัญชีเงินฝากธนาคาร แล้วแต่กรณีในวันที่จ่ายเงินนั้น

8. ห้ามมิให้ผู้มีหน้าที่จ่ายเงินเรียกใบสำคัญคู่จ่ายหรือให้ผู้รับเงินลงลายมือชื่อรับเงินใบหลักฐานการจ่ายเงิน โดยที่ยังมิได้มีการจ่ายเงินให้แก่เจ้าหน้าที่หรือผู้มีสิทธิรับเงิน

ส่วนในการตรวจสอบบัญชีวัดพระธาตุแช่แห้ง ได้มีวิธีการ คือ 1.แต่งตั้งคณะกรรมการทำการตรวจสอบบัญชี 2. คณะกรรมการทำการตรวจสอบบัญชีทุกเดือน 3. เจ้าหน้าที่ศาสนการรวบรวมหลักฐานการรับ-การจ่ายส่งคณะกรรมการทุกเดือน 4. คณะกรรมการทำการตรวจสอบบัญชีตรวจสอบถูกต้อง ส่งคืนเจ้าหน้าที่ศาสนการฝ่ายการเงิน 5. จัดทำรูปเล่มเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานและรวบรวมสรุปประจำปีต่อไป

งานการเงินบัญชี เป็นงานที่สำคัญมากของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงานแม้แต่ทางวัดเองก็ตาม มีวัดจำนวนไม่น้อยที่มีปัญหาเรื่องเงิน ตอนที่เข้ามาทำงานที่วัดนั้นทางวัดได้จัดการเงินบัญชีไว้เรียบร้อยแล้ว เพียงแต่มาสานต่อและปรับปรุงบางส่วนเท่านั้น โดยท่านเจ้าอาวาสได้ตระหนักดีถึงเรื่องนี้ ท่านจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับเงินของวัด โดยจะมอบหมายให้แก่ไวยาวัจกรและเจ้าหน้าที่การเงิน การบัญชี เป็นผู้ดูแลแทน แต่ทุกเดือนจะต้องสรุปรายรับรายจ่ายเสนอต่อท่าน ซึ่งในการเปิดบัญชีบริจาคนของวัด จะต้องมียุทธศาสตร์การและพระภิกษุ สามเณร เจ้าหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ในระบบการบริหารงานการเงินบัญชีของวัดด้วยเสมอ ซึ่งทางวัดจะมีเจ้าหน้าที่ในการดำเนินเรื่องฝาก ถอนกับธนาคาร และมีคณะกรรมการที่มีอำนาจในการถอนเงินแต่ละบัญชี¹⁵²

จากการศึกษาระบบการบริหารจัดการการเงิน การบัญชี วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน จะเห็นได้ว่ามีความชัดเจน ไม่ซับซ้อนและไม่เคร่งครัดเหมือนกับการเงิน การบัญชีของหน่วยงานเอกชนต่างๆ ที่มีความเป็นระบบระเบียบและมีความละเอียดซับซ้อนมากกว่า ดังนั้น วัดทั่วประเทศจึงสามารถนำระบบบริหารจัดการดังกล่าวไปเป็นแบบอย่างในการบริหารจัดการการเงิน การบัญชีภายในวัดต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ระบบการควบคุมดูแลการบริหารของวัด นอกจากจะมีบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) เป็นกรอบหรือแนวทางในการปฏิบัติแล้ว ยังต้องได้รับความร่วมมือของเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด หรือไวยาวัจกรประกอบด้วย เนื่องจากการใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเดียวโดยไม่ได้รับความร่วมมือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องดังกล่าวร่วมด้วยแล้ว

¹⁵² รุติพร สะสม, เรื่องเดิม, หน้า 67-70.

อาจยังไม่เกิดประสิทธิภาพและไม่อาจป้องกันการรั่วไหลของเงินบริจาคของวัดรวมทั้งเงินผลประโยชน์ของวัดได้อย่างเพียงพอ ดังนั้นเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด หรือไวยาวัจกร รวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องจึงควรต้องดำเนินการควบคุมดูแลการบริจาคของวัดให้เป็นไปโดยสุจริต โปร่งใส ภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายอย่างเคร่งครัด

3.3 กรณีศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค” มีวิธีการศึกษาเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อทราบข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ ส่วนที่หนึ่ง สัมภาษณ์เจ้าอาวาสและ/หรือพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการดูแลเงินบริจาคของวัดและ/หรือไวยาวัจกร จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดไร่ขิง วัดกลางบางพระ วัดอาวุธวิกสิตาราม ส่วนที่สอง สัมภาษณ์ผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม จำนวน 2 คนโดยมีประเด็นที่จะทำการศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 5 ประเด็น ได้แก่

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด
2. การรับจ่ายเงินของวัด
3. การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย
4. การเก็บรักษาเงิน
5. การรายงานทางการเงินของวัด

3.3.1 ส่วนที่หนึ่ง เป็นการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและ/หรือพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการดูแลเงินบริจาคของวัดและ/หรือไวยาวัจกร

เนื่องจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระสงฆ์และไวยาวัจกร ตามแต่ละกรณี จากวัดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 4 วัด ดังกล่าว หากจำแนกออกเป็นนิกายแล้วจะเห็นได้ว่าวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดไร่ขิง วัดกลางบางพระเป็นวัดที่สังกัดมหานิกาย ซึ่งเป็นนิกายส่วนใหญ่ของไทย ส่วนวัดอาวุธวิกสิตารามเป็นวัดที่สังกัดธรรมยุติกนิกาย แม้วัดทั้ง 4 วัดเป็นวัดนิกายเถรวาทของไทยเช่นเดียวกัน แต่ต่างก็มีการบริหารจัดการเงินบริจาคในรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะของตน ดังนั้น การบริหารจัดการเงินบริจาคของแต่ละนิกายจึงอาจแตกต่างกันไปบ้าง กล่าวคือ วัดที่สังกัดมหานิกาย จำนวนมากมักตั้งอยู่ในเมืองหรือในแหล่งที่มีความเจริญ จึงมักมีประชาชนมาทำบุญเป็นจำนวนมาก ดังนั้น รายรับที่ได้จากแหล่งต่างๆ จึงมักมีจำนวนมากตามไปด้วย การบริหารจัดการเงินบริจาคจึงอาจมีระบบที่เคร่งครัดมากกว่า ส่วนวัดที่สังกัดธรรมยุติกนิกาย ส่วนมากมักตั้งอยู่ในที่ชนบทหรือที่ห่างไกลความเจริญ รายรับที่เป็นรายได้ของวัดจึงอาจมีไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับวัดที่อยู่ในเมืองหรือในแหล่งที่มีความเจริญประกอบกับมีวัดจำนวนทั้งสิ้น 3,199 วัด จากจำนวนวัดสังกัด

มหานิกายที่มีถึง 35,751 วัด¹⁵³ และจำนวนพระสงฆ์สามเณรทั่วประเทศแบ่งเป็นพระสงฆ์จำนวน 53,627 รูป และสามเณร 6,901 รูป ในขณะที่จำนวนพระสงฆ์สามเณรทั่วประเทศที่สังกัดมหานิกายมีจำนวนพระสงฆ์ 256,590 รูป และสามเณร 32,541 รูป¹⁵⁴ ซึ่งถือได้ว่ามีสัดส่วนที่แตกต่างกันมาก ดังนั้น จำนวนวัดและพระสงฆ์สามเณรที่แตกต่างกันของทั้งสองนิกายจึงมีผลต่อการบริหารจัดการเงินบริจาคที่แตกต่างกันตามไปด้วย เนื่องจากวัดที่สังกัดธรรมยุติกนิกายบางวัดมีพระภิกษุสามเณรเพียงไม่กี่รูป จึงอาจไม่ได้บริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในรูปของคณะกรรมการวัดเช่นวัดที่มีพระภิกษุสามเณรจำนวนมาก การบริหารจัดการส่วนใหญ่จึงมักมีลักษณะที่เรียบง่ายและไม่เคร่งครัดตายตัวเช่นวัดที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง จึงเห็นได้ว่า วัดแต่ละแห่งมักมีวิธีการบริหารจัดการที่แตกต่างกันไปโดยขึ้นอยู่กับนโยบายของวัดเป็นหลัก

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งประเภทของวัดออกเป็นพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าวัดที่มีชื่อเสียงส่วนใหญ่มักเป็นวัดพระอารามหลวง วัดประเภทนี้มักเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่อยู่จำพรรษาประจำ ยกตัวอย่างเช่น วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จำนวน 169 รูป¹⁵⁵ วัดไร่ขิง จำนวน 116 รูป¹⁵⁶ วัดปากน้ำ จำนวน 313 รูป¹⁵⁷ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร จำนวน 198 รูป¹⁵⁸ วัดอาวุธวิกสิตาราม จำนวน 134 รูป¹⁵⁹ วัดเหล่านี้มีจำนวนพระภิกษุสามเณรจำพรรษาประจำอยู่เป็นจำนวนมากเกินกว่า 100 รูปขึ้นไปทั้งสิ้น ส่วนวัดราษฎร์ที่มีชื่อเสียง ยกตัวอย่างเช่น วัดพระธรรมกาย จำนวน 3,600 รูป¹⁶⁰ วัดมิ่งกรมลาวาส จำนวน 250 รูป¹⁶¹ วัดดังกล่าวจึงมีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาประจำเป็น

¹⁵³ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาปี 57.

¹⁵⁴ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, จำนวนพระสงฆ์สามเณรทั่วประเทศปี 2556.

¹⁵⁵ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, ข้อมูลวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, ค้นวันที่ 8 พฤษภาคม 2557 จาก <http://www.watphrapathomchedi.com>

¹⁵⁶ วัดไร่ขิง, ข้อมูลวัดไร่ขิง, ค้นวันที่ 8 พฤษภาคม 2557 จาก [http://www.raikhingtemple.com /Watraikhing](http://www.raikhingtemple.com/Watraikhing)

¹⁵⁷ วัดปากน้ำ, ข้อมูลวัดปากน้ำ, ค้นวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.watpaknam.org/news102>

¹⁵⁸ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร, ข้อมูลวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร, ค้นวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.watmahathat.com/phraphiksu-sammanen-champhansa-pi-57/>

¹⁵⁹ วัดอาวุธวิกสิตาราม, ข้อมูลวัดอาวุธวิกสิตาราม, ค้นวันที่ 24 พฤษภาคม 2557 จาก www.wat-awut.org

¹⁶⁰ พระสนิทวงศ์ วุฑฒิวโรโส, วัดพระธรรมกาย 1: พระภิกษุสามเณร, ค้นวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.236221676581957.107374184.2.171163976421061&type=1>

¹⁶¹ ไพศาล เถาว์ประสาธ, อดีตครูวัดมิ่งกรมลาวาส, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 20 กุมภาพันธ์ 2558, การสัมภาษณ์.

จำนวนมากเกินกว่า 100 รูปขึ้นไปเช่นเดียวกัน และถือได้ว่าเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ วัดขนาดใหญ่เหล่านี้มักมีความจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากเพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้บริหารงานบุคคลและด้านอื่นๆ จึงต้องบริหารจัดการการเงินของวัดให้มีความรัดกุมและรอบคอบมากกว่าวัดทั่วไปที่มีขนาดเล็ก ซึ่งมีจำนวนพระภิกษุสามเณรจำพรรษาประจำอยู่ไม่ถึง 100 รูป เนื่องจากวัดขนาดใหญ่นี้มีศักยภาพมากกว่าวัดขนาดเล็กในด้านบุคลากร จึงอาจจัดทำการบริหารการเงินของวัดในรูปแบบคณะกรรมการวัดได้ง่ายและสะดวกกว่าวัดขนาดเล็กที่มีจำนวนพระภิกษุสามเณรน้อยกว่า

3.3.1.1 วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร

1) ลักษณะโดยทั่วไปของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร

ตั้งอยู่ที่ ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร เถรวาท มหานิกาย มีพระธรรมปริยัติเวที เจ้าคณะภาค 15 เป็นเจ้าอาวาส และมีพระภิกษุ สามเณร จำพรรษา จำนวนประมาณ 169 รูป เป็นวัดที่ตั้งขึ้นก่อนวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2486 ซึ่งเป็นวันที่กฎกระทรวงศึกษาธิการ ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 มีผลบังคับใช้ ได้ตั้งวัดเมื่อประมาณ พ.ศ.218 ซึ่งการได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ตามข้อสันนิษฐานของนักปราชญ์ทางโบราณคดีและทางประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนามามีขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 235 - พ.ศ. 300 ได้ผูกพัทธสีมา เมื่อประมาณปี พ.ศ. 235 - พ.ศ. 300 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 12.05 เมตร ยาว 20.23 เมตร ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้ทรงมีพระราชศรัทธาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการปฏิสังขรณ์ใหญ่องค์พระปฐมเจดีย์ และก่อสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาโรงธรรม พร้อมด้วยกุฏิสงฆ์ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2396 เป็นต้นมา

งานเทศกาลที่สำคัญวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารกำหนดจัดงานเทศกาลนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ในวันเพ็ญกลางเดือน 12 สืบทอดตลอดมาเป็นประจำทุกปี โดยมีพระธรรมปริยัติเวที เป็นประธานจัดงานเทศกาลนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ จัดว่าเป็นประเพณีการทำบุญที่เกิดจากศรัทธาของพุทธศาสนิกชนจำนวนมากที่ได้รับความนิยมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2) การดูแลรักษาและจัดการเงินบริจาคของวัด

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด¹⁶²

ให้สัมภาษณ์ว่า คณะกรรมการวัดประกอบด้วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรตามที่ได้รับมอบหมายเฉพาะเรื่อง ซึ่งมีการแต่งตั้งเฉพาะเรื่องไปยกเว้นเฉพาะเรื่องการเงินวัดที่เป็นหน้าที่ของสำนักงานจัดประโยชน์และรักษาองค์พระปฐมเจดีย์โดยเฉพาะ

¹⁶² สุรเชน จันทร์คุณ, หัวหน้าสำนักงานจัดประโยชน์และรักษาองค์พระปฐมเจดีย์ ไวยาวัจกรดูแลด้านการเงินและประธานไวยาวัจกรพระอารามหลวงทั่วประเทศ, วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, 15 กันยายน 2556, การสัมภาษณ์.

2. การรับจ่ายเงินของวัด

การรับจ่ายเงินของวัด มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีการเปิดบัญชีเงินในตู้รับบริจาคทุกวันและมีการแยกประเภทของเงินบริจาค ได้แก่ ค่าดอกไม้ธูปเทียน ค่าใบเซียมซี เสี่ยงทาย ค่าบำรุงประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ค่าบำรุงน้ำมนต์พระร่วง ค่าบำรุงสังฆทานพระร่วง ค่าบำรุงใส่บาตร ค่าบำรุงสังฆทาน (ศาลาคู่) เป็นต้น

3. การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย

การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายรายวัน จะกระทำในรูปแบบคณะกรรมการไม่น้อยกว่า 15 คนที่ได้รับการแต่งตั้งโดยเจ้าอาวาส ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์จำนวน 5 รูป ฆราวาส 10 คน ไวยาวัจกร 2 คนและเจ้าหน้าที่สำนักงานจัดประโยชน์ โดยมีฝ่ายสมุห์บัญชีจัดเก็บเงิน ฝ่ายเอกสารจัดทำเอกสารรับเงินแยกประเภท ลงนามรับรองร่วมกันน้อยกว่า 15 คนโดยได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาส ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์จำนวน 5 รูป ฆราวาส 10 คน ไวยาวัจกร 2 คนและเจ้าหน้าที่สำนักงานจัดประโยชน์ โดยมีฝ่ายสมุห์บัญชีจัดเก็บเงิน ฝ่ายเอกสารจัดทำเอกสารรับเงินแยกประเภท ลงนามรับรองร่วมกัน

4. การเก็บรักษาเงิน

โดยการฝากไว้ที่ธนาคาร โดยมีเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และ ไวยาวัจกร ลงนามเบิกถอนร่วมกัน ส่วนบัญชีเงินฝากแยกประเภทเป็นรายวันและรายเดือน รายปี เจ้าอาวาสจะเป็นผู้เก็บรักษาสมุดเงินฝากไว้เอง

5. การรายงานทางการเงินของวัด

จะทำการรายงานต่อเจ้าคณะสงฆ์ประจำตำบล ประจำอำเภอและประจำจังหวัดประจำทุกเดือน

3.3.1.2 วัดไร่ขิง

1) ลักษณะโดยทั่วไปของวัดไร่ขิง

ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำนครชัยศรี หมู่ที่ 2 ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำนครชัยศรี ในท้องที่หมู่ที่ 2 ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 16 ไร่ 1 งาน 31 ตารางวา ตั้งเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2394 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2394 ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงนับตั้งแต่วันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 มีพระภิกษุ จำนวน 96 รูป สามเณร จำนวน 20 รูป ไวยาวัจกรจำนวน 3 คน งานเทศกาลที่สำคัญ คือ งานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อวัดไร่ขิง ซึ่งจัดว่าเป็นประเพณีการทำบุญที่เกิดจากศรัทธาจำนวนมากของพุทธศาสนิกชนที่ได้รับนิยมนมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2) การดูแลรักษาและจัดการเงินบริจาคของวัด

พระราชวริยาลังการ¹⁶³ ให้สัมภาษณ์ว่า

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด

¹⁶³ พระราชวริยาลังการ, เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง, วัดไร่ขิง, 12 พฤศจิกายน 2556, การสัมภาษณ์.

กล่าวว่า ไวยาวัจกรจำนวน 3 คน มีวิธีการคัดเลือกและแต่งตั้งโดยเจ้าอาวาส โดยมีคุณสมบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวงและต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้และมีประสบการณ์ โดยทำการมอบหมายให้ดูแลกิจการภายในวัดเฉพาะเรื่องและมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนหน้าที่ตลอดเวลา กล่าวว่า ไวยาวัจกรจำนวน 3 คน มีวิธีการคัดเลือกและแต่งตั้งโดยเจ้าอาวาส โดยมีคุณสมบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวงและต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้และมีประสบการณ์ โดยทำการมอบหมายให้ดูแลกิจการภายในวัดเฉพาะเรื่องและมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนหน้าที่ตลอดเวลา สำหรับไวยาวัจกรที่ดูแลด้านการเงินวัดได้แก่ นายพรเทพ ปถวี ส่วนคณะกรรมการวัดจะแต่งตั้งโดยเจ้าอาวาส ทำเป็นคำสั่ง

สำหรับเงินบริจาคนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

ก. บริจาคเงินมูลนิธิ

มูลนิธิ แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. มูลนิธิวัดไร่ขิง 2. มูลนิธิพระคุณูปมาจารย์ 3. มูลนิธิโรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ วัดไร่ขิง

การจัดเก็บเงินแยกประเภท กล่าวคือ หากบริจาคเงินเข้ามูลนิธิ ให้ถือเป็นรายรับของมูลนิธิ

ข. บริจาคเงินให้วัด การบริจาคเงินให้วัด ให้ถือเป็นรายรับของวัด

2. การรับจ่ายเงินของวัด

การรับจ่ายเงินของวัด มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีการเปิดบัญชีในตู้รับบริจาคทุกวันและมีการแยกประเภทของเงินบริจาค

3. การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย

การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายรายวัน จะกระทำในรูปแบบคณะกรรมการจะมีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีเปิดบัญชีในตู้รับบริจาคทุกวัน และมีการแยกประเภทของเงินบริจาค โดยใช้แบบพิมพ์เดียวกับวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร และโดยมีเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คน ร่วมกันตรวจนับและสรุปยอดเงิน

4. การเก็บรักษาเงิน

หลังจากตรวจนับและสรุปยอดเงินเสร็จ จะนำเงินที่ได้ฝากไว้กับธนาคารทุกวัน โดยมีเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และไวยาวัจกรหนึ่งคน ลงนามเบิกถอนร่วมกัน ส่วนบัญชีเงินฝากแยกประเภทเป็นรายวันและรายเดือน รายปี โดยสำนักงานวัดเป็นผู้เก็บรักษาสมุดเงินฝาก

5. การรายงานทางการเงินของวัด

จะทำการรายงานต่อเจ้าคณะสงฆ์ประจำตำบล ประจำอำเภอและประจำจังหวัดประจำทุกเดือน

และยังได้ให้ข้อเสนอแนะว่า วัดทั่วประเทศควรมีการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและจัดการประชุมการจัดเก็บและจัดทำบัญชีการเงินของวัดแก่วัดภายในจังหวัด เดือนละหนึ่งครั้ง เนื่องจากวัดส่วนมากมักมีปัญหาขาดความโปร่งใสในการจัดเก็บเงิน

พรเทพ ปัสวี ไวยาวัจกร¹⁶⁴ ให้สัมภาษณ์ว่า

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด
เป็น 1 ใน 3 ของไวยาวัจกรของวัด ได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งโดยเจ้าอาวาสให้ดูแลด้านการเงินของวัดโดยเฉพาะ
2. การรับจ่ายเงินของวัด
มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีการเปิดบัญชีรับบริจาคทุกวัน และมีการแยกประเภทของเงินบริจาค
3. การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย
การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายประจำวัน จะกระทำในรูปแบบคณะกรรมการจะมีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีเปิดบัญชีรับบริจาคทุกวัน และมีการแยกประเภทของเงินบริจาค
4. การเก็บรักษาเงิน
จัดเก็บเงินฝากไว้กับธนาคารทุกวัน โดยมีเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และไวยาวัจกรหนึ่งคน ลงนามเบิกถอนร่วมกัน
5. การรายงานทางการเงินของวัด
จะทำการรายงานต่อเจ้าคณะสงฆ์ประจำตำบล ประจำอำเภอและประจำจังหวัดประจำทุกเดือน

นอกจากนี้ไวยาวัจกรบางคนได้ให้ข้อเสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการเงินของวัดและทางแก้ไว้ว่า ปัญหาส่วนใหญ่มักเกิดจากความไม่โปร่งใส ดังนั้น วัดควรบริหารจัดการการเงินของวัดกันเอง เนื่องจากวัดมีลักษณะเหมือนบ้าน จึงไม่ควรนำรูปแบบของทางราชการมาใช้ในการบริหารจัดการการเงินของวัดอย่างเคร่งครัด โดยการแก้ไขปัญหาและข้อบกพร่องในเรื่องดังกล่าวจึงควรกระทำในรูปแบบของคณะกรรมการวัด เพื่อให้เกิดความโปร่งใสมากขึ้นและยังเห็นว่าการจัดทำบัญชีควรมีการตรวจสอบเพื่อความโปร่งใสมากขึ้น

3.3.1.3 วัดกลางบางพระ

1) ลักษณะโดยทั่วไปของวัด

มีฐานะเป็นวัดประจำตำบล ตั้งอยู่ที่ 86 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอ นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พื้นที่ที่ตั้งวัดมีเนื้อที่ 24 ไร่ 1 งาน 46 ตารางวา วัดกลางบางพระเป็นวัดเก่าแก่และเคยเป็นวัดร้างมาช่วงระยะเวลาหนึ่งจากคำบอกเล่าต่อกันมาและตามหลักฐานของกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการว่าวัดกลางบางพระ เริ่มเป็นวันต้นกรุงรัตนโกสินทร์ คือราวพุทธศักราช 2326 โดยมีพระครูศรีสุตากร เป็นเจ้าอาวาส มีพระจำพรรษาจำนวน 8 รูป มีไวยาวัจกร จำนวน 3 คน ซึ่งแต่งตั้งให้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจการต่างๆ ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย

¹⁶⁴ พรเทพ ปัสวี, ไวยาวัจกรวัดไร่ขิง, วัดไร่ขิง, 12 พฤศจิกายน 2556, การสัมภาษณ์.

2) การดูแลรักษาและจัดการเงินบริจาคของวัด

พระครูศรีสุตากร¹⁶⁵ ให้สัมภาษณ์ว่า

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด

มีการแต่งตั้งไวยาวัจกรภายในวัดจำนวน 2-3 คน ซึ่งมอบหมายภาระหน้าที่ในด้านอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการดูแลด้านเงินของวัดโดยเฉพาะ ดังนั้น การดูแลด้านเงินของวัดกระทำโดยการมอบหมายให้นายเทิดศักดิ์ นัดสูงวงศ์ เจ้าหน้าทีวัด เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสในการดูแล จัดเก็บและทำบัญชีการเงินวัดร่วมกัน เนื่องจากเป็นบุคคลที่คุ้นเคยกับวัดและใกล้ชิดวัดมานาน ประกอบกับรายรับของวัดมีจำนวนไม่มากนักจึงไม่มีความจำเป็นถึงขนาดที่จะต้องมีการจัดการดูแลเรื่องการเงินวัดเช่นเดียวกับวัดใหญ่ๆ อีก เพราะฉะนั้นโดยหลักการจัดเก็บและทำบัญชีการเงินวัดจึงเป็นการกระทำโดยความร่วมมือกันระหว่างเจ้าอาวาสกับเจ้าหน้าที่วัดเพียงสองคน

2. การรับจ่ายเงินของวัด

มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน โดยวิธีการออกใบอนุโมทนาบัตรทุกครั้ง เมื่อมีการรับเงินบริจาค ส่วนผู้บริจาคจะมีการเปิดบัญชีในตู้รับบริจาคทุกสัปดาห์ รายรับของวัดส่วนใหญ่มาจากการจัดกิจกรรมของวัด เช่น การจัดเทศน์ทุกอาทิตย์ของเจ้าอาวาส จัดปฏิบัติธรรมวัดถุ่มงคล ส่วนรายรับที่ได้จากผู้บริจาคมียังมีจำนวนน้อยที่สุด

3. การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย

การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายรายสัปดาห์ โดยมีคณะกรรมการวัด ได้แก่ กรรมการวัด 2 คน และไวยาวัจกร 1 หรือ 2 คน แยกประเภทเงินออกเป็นแต่ละบัญชีกรอกลงในแบบฟอร์ม เมื่อนับจำนวนถูกต้องตรงกันแล้วจึงมีการลงลายมือชื่อกรรมการทุกคนและเจ้าอาวาสร่วมกัน

4. การเก็บรักษาเงิน

ฝากไว้ที่ธนาคารในนามบัญชีวัด โดยมีคณะกรรมการวัด 2 ใน 3 คน ลงนามเบิกถอน ในส่วนเงินฝากประเภทออมทรัพย์ ส่วนบัญชีเงินฝากแยกประเภทเป็นรายวันและรายเดือน รายปี เจ้าอาวาสจะเป็นผู้เก็บรักษาสมุดเงินฝาก

5. การรายงานทางการเงินของวัด

ทำการรายงานเจ้าคณะอำเภอเป็นประจำทุกปี

เทิดศักดิ์ นัดสูงวงศ์¹⁶⁶ ให้สัมภาษณ์ว่า

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด

ทำหน้าที่ผู้ช่วยในการดูแล จัดเก็บและทำบัญชีการเงินวัดร่วมกับเจ้าอาวาส เนื่องจากได้รับความไว้วางใจจากเจ้าอาวาสมานาน โดยยังไม่ได้รับการแต่งตั้งเป็นไวยาวัจกรเช่นวัดอื่น แต่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นไวยาวัจกรดูแลด้านการเงินในอนาคต

¹⁶⁵ พระครูศรีสุตากร, เจ้าอาวาสวัดกลางบางพระ, วัดกลางบางพระ, 5 พฤศจิกายน 2556, การสัมภาษณ์.

¹⁶⁶ เทิดศักดิ์ นัดสูงวงศ์, เจ้าหน้าที่วัดกลางบางพระ, วัดกลางบางพระ, 5 พฤศจิกายน 2556, การสัมภาษณ์.

2. การรับจ่ายเงินของวัด

มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน โดยวิธีการออกใบอนุโมทนาบัตรทุกครั้ง เมื่อมีการรับเงินบริจาค ส่วนผู้บริจาคจะมีการเปิดบัญชีในตู้รับบริจาคทุกสัปดาห์

3. การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย

การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายรายสัปดาห์ โดยมีคณะกรรมการวัด ได้แก่ กรรมการวัด 2 คน และไวยาวัจกร 1 หรือ 2 คน แยกประเภทเงินออกเป็นแต่ละบัญชีกรอกลงในแบบฟอร์ม เมื่อนับจำนวนถูกต้องตรงกันแล้วจึงมีการลงลายมือชื่อกรรมการทุกคนและเจ้าอาวาสร่วมกัน

4. การเก็บรักษาเงิน

ฝากไว้ที่ธนาคารในนามบัญชีวัด โดยมีคณะกรรมการวัด 2 ใน 3 คนลงนามเบิกถอน ในส่วนเงินฝากประเภทออมทรัพย์ ส่วนบัญชีเงินฝากแยกประเภทเป็นรายวันและรายเดือนรายปี เจ้าอาวาสจะเป็นผู้เก็บรักษาสมุดเงินฝาก

5. การรายงานทางการเงินของวัด

ทำการรายงานเจ้าคณะอำเภอเป็นประจำทุกปี

พระครูศรีสุตากร กล่าวว่า วัดจำนวนมากมักมีปัญหาเรื่องการทุจริตทางการเงินโดยพระครูศรีสุตากร และนายเทิดศักดิ์ นิตสูงวงศ์ ให้ข้อเสนอแนะร่วมกันว่า

1. ควรมีการกระจายอำนาจของเจ้าอาวาส โดยจัดทำในรูปแบบของคณะกรรมการวัด โดยมีเจ้าอาวาส พระสงฆ์และประชาชนรอบวัดจัดการร่วมกัน

2. ควรเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ

3. ควรให้สำนักงานพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบบัญชีการเงินของวัดอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

3.3.1.4 วัดอาวุธวิกสิตาราม (ธรรมยุติกนิกาย)

1) ลักษณะโดยทั่วไปของวัด

วัดอาวุธวิกสิตาราม ตั้งอยู่เลขที่ 436 ถนนจรัญสนิทวงศ์ ซอย 72 (ซอยวัดอาวุธฯ) แขวงบางพลัด เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ 28 ไร่ 3 งานเศษทิศตะวันออกจดแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตกจรด ถนนจรัญสนิทวงศ์ ทิศเหนือจดคลองบางพลัด ทิศใต้จดถนนซอยทางเข้าวัดอาวุธฯ (จรัญสนิทวงศ์ 72) ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งแรกเมื่อ วันที่ 19 เมษายน 2441 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งหลังเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2511 เดิมทีชื่อของวัดส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งสถานที่ราชการ คืออำเภอบางพลัดเก่า ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้เป็นที่ตั้งโรงเรียนเทศบาลวัดอาวุธวิกสิตาราม สังกัดกรุงเทพมหานคร เคยได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง พ.ศ. 2539 มีจำนวนพระภิกษุ 56 รูป และสามเณร 78 รูป ไวยาวัจกรทั้งหมด 5 คน คณะกรรมการวัด 13 รูป/คน

2) การดูแลรักษาและจัดการเงินบริจาคของวัด

พระเทพปัญญามุนี¹⁶⁷ ให้สัมภาษณ์ว่า

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด

กล่าวว่า แต่งตั้งไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดโดยทำเป็นคำสั่งคณะกรรมการวัดมีทั้งหมด 13 รูป/คน มีอำนาจหน้าที่ ดูแลความเป็นอยู่ของพระภิกษุสามเณร จัดเก็บรักษาเสนาสนะ ดูแลและเบิกจ่ายการเงิน และหน้าที่อื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส

2. การเก็บรักษาเงิน

ฝากไว้ที่ธนาคาร โดยมีเจ้าอาวาสและหรือกรรมการวัด 1-2 คน ลงนามเบิกถอน โดยไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บรักษาสมุดเงินฝาก

3. การรายงานทางการเงินของวัด

กระทำโดยรายงานตามลำดับชั้นเป็นประจำทุกเดือน

พระมหามงคล ฐิตเมโธ¹⁶⁸ ให้สัมภาษณ์ว่า

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด

กล่าวว่า คณะกรรมการวัด ประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และไวยาวัจกร สำหรับเงินรายรับของวัดแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. เงินบริจาค 2. เงินผลประโยชน์ของวัด ได้แก่ เงินค่าเช่าที่ดินวัด เป็นต้น 3. เงินกองทุน

2. การรับจ่ายเงินของวัด

ในส่วนของเงินบริจาคมีแหล่งที่มา 2 ทาง คือ ตู้บริจาคภายในวัดและการบริจาคโดยตรง กรณีเงินบริจาคโดยตรงจะมีออกใบอนุโมทนาให้แก่ผู้ทำบุญ เช่น บริจาคเงินสร้างกุฏิ

3. การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย

สำหรับเงินจากตู้บริจาคภายในวัดและการบริจาคโดยตรงมีวิธีการจัดเก็บที่แตกต่างกัน กรณีเงินที่ได้จากตู้บริจาค นั้น มีการจัดเก็บเดือนละครั้งรวบรวมโดยพระภิกษุรวบรวมเสนอไปยังไวยาวัจกร และไวยาวัจกรจัดทำบัญชีรายงานไปยังเจ้าอาวาส โดยมีเจ้าอาวาสและคณะกรรมการมาลงนามรับรองร่วมกัน กรณีเงินบริจาคโดยตรงจะมีออกใบอนุโมทนาให้แก่ผู้ทำบุญ เช่น บริจาคเงินสร้างกุฏิ มักทำบุญกับเจ้าอาวาสโดยตรงและจัดเก็บโดยจัดทำเป็นบัญชีต่างหาก

4. การเก็บรักษาเงิน

ฝากไว้ที่ธนาคาร โดยมีเจ้าอาวาสและหรือกรรมการวัด 1-2 คน ลงนามเบิกถอน โดยไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บรักษาสมุดเงินฝาก

5. การรายงานทางการเงินของวัด

กระทำโดยรายงานตามลำดับชั้นเป็นประจำทุกเดือน

¹⁶⁷ พระเทพปัญญามุนี, เจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม, วัดอาวุธวิกสิตาราม, 1 ธันวาคม 2556, การสัมภาษณ์.

¹⁶⁸ พระมหามงคล ฐิตเมโธ, กรรมการวัดอาวุธวิกสิตาราม ตำแหน่งเหรียญก, วัดอาวุธวิกสิตาราม, 16 พฤศจิกายน 2556, การสัมภาษณ์.

อนุสรณ์ เนียมลภ¹⁶⁹ ให้สัมภาษณ์ว่า

1. รูปแบบการดูแลการเงินของวัด

กล่าวว่า คณะกรรมการวัด ประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และ ไวยาวัจกร สำหรับเงินรายรับของวัดแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. เงินบริจาค 2. เงินผลประโยชน์ของวัด ได้แก่ เงินค่าเช่าที่ดินวัด เป็นต้น 3. เงินกองทุน

2. การรับจ่ายเงินของวัด

รายรับส่วนใหญ่มาจากเงินผลประโยชน์ที่จัดเก็บจากการเช่าที่วัดร้อยละ 60 เงินตู้บริจาคร้อยละ 30 กรณีเงินที่ได้จากตู้บริจาค่นั้น มีการจัดเก็บเดือนละครั้งรวบรวมโดยพระภิกษุรวบรวมเสนอไปยังไวยาวัจกร และไวยาวัจกรจัดทำบัญชีรายงานไปยังเจ้าอาวาส โดยมีเจ้าอาวาสและคณะกรรมการมาลงนามรับรองร่วมกัน กรณีเงินบริจาคโดยตรงจะมีออกใบอนุโมทนาให้แก่ผู้ทำบุญ เช่น บริจาคเงินสร้างกุฏิ มักทำบุญกับเจ้าอาวาสโดยตรงและจัดเก็บโดยจัดทำเป็นบัญชีต่างหาก

3. การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย

การเบิกจ่ายเงินบริจาค ไวยาวัจกรจะเสนอไปยังเจ้าอาวาสเพื่อพิจารณาอนุมัติ หลังจากนั้นจึงมีการส่งการไปยังเลขาเจ้าอาวาสเพื่อให้ไวยาวัจกรดำเนินการเบิกจ่ายต่อไป

กรณีเงินกองทุนนั้น เมื่อรับมาแล้วไม่สามารถเบิกจ่ายเงินต้นได้ ใช้ได้แต่เพียงดอกเบี้ยเท่านั้น การเบิกจ่ายส่วนใหญ่ดำเนินการโดยเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรร่วมกัน

4. การเก็บรักษาเงิน

ฝากไว้ที่ธนาคาร โดยมีเจ้าอาวาสและหรือกรรมการวัด 1-2 คน ลงนามเบิกถอน โดยไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บรักษาสมุดเงินฝาก

5. การรายงานทางการเงินของวัด

กระทำโดยรายงานตามลำดับชั้นเป็นประจำทุกเดือน

นอกจากนี้ยังให้ข้อเสนอแนะว่า การบริหารจัดการการเงินของวัดควรกระทำในรูปแบบของคณะกรรมการเฉพาะเรื่อง ประกอบด้วย เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ฆราวาส ร่วมกัน แล้วรายงานผลการดำเนินงานให้เจ้าอาวาสทราบจะทำให้มีความรัดกุมและโปร่งใสมากขึ้น

ควรเปิดเผยข้อมูลทางการเงินให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ

ควรรายงานข้อมูลทางการเงินให้ส่วนราชการทราบ

ควรให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาให้คำปรึกษาและแนะนำวิธีการบริหารการเงินและกรจัดทำบัญชีการเงินของวัด

สรุปผลจากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าวัดที่สังกัดมหานิกาย ได้แก่ วัดไร่ขิงและวัดกลางบางพระจะมีการบริหารจัดการเงินบริจาคที่คล้ายกันโดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่าย เจ้าอาวาสจะเป็นผู้ร่วมตรวจนับและสรุยอดเงินพร้อมกับคณะกรรมการวัดหรือเจ้าหน้าที่ของวัด สำหรับขั้นตอนดังกล่าวของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารจะดำเนินการโดยสำนักงานจัดประโยชน์และรักษาองค์พระปฐมเจดีย์โดยเฉพาะ โดยมีเจ้าอาวาสลงลายมือชื่อ

¹⁶⁹ อนุสรณ์ เนียมลภ, ไวยาวัจกรวัดอาวุธวิกสิตาราม, วัดอาวุธวิกสิตาราม, 16 พฤศจิกายน 2556, การสัมภาษณ์.

รับรองภายหลังเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากวัดอาวูธวิสิตาราม สังกัดธรรมยุติกนิกายที่จะมีการแต่งตั้ง ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดอันประกอบไปด้วยพระสงฆ์และฆราวาสทำหน้าที่ดูแล รักษาและจัดการเงินของวัดร่วมกันแทนเจ้าอาวาสแล้วจึงรายงานผลการดำเนินการให้เจ้าอาวาสรับทราบและลงลายมือชื่อรับรองความถูกต้องภายหลัง ดังนั้น เจ้าอาวาสของวัดอาวูธวิสิตาราม จึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนการนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายเงินของวัดอาวูธวิสิตาราม โดยปล่อยให้หน้าที่ดังกล่าวเป็นของคณะกรรมการวัดดำเนินการเท่านั้น ซึ่งเป็นความแตกต่างจากการดำเนินการของวัดไร่ขิงและวัดกลางบางพระ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าขั้นตอนและวิธีการบริหารจัดการเงินบริจาคของแต่ละวัดมีความแตกต่างกันไปตามนโยบายและคำสั่งของเจ้าอาวาส โดยไม่จำกัดว่าวัดใดจะมีรายได้มากหรือรายได้น้อยและไม่มีหลักเกณฑ์ที่เคร่งครัดตายตัว ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจและความเห็นร่วมของคณะกรรมการวัดตามที่เห็นว่าเหมาะสมและจำเป็น

3.3.2 ส่วนที่สอง เป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม ในประเด็นดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น
2. การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

วิโรจน์ อุ่นทรัพย์¹⁷⁰ กล่าวว่า ปัญหาเกือบทุกวัดการจัดเก็บเงินไม่มีหลักฐานทางการเงินขาดความโปร่งใส เสนอแนะทางแก้ควรให้สำนักพุทธและสำนักตรวจสอบบัญชีสหกรณ์ให้ความรู้ในการบริหารจัดการเงินและจัดทำบัญชี รวมทั้งจัดอบรมเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร

เจ้าอาวาสควรกระจายอำนาจให้กับพระสงฆ์ภายในวัด ควรประชาสัมพันธ์เปิดเผยข้อมูลทางการเงินให้ทราบโดยทางประกาศของวัดหรือเอกสารประชาสัมพันธ์

การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดควรทำโดยเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด ไวยาวัจกร ร่วมกันเพื่อให้เกิดความโปร่งใส รับรู้ร่วมกัน

ฐิตาภา เมตไตรพันธ์¹⁷¹ กล่าวว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากเจ้าอาวาสขาดความรู้ในการบริหาร ทางแก้ควรให้วัดบริหารจัดการการเงินแบบโปร่งใส โดยเผยแพร่ข้อมูลทางการเงินให้ประชาชนทราบและให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับวัดโดยตั้งเป็นกรรมการเฉพาะเรื่อง

สรุปได้ว่า จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการการเงินรวมถึงเงินบริจาคของวัด ทั้งเจ้าอาวาส พระสงฆ์ และไวยาวัจกร จำนวน 4 วัด ข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่าสำหรับวัดที่มีรายรับที่เป็นเงินบริจาคจำนวนมาก มักจะเป็นวัดที่มีชื่อเสียงมาช้านาน จึงมีปัจจัยหลายอย่างที่เป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนนิยมมาทำบุญเป็นจำนวนมาก เช่น วัดพระปฐมเจดีย์ราช

¹⁷⁰ วิโรจน์ อุ่นทรัพย์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม, วัดกลางบางพระ, 5 พฤศจิกายน 2556, การสัมภาษณ์.

¹⁷¹ ฐิตาภา เมตไตรพันธ์, เจ้าหน้าที่จัดผลประโยชน์ชำนาญการพิเศษ, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 19 ธันวาคม 2556, การสัมภาษณ์.

วรมหาวิหารที่มีพระปฐมเจดีย์อันศักดิ์สิทธิ์และพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด วัดไร่ขิงที่มีหลวงพ่อวัดไร่ขิงเป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดจึงต้องมีความรัดกุมมากขึ้นซึ่งมักกระทำในรูปแบบของคณะกรรมการวัดหรือโดยสำนักงานจัดประโยชน์ของวัด โดยเฉพาะ สำหรับวัดกลางบางพระและวัดอาวุธวิกสิตารามนั้น เป็นวัดที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน บางส่วนในด้านของจำนวนของรายรับที่เกิดขึ้นจากเงินบริจาคของวัดที่มีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารและวัดไร่ขิง แต่วัดอาวุธวิกสิตารามมีการจัดตั้งสำนักเรียนที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมและแผนกบาลีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ถึงปัจจุบัน และมีผู้สอบได้แผนกธรรมและแผนกบาลีติดอันดับต้นๆ ของประเทศไทย จึงมีการระดมทุนเงินบริจาคเพื่อจัดตั้งกองทุนการศึกษาพระปริยัติธรรมในการสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรมีประวัติการกำเนิดและพัฒนาการโครงสร้างการบริหารมาช้านาน ซึ่งปรากฏว่ามีผู้แสดงความจำนงบริจาคเงินกองทุนดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเงินบริจาคเพื่อกองทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม จึงเป็นรายรับที่เป็นเงินบริจาคที่มีความสำคัญ ซึ่งมีจำนวนสูงกว่ารายรับจากเงินบริจาคส่วนอื่นๆ ของวัด การบริหารจัดการจึงกระทำในรูปแบบคณะกรรมการวัดเช่นเดียวกับวัดอื่น ยกเว้นเพียงวัดกลางบางพระเพียงวัดเดียวที่มีรายรับจากเงินบริจาคไม่มากนัก จึงไม่บริหารจัดการเงินบริจาคโดยรูปแบบของคณะกรรมการวัด แต่กระทำการบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาสกับเจ้าหน้าที่ของวัดร่วมกันเท่านั้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดที่มีรายรับจากเงินบริจาคจำนวนมาก มักกระทำในรูปแบบคณะกรรมการวัด เนื่องจากการจัดเก็บ ดูแล รักษา เงินบริจาคมิมีความละเอียดซับซ้อนที่ต้องอาศัยความรัดกุมรอบคอบมาก ส่วนวัดที่มีรายรับจากเงินบริจาคจำนวนไม่มาก มักเลือกกระทำในรูปแบบที่สะดวก คล่องตัวและไม่ซับซ้อน จึงมักกระทำการจัดเก็บ ดูแล รักษา โดยเจ้าอาวาสเป็นหลัก แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าวัดส่วนใหญ่ยังคงแต่งตั้งไวยาวัจกรมาทำหน้าที่ในการดูแลรักษาเงินบริจาคของวัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ควบคุมดูแลอีกชั้นหนึ่ง ข้อเสนอแนะที่ได้จากทุกฝ่ายข้างต้น เห็นตรงกันว่า ปัญหาการเงินของวัดทั่วประเทศมักเกิดจากความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ให้วัดทุกวัดควรบริหารจัดการเงินบริจาคให้เกิดความโปร่งใสมากขึ้น โดยการจัดทำโดยรูปแบบคณะกรรมการวัด ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าอาวาส พระสงฆ์ ไวยาวัจกรและประชาชนที่มีความเหมาะสมจัดการร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการกระจายอำนาจของเจ้าอาวาสและมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายมากขึ้น
2. ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดและประชาชนได้มีส่วนทราบข้อมูลทางการเงินวัด
3. ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดจัดทำโครงการให้ความรู้ความเข้าใจแก่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรในการจัดเก็บ ดูแล รักษา รวมทั้งการจัดทำบัญชีการเงินในแต่ละวัดให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันจะมีกฎกระทรวง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2511 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มากำหนดเป็นแนวทางในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดแล้วก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการศึกษา ยังคงพบว่าการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดยังมีปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายประการ เนื่องจากกฎกระทรวง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2511 ยังคงมีข้อจำกัดในเรื่องการเปิดเผยและการรายงานข้อมูลทางการเงินของวัดให้ประชาชนและสำนักงานพระพุทธศาสนาทราบ ปัจจุบันการจัดทำข้อมูลทางการเงินของวัดจึงเป็นเพียงกิจการที่รับรู้เห็นและรับทราบภายในแต่ละวัดเท่านั้นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งถือว่ายังเป็นความลับของแต่ละวัดเท่านั้น ซึ่งจะได้วิเคราะห์ถึงปัญหาเหล่านี้ในบทต่อไป

บทที่ 4

วิเคราะห์การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด

ในแต่ละศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ ต่างมีศาสนสมบัติของตนเพื่อประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ศาสนสมบัติดังกล่าวประกอบไปด้วยศาสนวัตถุและศาสนสถาน ต่างต้องได้รับการบำรุงรักษาและดูแลให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย การบริหารจัดการศาสนสมบัติต่างๆ จะเกิดความเจริญก้าวหน้าเพียงใดขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของผู้บริหาร ซึ่งเป็นตัวแทนขององค์กรศาสนาเป็นหลัก ในกรณีนี้ได้พบว่าองค์กรทางศาสนามักใช้เงินบริจาคในการดำเนินงานมากที่สุด¹⁷² เงินบริจาคทุกบาททุกสตางค์ที่ได้รับมาจากการทำบุญบริจาค ผู้บริหารในองค์กรศาสนาจะต้องบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้สอดคล้องกับเจตนาของผู้บริจาค ศาสนาคริสต์ อิสลาม และพุทธต่างก็ได้รับเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาโดยอาศัยศรัทธาเป็นหลัก ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป เงินบริจาคที่ได้มานั้นจะต้องนำไปเพื่อใช้ในกิจการของศาสนาหรือตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาคเท่านั้น เนื่องจากเงินบริจาคได้กลายเป็นศาสนสมบัติของศาสนา มีเจ้าของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การบริหารจัดการเงินบริจาคจึงต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ตามกฎหมาย องค์กรทางศาสนาแต่ละองค์กรต่างมีระบบการบริหารจัดการเงินบริจาคที่แตกต่างกันไป ตามบริบทของแต่ละศาสนา แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการเงินบริจาดังกล่าวยังมีทั้งส่วนที่คล้ายและส่วนที่แตกต่างกันออกไป จึงสมควรที่จะต้องทำการศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธเปรียบเทียบกันเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารจัดการเงินบริจาคที่เหมาะสมในการที่จะนำมาใช้ปรับกับการบริหารจัดการเงินบริจาคในศาสนาพุทธ

4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์ อิสลามและพระพุทธศาสนา

ภาพรวมของการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในด้านรายรับและรายจ่ายนั้น วัดสามารถหารายได้จากแหล่งต่างๆ มาใช้จ่ายได้อย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นรายรับที่เกิดจากเงินบริจาคของพุทธศาสนิกชน รายรับที่วัดได้มานั้นส่วนใหญ่มักนำไปใช้กับค่าก่อสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ในวัด¹⁷³ มากกว่าการให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ซึ่งเป็นเรื่องของการพัฒนาบุคคลต่างจากศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ตรงที่ศาสนาคริสต์จะนำรายรับหลังจากหักร้อยละ 10 ส่งไปยังสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทยมาเป็นค่าใช้จ่ายการประกอบกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในการ

¹⁷² ศุภมาส เศรษฐพงษ์กุล, *เรื่องเดิม*, หน้า 21.

¹⁷³ อดิชา จันทร์สม, *เรื่องเดิม*, หน้า 82.

ส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและศาสนิก ส่วนศาสนาอิสลามจะนำรายรับที่เป็นเงินบริจาคมาเป็นค่าใช้จ่ายในการอบรมศาสนาทุกวันเสาร์ อาทิตย์ ดังนั้น ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าศาสนาคริสต์และอิสลามมักนำรายรับไปใช้พัฒนาในด้านของบุคคลมากกว่าวัตถุ ซึ่งเป็นประโยชน์ระยะยาวมากกว่าการนำไปพัฒนาวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว

ด้านโครงสร้างของการบริหารจัดการเงินบริจาค จะเห็นได้ว่า ศาสนาคริสต์และอิสลามจะแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทำหน้าที่บริหารจัดการการเงินโดยเฉพาะ อันประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่าย โดยมีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย แตกต่างจากรูปแบบของการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาพุทธที่มีได้มีการกำหนดให้การจัดเก็บดูแลและรักษาเงินบริจาคต้องกระทำในรูปแบบของคณะกรรมการอันประกอบไปด้วยพระสงฆ์และฆราวาสเช่นเดียวกับศาสนาคริสต์และอิสลามดังกล่าว ซึ่งปรากฏว่ามีทั้งวัดที่ทำการแต่งตั้งและไม่แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการเงินของวัด อันประกอบด้วยพระสงฆ์และฆราวาสทำหน้าที่ร่วมกัน อีกทั้งไม่มีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรแต่ประการใด ต่างจากคณะกรรมการบริหารทรัพย์สินของศาสนาคริสต์ ยกตัวอย่างเช่น ในธรรมนูญคริสตจักรสามัคคีธรรมเชียงใหม่ กำหนดให้คณะกรรมการ (คณะผู้บริหารทรัพย์สิน) มีวาระการดำรงตำแหน่ง 2 ปี และพระราชบัญญัติองค์การบริหารศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มาตรา 34 กำหนดให้คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี ดังนั้น จึงควรนำรูปแบบการบริหารจัดการเงินบริจาคในแบบของคณะกรรมการของโบสถ์ในศาสนาคริสต์และมัสยิดในศาสนาอิสลาม โดยกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการมาปรับใช้กับโครงสร้างการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในศาสนาพุทธด้วย

ด้านคุณสมบัติของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด แม้จะมีกฎหมายกำหนดโครงสร้างการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการชัดเจน แต่ยังมีปัญหาว่าคณะกรรมการบางคนขาดความรู้ในการบริหารมัสยิดและมีคุณสมบัติไม่เหมาะสม¹⁷⁴ ดังนั้น ปัญหาในเรื่องคุณสมบัติของคณะกรรมการบริหารจึงมีความจำเป็นมากที่จะต้องแต่งตั้งจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารอย่างเพียงพอ มิฉะนั้น อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อศาสนสมบัติของศาสนาได้

ส่วนด้านการเปิดเผยรายรับที่ได้จากการบริจาค่นั้น องค์การคริสต์ศาสนาทุกแห่งมีการจริงจังกับการตรวจสอบ ติดตามผลงาน โดยเน้นการดำเนินงานที่มีความโปร่งใสเป็นพิเศษ จุดเด่นนี้มีความเด่นชัดที่สุดและมีความสอดคล้องกับหลักโปร่งใส สมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะนำพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงกฎกระทรวงเพื่อให้การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดมีความสุจริต โปร่งใส และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์ อิสลามและพุทธนั้น ต่างมีระบบการจัดการตามรูปแบบของตน มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ต่างมีจุดแข็งและจุดอ่อนที่ไม่เหมือนกัน รูปแบบที่เหมือนกันคือ ในเชิงโครงสร้างต่างให้ความสำคัญกับผู้นำสูงสุดในองค์กร เนื่องจากศิษยาภิบาลซึ่งเป็นผู้สูงสุดในคริสตจักรมีฐานะเป็นทั้งประธานในคณะผู้ปกครองและคณะกรรมการโดยตำแหน่งและไม่มีการดำรงตำแหน่ง และอิหม่ามซึ่งเป็นผู้สูงสุดในมัสยิด

¹⁷⁴ ตายูติน อุสมาน, *เรื่องเดิม*, หน้า 170.

มีฐานะเป็นประธานในคณะกรรมการบริหารมัสยิดโดยตำแหน่งด้วย โดยไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง แสดงให้เห็นว่าตำแหน่งผู้นำสูงสุดในของโบสถ์และมัสยิดของศาสนาคริสต์และอิสลามนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดและมีอำนาจการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ภายในโบสถ์และมัสยิด จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการการเงินบริจาคโดยใช้รูปแบบของ คณะกรรมการบริหารอันประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่าย เช่น คณะธรรมกิจของศาสนาคริสต์ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ทำหน้าที่เก็บรักษาและสรุยอดเงินและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในการ บริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาอิสลามจะทำให้อำนาจของผู้นำสูงสุดถูกกระจายออกไป และเป็น การถ่วงดุลอำนาจภายในองค์กรอีกทางหนึ่ง เพื่อไม่ให้อำนาจต้องถูกผูกขาดอยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียว ทั้งจะทำให้การบริหารงานเกิดความรอบคอบมากยิ่งขึ้นอีกด้วย ต่างจากศาสนาพุทธตรงที่เจ้าอาวาส เป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป¹⁷⁵ รวมทั้งจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี¹⁷⁶ โดยไม่มีกำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นผู้บริหารสูงสุดและเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งภายในวัด เมื่อไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายมาตราใดกำหนดให้การบริหาร จัดการเงินบริจาคของวัดจะต้องกระทำในรูปแบบคณะกรรมการ ในทางปฏิบัติเจ้าอาวาสอาจแต่งตั้ง คณะกรรมการขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการเงินบริจาคหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น การบริหารจัดการเงิน บริจาคของวัดจึงมีความแตกต่างจากการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์และอิสลามที่ต้อง บริหารจัดการทรัพย์สินและเงินบริจาคโดยคณะกรรมการเท่านั้น

ในเรื่องของคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่บริหารจัดการการเงินบริจาค ซึ่งโดยหลักแล้ว บุคคลดังกล่าวจะต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารที่ดีเพียงพอที่จะทำให้องค์กรเจริญก้าวหน้า ไปในทิศทางที่ดีขึ้น สำหรับศาสนาคริสต์จะมีประชาชนมาร่วมเก็บเงินและมีผู้ตรวจสอบบัญชี ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่มีความรู้ที่หลากหลายมาร่วมเป็นคณะทำงานด้วย ดังนั้น บุคคลที่มาเป็น คณะกรรมการบริหารโบสถ์และคริสตจักรจึงไม่ได้มีเฉพาะนักบวชหรือคณะผู้ปกครองเท่านั้น เนื่องจากประกอบไปด้วยนักบวชและประชาชนร่วมกัน การทำงานจึงมีความรอบคอบมากขึ้น ต่างจากคณะกรรมการบริหารมัสยิดและเจ้าอาวาสที่พบว่ายังมีปัญหาเรื่องผู้บริหารบางคนขาดความรู้ สามารถในการบริหารที่ดีเพียงพอและผู้บริหารไม่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย เพราะฉะนั้น จึงควรกำหนดคุณสมบัติของผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมในการบริหารจัดการเงิน บริจาคและเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ความสามารถทางการเงินการบัญชีเข้ามาร่วมเป็น คณะกรรมการด้วย

สำหรับศาสนาคริสต์ ต่างให้ความสำคัญกับการบริหารงานที่โปร่งใสและเป็นระบบ โดยให้ ประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นคณะธรรมกิจ ทำหน้าที่เก็บรักษาและสรุยอดเงินให้ศิษยาภิบาลประจำ โบสถ์และคริสตจักรตลอดจนประชาชนทั่วไปปรับทราบทุกอาทิตย์และอนุญาตให้ผู้ตรวจสอบบัญชี รับอนุญาตเข้ามาทำหน้าที่ตรวจสอบการเงินการบัญชีของโบสถ์และคริสตจักรทุกสิ้นปี ส่วนศาสนา อิสลามนั้น ตามประกาศสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่ ลงวันที่ 3 กันยายน

¹⁷⁵ มาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

¹⁷⁶ มาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

2555 เรื่อง การบริหารมัสยิด กำหนดให้มัสยิดจัดทำบัญชีรับ-จ่าย ของมัสยิดตามหลักวิชาการบัญชี รวมถึงบัญชีทรัพย์สินของมัสยิดให้เป็นปัจจุบัน และนำเข้าที่ประชุมทุกเดือน โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มาตรา 26 ให้อำนาจกรรมการอิสลามประจำจังหวัดออกประกาศเกี่ยวกับการจัดทำทะเบียนทรัพย์สิน เอกสารและบัญชีรายรับ รายจ่าย ของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้ถูกต้องครบถ้วน ซึ่งตามหลักวิชาการบัญชี จะต้องการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินระดับหนึ่งให้หน่วยงานภายนอกทราบ การเปิดเผยดังกล่าว จึงเป็นไปตามหลักเปิดเผยโปร่งใส สำหรับกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 6 กำหนดให้ เจ้าอาวาสจัดให้เวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทิน ให้ทำบัญชีแสดงเงินรับเงิน จ่ายและเงินคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้องซึ่งไม่มีสภาพ บังคับเด็ดขาด ผลปรากฏว่าบางวัดปฏิเสธที่จะจัดทำบัญชีการเงิน บางวัดจัดทำบัญชีไม่ครบถ้วน สมบูรณ์และถูกต้อง เมื่อไม่มีการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินให้หน่วยงานภายนอกหรือประชาชนทราบ จึงยากต่อการตรวจสอบความถูกต้องได้ จากการเปรียบเทียบการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนา คริสต์ อิสลามและศาสนาพุทธจะเห็นได้ว่ามีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงกันและส่วนที่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าส่วนที่แตกต่างกันนั้นเป็นประโยชน์และสามารถนำมาปรับใช้กับการ บริหารจัดการเงินบริจาคของวัดได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการบริหารจัดการที่ดีและเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน การนำรูปแบบการบริหารจัดการที่ดีของศาสนาอื่นมาปรับใช้กับการบริหารจัดการเงินบริจาค ของวัดจะทำให้การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนาเกิดความมีประสิทธิภาพและ โปร่งใสมากยิ่งขึ้น

กรณีการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนากำหนดวิธีการปฏิบัติให้เป็นไป ตามวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) แต่ความเป็นจริงในปัจจุบัน ถึงแม้กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ยังใช้บังคับอยู่ ปัญหาการทุจริต ยักยอกเงินวัดยังปรากฏ ให้เห็นอยู่เสมอ แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนอกจากต้องพิจารณาจากตัวบุคคลผู้มีหน้าที่บริหาร จัดการเงินบริจาคของวัดแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดหรือช่องว่างของกฎกระทรวงฉบับดังกล่าว ประกอบด้วย โดยคำนึงถึงหลักธรรมาภิบาลตามประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันทั้งภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ รวมถึงภาคเอกชน ได้นำหลัก ธรรมาภิบาลมาปรับใช้ภายในองค์กร เนื่องจากมีความคิดร่วมกันในความต้องการที่จะให้ทุกภาคส่วน ทั้งในระบบราชการหรือเอกชน ได้มีการนำระบบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลมาใช้ใน สังคมไทยอย่างแพร่หลายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและสร้างความรับผิดชอบให้กับสังคมและ ประเทศชาติ นอกจากนี้หลักธรรมาภิบาลยังมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับวัด¹⁷⁷ และพบว่า การบริหารจัดการทางการเงินของวัดควรยึดหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการที่ดีในการ

177

พระอธิการผจญ อาจาโร, **ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 241.

บริหารจัดการ¹⁷⁸ โดยการที่จะนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้กับวัดได้นั้น อยู่ในหลักการบริหารจัดการที่กำหนดว่าบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของหลักการบริหาร ถึงขนาดที่องค์กรสมัยใหม่ให้ความสำคัญของคนถือว่ามีค่ามากก่อนทรัพยากรอื่นขององค์กร อีกทั้งวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน มีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายและมีภารกิจในการบริการสาธารณะ จึงถือเป็นหน่วยงานของรัฐประเภทหนึ่งที่มีความจำเป็นต้องบริหารงานภายในวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล เนื่องจากวัดต้องมีการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดโดยโปร่งใสและตรวจสอบได้ไม่ต่างจากหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่จะต้องเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและถูกตรวจสอบโดยหน่วยงานภายนอก ดังนั้น ผู้บริหารวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส รวมทั้งคณะกรรมการวัดจึงต้องบริหารงานให้อยู่ภายใต้กรอบมาตรฐานโดยยึดหลักธรรมาภิบาล หลักธรรมาภิบาลหรือหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) ทำให้กลไกการทำงานของหน่วยงานใดๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล ระบบราชการ หรือหน่วยงานอื่นใดมีรูปแบบวิธีการบริหารจัดการที่ดี เป็นธรรม เกิดความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือขึ้นภายในองค์กรหลักธรรมาภิบาล¹⁷⁹ ประกอบด้วย หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อถัดไป

ในลำดับต่อไปจะทำการศึกษาและพิจารณาในประเด็นปัญหาต่างๆ ได้แก่ ประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการดูแลการเงินบริจาคของวัด ปัญหาการรับเงินบริจาคของวัด ปัญหาการนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาค ปัญหาการเก็บรักษาเงินบริจาค ปัญหาการรายงานทางการเงินของวัด โดยใช้หลักธรรมาภิบาลและแนวทางการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งพิจารณาโดยลำดับดังต่อไปนี้

4.2 ปัญหาการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด

4.2.1 ปัญหาอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด

ตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 40 วรรคท้าย บัญญัติว่า “การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง” วัดส่วนใหญ่จึงมักบริหารจัดการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดเองโดยเฉพาะในเรื่องของเงินบริจาค ยกเว้นแต่เฉพาะบางวัดที่ยินยอมให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยสำนักงานศาสนสมบัติจัดเก็บค่าเช่าที่ดินหรือเงินผลประโยชน์ต่างๆ แทนวัด การมอบหมายหน้าที่ดังกล่าวมักเป็นเรื่องของความสมัครใจของแต่ละวัดที่จะมอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการแทนหรือไม่ก็ได้ หรือบางวัดก็จะทำการจัดเก็บดูแลรักษาเงินผลประโยชน์และทำบัญชีเอง เนื่องจาก

¹⁷⁸ อนุดา จันทร์สม, *เรื่องเดิม*, หน้า 103.

¹⁷⁹ วีระพล อรุณะกสิกร, *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542* (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2542), หน้า 8-10.

กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 5 วรรคแรก กำหนดว่า “การเก็บรักษาเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไป ให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอหรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ ให้ฝากในนามของวัด” กฎกระทรวงดังกล่าวจึงเป็นเพียงการวางแนวทางในเก็บรักษาเงินของวัดมากกว่าที่จะเป็นบทบังคับเด็ดขาด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงมีส่วนรับทราบข้อมูลทางการเงินของวัดเฉพาะแต่เพียงเงินผลประโยชน์ของวัดที่ยินยอมให้จัดเก็บและดูแลรักษาแทนเท่านั้น สำหรับเงินบริจาคของวัดนั้น วัดส่วนใหญ่มักจัดเก็บดูแลรักษาด้วยตนเองมากกว่าที่จะมอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการแทน เนื่องจากกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 5 วรรคสอง กำหนดว่า “การดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค” และเป็นการยากที่จะพิสูจน์ว่าเงินใดบริจาคให้แก่วัดหรือบริจาคให้เป็นเงินส่วนบุคคล หากพิสูจน์ได้ว่าเงินใดเป็นเงินบริจาคให้แก่วัด เงินดังกล่าวย่อมเป็นเงินของพระศาสนา ซึ่งอาจบริหารจัดการเช่นเดียวกับเงินผลประโยชน์ของวัดตามที่ข้อ 5 วรรคแรก วางแนวทางไว้โดยอนุโลม

การที่แต่ละวัดบริหารจัดการดูแลรักษาและจัดเก็บเงินบริจาคของวัดเองมีผลให้ข้อมูลทางการเงินที่วัดได้รับมานั้นมีเพียงผู้บริหารจัดการวัดเท่านั้นที่รู้และยังกลายเป็นความลับที่ยากต่อการเปิดเผยให้หน่วยงานภายนอกหรือสาธารณชนได้รับทราบ ขัดแย้งกับหลักธรรมาภิบาลที่หน่วยงานภาครัฐจะต้องยึดถือเป็นหลักในเรื่องความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ดังนั้น วัดซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลมหาชนควรเปิดโอกาสให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด แล้วแต่กรณี ได้รับทราบข้อมูลทางการเงินของวัดประจำปีเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชนเช่นเดียวกับหน่วยงานภาครัฐอื่น เนื่องจากกฎกระทรวง ว่าด้วยแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2557 ข้อ 2 กำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีภารกิจหลักเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ ค้ำครอง และส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนสมบัติและมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการคณะสงฆ์ กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิถียุทธฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับมติมหาเถรสมาคม ที่ 543/2554 เรื่อง การจัดทำตัวชี้วัด “การจัดทำรายงานทางการเงินของวัด” ได้กำหนดให้วัดทั่วประเทศได้จัดทำบัญชีการเงินวัดพร้อมทั้งส่งบัญชีการเงินวัดตามแบบที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการสรุปและส่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลเรื่องการบริหารจัดการสมัยใหม่ในระบบธรรมาภิบาลที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าว จึงมีความจำเป็นและสมควรอย่างยิ่งที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งมีภารกิจและหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาและดูแล รักษา จัดการศาสนสมบัติ จะต้องมีความอำนาจหน้าที่เชิงรุกในการเข้าตรวจสอบข้อมูลทางการเงินของวัดได้อย่างเปิดเผย โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนในกฎหมาย ซึ่งจะทำให้การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

4.2.2 ปัญหารูปแบบการดูแลรักษาเงินบริจาคของวัด

ตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2505 มาตรา 31 ที่บัญญัติว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” เจ้าอาวาสจึงมีฐานะเปรียบเสมือนผู้บริหารของวัด ซึ่งมีหน้าที่สำคัญตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37 (1) ซึ่งบัญญัติให้มีหน้าที่ “บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปด้วยดี” ดังนั้น การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสเป็นหลัก แต่เนื่องจากกิจการต่างๆ ของวัดมีหลายด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง การศึกษา การสาธารณูปโภค การสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น จึงมีความจำเป็นที่เจ้าอาวาสต้องแต่งตั้งบุคคลขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการช่วยเหลือในกิจการต่างๆ เหล่านี้ให้สำเร็จผล โดยที่กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 6 กำหนดให้ “เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาส แต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้ เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง” จากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่จะทำการแต่งตั้งไวยาวัจกรให้ดูแลด้านการเงินของวัด เพื่อให้ดูแลรักษาการเงินของวัดเป็นไปด้วยดียิ่งขึ้น ในทางกลับกันหากวัดใดที่มีรายรับทางการเงินจำนวนมาก แต่ไม่ทำการแต่งตั้งให้ไวยาวัจกรมาช่วยดูแลด้านการเงินของวัด การบริหารจัดการย่อมเกิดความผิดพลาดได้ง่าย เนื่องจากการดูแลรักษาและจัดการด้านการเงินอาจต้องกระทำโดยบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องการจัดทำบัญชี ประกอบด้วย ดังนั้น การดูแลรักษาการเงินของวัดโดยบุคคลที่มีความรู้ในการจัดทำบัญชีการเงิน จึงเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อพิจารณาถึงคุณสมบัติของเจ้าอาวาสในด้านนี้ จะเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสมีสถานะเป็นพระสงฆ์หาใช้บุคคลทั่วไปซึ่งดำเนินกิจกรรมทางการเงินอยู่เสมอในชีวิตประจำวันไม่ ประกอบกับ ในพระวินัยปิฎกบัญญัติห้ามพระภิกษุสงฆ์รับเงินและทอง¹⁸⁰ เพราะฉะนั้น หากเจ้าอาวาสจะทำการดูแลรักษาการเงินของวัดเพียงฝ่ายเดียวอาจยังไม่มีความเหมาะสมเพียงพอเท่ากับการแต่งตั้งไวยาวัจกรหรือคณะกรรมการวัดที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการเงินซึ่งเป็นฆราวาสมาร่วมเป็นคณะกรรมการจัดการดูแลรักษาการเงินบริจาคของวัดด้วย ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริง โดยพบว่าเจ้าอาวาสและกรรมการวัดส่วนใหญ่ขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด ไม่มีความรู้ในการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย¹⁸¹

ดังนั้น แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จะได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป แต่ก็เชื่อว่าเจ้าอาวาสจะมีอำนาจจัดการกิจการต่างๆ ได้แต่เพียงผู้เดียว การบริหารจัดการดูแลรักษาการเงินของวัดซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ก็ยังต้องกระทำให้เป็นไปโดยเรียบร้อยด้วยความรับผิดชอบและรัดกุมรอบคอบเช่นเดียวกับนิติบุคคลทุกประเภท เนื่องจากวัดทั่วประเทศมีรายรับจำนวนมากโดยเฉพาะรายรับประเภทเงินบริจาค เจ้าอาวาสจึงไม่สามารถกระทำได้โดยลำพังเพียงฝ่ายเดียว หากแต่มีข้อเสนอแนะว่าควรกระจายอำนาจของเจ้าอาวาสไปยังคณะกรรมการวัดหรือไวยาวัจกรเพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมมากขึ้น จากการศึกษาและเก็บข้อมูลที่ได้จากเจ้าอาวาส พระสงฆ์และไวยาวัจกรของวัดพระปฐมเจดีย์

¹⁸⁰ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2, หน้า 108.

¹⁸¹ กนก แสนประเสริฐ และคนอื่นๆ, เรื่องเดิม, หน้า 126.

ราชวรมหาวิหาร วัดไร่ขิง วัดกลางบางพระ วัดอาวุธวิกสิตาราม รวมถึงผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม และเจ้าหน้าที่จัดผลประโยชน์ชำนาญการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานศาสนสมบัติ พบว่าภาพรวมเจ้าอาวาส พระสงฆ์ ไวยาวัจกร และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่แนะนำให้วัดทุกวัดควรบริหารจัดการการเงินบริจาคให้เกิดความโปร่งใสมากขึ้น โดยการจัดทำโดยรูปแบบคณะกรรมการวัด ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าอาวาส พระสงฆ์ ไวยาวัจกรหรือประชาชนที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมจัดการร่วมกัน

เมื่อเปรียบเทียบกับการบริหารจัดการการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์และอิสลาม จะเห็นได้ว่าได้กระทำโดยมีคณะกรรมการดำเนินการในทุกระดับและมีส่วนร่วมจากประชาชนที่เป็นสมาชิกประจำโบสถ์และมัสยิดเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในการบริหารการเงินด้วยโดยกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ในธรรมนูญคริสตจักรและพระราชบัญญัติ การบริหารจัดการการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์และอิสลามจึงไม่ได้กระทำแต่เพียงฝ่ายเดียว รวมทั้งไม่อาจใช้ดุลยพินิจเป็นประการอื่นได้ ดังนั้น การบริหารจัดการการเงินบริจาคของวัดในพระพุทธศาสนาจึงควรกระทำโดยรูปแบบคณะกรรมการวัดเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ยังพบอีกว่าวัดโดยส่วนมากยังไม่มีโครงสร้างในการบริหารการเงินอย่างเป็นระบบ¹⁸² เนื่องจากบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการวัดหรือไวยาวัจกรน้อยหรือไม่มีเพียงพอหรือไม่มีกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่กำหนดให้มีคณะกรรมการวัด รวมทั้งอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการวัดได้อย่างชัดเจน รวมทั้งส่วนใหญ่เจ้าอาวาสจะเป็นผู้บริหารจัดการการเงินบริจาคด้วยตนเอง¹⁸³ ปัญหาดังกล่าวจึงควรแก้ไขโดยการกำหนดให้มีการดูแลรักษาการเงินของวัดในรูปแบบของคณะกรรมการวัด ประกอบด้วยเจ้าอาวาส พระสงฆ์และไวยาวัจกรหรือประชาชนที่มีความรู้ความสามารถทางการเงิน เช่น ข้าราชการ ครูอาจารย์ภายในพื้นที่ ผู้ตรวจสอบบัญชี เป็นต้น เข้าร่วมในการดูแลรักษาเงินวัดและมีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งไว้ในกฎกระทรวง

ในประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแสดงความคิดเห็นการไต่สวนสาธารณะ ประชาพิจารณ์ และการแสดงประชามติ หรือหมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้รับรู้และร่วมตัดสินใจในกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านั้น โดยการมีส่วนร่วมอาจอยู่ในรูปแบบของการเข้าร่วมโดยตรง หรือมีส่วนร่วมโดยผ่านหน่วยงาน สถาบันหรือผู้แทนตามระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น หากวัดนำหลักการมีส่วนร่วมมาใช้ในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดแล้ว จะเป็นการสนับสนุนให้มีบุคคลหลายฝ่ายมาช่วยทำหน้าที่ดูแลรักษาการเงินของวัด เพื่อให้หลักการมีส่วนร่วมเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จึงมีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกระจายอำนาจของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้บริหารวัดไปยังพระสงฆ์และประชาชนภายในพื้นที่เพื่อให้มีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการในการบริหารจัดการการเงินบริจาคของวัด อีกทั้งควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

¹⁸² ณาตยา จันทน์สม, *เรื่องเดิม*, หน้า 101.

¹⁸³ ภิรมย์ จันทน์ถาวร, *เรื่องเดิม*, หน้า 105.

ต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์งานที่ตีร่วมกันท้ายที่สุด¹⁸⁴ หากวัดทั่วประเทศมีรูปแบบการดูแลรักษาการเงินของวัดซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการวัดแล้ว ย่อมทำให้การดูแลรักษาการเงินของวัดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น จึงควรปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎกระทรวงโดยกำหนดให้การจัดการดูแลเงินบริจาคของวัดให้จัดทำในรูปแบบของคณะกรรมการวัด อันประกอบไปด้วย เจ้าอาวาส พระสงฆ์ และ ไวยาวัจกรหรือประชาชนที่มีความสามารถในการบริหารจัดการการเงินของวัดดูแลร่วมกัน

4.2.3 ปัญหาการรับเงินบริจาค

กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 6 กำหนดให้ “เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง” กฎกระทรวงดังกล่าวถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้ไวยาวัจกรทำหน้าที่ช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาส ซึ่งมีหน้าที่หลักในการบำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37 (1) กำหนดไว้ ให้เป็นไปด้วยดี ประกอบกับไวยาวัจกรถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าอาวาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถือครองทรัพย์สินรวมทั้งเงินตราแทนพระสงฆ์ซึ่งถูกจำกัดโดยพระธรรมวินัย ดังนั้น ไวยาวัจกรจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการจัดการทรัพย์สินของพระสงฆ์รวมถึงเงินทุกประเภทภายในวัด ได้แก่ เงินผลประโยชน์ต่างๆ เช่น เงินค่าเช่า เงินค่าผาติกรรม เงินบริจาคของวัด เป็นต้น ตำแหน่งไวยาวัจกรมักถูกแต่งตั้งโดยเจ้าอาวาสโดยทำเป็นคำสั่ง ขออนุมัติของเจ้าคณะอำเภอตามจำนวนที่เจ้าอาวาสเห็นสมควร ซึ่งไวยาวัจกรแต่ละคนจะได้รับการแต่งตั้งและปฏิบัติหน้าที่ตามที่เจ้าอาวาสกำหนดไว้ในส่วนของการนำเงินฝากธนาคาร การดูแลการจ่ายค่าใช้จ่ายและจัดทำบัญชีการเงินวัด เป็นต้น โดยจะมีการกำหนดให้มีไวยาวัจกรที่ทำหน้าที่ดูแลด้านนี้ไว้โดยเฉพาะ ตามที่กฎหมายมาตรา 8 ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2506) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร ข้อ 5 กำหนดว่า “ในการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดใด ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้นปรึกษาสงฆ์ในวัดพิจารณาคัดเลือกกฤหัสถ์ผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ 4 เมื่อมีมติเห็นชอบในกฤหัสถ์ผู้ใด ก็ให้เจ้าอาวาสสั่งแต่งตั้งกฤหัสถ์ผู้นั้นเป็นไวยาวัจกร โดยอนุมัติของเจ้าคณะอำเภอ วรรคสอง กำหนดว่า ในการแต่งตั้งไวยาวัจกรตามความในวรรคต้น เพื่อความเหมาะสมจะแต่งตั้งไวยาวัจกรคนเดียวหรือหลายคนก็ได้”

การรับเงินบริจาค มีสองลักษณะ คือ การรับเงินจากผู้บริจาคและการรับเงินบริจาคตามวัตถุประสงค์ การรับเงินจากผู้บริจาคของวัดส่วนใหญ่มักทำในรูปแบบของคณะกรรมการวัด การรับเงินบริจาคโดยวิธีนี้จึงไม่จำเป็นต้องมีการออกใบอนุโมทนาบัตร ส่วนการรับเงินบริจาคตามวัตถุประสงค์ ควรจะต้องมีการออกใบอนุโมทนาบัตรให้กับผู้บริจาคเงินไว้เพื่อเป็นหลักฐานทุกครั้งจากการศึกษาและเก็บข้อมูลที่ได้จากเจ้าอาวาส พระสงฆ์และไวยาวัจกรของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดไร่ขิง วัดกลางบางพระ วัดอาวุธวิถีสถิตาราม พบว่าวัดส่วนใหญ่จะมีการออกใบ

¹⁸⁴ นวพล ทรัพย์คง, การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของวัดโสธรวราราม จังหวัดฉะเชิงเทรา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 88.

อนุโมทนาบัตรเป็นหลักฐานให้กับผู้บริจาคโดยพระสงฆ์หลังจากได้รับเงินบริจาคทุกครั้ง ส่วนการรับเงินจากรายรับอื่นๆ ส่วนใหญ่ไม่ใช่ใบอนุโมทนาบัตร¹⁸⁵ ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นว่าแม้ว่าวัดส่วนใหญ่จะรับเงินและทรัพย์สินอื่นโดยการออกใบอนุโมทนาบัตรให้ก็ตาม แต่ในทางกลับกัน ถือได้ว่ายังมีวัดส่วนน้อยหรือวัดอีกจำนวนหนึ่งที่รับเงินและทรัพย์สินอื่นโดยไม่ได้ออกใบอนุโมทนาบัตรให้กับผู้บริจาคเหมือนกับวัดส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้น ปัญหาในส่วนของการรับเงินบริจาคจึงอยู่ที่ว่า เมื่อรับเงินบริจาคมมาแล้วได้ออกใบอนุโมทนาบัตรให้เป็นหลักฐานทุกครั้งหรือไม่ ซึ่งการรับเงินบริจาค โดยออกใบอนุโมทนาบัตรให้เป็นหลักฐานจะทำให้การรับเงินนั้นเป็นไปด้วยความเปิดเผยโปร่งใส ในทางกลับกันหากรับเงินบริจาคโดยไม่มีการออกใบอนุโมทนาบัตรให้ จะทำให้การรับเงินนั้นไม่เป็นไป ด้วยความเปิดเผยโปร่งใสเนื่องจากไม่มีหลักฐานในการตรวจสอบทางบัญชีภายหลัง

เมื่อพิจารณาจากกฎหมายคณะสงฆ์แล้ว ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายฉบับใดที่กำหนดหลักเกณฑ์ การควบคุมดูแลเรื่องการรับเงินบริจาคของวัดไว้เฉพาะ นอกจากกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 6 เท่านั้น แต่กฎกระทรวงดังกล่าวก็ไม่มีกำหนดหลักเกณฑ์การควบคุมดูแลเรื่องการรับเงิน บริจาคของวัดโดยกำหนดรายละเอียดต่างๆ ไว้อย่างชัดเจนเพียงพอว่าผู้มีหน้าที่รับเงินบริจาค ควรเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดเพื่อให้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลว่าด้วยความโปร่งใส หลักความโปร่งใสเป็นการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติโดยปรับปรุงกลไกการทำงาน ขององค์การทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและมีกระบวนการ ให้ประชาชนตรวจสอบความชัดเจน หรือหมายถึงการบริหารจัดการที่มีการนำเสนอข้อมูล ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับทราบถึงการดำเนินงาน รวมถึงการมีกลไกในตรวจสอบความถูกต้อง มีการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ง่าย ข้อมูลที่ได้รับต้องพอเพียง และอยู่ในรูปแบบการนำเสนอที่ง่ายแก่การเข้าใจ เพราะฉะนั้น เมื่อวัดทุก วัดเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดให้ประชาชนรวมถึงหน่วยงานของรัฐได้รับทราบในหลากหลาย ช่องทาง เช่น การเผยแพร่เป็นรายงานประจำปีของวัด ได้แก่ รายงานประจำปีของวัดพระพุทธบาท ซึ่งมีการจัดทำเป็นประจำทุกปี รายงานดังกล่าวจะทำให้ประชาชนทราบความเคลื่อนไหวในการ ดำเนินกิจกรรมของวัด รายรับและรายจ่ายของวัดตลอดเวลาซึ่งจะทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกัน และกันระหว่างประชาชนกับวัดและทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทำนุบำรุงวัดมา กยิ่งขึ้นเปรียบเสมือนวัดเป็นสมบัติของประชาชนทุกคนร่วมกัน

4.2.4 ปัญหาการนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาค

การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาคเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเนื่องจากการรับเงินซึ่งต้องกระทำโดยอาศัยหลักการทางบัญชี เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจาก ที่วัดมีรายรับที่เป็นเงินบริจาคเข้ามา ดังนั้น การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาคควร กระทำด้วยความระมัดระวังเช่นเดียวกับการรับเงิน จากการศึกษาและเก็บข้อมูลที่ได้จากเจ้าอาวาส

¹⁸⁵ ขวัญสุรางค์ ขำแจง, การจัดทำบัญชีของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543), หน้า 75.

พระสงฆ์และไวยาวัจกรของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดไร่ขิง วัดกลางบางพระ วัดอาวุธวิกสิตาราม พบว่า การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาคส่วนใหญ่กระทำในรูปแบบคณะกรรมการวัด โดยมีพระสงฆ์และไวยาวัจกรร่วมกันตรวจนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาคเป็นบัญชีแยกประเภท มีเพียงวัดกลางบางพระซึ่งเป็นวัดที่มีขนาดเล็กเท่านั้นที่เจ้าอาวาสจะเป็นผู้ทำการนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาคด้วยตนเอง

ดังนั้น วัดบางวัดอาจมีปัญหาเรื่องการจัดทำบัญชีการเงินของวัดที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันภายใต้รูปแบบของคณะกรรมการวัด แม้กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 6 กำหนดให้ “เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง” แต่สำนักงานพระพุทธศาสนาไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดแต่อย่างใด มีเพียงหน้าที่ในการกำหนดแบบทะเบียนบัญชีและให้คำแนะนำในการจัดการการเงินของวัด ตลอดจนการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัดเท่านั้น ตามที่กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 8 กำหนดไว้ว่า “ให้กรรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียนบัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่นๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงนี้” ส่วนอำนาจในการบริหารจัดการการเงินของวัดให้เป็นของเจ้าอาวาสในแต่ละวัด โดยภาพรวมเจ้าอาวาสจะแต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อบริหารจัดการเงินรายรับของวัด ประกอบด้วยพระสงฆ์และฆราวาส คือ ไวยาวัจกร หรือบางวัดอาจจัดตั้งเป็นมูลนิธิวัด เช่น วัดไร่ขิง หรือจัดตั้งเป็นกองทุนของวัด เช่น กองทุนการศึกษาพระปริยัติธรรมของวัดอาวุธวิกสิตาราม หรือสำนักงานจัดประโยชน์และรักษาองค์พระปฐมเจดีย์ของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการเก็บรักษาและสรุปรายงานให้เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด และประชาชนในพื้นที่ทราบ สำหรับศาสนาคริสต์ได้ให้โอกาสประชาชนภายในพื้นที่มีส่วนร่วมในการทำหน้าที่เก็บรักษาและสรุปรายงานให้คณะกรรมการประจำโบสถ์และประชาชนทั่วไปรับทราบทุกอาทิตย์ ทุกเดือน ทุกปี โดยมีผู้ตรวจสอบบัญชีเอกชนเป็นผู้ตรวจสอบการเงินเป็นประจำทุกปี ซึ่งแต่ละคริสตจักรสามารถบัญญัติธรรมนูญขึ้นใช้ภายในคริสตจักรได้เอง การบริหารจัดการเงินบริจาคจึงเป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในธรรมนูญทั้งสิ้น เช่นเดียวกับศาสนาอิสลาม ยกตัวอย่างเช่น ธรรมนูญการปกครองคริสตจักรสามัคคีธรรมเชียงใหม่ ฉบับที่ 1 ข้อ 12 กำหนดให้หน้าที่ดูแลด้านทรัพย์สินและการเงินของคริสตจักรเป็นของคณะกรรมการ โดยกำหนดรายละเอียดไว้ในหมวดที่ 10 ว่าด้วยการดูแลทรัพย์สิน ข้อ 1. ความว่า “คณะกรรมการมีหน้าที่ดูแลและจัดทำบัญชีทรัพย์สินทุกอย่างของคริสตจักรโดยสุจริต คณะกรรมการต้องออกกระเปียบการดูแล และใช้จ่ายทรัพย์สินของคริสตจักรและดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบดังกล่าวอย่างเคร่งครัด” ข้อ 2. “คณะกรรมการจะต้องจัดทำงบการเงินของคริสตจักรประกอบด้วย งบดุล และบัญชีรายรับรายจ่ายเป็นประจำทุกเดือนและติดประกาศให้สมาชิกทราบอย่าง ชัดเจน การตรวจสอบบัญชีของคริสตจักรให้เป็นไปตามระเบียบการเงินของคริสตจักร”¹⁸⁶ ส่วนศาสนาอิสลาม ยกตัวอย่าง

¹⁸⁶ คริสตจักรสามัคคีธรรมเชียงใหม่, **ธรรมนูญคริสตจักร**, คำนวณที่ 9 กันยายน 2557 จาก <http://cmf.church.in.th>.

เช่น สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่ ได้ออกระเบียบสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่ ว่าด้วยการแบ่งส่วนงาน พ.ศ.2554 ให้ฝ่ายการเงิน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานหาทุน งานการเงิน งานบัญชี งานงบประมาณ งานพัสดุ งานกองทุนชะกาต โดยเฉพาะการรับเงินบริจาคของมัสยิดจึงเป็นไปด้วยความเคร่งครัด อีกทั้งได้ออกคำสั่งสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่ เพื่อให้การบริหารมัสยิดเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการจัดให้มีการประชุมคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด อย่างน้อยเดือนละครั้ง จัดทำทะเบียนสมาชิกให้เป็นปัจจุบันทุก 3 เดือน และรายงานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในเดือนมีนาคม ของทุกปีและจัดทำบัญชีรับ-จ่าย ของมัสยิดตามหลักวิชาการบัญชี รวมถึงบัญชีทรัพย์สินของมัสยิดให้เป็นปัจจุบัน และนำเข้าที่ประชุมทุกเดือน¹⁸⁷ การบริหารเงินบริจาคของศาสนาอิสลามจึงต้องปฏิบัติเป็นไปตามหลักการของกฎหมายทั้งสิ้น

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารหลายฉบับมีความเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันพบว่า วัดส่วนใหญ่ขาดความรู้และทักษะในการนับและบันทึกรายรับรายจ่ายเงินบริจาคที่ดีเพียงพอ ได้แก่ วัดในภูมิภาคมีปัญหาทางการเงิน เนื่องจากการจัดทำบัญชีการเงินไม่ชัดเจน เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการบัญชีและการเงิน การจัดทำบัญชีไม่เป็นระบบ ไม่มีการแถลงดุลประจำปี การบริหารจัดการผูกขาดอยู่ที่บุคคลกลุ่มเดียว ไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง¹⁸⁸ วิธีปฏิบัติทางการบัญชีและระบบบัญชีของวัดไทยในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ยังไม่เหมาะสมตามแนวทางการปฏิบัติทางการบัญชีและขาดการควบคุมภายในที่ดี โดยเฉพาะระบบการจ่ายเงินและทรัพย์สิน ผู้จัดทำบัญชีส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์และขาดความรู้ด้านบัญชี นอกจากนี้ระบบบัญชีปัจจุบันไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่ในการดูแลทรัพย์สินกับการจัดทำบัญชี¹⁸⁹ และปัญหาเรื่องการจัดทำบัญชีของวัดในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ คือ บางวัดไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่กันระหว่างผู้ดูแลทรัพย์สินกับผู้ดูแลบัญชี¹⁹⁰

จึงสรุปได้ว่า การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาคของวัดยังขาดการจัดทำบัญชีที่ไม่มีมาตรฐานเพียงพอ เนื่องจากจัดทำโดยผู้ที่ขาดความชำนาญและเหมาะสมเพียงพอ จึงนำไปสู่ปัญหาการทุจริตเงินบริจาคของวัดได้ง่าย เพราะฉะนั้น จึงควรแก้ไขปัญหานี้ในรูปแบบของคณะกรรมการนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาค ประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ผู้ตรวจสอบบัญชีรับอนุญาตและไวยาวัจกรที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ด้านการเงินร่วมกัน

¹⁸⁷ สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่, การบริหารงานของมัสยิด, ค้นวันที่ 16 เมษายน 2556 จาก www.ick.or.th/index.php?contents=document

¹⁸⁸ ภิรมย์ จันถาวร, *เรื่องเดิม*, หน้า 112.

¹⁸⁹ ชัดตา รัตนานนท์, *ปัญหาและทางแก้ปัญหสำหรับระบบบัญชีของวัดไทยในกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า บทคัดย่อ.

¹⁹⁰ ขวัญสุรางค์ ขำแจ่ม, *เรื่องเดิม*, หน้า 78.

4.2.5 ปัญหาการเก็บรักษาเงินบริจาค

กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 5 กำหนดให้ “การเก็บรักษาเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไปให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอ หรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัด วรรคสอง กำหนดว่า การดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค” พิจารณาได้ว่า เงินของวัดที่จะต้องเก็บรักษาตามที่กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 5 วรรคแรก กำหนดไว้ นั้นกฎกระทรวงไม่ได้กำหนดว่าต้องเป็นเงินประเภทใดโดยเฉพาะ จึงมีความหมายถึง เงินที่เป็นรายรับของวัดทุกประเภททั้งที่เป็นเงินผลประโยชน์และเงินบริจาคตั้งแต่สามพันบาทขึ้นไป ดังนั้น การเก็บรักษาเงินของวัดจึงจำกัดเพียงในส่วนที่เกินสามพันบาทเท่านั้น เงินของวัดในส่วนที่ไม่เกินสามพันบาทจึงเป็นข้อยกเว้นไม่จำเป็นต้องเก็บรักษาตามวิธีการที่กฎกระทรวงกำหนดดังกล่าว จากการศึกษาและเก็บข้อมูลที่ได้จากเจ้าอาวาส พระสงฆ์และไวยาวัจกรของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดไร่ขิง วัดกลางบางพระ วัดอาวุธวิกสิตาราม พบว่า ทุกวัดเก็บรักษาเงินของวัดโดยฝากทางธนาคารทั้งหมด เช่นเดียวกับรายงานเรื่องการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทยที่พบว่าวัดส่วนใหญ่เก็บรักษาเงินของวัดโดยทางธนาคารหรือสถาบันการเงิน¹⁹¹ การเก็บรักษาเงินของวัดโดยการฝากธนาคารจึงเป็นที่ได้รับความนิยมมากที่สุด เนื่องจากมีความปลอดภัยและสะดวกกว่าการฝากเงินโดยวิธีอื่น

นอกจากนี้การเก็บรักษาเงินของวัดจะต้องฝากในนามของวัดเท่านั้น เนื่องจากเงินของวัดถือเป็นส่วนหนึ่งของศาสนสมบัติของวัดและมีฐานะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน จึงห้ามมิให้ผู้ใดอ้างความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เหนือเงินของวัดทั้งสิ้น หากผู้ใดฝ่าฝืนนำเงินของวัดไปเก็บรักษาในนามของตนเอง ย่อมเป็นการเบียดบังทรัพย์สินของวัดมาเป็นของตน ผู้นั้นต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญฐานยักยอกทรัพย์สินของวัด หากเป็นเจ้าอาวาสหรือไวยาวัจกรกระทำการยักยอกทรัพย์สินของวัดแล้ว ย่อมมีความผิดฐานเจ้าพนักงานยักยอกอีกส่วนหนึ่ง ทั้งนี้ เงินของวัดถือเป็นทรัพย์สินของทางราชการที่จะต้องมีการบริหารจัดการและได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษแตกต่างจากทรัพย์สินของเอกชน ในทุกขั้นตอนตั้งแต่การรับเงินของวัดจนถึงการเก็บรักษาเงินของวัดจึงต้องกระทำด้วยความรอบคอบและโปร่งใสเป็นพิเศษ

ส่วนเรื่องการเบิกจ่ายเงินจากธนาคาร จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่เจ้าอาวาสจะเบิกจ่ายเงินในรูปแบบของคณะกรรมการโดยมีเจ้าอาวาส พระสงฆ์และไวยาวัจกรลงนามเบิกจ่ายร่วมกัน นอกจากนั้นจะเป็นการเบิกจ่ายโดยวิธีการอื่น เช่น เจ้าอาวาสเบิกจ่ายเพียงลำพัง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าโดยหลักการเบิกจ่ายเงินของวัดต้องมีเจ้าอาวาสร่วมในการเบิกจ่ายด้วยหรืออย่างน้อยต้องรายงานให้เจ้าอาวาสทราบทุกครั้งเสมอ การที่เงินบริจาคเป็นส่วนหนึ่งของศาสนสมบัติของวัดที่วัดจะต้องบริหารจัดการให้ถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้น การเบิกจ่ายบริจาคจึงควรทำด้วยความรัดกุมและโปร่งใสมากที่สุดเพื่อให้สอดคล้องกับหลักเปิดเผยโปร่งใส

เมื่อพิจารณาจากกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 5 วรรคสอง ที่กำหนดว่าการดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค จะเห็นได้ว่าเป็น

¹⁹¹ อดดา จันทรสม, *เรื่องเดิม*, หน้า 78.

การบัญญัติกฎหมายที่มีความแตกต่างจากวรรคแรก เนื่องจากวรรคแรก กำหนดให้ การเก็บรักษาเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไปให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอ หรือ ธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ โดยไม่ได้ระบุว่าเงินของวัดดังกล่าวเป็นเงินประเภทใดเช่นเดียวกับวรรคสองที่กำหนดโดยชัดแจ้งว่าเป็นเงินบริจาค อีกทั้งวรรคสองไม่ได้บัญญัติว่าการดูแลรักษาและจัดการเงินบริจาคต้องดำเนินการต่อไปอย่างไร ดังนั้น การที่ระบุว่าให้จัดการเป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค่นั้น เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่กว้างเกินไป แม้ทางปฏิบัติหลายวัดจะอนุโลมปฏิบัติให้เป็นไปตามวรรคแรกก็ตาม แต่เชื่อว่าวัดทุกวัดจะปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ตามวรรคแรกทั้งหมด เนื่องจาก เหตุที่กฎหมายที่ขาดความชัดเจนและขาดสภาพบังคับ จึงเป็นเหตุให้เงินบริจาคของวัดรั่วไหลได้

หากพิจารณาประกอบกับผลของการศึกษาจะพบได้ว่าหลักเกณฑ์ตามกฎหมายกระทรวงวรรคสองนี้ถือได้ว่าเป็นช่องว่างที่สมควรต้องแก้ไขหลักเกณฑ์ในกฎกระทรวงดังกล่าวโดยการบัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการเก็บรักษาเงินบริจาคของวัดให้ชัดเจนมากขึ้น โดยการกำหนดจำนวนเงินที่จะต้องจัดเก็บขึ้นต่ำตามจำนวนที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน เช่น การเก็บรักษาเงินบริจาคในส่วนที่เกินห้าพันบาทขึ้นไปให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอ หรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัด อีกทั้งกำหนดให้การเบิกจ่ายเงินจากบัญชีต้องมีคณะกรรมการวัดร่วมลงนามเบิกถอนด้วยทุกครั้ง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่วัดจะต้องบริหารจัดการการเงินของวัดให้เป็นไปด้วยความรับผิดชอบในฐานะที่เงินบริจาคของวัดเป็นทรัพย์สินส่วนรวมที่มีใช้ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ภายใต้หลักธรรมาภิบาลว่าด้วยความรับผิดชอบ ซึ่งมีความหมายว่าเป็นการตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบ ต่อสังคม การใส่ใจในปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตลอดจนการเคารพในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน หรือหมายถึง การบริหารจัดการที่พร้อมต่อการตรวจสอบได้ โดยผู้มีอำนาจในการบริหารต้องสามารถอธิบายเกี่ยวกับการดำเนินงานได้และรับผิดชอบต่อผลกระทบจากการดำเนินงานได้ เพราะฉะนั้นผู้บริหารวัดในฐานะตัวแทนของวัดจะต้องมีสำนึกในความรับผิดชอบต่อบริหารจัดการการเงินของวัดที่พร้อมต่อการตรวจสอบได้เสมอ

4.2.6 ปัญหาการรายงานทางการเงินของวัด

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 เป็นกฎหมายกลางที่เกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของทางราชการ โดยมีขอบเขตการบังคับใช้ทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารของทางราชการและด้านหน่วยงานของรัฐ มาตรา 4 บัญญัติว่า ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ หมายความว่า ข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองหรือควบคุมดูแลของหน่วยงานของรัฐ เมื่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 บัญญัติว่า “ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล” ดังนั้น วัดจึงมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานของรัฐอย่างหนึ่งตามกฎหมาย เมื่อรายงานทางการเงินของวัดเป็นสื่อที่ทำให้ทราบถึงข้อมูลทางการเงินของวัด เพราะฉะนั้น วัดจึงต้องมีหน้าที่รายงานทางการเงินของวัดให้ประชาชนทราบเมื่อมีคำขอ

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 มีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับสิทธิได้รับรู้ของประชาชน และจะก่อให้เกิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตย 4 ประการ คือ การปกครองที่โปร่งใส การปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วม การปกครองที่ประชาชนตรวจสอบได้ และการปกครองที่ประชาชนได้รับความเป็นธรรมในการพิทักษ์สิทธิเสรีภาพ¹⁹² ซึ่งถือเป็นการทำให้ประชาชนทราบถึงกิจกรรมและการกระทำในทางปกครองต่างๆ ไม่ว่าจะโดยการแจ้งให้ทราบ พิมพ์เผยแพร่ หรือการที่ประชาชนจะสามารถรับรู้ข้อความในเอกสารราชการ อันเป็นการควบคุมฝ่ายปกครองโดยการให้ประชาชนรับรู้และเข้าถึงเอกสารราชการ¹⁹³ ดังนั้นการที่ประชาชนใช้สิทธิในการขอตรวจงานทางการเงินของวัด วัดต้องจัดส่งให้ประชาชนตรวจสอบตามคำขอ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วมและหลักเปิดเผยโปร่งใส

เมื่อพิจารณาจากกฎหมายคณะสงฆ์ไม่พบว่ามีกฎหมายใดที่กำหนดให้มีการรายงานทางการเงินของวัดให้ประชาชนทราบ นอกจากกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 6 กำหนดให้ “เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง” กฎกระทรวงดังกล่าวจึงกำหนดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดรายงานทางการเงินของวัดให้เจ้าอาวาสตรวจสอบเท่านั้น โดยไม่มีการกำหนดให้วัดรายงานให้ประชาชนหรือหน่วยงานใดทราบด้วยแต่ประการใด แม้มติมหาเถรสมาคม ที่ 543/2554 กำหนดให้วัดจัดทำบัญชีวัดและส่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการก็ตาม แต่หากไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามมติดังกล่าวแล้ว ก็ไม่มีผลบังคับตามกฎหมายแต่ประการใด เนื่องจากมติดังกล่าวไม่มีสภาพบังคับ ประกอบกับจากการศึกษาและเก็บข้อมูลที่ได้จากเจ้าอาวาส พระสงฆ์และไวยาวัจกรของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดไร่ขิง วัดกลางบางพระ วัดอาวสุวิศิฐาราม พบว่าวัดส่วนใหญ่จัดทำรายงานทางการเงินให้เจ้าอาวาสได้ตรวจสอบ เนื่องจากเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดภายในวัด โดยไม่ปรากฏว่ามีการจัดทำรายงานทางการเงินประจำปีให้ประชาชนทราบด้วย หรือถึงแม้บางวัดจะเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าตรวจสอบรายงานทางการเงินของวัดได้ตลอดเวลา แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีประชาชนเข้าตรวจสอบเท่าใดนัก เนื่องจากในทางปฏิบัติข้อมูลทางการเงินของวัดยังมีลักษณะเป็นความลับและยากต่อการเข้าถึงอยู่พอสมควร และวัดส่วนใหญ่จะรายงานทางการเงินให้เจ้าอาวาสทราบ นอกจากนั้นมีเพียงส่วนน้อยที่จะรายงานให้ประชาชนทราบ¹⁹⁴ และพบว่าวัดส่วนใหญ่มีการจัดทำรายงานการเงินของวัดทุกปี นอกจากนั้นระบุว่ามีการจัดทำทุกเดือนและไม่ได้ดำเนินการใดๆ เลย และการเปิดเผยให้สาธารณชนทราบโดยการตีพิมพ์ประกาศในที่สาธารณะมากที่สุด นอกจากนั้นจะเป็นการตีพิมพ์ประกาศในที่ สาธารณะ รวมถึงโดยวิธีการอื่นๆ เช่น เสียงตามสาย การจัดทำเอกสารแจกและการแจ้งที่ประชุมกรรมการวัด เป็นต้น¹⁹⁵

¹⁹² บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมฝ่ายปกครอง*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2554), หน้า 77.

¹⁹³ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 77.

¹⁹⁴ ภิรมย์ จันทาร, *เรื่องเดิม*, หน้า 105.

¹⁹⁵ อดดา จันทรสม, *เรื่องเดิม*, หน้า 76.

จากการข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นตรงกันว่า แม้วัดส่วนใหญ่จะจัดทำรายงานทางการเงินของวัดประจำปีให้เจ้าอาวาสได้รับทราบ แต่ยังมีวัดอีกจำนวนมากที่จัดทำรายงานทางการเงินของวัดเป็นรายสัปดาห์ รายเดือน การจัดทำบัญชีดังกล่าวจึงมีรายละเอียดไม่ครบถ้วนทางบัญชีและไม่ถูกต้องนัก และแม้กฎกระทรวงจะกำหนดให้ทำการรายงานทางการเงินของวัดให้เจ้าอาวาสได้ตรวจสอบ แต่การรายงานทางการเงินดังกล่าวอาจยังไม่เพียงพอ เนื่องจากยังขาดการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้ประชาชนและสำนักงานพระพุทธศาสนาได้รับทราบและตรวจสอบด้วย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกวัดควรจัดทำรายงานทางการเงินของวัดไปยังประชาชนและสำนักงานพระพุทธศาสนาให้ร่วมตรวจสอบด้วยเพื่อให้เป็นไปตามหลักเปิดเผยโปร่งใสและมีส่วนร่วมของประชาชนภายในพื้นที่และมติมหาเถรสมาคม ที่ 543/2554 เพราะฉะนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางดังกล่าว จึงควรปรับปรุงแก้ไขกฎกระทรวงโดยการกำหนดให้วัดจัดทำรายงานทางการเงินประจำปีของวัดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาและประชาชนได้รับทราบด้วยอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

นอกจากนี้หลักนิติธรรมได้วางหลักการตรากฎหมายและกฎข้อบังคับไว้ว่า ต้องตรากฎหมายให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมอันจะทำให้สังคมยินยอมพร้อมใจกันปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่อำนาจอธิปไตยหรืออำนาจของบุคคล หรือหมายถึง การดำเนินงาน ที่อยู่ภายใต้กฎหมายและกฎระเบียบ ยึดกรอบของกฎหมายเดียวกัน ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ลำเอียง ประชาชน ได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ดังนั้น หากกฎกระทรวง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2511 ได้ถูกปรับปรุงแก้ไขให้ทันต่อเหตุการณ์แล้ว ย่อมเป็นการปฏิบัติตามหลักนิติธรรมในแง่ที่ว่า ได้มีการตรากฎกระทรวงให้มีความทันสมัยและเป็นธรรมมากขึ้น สามารถใช้บังคับกับวัดไทยทุกวัดภายใต้หลักเกณฑ์เดียวกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติว่าเป็นวัดที่มีรายรับมากน้อยเพียงใด และที่สำคัญที่สุด นอกจากวัดใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์แล้ว วัดจะต้องเป็นแหล่งอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้อยู่ภายใต้กรอบแห่งศีลธรรมแล้ว พระสงฆ์ที่เป็นผู้ทำหน้าที่นี้จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ภายใต้กรอบพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดด้วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลว่าด้วยหลักคุณธรรม เป็นการยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม เป็นการดำเนินงานที่ผู้มีอำนาจในการบริหาร รวมถึงทีมงานต้องบริหารงานและปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างสุจริตให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างสุจริต โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนเอง หน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ดังนั้นผู้บริหารวัดรวมทั้งเจ้าอาวาส พระสงฆ์และประชาชนจะต้องบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดอย่างซื่อสัตย์ สุจริตและตรงไปตรงมาให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

สรุปได้ว่าจากการศึกษาวิเคราะห์ข้างต้นทำให้ทราบถึงการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดที่ดีพอสมควร เนื่องจากวัดส่วนใหญ่มักบริหารจัดการเงินบริจาคเป็นไปตามที่กฎกระทรวงกำหนดเคร่งครัดมากน้อยแตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตามกฎกระทรวงดังกล่าวอาจยังไม่กำหนดถึงวิธีการบริหารจัดการที่ครอบคลุมเพียงพอที่จะป้องกันปัญหาและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นกับการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดทั่วประเทศได้ทั้งหมด เนื่องจากหลักเกณฑ์ตามกฎกระทรวงอาจใช้เพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันการทุจริตได้ส่วนหนึ่ง หากจะให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากขึ้น ผู้บริหารจัดการเงินบริจาคของวัดควรบริหารจัดการเงินของวัดโดยคำนึงถึงหลักธรรมาภิบาลประกอบด้วย เพื่อให้การป้องกันปัญหาการทุจริตยักยอกเงินของวัดบรรลุผลสำเร็จมากขึ้น

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาคพบว่า

5.1.1 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของศาสนาต่างๆ

มีการบริหารจัดการที่แตกต่างกันและมีลักษณะเฉพาะ ดังนี้

5.1.1.1 ศาสนาคริสต์

สภาคริสตจักรในประเทศไทยมีธรรมนูญการปกครองคริสตจักรอย่างมีระเบียบเรียบร้อยและธรรมนูญนี้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินงานและปกครองสภาคริสตจักรในประเทศไทย มีอำนาจที่จะตราข้อบังคับและระเบียบการเพื่อดำเนินงานในคริสตจักร คริสตจักรทุกแห่งที่อยู่ในสภาคริสตจักรในประเทศไทยจะปฏิบัติงานตามขั้นตอนและระเบียบข้อบังคับของธรรมนูญฯ และถือปฏิบัติตามแนวนโยบายของสภาคริสตจักรที่กำหนดไว้มีองค์การศาสนาที่ราชการได้รับรองฐานะถึง 4 องค์การคือ สภาประมุขแห่งบาทหลวงคาทอลิก สภาคริสตจักรประเทศไทย สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย มูลนิธิคริสตจักรแบปติสต์และมูลนิธิเซเว่นเดย์แอ็ดเวนติสต์ ซึ่งมีรูปแบบการบริหารจัดการแบ่งเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยมีคณะกรรมการดำเนินการในทุกๆระดับ ซึ่งอาจจะเป็นกรรมการโดยตำแหน่งหรือโดยการเลือกตั้งจากสมาชิกภายในองค์การ มีวาระการดำรงตำแหน่งการบริหารของสภาคริสตจักรนั้นจัดเป็นระบบสอดคล้องกันทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ มีการจัดรูปแบบ การส่งต่อโครงสร้างที่ได้มีการกลั่นกรองมาเป็นลำดับและมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องรูปแบบในการบริหารจัดการของศาสนจักรนั้น มีองค์การในการบริหารซึ่งอาศัยอำนาจจากบทบัญญัติของกฎหมายมารองรับอย่างเด่นชัด อาทิเช่น รูปแบบของมูลนิธิและมิสซัง ดังนั้นการบริหารจัดการจึงสามารถตรวจสอบได้พร้อมทั้งมีบทลงโทษตามกฎหมายรองรับอยู่ในรูปแบบขององค์การนั้นๆ อยู่แล้ว ซึ่งก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานมากกว่าการบริหารในลักษณะของบุคคลเพียงคนเดียวเป็นผู้แทน ซึ่งมีลักษณะเป็นการกระจายอำนาจในการทำงาน

ในส่วนของการบริหารจัดการการเงินของโบสถ์และคริสตจักรท้องถิ่น มีคณะธรรมกิจ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ทำหน้าที่เก็บรักษาเงินและสรุยอดเงิน ให้ศิษยาภิบาล (ผู้ปกครอง) ประจำโบสถ์และคริสตจักร ตลอดจนรายงานสถานะทางการเงินให้ประชาชนทั่วไปรับทราบทุกวันอาทิตย์ ทุกเดือน ทุกปี เมื่อสิ้นปีจะมีการตรวจสอบการเงินของโบสถ์และคริสตจักรจากสำนักงานตรวจสอบบัญชีเอกชน ส่วนโบสถ์และคริสตจักรจัดการกับเงินที่ได้รับมาในด้านต่อไปนี้ กิจการโรงเรียน กิจการโรงพยาบาล กิจการพัฒนาศรี กิจการพัฒนาวัยรุ่น กิจการกรมพัฒนา

และบริการสังคม กิจกรรมช่วยเหลือผู้อพยพลี้ภัย การดำเนินการบริหารจัดการเงินบริจาคของศาสนาคริสต์ มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบโดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของศาสนาคริสต์

5.1.1.2 ศาสนาอิสลาม

องค์กรศาสนาหรือมัสยิดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ จึงไม่สามารถประกอบกิจกรรมที่เป็นการค้าหรือหากำไรได้ ต้องอาศัยรายได้ที่สำคัญจากศาสนิกมาเจือจุน การระดมทุนโดยการจ่ายชะกาตถือจึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำตามหลักศาสนา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการนำมาบริหารจัดการศาสนาอิสลามซึ่งส่วนใหญ่มักจัดทำในรูปแบบของคณะกรรมการบริหาร การบริหารจัดการศาสนสมบัติภายในมัสยิดเป็นดำเนินการบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการบริหารภายใต้พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 โดยมีอิมามเป็นประธานกรรมการ คอเต็บเป็นรองประธานกรรมการ บิหลันเป็นรองประธานกรรมการและกรรมการอื่นตามจำนวนที่ที่ประชุมประจำมัสยิดนั้นกำหนดจำนวนไม่น้อยกว่าหกคนแต่ไม่เกินสิบสองคน มีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง ดังนั้น ตำแหน่งต่างๆ มีที่มาจากคัดเลือกที่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตามกฎหมายและถือเป็นหน้าที่สำคัญของศาสนิกชนที่จะช่วยเหลืองานของศาสนา โดยที่การบริหารจัดการมัสยิดของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดจะถูกกำกับดูแลอีกชั้นหนึ่งจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ตามลำดับ

5.1.1.3 ศาสนาพุทธ

การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 40 วรรคสอง ที่บัญญัติว่า “การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย” ส่วนการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามมาตรา 40 วรรคท้าย ที่บัญญัติว่า “การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง”

5.1.2 การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในศาสนาพุทธ

การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดเป็นไปตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 การดูแลรักษาและจัดการทรัพย์สินของวัดจึงเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ตามที่มาตรา 31 บัญญัติว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป กิจการต่างๆ ที่ดำเนินการโดยเจ้าอาวาสถือว่าเป็นการกระทำในฐานะตัวแทนของวัดทั้งสิ้น ทั้งนี้ โดยมีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ นอกจากนี้กิจการต่างๆ รวมทั้งการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดต้องเป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511)

การบริหารจัดการเงินของวัดจะบรรลุสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส เนื่องจากอำนาจการควบคุมดูแลและสั่งการอยู่ที่เจ้าอาวาสทั้งสิ้น เจ้าอาวาสอาจแต่งตั้งคณะกรรมการวัดและไวยาวัจกรทำหน้าที่ช่วยเหลือในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดได้โดยการทำคำสั่งแต่งตั้งแสดง

ให้เห็นได้ว่าลักษณะทั่วไปของการบริหารจัดการการเงินบริจาคของวัดค่อนข้างยืดหยุ่นพอสมควร หากเปรียบเทียบกับศาสนาคริสต์และอิสลามที่ถูกกำหนดหลักเกณฑ์การบริหารจัดการศาสนสมบัติไว้ในกฎหมายอย่างเคร่งครัด

5.1.3 ระบบและหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการการเงินบริจาคของวัด

5.1.3.1 วัดส่วนมากมักมีการแต่งตั้งไวยาวัจกรและหรือคณะกรรมการวัด ให้ทำหน้าที่ช่วยเหลือกิจการต่างๆ ภายในวัด โดยเป็นไปตามที่กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้อำนาจไว้ อำนาจหน้าที่ดังกล่าวของไวยาวัจกรหรือคณะกรรมการวัดมีเพียงใดขึ้นอยู่กับกรมอบหมายของเจ้าอาวาส โดยที่อำนาจหน้าที่โดยทั่วไปในการบริหารจัดการวัดจึงยังขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสทั้งสิ้น

5.1.3.2 วัดส่วนมากมักมีการทำหลักฐานการรับจ่ายเงินของวัด การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายเงินบริจาค สอดคล้องกับวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 1 ที่กำหนดว่า การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติของวัด ให้ลงทะเบียนทรัพย์สินของวัดไว้เป็นหลักฐาน และเมื่อต้องจำหน่ายทรัพย์สินนั้นไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้จำหน่ายออกจากทะเบียนนั้น โดยระบุเหตุแห่งการจำหน่ายไว้ด้วย

5.1.3.3 การเก็บรักษาเงินบริจาคของวัดแต่ละวัด มักเก็บรักษาโดยการฝากธนาคาร ในนามของวัด สอดคล้องกับวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 5 ที่กำหนดว่า “การเก็บรักษาเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไป ให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอหรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ ให้ฝากในนามของวัด”

5.1.3.4 ทุกวัดทำการรายงานทางการเงินของวัดตามลำดับขั้นของการปกครองคณะสงฆ์

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะด้านกฎหมาย

5.2.1.1 การบริหารจัดการการเงินบริจาคของวัดควรมีการแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. การบริหารจัดการการเงินบริจาคของวัดที่มีขนาดใหญ่ คือ วัดที่มีพระสงฆ์และ/หรือสามเณรจำพรรษาประจำตั้งแต่ 100 รูป ขึ้นไป
2. การบริหารจัดการการเงินบริจาคของวัดที่มีขนาดเล็ก คือ วัดที่มีพระสงฆ์และ/หรือสามเณรจำพรรษาประจำน้อยกว่า 100 รูป เนื่องจากมีความจำเป็นและความเหมาะสมที่แตกต่างกัน ดังนี้

- 1) การดูแลรักษาและจัดการการเงินของวัดที่มีขนาดใหญ่จะต้องบริหารจัดการให้มีความรัดกุมและละเอียดรอบคอบมากขึ้น เนื่องจากวัดใหญ่บางวัดมีรายรับที่เป็นเงินบริจาคจำนวนมาก การบริหารจัดการโดยบุคคลเพียงจำนวนไม่กี่คนอาจไม่รอบคอบเท่ากับการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการวัดซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่าย การบริหารจัดการด้วยบุคคล

เพียงไม่กี่คนอาจทำให้เส้นทางการเงินเกิดการรั่วไหลและทุจริตได้ง่าย เนื่องจากยังไม่มีมาตรการรัดกุม รอบคอบเพียงพอ ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมและหลักนิติธรรม จึงมีความจำเป็น อย่างยิ่งต้องบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดในรูปแบบของคณะกรรมการวัดสำหรับวัดขนาดใหญ่ ที่ เนื่องจากวัดที่มีขนาดใหญ่ส่วนมากจะเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่และต้องใช้เงินในการบริหารจัดการ ภายในวัดเป็นจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เกณฑ์ที่สมควรต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ตามที่จะกล่าวในหัวข้อตั้งแต่ข้อ 5.2.1.2 เป็นต้นไปใช้บังคับเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการที่ดี ต่อไป

2) การดูแลรักษาและจัดการการเงินของวัดที่มีขนาดเล็ก วัดดังกล่าวถือว่าเป็นวัดที่มีขนาดเล็ก บางวัดมีพระสงฆ์ สามเณร จำพรรษาเพียงไม่กี่รูป หากจะใช้เกณฑ์เดียวกับวัดขนาดใหญ่อาจไม่มีความเหมาะสมเพียงพอ ดังนั้น จึงควรบริหารจัดการโดยวิธีการตามที่กำหนด ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) เช่นเดิม

5.2.1.2 เพื่อให้การบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดมีความเหมาะสม รัดกุมและ โปร่งใสมากยิ่งขึ้น จึงเสนอแนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยการกำหนดหลักเกณฑ์ และรายละเอียดเพิ่มเติมในเรื่องของโครงสร้างและ จำนวนของคณะกรรมการ คุณสมบัติและลักษณะ ต้องห้าม อำนาจหน้าที่ การแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่ง วาระการดำรงตำแหน่ง วาระการประชุม ของคณะกรรมการวัดดังกล่าวไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ดังนี้

ประเด็นที่ 1 คณะกรรมการวัดดังกล่าวควรประกอบด้วยบุคคลที่มาจากหลายฝ่าย ได้แก่ เจ้าอาวาสเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยประธานกรรมการ ไวยาวัจกร เป็นผู้ช่วยประธานกรรมการและกรรมการอื่นจำนวนไม่น้อยกว่า 6 คน แต่ไม่เกิน 12 คน โดยแต่งตั้ง ให้เป็นเลขานุการหนึ่งคน เภรียญิกหนึ่งคน และตำแหน่งอื่นตามความจำเป็น โดยที่พระสงฆ์นั้นควรกำหนดให้มีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการวัดทั้งหมด เพื่อให้มีความสมดุลกันระหว่างจำนวนของพระสงฆ์กับฆราวาส

ประเด็นที่ 2 ในเรื่องคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของคณะกรรมการวัด คุณสมบัติของพระสงฆ์นั้น ควรมีดังนี้

1. ผ่านการอุปสมบทโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย
2. มีพรรษาเกินสิบพรรษาขึ้นไป
3. มีความสามารถในการบริหารจัดการการเงินของวัด

ส่วนคุณสมบัติของไวยาวัจกรให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎหมายแพ่งศรัทธาฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร

กรรมการอื่นต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังนี้

1. มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
2. มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์
3. ไม่เป็นหรือเคยเป็นบุคคลล้มละลาย
4. ไม่เป็นผู้เคยถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับ

ความผิดที่ได้กระทำไปโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

5. ไม่เป็นบุคคลทุพพลภาพจนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ไร้ความสามารถหรือมีจิต
 พั่นเพื่อนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง
 6. ไม่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
 7. เป็นผู้มีความเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
 ทรงเป็นประมุข

8. มีภูมิลำเนาอยู่ภายในจังหวัดที่วัดตั้งอยู่
 9. มีคุณวุฒิและความสามารถที่เหมาะสมในด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการการเงินหรือ
 เป็นหรือเคยเป็นผู้ตรวจสอบบัญชีรับอนุญาต

ประเด็นที่ 3 เรื่องอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการวัด
 คณะกรรมการวัดมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. สอดส่อง ดูแล รักษาและจัดการการเงินของวัดให้เป็นไปโดยถูกต้องและโปร่งใส
 2. จัดให้มีการทำทะเบียนการเงิน บัญชี รายรับรายจ่ายต่างๆ ของวัดให้มีความถูกต้องตาม
 ความเป็นจริงและจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน ฐานะการเงินของวัดแล้วรายงานแก่สำนักงาน
 พระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับ แล้วแต่
 กรณี เป็นประจำทุกปี

3. วางนโยบาย คำสั่งหรือประกาศต่างๆ ของวัดในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการ ดูแล
 และรักษาการเงินของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา

4. ปฏิบัติหน้าที่อื่นให้เป็นไปตามกฎหมายคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา

5. ปฏิบัติหน้าที่อื่นใดตามที่กำหนดในกฎกระทรวงนี้

ประเด็นที่ 4 เรื่องการแต่งตั้งและพ้นจากตำแหน่ง

พระสงฆ์และกรรมการอื่นพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

1. ตาย
 2. ลาออก
 3. ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้าม
 4. คณะกรรมการวัดมีมติให้ออกจากตำแหน่ง เพราะมีความประพฤติ
 เสื่อมเสีย บกพร่อง หรือไม่สุจริตต่อหน้าที่ หรือหย่อนความสามารถจนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

ในเรื่องของการแต่งตั้งและให้ออกจากตำแหน่งของกรรมการให้ทำโดยเป็นคำสั่งของ
 เจ้าอาวาส โดยอนุมัติของเจ้าคณะอำเภอ

ประเด็นที่ 5 เรื่องวาระการดำรงตำแหน่ง คณะกรรมการวัดมีวาระอยู่ในตำแหน่ง
 คราวละ 5 ปีนับแต่วันที่ได้รับแต่งตั้ง เว้นแต่เจ้าอาวาสซึ่งเป็นประธานโดยตำแหน่ง และ
 ผู้ที่พ้นจากตำแหน่งแล้วอาจได้รับแต่งตั้งใหม่ได้

ประเด็นที่ 6 เรื่องวาระการประชุม การประชุมของคณะกรรมการ ต้องมีกรรมการ
 มาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุม โดยให้
 เจ้าอาวาสเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานในที่ประชุมไม่มาประชุมหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้
 ให้กรรมการที่มาประชุมเลือกพระสงฆ์รูปหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุมและการวินิจฉัยชี้ขาดของ
 ที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่ง

สำหรับในการลงคะแนน ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุม ออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด ในกรณีที่มีคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุม มีสิทธิออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

5.2.1.3 เมื่อวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 วัดจึงมีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐประเภทหนึ่งที่จะต้องมีหน้าที่ในการเปิดเผยหรือ รายงานข้อมูลทางการเงินให้หน่วยงานของรัฐหรือประชาชนได้รับทราบฐานะและความเป็นไปของวัด เช่นเดียวกับหน่วยงานของรัฐประเภทอื่น โดยเฉพาะในส่วนของเงินที่มีผู้บริจาคให้เป็นศาสนสมบัติของวัด เนื่องจาก เงินที่บริจาคให้กับวัดมีสถานะเป็นศาสนสมบัติของพระศาสนาซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ ใช้ทำนุบำรุงศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคลต่างๆ ภายในวัด มิใช่เป็นสมบัติของบุคคลใดบุคคล หนึ่งที่จะบริหารจัดการอย่างไรก็ได้ตามอำเภอใจ ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามพระราชบัญญัติข้อมูล ข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งคุ้มครองให้ประชาชนมีสิทธิได้รับข้อมูล ข่าวสารของราชการ เมื่อข้อมูลทางการเงินของวัดที่ถูกจัดทำขึ้นมีลักษณะเป็นข้อมูลข่าวสารของทาง ราชการและไม่มีลักษณะต้องห้ามมิให้เปิดเผยให้ประชาชนทราบแต่อย่างใด ดังนั้น วัดต้องเปิดเผย ข้อมูลทางการเงินของวัดให้ประชาชนที่ต้องการทราบฐานะทางการเงินของวัดเพื่อตรวจสอบดูได้ ตามสมควร มิใช่ดุลยพินิจของวัดที่จะเลือกเปิดเผยหรือไม่ก็ได้

สำหรับหน่วยงานรัฐที่วัดควรต้องรายงานข้อมูลทางการเงินของวัดให้รับทราบนั้น ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งมีภารกิจหลักในการดำเนินการส่งเสริมพัฒนางาน พระพุทธศาสนา ดูแลรักษา จัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปโดยเรียบร้อย จึงสมควรกำหนดอำนาจหน้าที่ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเพิ่มขึ้น ซึ่งแต่เดิมสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีอำนาจ หน้าที่ดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลางเท่านั้น โดยไม่รวมถึงการดูแลรักษาและจัดการ ศาสนสมบัติของวัด ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของวัด โดยเฉพาะ ดังนั้น ข้อมูลแสดงความเคลื่อนไหวและฐานะทางการเงินของวัดจึงมีลักษณะเป็นความลับ เสมอมา ในอดีตที่ผ่านมาจึงไม่มีหน่วยงานราชการใดที่จะสามารถเข้าไปตรวจสอบข้อมูลทางการเงิน ของวัดได้เลย

เมื่อปัจจุบันพบว่าปัญหาเรื่องการยกยอกเงินวัดมีปรากฏให้เห็นจากสื่อต่างๆ จำนวน มาก ก่อให้เกิดความเศร้าหมองแก่พุทธศาสนิกชนจำนวนมากและทำให้ห่างเหินจากวัดมากขึ้นทุกที เนื่องจากเกิดความหวาดระแวงระหว่างพระสงฆ์กับพุทธศาสนิกชนมากขึ้นทุกที ปัญหาเหล่านี้แสดงให้เห็น ว่าเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องแก้ไขโดยเร่งด่วน อันเป็นการเรียกศรัทธาคืนจากประชาชนและ เพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและหลักโปร่งใส จึงมีความสมควรและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง ปรับปรุงแก้ไขกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2557 โดยทำ การเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง เข้าไปมีอำนาจตรวจสอบ ติดตามและให้คำแนะนำการบริหารจัดการการเงินของวัดให้เป็นไป โดยเรียบร้อย รวมทั้งมีอำนาจเรียกเอกสารต่างๆ ที่แสดงฐานะทางการเงินของวัดตามที่ร้องขอเพื่อ รวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลทางการเงินของวัดรายงานต่อสาธารณชนเป็นประจำทุกปี

5.2.1.4 เพื่อให้เป็นไปตามหลักโปร่งใส ควรกำหนดหน้าที่ให้วัดทุกแห่งมีหน้าที่ รายงานข้อมูลทางการเงินวัดตามหลักความรับผิดชอบ จึงสมควรทำการแก้ไขเพิ่มเติมกฎกระทรวง

ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) โดยกำหนดให้ วัดทุกวัดมีหน้าที่รายงานข้อมูลทางการเงินวัดให้แก่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด แล้วแต่กรณี รวบรวมเพื่อใช้เผยแพร่ข้อมูลทางการเงินของวัดรายงานต่อสาธารณชนเป็นประจำทุกปี

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นอกจากจะใช้มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาระเบิดการการเงินบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดแล้ว ยังต้องคำนึงถึงมาตรการเชิงนโยบายประกอบด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวมีประสิทธิภาพและบรรลุผลมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้บริหารวัดส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องการบริหารจัดการการเงินและทำบัญชีของวัด นอกจากนี้ยังขาดแรงจูงใจในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการการเงินของวัดที่ดี อีกทั้งวัดทุกแห่งควรบริหารจัดการการเงินของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ว่าด้วยหลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักโปร่งใสและหลักความรับผิดชอบ โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

5.2.2.1 ควรจัดการอบรมและสัมมนาผู้บริหารวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด ไวยาวัจกร ให้มีความรู้ความเข้าใจกฎ ระเบียบ และคำสั่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดที่ถูกต้อง รวมทั้งการจัดทำบัญชี การจัดเก็บดูแลรักษาเงินของวัดตามแบบมาตรฐานเดียวกันอย่างต่อเนื่อง โดยการให้ความรู้และฝึกอบรมจากหน่วยงานสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสำหรับวัดในพื้นที่กรุงเทพมหานครและสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดทุกจังหวัดสำหรับวัดที่อยู่ภายในพื้นที่รับผิดชอบ

5.2.2.2 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรจัดให้มีการประกวดแข่งขันและให้รางวัลแก่วัดที่มีการจัดระบบการบริหารจัดการภายในวัดทุกด้านที่เป็นแบบอย่างดีเด่นสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

5.2.2.3 วัดทุกแห่งควรประชาสัมพันธ์รายงานข้อมูลทางการเงินของวัดให้สาธารณชนได้รับทราบอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง โดยจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ประจำปีและปิดประกาศข้อมูลทางการเงินของวัดภายในวัดบริเวณที่เปิดเผยอย่างน้อยวัดละหนึ่งแห่ง

5.2.2.4 วัดทุกแห่งควรกำหนดนโยบายหรือคำสั่งให้สอดคล้องกับบทบัญญัติในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 อย่างเคร่งครัด

5.2.2.5 วัดทุกแห่งควรรายงานข้อมูลทางการเงินของวัดให้เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ตามลำดับชั้นทราบเป็นประจำทุกปี

5.2.2.6 เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ควรติดตามและกำชับให้วัดที่อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตการปกครองทำการรายงานข้อมูลทางการเงินของวัดให้ทราบโดยถูกต้องเป็นประจำทุกปีอย่างเคร่งครัด

5.2.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

5.2.3.1 ควรศึกษาเรื่องการบริหารจัดการศาสนสมบัติทุกประเภททั้งศาสนสมบัติกลางและศาสนสมบัติวัด ในแง่มุมพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์

5.2.3.2 ควรศึกษาโดยการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวของพระภิกษุสงฆ์กับศาสนสมบัติของวัด รวมทั้งวิธีการบริหารจัดการทรัพย์สินทั้งสองประเภทนี้ให้ชัดเจน

บรรณานุกรม

- กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511). ราชกิจจานุเบกษา. 85,98 ก (29 ตุลาคม 2511).
- กฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร. **แถลงการณ์ คณะสงฆ์**. 81,4 (28 เมษายน 2536).
- กนก แสนประเสริฐ และคนอื่นๆ. รายงานวิจัยเรื่องการจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติ **ของวัด**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2545.
- กระทรวงการต่างประเทศ. **ประวัติศาสตร์**. ค้นวันที่ 24 มิถุนายน 2557 จาก <http://www.mfa.go.th/main/th/world>
- กิตติศักดิ์ ปรกิติ. เอกสารประกอบการบรรยายหลักกฎหมายปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง **ตามมาตรฐานที่ ก.ศป.รับรองรุ่นที่ 4 เรื่อง หลักกฎหมายว่าด้วยบุคคลและนิติบุคคลในกฎหมายมหาชน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางปกครองและวิทยาลัยการยุติธรรมทางปกครอง, 2556.
- เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. **การบริหารรัฐกิจ**. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์, 2555.
- ขวัญสุรางค์ ขำแจ่ม. **การจัดทำบัญชีของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.
- ข่าวรายวัน. **ผู้จัดการออนไลน์**. ค้นวันที่ 17 มีนาคม 2557 จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9570000030422>
- ข่าวรายวัน. **มติชนรายวัน**. (7 กรกฎาคม 2556): 19.
- คริสตจักรสามัคคีธรรมเชียงใหม่. **ธรรมบุญคริสตจักร**. ค้นวันที่ 9 กันยายน 2557 จาก <http://cmf.church.in.th>
- เครือข่ายกฎหมายมหาชนไทย. **กฎหมายมหาชน**. ค้นวันที่ 22 มิถุนายน 2557 จาก <http://www.pub-law.net/law.net/publaw/view.aspx?id=1770>
- จิตติ วราวุธ. **การพัฒนาระบบสารสนเทศเงินบริจาคและกองทุนแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**, 2551.
- จิรศักดิ์ โพธิ์ขำ. **ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการอสังหาริมทรัพย์ของวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.
- ชลากร เทียนส่องใจ. **การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางในพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณีความขัดแย้งกันเองของพระภิกษุชาวโกสัมพี**. สารนิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- ซัดดา รัตนานนท์. **ปัญหาและทางแก้ปัญหาสำหรับระบบบัญชีของวัดไทยในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ฐิตาภา เมตไตรพันธ์. **เจ้าหน้าที่จัดผลประโยชน์ชำนาญการพิเศษ**. 19 ธันวาคม 2556. การสัมภาษณ์.

- ฐิติพร สะสม. **ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา: วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- ณดา จันทร์สม. **รายงานฉบับสมบูรณ์การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2555.
- दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. **รายงานวิจัยเรื่องพระสงฆ์กับทรัพย์สินส่วนตัว.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ดิเรก ชัยนาม. **ประวัติความเกี่ยวพันระหว่างประเทศ.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2495.
- ตายุติน อูสมาน. **รายงานวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้.** ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2544.
- ทองศรี กำภู ณ อยุธยา. **การระดมทุน: กรณีศึกษาองค์กรศาสนาคริสต์ในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณสุขประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2544.
- ทิพาวดี เมฆสุวรรณ. **เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารงานบุคคลภาครัฐ.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556.
- เทิดศักดิ์ นิตสูงวงศ์. **เจ้าหน้าที่วัดกลางบางพระ. 5 พฤศจิกายน 2556.** การสัมภาษณ์.
- ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริจาคเงินของพุทธศาสนิกชนวัดปากน้ำใน กรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ธีระพล อรุณะกสิกร. **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542.** กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2542.
- นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. **รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก.** สารนิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- นพดล ปัญญา. **โครงสร้างการบริหารขององค์กรศาสนาหลักในประเทศไทย กรณีศึกษา: ศาสนาพุทธ อิสลามและคริสต์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- นवल ทรัพย์คง. **การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของวัดโสธรวราราม จังหวัดฉะเชิงเทรา.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- นวลรัชต์ อมรัตน์บงกช. **ศาสนากับการเมืองใหม่ในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554.
- บรรจง บินกาซัน. **อิสลามสำหรับผู้เริ่มสนใจอิสลาม.** กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2539.
- บรรจง บินกาซัน. **อิหร่านจากบัลลังค์กษัตริย์สู่รัฐอิสลาม.** กรุงเทพมหานคร: วุฒิชัย, 2522.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. **หลักกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมฝ่ายปกครอง.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2554.

- บัญญัติ สุชีวะ. **คำอธิบายกฎหมายลักษณะทรัพย์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2551.
- ประมุข สุวรรณศรี. **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1,4 ว่าด้วยทรัพย์**. กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2525.
- ประยูร กาญจนกุล. **คำบรรยายกฎหมายปกครอง**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. **มุสลิมในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โครงการหอสมุดกลางอิสลาม สายสกุลสุลต่านสุลัยมาน, 2539.
- ประสาร ทองภักดี. **กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, 2540.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ทฤษฎีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ปลื้ม โชติชฎายาญกร. **คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- ปิ่น มุทุกันต์. **ประมวลศัพท์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2527.
- พรเทพ ปิลวี่. **ไวยาวัจกรวัดไร่ขิง**. 12 พฤศจิกายน 2556. การสัมภาษณ์.
- พระเกียรติพงษ์ มณีวรรณ. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริจาคเงินทำบุญ ในวัดบ้านมอญ (ต้นโพธิ์แฝด) ตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่**. สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.
- พระครูมงคลประสิทธิ์ (อริยวิโส). **ศึกษาการบริหารทรัพย์สินของสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- พระครูศรีสุตากร. **เจ้าอาวาสวัดกลางบางพระ**. 5 พฤศจิกายน 2556. การสัมภาษณ์.
- พระเทพปัญญามุนี. **เจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม**. 1 ธันวาคม 2556. การสัมภาษณ์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **กรณีธรรมกาย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่)**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2543.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **จัดระเบียบสังคม ตามคตินิยมแห่งสังฆะ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2545.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- พระมหาณัฐวุฒิ ธีรธมโม (รอดวงศ์ศา). **ศิษษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- พระมหามงคล ฐิตเมโธ. **กรรมการวัด ตำแหน่งเหรียญก. 16 พฤศจิกายน 2556**. การสัมภาษณ์. พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546. **ราชกิจจานุเบกษา**. 120,100 ก (9 ตุลาคม 2546).
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. **ราชกิจจานุเบกษา**. 109,16 ก (4 มีนาคม 2535).
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. **ราชกิจจานุเบกษา**. 79,115 ก ฉบับพิเศษ (31 ธันวาคม 2505).
- พระราชวรมนูณี (ประยูรค์ ปยุตโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2526.
- พระราชวิริยาลังการ. **เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง**. 12 พฤศจิกายน 2556. การสัมภาษณ์.
- พระวรพงษ์ โชติธมโม. **กวีกฤตคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์ (2541), 2549.
- พระสนิทวงศ์ วุฑฒิวโร. **วัดพระธรรมกาย 1: พระภิกษุสามเณร**. ค้นวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.236221676581957.1073741842.171163976421061&type=1>
- พระอธิการผจญ อจาโร. **ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. **รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักรและเสรีภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2549.
- ไพศาล เถาว์ประสาธ. **อดีตครูวัดมังกรกมลาวาส**. 20 กุมภาพันธ์ 2558. การสัมภาษณ์.
- ภิรมย์ จันถาวร. **รายงานการวิจัย เรื่องยุทธศาสตร์การจัดการการเงินของวัด**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.
- มยุรี เจริญ. **ประวัติศาสตร์ยุโรป 1**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 4**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่ม 21.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต เล่ม 23.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มานิตย์ จุมปา. **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530.** กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2531.
- เรื่องฤทธิ์ ประสันรักษ์. **รายรับ รายจ่ายของวัดในกรุงเทพมหานคร.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- วไลวัลย์ เวชุนเคราะห์. **ระบบการเงินของสงฆ์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- วศิน อินทสระ. **สิ่งที่ควรทำความเข้าใจกันใหม่เพื่อความถูกต้อง.** กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร, 2544.
- วัดปากน้ำ. **ข้อมูลวัดปากน้ำ.** ค้นวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.watpaknam.org/news102>
- วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร. **ข้อมูลวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร.** ค้นวันที่ 8 พฤษภาคม 2557 จาก <http://www.watphrapathomchedi.com>
- วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร. **ข้อมูลวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร.** ค้นวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.watmahathat.com/phraphikusammanen-champhansa-pi-57/>
- วัดไร่ขิง. **ข้อมูลวัดไร่ขิง.** ค้นวันที่ 8 พฤษภาคม 2557 จาก <http://www.raikhingtemple.com/Watraikhing>
- วัดอาวุธวิกสิตาราม. **ข้อมูลวัดอาวุธวิกสิตาราม.** ค้นวันที่ 24 พฤษภาคม 2557 จาก www.wat-awut.org
- วิโรจน์ อุณหทรัพย์. **ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม.** 5 พฤศจิกายน 2556. การสัมภาษณ์.
- ศุภมาส เศรษฐพงษ์กุล. **การสำรวจการระดมทุนขององค์กรทางศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2544.
- สภาคริสตจักรในประเทศไทย. **หนังสือข้อมูลสภาคริสตจักรฯ.** กรุงเทพมหานคร: หน่วยงานพัฒนาบุคลากรแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย, 2547.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม 1.** พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม 2.** พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม 3**. พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. **การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม, 2551.
- สมิทธิพล เนตรนิมิต. **ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- สารานุกรมเสรี. **ศาสนาประจำชาติ**. ค้นวันที่ 24 มิถุนายน 2557 จาก th.wikipedia.org/wiki/ศาสนาประจำชาติ
- สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่. **การบริหารงานของมัสยิด**. ค้นวันที่ 16 เมษายน 2556 จาก www.ick.or.th/index.php?contents=document
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาปี 57**. ค้นวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.onab.go.th/eBookData/2557.pdf>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ขั้นตอนและระบบควบคุมการบริหารเงินศาสนสมบัติในส่วนภูมิภาค**. ค้นวันที่ 24 เมษายน 2556 จาก www.npt.onab.go.th/menue/sasna.pdf
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือไวยาวัจกร**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2554.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **จำนวนพระสงฆ์สามเณรทั่วประเทศปี 2556**. ค้นวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://www.onab.go.th/DataMonk/Monk56.pdf>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **รายงานสถิติรายปี 2555 ประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจองค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร พ.ศ. 2550**. กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น, 2551.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **สำมะโนประชากรและเคหะทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2553**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555.
- สุขุม นวลสกุล และโกศล โรจนพันธุ์. **ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.
- สุนทร มณีสวัสดิ์. **สถานะทางกฎหมายของวัดไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- สุรเชน จันท์คุณ. **หัวหน้าสำนักงานจัดประโยชน์และรักษาองค์พระปฐมเจดีย์ ไวยาวัจกรดูแลด้านการเงินและประธานไวยาวัจกรพระอารามหลวงทั่วประเทศ. 15 กันยายน 2556**. การสัมภาษณ์.
- สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และคนอื่นๆ. **การเมืองระหว่างประเทศในตะวันออกกลาง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523.

- สุรสิทธิ์ วชิรขจร. **การระดมทุน: กรณีศึกษามัสยิด โรงเรียน และมูลนิธิในศาสนาอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2544.
- เสถียร พันธรังสี. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.
- เสถียร โพนินันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **อิสลามกับชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพมหานคร: พิธีกรรมพิมพ์, 2539.
- อติเทพ ผาธา. กำเนิดและพัฒนาการรูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล. **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์** 4, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2551): 59-61.
- อนุสรณ์ เนียมลาภ. **ไวยาวัจกรวัดอาวูธวิกสิตาราม**. 16 พฤศจิกายน 2556. การสัมภาษณ์.
- อำนาจ กระจ่างทอง. **หน้าที่ของไวยาวัจกรในการดูแล จัดการทรัพย์สินศาสนสมบัติของวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535**. การศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549.
- อุทิศ จິงนิพนธ์สกุล. **วิวัฒนาการเศรษฐกิจวัดไทย**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528.
- เฮารานี, อัลเบิร์ต และรุทเวน มาลีส. **ประวัติศาสตร์ของชนชาติอาหรับ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสอบถามเจ้าอาวาส

แบบสอบถามในการจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดใน
พระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค

ชื่อวัด..... สังกัด () มหานิกาย () ธรรมยุต
ตั้งอยู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... โทร.....
เว็บไซต์ (ถ้ามี)

ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นวัด เมื่อ พ.ศ.

ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.

เคยได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง พ.ศ.....

ชื่อ/นามผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง เจ้าอาวาส ดำรงตำแหน่ง เมื่อ พ.ศ.

ไวยาวัจกร

กรรมการวัด

พระภิกษุจำพรรษาในวัด

อื่น ๆ โปรดระบุ.....

1. จำนวนพระ รูป เณร..... รูป และ ฆราวาส (เด็ก/ผู้ใหญ่) อาศัยอยู่ในวัด
คน

2. มีการแต่งตั้งไวยาวัจกร หรือไม่ ไม่มี มี ประกอบด้วย ฆราวาส คน

วิธีการคัดเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นไวยาวัจกร

เจ้าอาวาสคัดเลือก และแต่งตั้ง

กรรมการวัดคัดเลือก และเสนอเจ้าอาวาสแต่งตั้ง

อื่น ๆ

.....
.....
.....
.....

3. มีคณะกรรมการวัดหรือไม่ จำนวนคน

ประกอบด้วย พระภิกษุ..... รูป ฆราวาสคน

3.1 วิธีการคัดเลือก กรรมการวัด

เจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก ผู้นำชุมชนร่วมกับเจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก

ผู้นำชุมชนเสนอชื่อให้เจ้าอาวาสคัดเลือก อื่นๆ โปรดระบุวิธีการ

.....

.....

.....

.....

3.2 อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด

- 3.2.1
- 3.2.2
- 3.2.3.....
- 3.2.4.....

4. การแต่งตั้งคณะกรรมการวัดหรือไวยาวัจกรทำโดยรูปแบบใด (ประกาศ/คำสั่ง/อื่นๆ)

.....

.....

.....

.....

5. การดูแลศาสนสมบัติวัด มีการดำเนินการอย่างไร (โปรดระบุกิจกรรมที่ดำเนินการ และวิธีการดำเนินการ)

5.1 การจัดทำบัญชีการเงินเป็นประจำ

- มีการบันทึกรายรับ-รายจ่ายของวัด รายวัน ดำเนินการทุกวัน ไม่ได้ดำเนินการ ไม่ทราบ

ทราบ

- มีการรายงานทางการเงินของวัด ทุกปี ทุกครึ่งปี ทุก 3 เดือน (รายไตรมาส) ทุกเดือน

เดือน

- มีการตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตหรือไม่ มีการตรวจสอบ ไม่มีการตรวจสอบ

ตรวจสอบ

- มีการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้แก่สาธารณชนได้รับทราบหรือไม่

1. ไม่เปิดเผยวิธีการดำเนินการ

2. เปิดเผย วิธีการดำเนินการ โดย (ระบุได้มากกว่า 1 วิธี)

เผยแพร่บนเว็บไซต์ ปิดประกาศในที่สาธารณะ อื่นๆ โปรดระบุรายละเอียด

.....

.....

5.2 การรับ – การจ่ายเงินของวัด

ไม่มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน

มีระบบการดำเนินการ โดย ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ

5.3 การเก็บรักษาเงิน

เก็บไว้ที่วัด เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล

เก็บไว้ที่วัด คณะกรรมการวัดเป็นผู้ดูแล

ฝากไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน เจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจในการลงนามเบิกถอนเพียงผู้

เดียว

ฝากไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน เจ้าอาวาสและ/หรือกรรมการวัด 1-2 คน ลงนามเบิก

ถอน

อื่น ๆ โปรด ระบุ

ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ

.....
.....
.....
.....

กรณีฝากเงินธนาคาร ประเภทบัญชีเงินฝาก ได้แก่ (ตอบได้มากกว่า 1 รายการ)

บัญชีเงินฝาก () กระแสรายวัน () ออมทรัพย์ () ประจํา

การเก็บรักษาสมุดบัญชีเงินฝาก เจ้าอาวาสดูแล ไวยาวัจกรดูแล กรรมการวัดดูแล

อื่นๆ

6.ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

ภาคผนวก ข
หนังสือขอข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

แบบสอบถาม กรรมการวัด หรือไวยาวัจกร

แบบสอบถามในการจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค

ชื่อ/นามผู้ให้สัมภาษณ์.....

ไวยาวัจกร

กรรมการวัด

พระภิกษุจำพรรษาในวัด

อื่น ๆ โปรดระบุ.....

1. จำนวนพระ รูป เณร..... รูป และ ฆราวาส (เด็ก/ผู้ใหญ่) อาศัยอยู่ในวัด คน

2. มีการแต่งตั้งไวยาวัจกร หรือไม่ ไม่มี มี ประกอบด้วย ฆราวาส คน

วิธีการคัดเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นไวยาวัจกร

เจ้าอาวาสคัดเลือก และแต่งตั้ง

กรรมการวัดคัดเลือก และเสนอเจ้าอาวาสแต่งตั้ง

อื่น ๆ

.....

3. มีคณะกรรมการวัดหรือไม่ จำนวนคน

ประกอบด้วย พระภิกษุ..... รูป ฆราวาสคน

3.1 วิธีการคัดเลือก กรรมการวัด

เจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก ผู้นำชุมชนร่วมกับเจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก

ผู้นำชุมชนเสนอชื่อให้เจ้าอาวาสคัดเลือก อื่นๆ โปรดระบุวิธีการ

.....

3.2 อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด

3.2.1

3.2.2

3.2.3.....

3.2.4.....

3.2.5.....

4. การแต่งตั้งคณะกรรมการวัดหรือไวยาวัจกรทำโดยรูปแบบใด (ประกาศ/คำสั่ง/อื่นๆ)

.....

.....

.....

.....

5. การดูแลศาสนสมบัติวัด มีการดำเนินการอย่างไร (โปรดระบุกิจกรรมที่ดำเนินการ และวิธีการดำเนินการ)

5.1 การจัดทำบัญชีการเงินเป็นประจำ

- มีการบันทึกรายรับ-รายจ่ายของวัด รายวัน

ดำเนินการทุกวัน ไม่ได้ดำเนินการ ไม่ทราบ

- มีการรายงานทางการเงินของวัด

ทุกปี ทุกครึ่งปี ทุก 3 เดือน (รายไตรมาส) ทุกเดือน

- มีการตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตหรือไม่

มีการตรวจสอบ ไม่มีการตรวจสอบ

- มีการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้แก่สาธารณชนได้รับทราบหรือไม่

1. ไม่เปิดเผยวิธีการดำเนินการ

2. เปิดเผย วิธีการดำเนินการ โดย (ระบุได้มากกว่า 1 วิธี)

เผยแพร่บนเว็บไซต์ ปิดประกาศในที่สาธารณะ อื่นๆ โปรดระบุรายละเอียด

.....

.....

.....

.....

5.2 การรับ – การจ่ายเงินของวัด

ไม่มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน

มีระบบการดำเนินการ โดย ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ

.....

.....

.....

.....

5.3 การเก็บรักษาเงิน

เก็บไว้ที่วัด เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล

เก็บไว้ที่วัด คณะกรรมการวัดเป็นผู้ดูแล

ผ่ากไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน เจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจในการลงนามเบิกถอน

เพียงผู้เดียว

ผากไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน เจ้าอาวาสและ/หรือกรรมการวัด 1-2 คน ลงนาม
เบิกถอน

อื่น ๆ โปรด ระบุ

ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ
.....
.....
.....

กรณีฝากเงินธนาคาร ประเภทบัญชีเงินฝาก ได้แก่ (ตอบได้มากกว่า 1 รายการ)
บัญชีเงินฝาก () กระแสรายวัน () ออมทรัพย์ () ประจำ
การเก็บรักษาสมุดบัญชีเงินฝาก เจ้าอาวาสดูแล ไวยาวัจกรดูแล กรรมการวัดดูแล
 อื่นๆ

6. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดควรจัดทำในรูปแบบใดมากที่สุด

- เจ้าอาวาสเพียงผู้เดียว
 - คณะกรรมการวัด
 - ไวยาวัจกร
 - ประชาชนกับคณะกรรมการวัดจัดการร่วมกัน
- เนื่องจาก

.....
.....
.....

7. ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....

**แบบสอบถามผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและ
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดนครปฐม**

แบบสอบถามในการจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค

1. ชื่อ.....สกุล.....
2. ท่านคิดว่าวัดควรเปิดเผยข้อมูลทางการเงินหรือกระบวนการจัดการดูแลเงินบริจาคของวัดหรือไม่ เพียงใด

.....

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมกับวัดในการจัดการดูแลเงินบริจาคของวัดหรือไม่ เพียงใด และวิธีการใด

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดควรจัดทำในรูปแบบใดมากที่สุด

- เจ้าอาวาสเพียงผู้เดียว
- คณะกรรมการวัด
- ไวยาวัจกร
- ประชาชนกับคณะกรรมการวัดจัดการร่วมกัน

เนื่องจาก

.....

.....

.....

5. การจัดการและการจัดเก็บการเงินของวัด (เงินผลประโยชน์และเงินบริจาค) มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง

.....

.....
.....
.....

6. ท่านคิดว่าควรปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้างจึงจะมีความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน

.....
.....
.....

7. ท่านคิดว่าควรให้หน่วยงานใดเข้าไปตรวจสอบ รวมทั้งให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเงินของวัดหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

8. วิธีการคัดเลือกเจ้าอาวาสมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด มีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

9. ท่านคิดว่าเจ้าอาวาสควรกระจายอำนาจโดยการแบ่งหน้าที่ในการบริหารจัดการเงินของวัดหรือไม่ เพียงใด และแก่บุคคลใด

.....
.....
.....

10. กฎหมาย ระเบียบ ที่ใช้บังคับเกี่ยวกับการบริหารจัดการการเงินของวัดที่มีอยู่ในปัจจุบันมีข้อบกพร่องอย่างไร ควรทำการปรับปรุงแก้ไขหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

11. ท่านคิดว่าส่วนใหญ่การบริหารจัดการการเงินของวัดขนาดใหญ่ที่มีรายได้มากแตกต่างจากวัดขนาดเล็กที่มีรายได้น้อยมีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด และปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบหรือไม่

.....
.....
.....
.....

12. ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

นายกฤติน จันทร์สนธิมา

ประวัติการศึกษา

นิติศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ปีสำเร็จการศึกษา 2543

ประกาศนียบัตรกฎหมายภาคเรียนที่ 1

สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ปีสำเร็จการศึกษา 2544

เนติบัณฑิตไทย รุ่นที่ 60

สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ปีสำเร็จการศึกษา 2551

ศาสตราศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสนาและปรัชญา)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปีสำเร็จการศึกษา 2552

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน

พนักงานสืบสวนสอบสวน

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ประสบการณ์ทางวิชาการ

พ.ศ. 2550-2553

ผู้ช่วยวิจัย: ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง มังคละเกรี:

การอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการแสดงเพื่อ

ส่งเสริมธุรกิจชุมชน คณะวัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ. 2552

สารนิพนธ์ เรื่อง การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

มาใช้เพื่อการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งนอกศาล

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2554

บทความวิชาการ เรื่องการนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้เพื่อการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งนอกศาล ตีพิมพ์ในวารสารบทบัณฑิต ปีที่ 67 ฉบับที่ 3 (2554) หน้า 124-151

พ.ศ. 2555

งานวิจัยโครงการพัฒนาระบบงาน: เรื่อง หลักพระพุทธศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ประนีประนอมข้อพิพาท สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม

บทความวิชาการ เรื่องอคติ 4 สิ่งที่ควรลืมสำหรับ ผู้พิพากษา ตีพิมพ์ในวารสารบทบัณฑิต ปีที่ 68 ฉบับที่ 2 (2555) หน้า 82-102

พ.ศ. 2557

บทความวิชาการ เรื่องการจัดการศาสนสมบัติ ของวัด : มุมมองตามทรรศนะทางพระธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์และกฎหมายบ้านเมือง ตีพิมพ์ในวารสารบทบัณฑิต ปีที่ 70 ฉบับที่ 2 (2557) หน้า 93-122